

PRZEJDŹ DO SPISU TREŚCI

JÔ W KASZËBSCZI, KASZËBSKÔ W SWIECE

IV etap edukacyjny cz.1

Ùczbòwnik do kaszëbsczégò
jãzëka dlô IV etapù sztôłceniô

Felicja Baska-Borzyszkowska
Wojciech Mysz

Podręcznik jest finansowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

„Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do nauczania języka kaszubskiego, na podstawie opinii rzeczoznawców: prof. dr. hab. Edwarda Brezy i mgr Danuty Pioch.

Etap edukacyjny: IV.

Typ szkoły: szkoła ponadgimnazjalna.

Zakres kształcenia: podstawowy

Rok dopuszczenia 2012”.

Nr dopuszczenia 627/1/2012

Nakład 700 egzemplarzy

Redakcja

Felicja Baska-Borzyszkowska

Redakcja techniczna

Wojciech Mysz

Lucyna Radzimińska

Korekta

Bożena Ugowska

Skład i redakcja graficzna

Maciej Stanke

Projekt okładki oraz stron rozdziałowych

Małgorzata Miklaszewska

Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Zarząd Główny
Gdańsk 2012 r.

Wydanie 1

Wydawca

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

Zarząd Główny

Ul. Straganiarska 20-23

80 – 837 Gdańsk

www.kaszubi.pl, biuro@kaszubi.pl

Kaszubi **pl**

ISBN 978-83-62137-36-7

Nazéwanié to bòskò - lédzci dokôz, a dochòdanié zdrzòdla nazwé i ji
pierzòdnégò znaczeniò to òdkrywanié pròwdé i jistnoté samégò człowieka.

/Edward Breza/

Merczi

I.

Merczi to swójne znaczi na przëmiôr na rëbaccich nôrzádzach, pò jaczich rëbôcë rozeznôwelë swòjé sécë zastawioné na mòrzu. Merczi na ògle sklôdalë sã ze sztrichów w spak a przék i téz szrëjno nacéchòwónëch. Colemało bëłë wërzniáté, cãté, wërëté abò kùté, cobë céchùnk nie zlëszòł w wòdze. Merczi przechòdzëlë w rodzënie ze starka na òtroka. Syn pòzdze do spòdlégò familiowégò znakù mùszòł dodac jinszi mòtiw. Ne mòtiwë, mòdła do merków, bëłë wzáte z òkòlëcznëch przedmiotów a rodë. Młòlòk, czòłen z zògłama, nôrzádzé do sëszeniò séców, kònstelacjò Òrióna – hewò przëmiérné mòtiwë òbznòczaniò.

Czej lëdze naczälë brëkòwac merków? Je to ju krótkò nadczidlë w apartnym lubecczim prawie, jaczé Hël òtrzimòł z nadaniò Winricha von Kniprode – wiòldzégò mistrza krzëżacczégò zòkònu, razã z mieszcima prawama w 1378 rokù. Pòdòstałoscë pò nich jidze nalezc na nòstarszich, rëbaccich pòmnikach. Na przëmiôr pòmnik bialczy hëlsczégò wójta Dawida Jesczi z Hëlu mò taczi merk Jesców z rokù 1646. Miòłbë to bëc rëbacczi herb. Merczi nigdzie nie bëłë zapisóné, równak jich sã brëkòwało, miało sã w ùwòżanim a pòczestnoscë na całim ùbrzegù.

Z rozwicym kùtrowégò rzeszënowégò, a państwówégò rëbaczeniò pòmälë dzinã merczi - snòzi, apartny zwëk.

Merk mò i téz drëdzé znaczenié. Mòże to i bëc jaczis pùnkct na sztrądze do rozeznaniò, pòdług chtërnégò rëbôcë rozmiëją nalezc pòłożenié czòłna abò kùtra. Taczi nòtërny merk na przëmiôr miòł czedës pòczernicczì mlin na Storniowim Żłobie – pòkòzywòł nieròz rëbòkóm drogã na łowiszczë.

Róża Ostrowska, Izabela Trojanowska *Bedecker kaszubski* (tłum. W. Myszki)

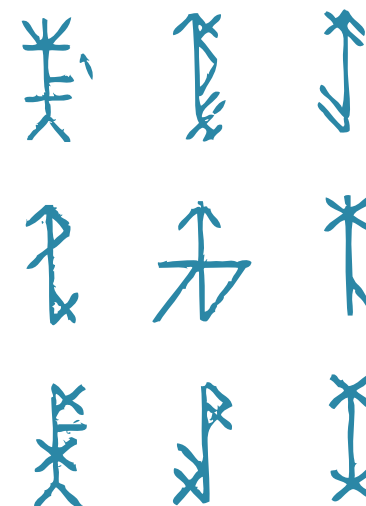
II.

Biwało téz, że czej pákóné mrozë scälë jezoro, że òno nocã strzëłało jak grzëmòt. Czej tedë wësocze smiotë przëgniotlë zemiã abò krzëkwa srogò szòlała na swiece, tedë Michòł, nim lëgòł do spikù, wëdobiwòł kòzłowi róg, na chtërnym òn trãbic ùmiòł i chòdzòł na jezoro. Tam òn z rogù trãbił wiòldzim gòwòrã. Òtrãbiwszë jednã stronã swiata, trãbił na drëgã. I tak na wszëtczé stronë wiatru. A gòwòr jegò trãbë sã rozlëgòł i wòłòł tak:

Co spiéwò róg?

Bòczenié, wãdrze, z daleczich dróg!

Bò czëpła Smierc górã na drodze wskaże,

Wkòle ni kráck piátama stegnë maże,
Żebës zmaniony przez biòli snieg
Pòd ji kòsą légl.

Co wòlò róg?
Pòmòcë naszi bës dożdac mógl!
Czó! Przéką krzëkwë, nocë i strachù
Serdecznò ròczba spòd lëdzcégò dachù
Na ławã prosy pòd swój kòminck
Na mir i spòczink.

Co płacze róg?
Niech sã zlitëje wszechmòcny Bóg,
Czej ju pòde rzmą mróz twòje żëlë studzy
I rogù zëw w drogã cã nie òbùdzy,-
Niech z dëszą sprawi, czej ùndze stąd
Litoscëwi sąd!

Tak trąbił Michòł na wszëtczé sztërë nòrtë swiata. A bór, chtëren naju na tim pùstkòwiu nawkòł òdgròdzòł, zgùrdzali, przëgniotli sniegã, wtòrził jemù wiòldzim granim, bò litowòł sã téż nad zbłądzonyma.

Jò w taczich razach chòdzył z nim, bò ten jegò róg spiéwòł mie dludzé piesnie, a jò słowò w słowò gò rozmiòł. Marta sã wiedno dzëwòwała, czej jò ji piesniã rogù pòwtòrził, bò òna jegò gòdczi nie rozmiãła.

Aleksander Majkowski, *Żecé i przigòdë Remùsa*

III.

- Czó, kamróce! Naszégò Remùsa, co to na Strachù we młënie dobél i panu we Zwadze szablã złómòł, szandarzë chcą niedowinnie ùchwacëc i do prizë wsadzëc. Pò ti jegò wëżawie gnòtów i ti karze z towarama òni sã gò doznają. Na szczescé òn òstòł slòdë. Terò ùważòj: Tam stoi karczma nade drogã, chtërnã kòmpaniò pùdze dali. Tam ksądz i czile mieszczonów jidã so òdpòczac. A szandarowie jidã za nima, bò so gwësno ùwòzają, że tãdka òn jim przinć mùsz. Ale jò mù terò pùdã naprocëm. Të sã pòstawisz naprocëm karczmë, jakbës chcòł jegòmòscë co zagrãc. Ale jak naju ùdrzisz z Remùsã òd Bòrrestowa jidacëch, tej bądzesz gròł piesniã ò swiãtim Józwie. To bądze znak, że më mòzëmë bezpiecno przeleceć przez drogã do kòmpanii, chtërny òni stąd nie widzą. Ale żelë òni stoją przed karczmã abò i wanożã pò drodze, tej zagròsz piesniã ò swiãtim Janie.

Kamròt Weber rozmiòł dobrze, ò co chòdzy, a terò ùważòjma, bò ju wies krótkò.

Niedługò më naszlë na bitã drogã przez całą wies. Tam sã Trąba stanòwił i rzekł:

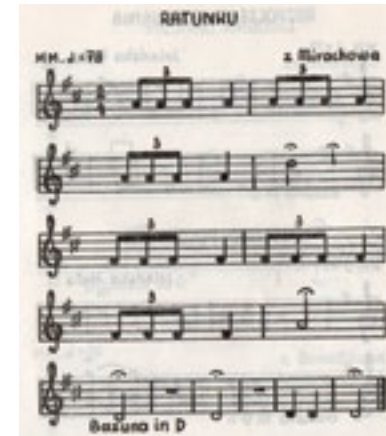
- Bòczë, Remùs! Tam na lewã rãkã, jaczich sto kroków, stoi na karczma ze szandarama. Naprocëm ni kask blëzi do naju widzã kamròta Webera. Ju òn naju ùdrzòł. Stój, nim sã pùscymë przékã drodżi do naszi kòmpanii, czejmë, co òn graje.

A kamròt Weber z liszczã wiòlgã trąbã, założonã kòle szëji przez piersë i pòd pòchã, jãł grãc głãbòczim basã:

Szczestlëwi, chto sobie patróna
Józefa wzał za òpiekùna!
Niechaj sã niczégò nie bòji...
- Czuł të? – rzekł Trąba do mie. – Droga je swòbòdnò. Terò jazda!

Aleksander Majkowski, *Żecé i przigòdë Remùsa*

IV.

Jeden z sygnatów bazunów,
[w:] Szefka P., *Narzędzia i instrumenty
muzyczne z Kaszub i Kociewia*,
Wejherowo 1982

Bazuna – dówny mùzyczny jinstrument szlachùjący za lëgawkã, wërzniãti z drzewa, brëkòwóny przez pasturów i rëbòków òb czas dòczy i kùrztatwë, np. nad Wdzydzczim jezorã abò na mòrzu; dzysò ju sã gò ni-jak nie ùziwò, le robi sã jã dlò karnów piesni a tuńca; ù Słowińców wiòldzi dmùszny jinstrument. Pòzwa wza sã òd niem. *Bazün*, przër. niem. *Posaune* 'pùzon', co je òd starofranc. *boisine*, *buisine* (F. Hinze) (SEK I 95-6). Sychta B., Słownik gwar kaszubskich.

Język kaszubski, *Poradnik encyklopedyczny*
pod red. Jerzego Tredera (łum. W. Myszk)

V.

A wnenczas Wòjszi chwòcył na strònce przëpiãti
Swoj róg bùflowi, dludzi, plachckòwati, krãti
Jak wąż bòa, rãkama do gãbë przëcësnał,
Zdãł pòlgãbczi jak baniã, w òczach krwiã zablësnał,
Zmruził përnã pòwieczi, wcygnął w se pòł brzëcha
I do płëc wësłòł z niego całi dostónk dëcha.
I zagròł: wicher niewstrimónym dechã.
Òbnosy w bór mùzykã, pòdwòjiwò echã.
Strzëlcë ùcëchlë, szczwòcze bëlë òczarzony
Mòcã, czëstoscã, dzywnã piesni zezwãczony.
Starëszk całi kùnszt, chtërnym czedës w lasach slënał,
Jesz rôz przed jachtòrzi ùszama rozsënał;
Nafùlowòł wnetk, zrësił knieje i dąbrowë,
Jakbë psarniã w nie wpùscył i rozpòczãł łowë.
Bò w granim bëło łowów dëcht krótczé dzejanië:
Nòprzód òdzëw zwãczący, krzëсны – pònëkanië;
Pòzni jãczy pò jãkach skòłã – to psów granië;
A tam-sam nòta cwiardszò jak grzëmòt – strzëlanië.

Tej przerwół, le róg trzimół; wszęczim sã zdôwało,
Ze Wõjszi wcyg jesz graje, a to echò grało.

Zadał znowa; tẽ mësliż, że róg sztòłt zmieniwò,
Je w gãbie jegò grëbszi, to mù sã sceniwò,
Mò sã jak głos zwierzątów: to rôz w wilczé szëje
Przecygò sã, tej długò a ùrzasno wëje;
Znowa, jakbë miedzwiedzą gòrdzel tej rozjimół,
Rëknął, późni beczenié zùbra wiater zdimół.

Tej przerwół, le róg trzimół; wszęczim sã zdôwało,
Ze Wõjszi wcyg jesz graje, a to echò grało.
Czej ùczëlë rogòwi arcëdokòz sztuczì
Pòwtòrzałë je dábë dábóm, bùkóm bùczì.

Dmie znowa: jakbë w rogù bëlë setné rodzi,
Czëc je zmiészóné rëkwë szczwaniò, gòrzu, trwòdzi,
Strzëlców, psarni i zwierzów; jaż Wõjszi do górë
Dwignął róg i trëjómfù himn ùderzył w chmùrë.

Tej przerwół, le róg trzimół; wszęczim sã zdôwało,
Ze Wõjszi wcyg jesz graje, a to echò grało.
Kùli drzew, tëlì rogów nalazło sã w lese,
Tak drëdzëmù jak z chùru w chùr chòrankã niese.
I szła mùzyka coròz szerszò, coròz dalszò,
Coròz cëchszò i coròz czëstszò i doskònalszò,
Jaż zdzinãła gdzes dalek, gdzes na nieba progù!

Adam Mickiewicz, *Pón Tadeùsz* (tłum. St. Janke)

Zòbrazëna: Jarosław Wróbel,
[w:] A. Mickiewicz, *Pón Tadeùsz*,
skaszëbił St. Janke,
Wejrowò-Gduńsk 2010

Wëzgódka:

Jaczé rodzi nigdë jesz nikògò nie ùbòdlë?

Cwiczënczi:

I.

- Nalézë w teksce, skądka brałë sã mòtiwë rëbacczich merków.
- Jaczé znaczenié miałë merczi?
- Jak bëło òkazywóné ùwòżanié dlò nich?
- Pòdòj synonimë słów *merk* i *syn*.
- W wërazu *lowiszczë* òddzelë fòrmant i òkreslë jegò funkcjã.

II.

- Jaczi dówny kaszëbsczi zwëk òpisëje pierszi wëjimk z arcëdokazu A. Majkòwsczegò? Òpòwiëdz ò nim.
- Przecztòj òstatny akapit i pòwiëdz jak Marta i Remùs rozmielë spiëwanié rogù. Co jidze pòwiëdzec z negò wëjimkù ò òsobòwòscë Remùsa?

III.

- Dlòcze szandarzë chcą ùdostac Remùsa?
- Jaczi spòsòb retaniò Remùsa przed szandarama òbmëslëlë jegò drëchòwie?
- Dofùluj schemat. Wëzwëskòj nizi pòdòny zestòwk.

- kamròt Weber
- Remùs i Trąba
- piesniò ò swiãtim Józwie
- Droga je swòbòdnò. Terò jazda!

- Co jinszegò bës wpisòł w nen schemat, czejbë szandarzë stojelë pòd karczmã?

IV.

- Z czegò bëła zrobionò bazuna, jak wëdzrzała i chto ji brëkòwòł?
- Wëwidnij pòzwã negò jinstrumentu.
- *Zazdrzë do pòdónégò zdròdłã P. Szefczi i wëpiszë, jaczé jesz jinszé òstrzëżné sygnałë jidze wëgrac na bazunie.

V.

- Òpòwiédz, co przedstawił Wòjszi w swòji grze na rogù.
- Pòdòj artisticzné strzódci, z pòmòcą jaczich òsta na gra zòbrazowónò.
- Jak òb czas grë zachòwùją sã mùzykańt i slëchińce?

- Na spòdlim wëzi pòdónëch tekstów dofùluj tòbelkã.

Ôrt znakù	Spòsób nadòwaniô	Znaczenié znakù

- Przedstawi cedle na to, że człowiek je òbdarowóny wespòlëznòwim instinktã.
- Wespòlëznòwé karna, np. harcérze, jachtarze, wòjskòwi, lesny, rëbòcë i jinszi, brëkùją rozmajitëch ôrtów merków. Przeprowadzë kòrbióńkã z kògùms, chto jich brëkùje i spiszë jã. A mòże sòm jes miòł z nima do czënieniô? Pòdzielë sã tą wiadã.
- Jaczé znaczy òstòwiają jachtarzóm zwierzãta? Co jidze z nich wëczëtac?
- Zastanowi sã, jaczé merczi mòżesz nalezc wkół siebie i òpiszë je, òkresliwającë jich rolã?

Słowò

I.

Na zòczątkù bëło Słowò,
Słowò bëło so ù Bòga,
I tak Bògã bëło Słowò,
Òno bëło so ù Bòga.

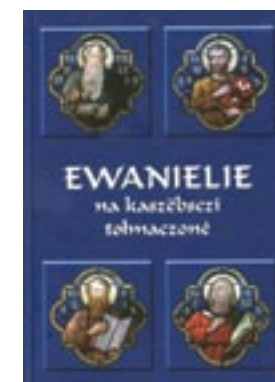
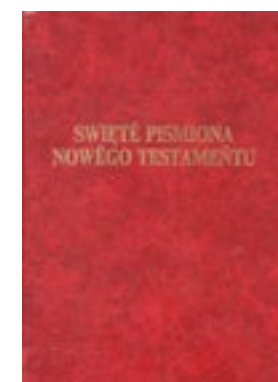
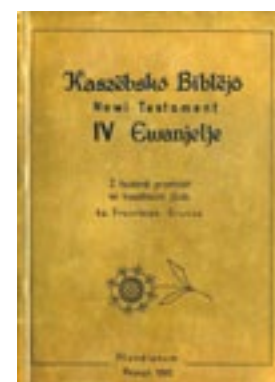
Wszëtkò przez Nie sã téż stało
Bez Niegò sã nic nie stało,
Co sã stało i stac miało,
Wszëtkò to sã stac mùszało.

Aleksander Labuda, *Słowò*

Kòle kùńca zëcò ùtwòrca z wiòldzim ùlubieniem zaczął ùsòdzac „Ewanielską spiéwã”, jak to sòm pòzwòł, próbã ùchwëceniô w mòwie wiązóny niejednëch wëjimków z zëcò, nòuczi i dzejaniô Jezësa Christusa. Pòeta zaczął twòrzëc nen dokòz w czasach, czëj i religiô, i kaszëbizna bëłë spichónë na margines, a téż sami kaszëbsczi dzejarze i ùtwòrcë nie bëłë zgòdny czë rodnò mòwa je dosc wòrtnym jãzëkã, zëbë bëło wòlno tòmaczëc w ni Swiãtë Pismiona.

Stanisław Janke Przedesłów do *Ewanielsczi spiéwë* A. Labudy

II.

Pònémù Pón Bóg miòł rzekłë: „To nie je dobrze, że chłop je sòm; jò mù tej zrobiã pòmòc, jaczi òn prawie brëkùje”. Ùlepiwszë z glënë wszelajaczë zwierzãta zemsczë i wszelajaczë lôtajaczë ptòchë, Pón Bóg przënkòł je do chłopã, zëbë sã przekònac jaczë òn jima dò pòzwë? Równak kòzderne zwierzã, jaczë chłop pòzwòł, ùdostało miono: „żëwò jistnota”. I tak chłop pòzwòł wszelajaczë bédłò, lôtajaczë ptòchë i wszelajaczë zwierzãta pòlné, le westrzód nich nie bëło pòmòcë pasowny dlò chłopã.

Tej Pón sprawił, że chłop głábòk ùsnął, a czej òn spòł, wëcygnął jedno z jegò zëbrów, a plac pò nim zalepił całã. Pònémù Pón Bóg z zëbra, jacze miòł wycygnioné z chłopã, zrobił niasťã. A czej jã przëprowadzył do chłopã, chłop rzekł:

„Na je dopiérkù gnòtã z mòjich gnòtów i całã z mòjégò całã! Ta mdze sã zwała białkã, bò òd chłopa òsta wżatò”.

Knéga Rodzaju 1,18–23 (tłum. W. Myszki)

Dòwno, baro dòwno temù, czej Kaszëbi rozmielë panowac nad zemiã, chtërnã jima miòł Pón Bóg namienioné, żil so jeden człowiek, jaczi na miono miòł Adóm. Bël òn wiòldzégò rostu, bò mùszita wiedzec, że to òn dól zòczątk różdze stolëmów, chtërny żëlë na naji zemi. Ni miòł òn białci i dlòte mù sã tak na zemi jakòs nie widzało. Bò równak bël sòm, nimò te, że miòł wszëtkò – zwierzãta, drzewiãta, roscënë, piòszi, niebò, zemiã, mòrze, jezora... Wszëtkò to bëło jegò. Le czegòs mù wiedno felało. I dlòte tak so chòdzył kòmùdny i nie wiedzòł, co mò z sobã zrobic.

Ùzdrzòł to sòm Pón Bóg. I ni mògł sã temù nadzëwòwac, jak to bë mògło bëc mòżebné, że òn stwòrzając człowieka mògł zrobic gò taczim kòmùdny. Doch to bë bëło bùten szëkù. Dlòte gò sã zapitòł:

- Dlòcze tã jes wcyg taczì jaczi nasowiali? Czemù w tobie ni ma niżòdny redoscë? Kò, wszëtkò je tuwò twòje. Doch mòsz snòzé górë, lasë, wãdolë. Ni ma tu nick taczégò, cobë nie bëło twòje.

- Jò jem taczì, bò jò sòm nie wiém, czegò chcã. Nibë to wszëtkò je mòje, le równak Wë so sedzyce wësok i jakòs sã tak dzywno czëjã...

- Wiém, wiém... Jò dlò cebie cos mòm, le terò mie sã zdówò, że tobie sã chce spac...

- Jo, tak chòba cos mie grzëszk bierze...

I wnet Adóm ùsnął. Pón Bóg tej wicy nick, przëszedł do niego, wëjął mù zëbro i zrobił z niego Éwã

Wojciech Myszki, Pòwiòstka

IV.

Bóg mie pòstawił
na starzë swòji winnicë
a jò ji nie ùbarniła
A bël ze mnã chłop
i òbòcza jò
że je piakny
Skòsztowa
pòda jemù
a òn zjòdł
spragli spijòł soczi
nie zdrzòł że niedodrzeniałé
niżòden brzòd
nie szmakòł mù jak nen
jesz zelony

gòrzci
i chcòł jesz
i jesz
a tej zapòlił sã gòrzã
bò jem bëła nagò
i ùplòł z wietwë przepòszi
a nama dól

Òd negò czasu
zaczãło bëc cãzcë żëcé
i ùrodzył sã mój pierszi syn
Kain

Ida Czaja, Éwa

Wëzgòdka:

Co mò Adóm na pòczątkù
A Éwa na kùńcu?

e

Mój starëszk pòwiòdòł, że mùszelë sã ùczëc pò miemieckù w szkòle, a pò pòlskù bëło rzòdkò gdze. Ale w kòzdi familëji mielë Pòlòcë swòje pòlszcë ksążeczczì do nòbòżeństwa. Ta ksążeczka dlò niejednëch bëła jedynym pòlszim elementarzã. Nawetka, żle chtos nie rozmiòł pò pòlsku czëtac, tã ksążeczka so nabël. Starëszk pòwiòdòł, jak róz w kòscele wszëtcë sã mòdlëlë z ksążeczczì. A taczì Socha Frãc z Przewòza, co ni mògł czëtac, wëjął so ksążeczka z czeszeni, bò wstid mù bëło. Ùdówòł, że sã mòdli z ksążeczczì, a jã na òpak trzimòł. Jegò sąsòd w łówce gò szturnął i mù szepnął: „Të mòsz ksążeczka do górë nogama”. Socha sã përzna jakbë zawstidzył i ksążeczka wëkrãcył tak, jak sã nòlezi i tej szepnął sąsadowi: „Jò jã miòł w czeszeni dobrze włożoné, ale te mòje dwa smòrkòle pewno mie jã wëkrãcëlë.

Alojzy Pepliński Bëtowsczë stròszczì

Cwiczenzi:

I.

- Do jaczi ksãdzi Swiãtëch Pismionów nawlëkò àutor w wiérzce *Słowò*?
- Rëbòcë przekòzywelë so kòmùnikatë z pòmòcã merków, jachtarzë rogã, a pasturzë bazunã. Jaczégò kòdu ùziwò Jezës, żebë przekazac nama Ewanieliã? Je ò tim w wiérzce A. Labùdë.

- Na spòdlim *Przedestowù* St. Jankegò pòdòj genezã i zdròdło inspiracji *Ewanielszi spiéwë*.

II.

- Co òznòczò słowò Ewanieliò? Ò czym Jezës nama w ni głosy?
- Na spòdlim wëzi pòdónëch wëjimków przedstawi apartnoscë midzë adaptacją a inspiracją?
- Jaczé dzélë Biblii òstałë przełożoné na kaszëbsczi jãzëk?
- Chto tegò dokònòł? Co wiész ò tłómaczach?
- Z jaczich jãzëków òstałë òne przełożoné na kaszëbsczi jãzëk?
- Spòrządżë bibliografny spisënk liturgicznëch dokazów w kaszëbsczim jãzëku.

III.

- Jaczé kaszëbsczë elementë nalazłë sã w *Pòwiòstce*?
- Wskòżë zjinaczenia midzë wëjimką z *Ksãdži Rodzaju a Pòwiòstką*?
- Zazdrzë do przëpisków *Pisma Świëtégò Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia* (Rdz 2,23) i òdniesë je do pòdsztrichniãtëch słówów. Na czym zasòdzò sã gra nëch słów w hebrajsczim jãzëku? Pòmòżë tłómaczowi kaszëbsczégò jãzëka w zastosowaniach grë słów, ò jaczi tam je gòdka.
- Wëzwëskùjącë rozmajité zdròdła, wëwidni genezã mionów Adóm i Éwa.
- Wëłożë pò swòjémù, co òznòczò frazeologówi związk: *bùten szëkù*.
- Nalézë w teksce słowò, w chtërnym miast dzélëka *re-* w pòlaszëznie mò òno *ra-*. Jak sã òkresliwò no jãzëkówé zjawiszczë?

IV.

- Do jaczégò biblijnégò wëdarzeniò òdwòliwò sã w wierzce Ida Czaja?
- Jaką rolã mia pełnic Éwa wedle Bòsczi wòlë? Jakò bëła ji winã?
- Jak sã zachòwòł chłop Éwë?
- Jaczi spòtkòł jich kawel bez tã winã?
- Zabawta sã w sãdzã i adwòkata nëch bòhaterów i zróbta òbsąd jich ùczinkù.

- Wërażë znaczenié słowa *milota* z pòmòcą rozmajitëch znaków.
- Napiszë wëpòwiesc, w chtërnym ùdokaznisz pròwdzëwòsc cwièrdzeniò: *Słowò je znakã, ale leno niejedne znaczi sã słowama*.
- Czë jãzëk, chtëren parłãczy i zmòcniwò spòlëznã, mòże téż równoczasno pòmagać w rozwicym apartnotë człowika? Ùdokażë swòj pòzdratk.
- Na spòdlim tekstów ùdokaznij, że nazëwanié to je dokòz bòskò-lëdzczì.

Ò mionach

I.

(...) Mòżesz w nim òstac, jak długò mdziesz chcòł.

- Jes bòdzinkã – pòwiedzòł i chcã bëc kòl ce, jak długò mie pòzwòlisz. Pòwiedz mie swòje miono i przëjimni mòją służbã. Zòs sã ùsmia i òdrzekła:

- Jò jem Òtomina. Nie jidzë w mòją służbã, czej nie znajesz jesz zastrzedzi, chtërnã mdziesz mùszòł przëjac.

- Przëjimnã kòzderną zastrzegã, jaką le mie pòstawisz, le zezwòlë mie òstac z tobã.

- Je le jedna, le mùszisz ji strzec jakno òka w głowie: ni mòżesz nikòmù pòwiedzec mòjégò miona.

(...) Wëjawi nama miono nòpierszi białczì, bë jesmë wiedzałë, jak sã pòzëwò na nieznò-nò bòdzinka.

Fridolin, wdòrzacë so dóné słowò, òdrzekł:

- Wastnò, miono je swiãtë.

Wastnò Rozalinda przëchòdzacë wòjarzowi z pòmòcą rzekła:

- Tej nie gadòj gò na darmòka!

(...) Le wastnò Ludmiła, znónò ze swòji kròsë, dosta jesz wiãkszi gòrz i zawòła:

- Bierzã waju na swiòdków, ksãżã Mestwinie, i was, wastnò Rozalindo, i was wòjewòdo Dagòmirze, i was òpace Fùlkò, i wszëtczich, chtërnny tuwò sã, bë jesta delë swiòdczenié, że nen wòjòrz, pòzwòny Fridolinã, sromò sã miona swòji ùlubiony. Je widzec, że je to białka niewòrtńò, rozpùstnica, chtërna swòją snòzotã rozdòwò pòdlug leżnoscë i zachëwku i téż dlò dëtka abò białka nisczégò stónu.

(...) I wżawszë karno nòwiérniészich wòjòrzów i co nòchùtszich kòniów, pònëkòł òn do negò klòsztoru i zbrojnã rãką ùprowadzył sostrã Matildã. Zdrzuca klòsztorne ruchna i òdzwëska swòjé dzëwczëcë miono – Rozalinda.

(...) Na Dorota baro chãtno służëła Dërsłë i zwëska so ji wdzãczną pamiãc i dowiérnotã. Lëchò, że miono tak pòczestné w chrzescëjańszim kòscele nosëła biësnica ò òstrim zdroku i rësnyim jãzëku. Lepi bë bëło czejbë bëło zabòczoné przez wszëtczich i wëklãtë, tëlì lëchégò mia zrobioné.

(...) Mòłniò, co òznòczò liskawicã, przënòleżno zasłùżëła na no przezwësckò i w nòwiãksim nëkù niosła swòją wastnã do Parlëna.

Lech Bądkowski, *Pieśń o miłosnym wiercu* (tłum. W. Myszki)

ZADANIÉ:

Òsoblëwim wërózniká człowieka je miono. Przedstawita sã sobie wzôjno pò mionie. Zrëchtujta tóbelkã, chtërna pòkôze wiele je w waji klasie mionów sparłáczonëch z kaszëbską tradycją, módą, bòhaterama filmów czë ksążkama itp. Ti, chtërny jesz nie wiedzą, dlôcze òstelë òbdarowóny taczim, a nie jinszim mionã, niech zapitają swòjich starszych.

II.

Jednégò razu, czej ju robiło sã cemno szedł z Lëpùsza do dóm szòłtësów knòp. Miòł taczë samò miono jak jegò tatk, Mack, bò wiedno tak bëło, że pierszi knòp dostòwòł miono òjca, a czejbë ùmarł, to miono przechòdzëło na pòstápnégò.

Franciszek Sędzicki, *Księżyc w studni* (tłum. W. Myszki)

Jak je wiedzec, szòłtës Tuszków bëł Mackã i jegò knòp téż. I tak to szło przez pòkòlenia.

Franciszek Sędzicki, *Jak Neptun zniknął z Gdańska* (tłum. W. Myszki)

III.

Terò ti starszi mielë wiòldzi kłòpòt, jaczé miono òni bë temù knòpù delë, bò Jón, Michòł, Walátk, Gùst, Józ, tak sã bële chto nazwie, a że z tegò knòpa co nòdzwëczajno wësòczégò bë sã stac mùszało, to nie bëło blós jegò mëmczi, ale téż wszëtczich krewnëch ùdba-nié. Bò knapskò nie wetkło paluszczi w gábskò, jak wszëtczé jiné dzecë kaszëbszczë ròbiają, le pòkòzało nima w lëft, a ne mądré białczy wiòldzim gdòkanim so przëgadòwałë:

- Wejta jeno! Òn chce w swiat daleczy, pòd niebiosã, hëne dalek! Dalek!

We wieczór przed chrzesnym balã zjawił sã téż jegò wùja, wiòldzi bògòcz. Ten bëł jajecz-nik a czipnik, a hańdlowòł jajama a masłã we Gduńskù. Sztridka ò miono jesz nie bëła roz-strzëgnionò. Wùja miòł pòrà bùdlów kòrnusa a gduńszczégò gòldwasru przëniosłë. Ti chłopi sedzelë przë stole, pòpijalë a gawòrzëlë ò wòjnach z kòzòkama, ò hańdlu, rzemiosle... Knòp w kòlibce zaczął krzëczec a bezec. Jedno z tëch dzewùsy przëskòkło, a chcało gò wëjic:

- Hù! – zakrziknało. – Bòże bróń!

- Cëż tobie je? – zapitòł sã wùja gduńszci.

- Òch, wiéce le, wùjòszkù, ten lëwer je czësto mòkri, a jò jem zëpełnie spackónò.

Wùja sã rozesmiòł, rozmëślił, a rzekł:

- Terò jò wiém, jaczé miono më temù knòpù dómë. Òn sã mùsi zwac Krësztòf, za tim gduńszim Krësztòfã na tim dludzim rënkù, ten téż wiedno mòkro pòd se robi.

Tak sã stało, drëdżégò dnia bëł knòp òchrzcony w kòscele parafialnym na miono Krësztòf. Nòlëzny bal nie bëł swágrowati a sëchi, ale głòdczi a mòkri, bò dało, co serce so żëczy, a mësl żądò, sëché a mòkré, a niejedno wëszedł głòdczima nogama, a swágrowato doma za miłim szturchaniem swòji lepszi pòłowë lądowòł.

Alojzy Budzisz, *Jak Kulombùszów Krësztòf tã Amerikã wëkrił*

MATILDA

(*sedzy ju na łózkù*)

Nie skòcze, a nie spiéwòj jak òbarchniałi, le òbmëslë lepi dlò niegò jaczés miono... Jò bë chca, żebë to bëł Walátk... abò nie, niech bądze Gùst.

JÓN

Co, Gùst!? Tak bële chto sã mòze nazewac! Z tegò knòpa dò co nadzwëczajnégò, to i miono mùsi miec ekstra.

(*dzeckò rozesmióne dwigò pòlc wësok w górã*)

MATILDA

Wejta leno. Òn chce w swiat daleczy, pòd niebiosã, hene dalek! Dalek!

(...)

MATILDA

(*spròwdzò, czë mò sëchò*)

Hù! Bòże broń!

ZABŁOCCZI

Co sã stało?

MATILDA

Alaże! Ten lëwer je czësto mòkri!

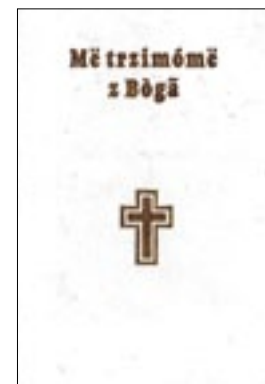
ZABŁOCCZI

(*smieje sã i cziwò głowã*)

Terò jò wiém, jaczé miono më mù dómë. Òn sã mùsi nazewac Krësztòf, za tim gduńszim Krësztòfã na tim dludzim Tòrgù. Ten téż wiedno pòd se robi.

Adaptacjò: Stanisław Janke, *Jak Kulombùszów Krësztòf Amerikã wëkrił* na podstawie tekstu Alojzego Budzisz

IV.

Na stòrëch chałpach ròd biwałë bòcónë, tej téż Cenówóm przëniosłë mòłą pùpã. Czej znòwù sã ùrodzëło, pewno ju sòd-mé dzëwczã, lëdzëska mielë kłòpòt, jaczé mù dac miono. Szedł Cenówã pò pòradã do sąsòdczi. Ta wzała ksążkã do nòbòżënstwa i òtemkła lëtaniã do wszëtczich swiãtëch.

- Wezniemë pierszé lepsze i mdze grało – rzekła.

Ta mësla sã richtich ùwidza Cenówie.

- Tej le czëtòjce – rzekł.

- Kirie elejson... .

- Ale jo, niechże bądze. Dómë „Kirie elejson” i mdze dobrze.

Eugeniusz Pryczkowski, *W Kaczińcu*

V.

Czilenôsce lat temù wnetka gòdzënë czasu jò bël w kòscele w Jastarni, chòdzącë òd łòwczì do łòwczì, wëpisëjącë miona. Na czilesta sztëk lëdzy wëszo le czilenôsce słowiańskich mionów, a w tim wicy bëło chłopsczych nigle białgłowskich. Nòwiacy mógł nalezc Stanisławów a Kadzmiarzów, bëło téż czile Waclawów (mòże przëbëczny). Zdówò mie sã, że na jeleznosc sã radikalno nijak nie zmieni, a bùten Jastarni nie wëdzrzi jinaczi.

Czë to je lëchò? Rozmieje sã, że ni ma w tim nick lëchégò. Òd wiele pòkòleniów na Kaszëbach i na całim Pòmòrziem zagòscëlë na dobré miona niesłowiańszégò pòchòdzënkù, czãsto téż brëkòwóné we wszëtczych dzélach Pòlszczi, jak Józef, Édmùnd, Pioter, Jerzi, Michòł, Macéj, Maria, Léna, Ana, a i téż òsoblëwie achronioné, jak Gerard abò Brunon. Sã to miona tradycyjné, tak samò dobré jak jinszé.

Równak szkòda je, że najò spòlëzna zabòczëła do czësta miona starszé i czësto słowiańszé, jaczé przed statatama abò pòwstòwałë w Pòmòrsce i le tuwò bëłë nadòwóné, abò i téż przëwanożëlë z jinszych strón Słowianiznë i pòkòzywałë sã na rozmajitëch ji dzélach. Dzy-sò tam-sam jidze je pòtkac, a czasã mòże je nalezc le w papiorach, bò nijak jich nicht nie brëkùje. Przëndze czasã móda na niechtërne miona (w slédnym czasie np. Zbisk abò Miro-słów), le tikò to na ògle czile mionów i chùtkò dzinie.

Zdówò sã, że młodi pòmòrszczi rodzëce bënëmnì nie pòrzucającë mionów, chtërne głàbòk wrosłë w rodzynné tradicje, mòglëbë i nawetka bë mùszelë rozszerzëc jich wielënë ò miona co nòmni tak samò pòczestné, a kòl tegò jesz czësto hewòtné, przënòlégającë do swòjégò kràgu kùlturë. Jem dbë taczì, że mùsz bë bëło bédowac no mòdło, nadającë nowò ùrodzonym dzecóm bënëmnì jedno miono pòmòrskò-słowiańszé. Je jich dosc tëlì i rodzëce mają w czym przebierac.

(...) Wòrt bòczeniò sã miona ò historyczny tradicji, jak Damroka, Sulisława, Mscëwój, Subisłòw, Swiàtopòłk, jaczé równak bë ni mùszalë drzëmkòwac na kartach kroników a ùczbòwników, le dali zëc westrzód teròczasnëch.

Lech Bądkowski, *Gdze naj miona* (tłum. W. Myszki)

VI.

Chòdzy ò to, że czasã nawetka jimiã nie dówò zòrãczy, że kògòs z kims jinszym nie pòmilił. Na przëmiòr w jednym ùrządze na jednym z wòżniëszich stanowiszczów robiła białka, co na nią dërch gòdelë Dorota, chòc na tòfle kòle dwiérzów do jizbë, gdzie sedza, napisóné bëło, że nazëwò sã Terëza. Jakbë chto cëzy pierszi rôz w zëcym tam przëszedł, tej mógłbë miec wierã z tim jiwer.

Jakò „zagròzba” mòże bëc z tim sparłãczonò, pòkazëje nama przëtròfk jedny białczì. Nazëwała sã òna Frãcëszka, równak doma nicht tak do ni nie gòdòł. Òd latów latecznëch wszëtcë gòdelë na nią Jadza. Pò zënbie wëprowadzëła sã ze swòji rodny wsë do Gdini, gdzie ji nowã sąsòdkã òsta Léna, co przëszła w naje stronë z bëna Pòlszczi. Czãsto przëchòda òna do

chëczë Frãcëszczy ë dërch czëła, jak ji chłop gòdò na nią „Jadza”. Kùreszce jednegò dnia Léna przëszła do Frãcëszczy z darënkama. Ta zarò zaczãła sã dzëwòwac.

- A z jaczi leżnoscë? – pitò sã Lënë.

- Jak to, z jaczi leżnoscë?! – gòdò téż zdzëwiònò Léna – Wë doch dzysò mòce mionowi dzëń. Kò, doch dzysò prawie je Jadwidzi.

- A Marija Józef – rzecze smiejącë sã Frãcëszka – Bóg Wama zapłac za wszëtkò, ale to nie je tak, jak so mëslicë. Tak pò pròwdze to jò nie jem niżòdnò Jadwiga, le Frãcëszka.

Sławomir Fòrmella, *Gòdka ò jimieniach*

VII.

CHŁOPEK

(*zażywając*) Chcã jic terò do wójta dzieckò zameldowac... (*kicha*). Leno, że wa wiéta, nie wiém jakbë to temù Niemcowi pòwiedzec. Chcã dac pòlszcze jimiã Jadwiga, roz-miejeta, a nie wiém, czë wójt nie bądze znówù zli...

ŻONA

(*zdziwiona*) Jadwiga. Tëc wa ju mòta Jadwigã!

CHŁOPEK

(*również zdziwiony, z przeczącym ruchem głowy*) Nié, tec më ni mómë zòdny Jadwidzi! (*zażywa znowu drugą stronę nozdrzy*) Je leno Zosza i Héta. (*kasze głòsno*)

ŻONA

(*wrzeszczy zdziwiona*) Tec Héta to je Jadwiga!

CHŁOPEK

Co gòdòsz? Héta? (*kasze, potem drapie się po karku*) Czëzbë Héta bëła Jadwiga? (*zamy-sła się, raptem uderza się w czoło*) To téż jak wej łònszczégò rokù ùrodzëła sã Héta, a jò na Standesamce pòwiedzòł „Jadwiga”, to wójt na mie rëknął i napisòł jimiã „Hedwig”... (*z niedowierzaniem potrząsa głową*) Ale że Hedwig je Jadwiga, to bë mie sã wnet wierzëc nie chcało...

ŻONA

Tec je! Pòwiòdóm cë, że je. I abë czasã nie bądz taczì głupi i nie dówòj drëdzi rôz Ja-dwiga, bò bądzesz miòł dwie...

CHŁOPEK

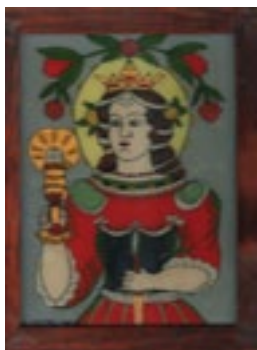
(*staje na środku izby, zamyślony, ze spuszczoną głową. Cały ciężar ciała oparł na lewej no-dze, prawym kolanem nerwowo potrząsa. Nagle, podnosząc głowę, wstaje*) To jò mùszã jic nazòd, dodóm, zëbë mòji pòwiedzec, jak sprawa stoji i zëbë jinszé jimiã wëmësztlec...

ŻONA

Co tam bądzesz wiele wanoził, tu i nazòd, i dëfle dzarł i tëlì wëmësztłòł. (*krzàta się*) Lepi weznã kaládòrz i wëczëtómë, jaczés jimiã dzieckò sobie przëniosło i taczë dòsz. Rozmiejesz?

Anna Łajming, *Szczescé*

VIII.

Halina Krajnik-Kostka
Sw. Barbara

Barbaro swiätô zastôwnico w kònanim
më grzésny wòlómë twégò zlětowanio.
Ùdzelë nóm darów z dzéwczëcy częstoscë,
précz nëkòj niezbednoscë.

Całi swiat wzywò twójégò retënkù,
prziëndzë z pòmòcą w òstatnym jiscënkù.
Midzë pògańszim ùrodzonò lëdã,
të nieba jes cëdã.

Pùstò noc. Śpiewnik, oprac. Jan Perszon (tłum. B. Ugowska)

ODSŁONA TRZECIA WNĘTRZE GÓRY

Jest to góra tzw. „Garecznica” nad Długim Jeziołem przy Borzestowie w powiecie kartuskim. – Mrok. Na posłaniu z wrzosów, mchu i paproci leżą i śpią Rycerze, zakuci w zbroje, w hełmach na głowie, z szerokimi mieczami przy boku, okrągłymi tarczami i włóczniami w ręku. W głębokiej zadumie siedzi na pniu drzewa Wódz Śpiących Rycerzy z długą, białą brodą, spadającą do kolan. On jeden nie śpi. Za oparcie służy mu drugi pień drzewa. W głębi „stanica” – chorągiew kaszubska, wyobrażająca czarnego gryfa na złotażółtym polu. Trzyma ją śpiący Chorąży z czołem opartym na drzewcu.

(Wchodzi Rycerz Nieznany, strażnik Śpiących Rycerzy i prowadzi Kowala. Kowal z białą opaską na oczach niesie w „korcu” gwoździe)

RYCERZ NIEZNANY

Nie wiész tã, że mòsz jesz bëc cëchò!

(Śpiący rycerze podnoszą głowy w górę, otwierają oczy i pytającym wzrokiem patrzą na Wodza. Za sceną parskanie koni)

KOWAL

Jezës, Marija! Wòjskò wstaje...!

WÓDZ

(porywając się)

Chtëż tu naj bűdzi...? Je to ju czas...?!

(Wódz przykładà róg do ust i gra. Wśród Rycerzy i koni powstaje jeszcze większy popłoch. W smudze światła ukazuje się Święta Barbara z mieczem w ręku)

ŚWIĘTA BARBARA

(staje przed Wodzem)

Jesz nié, ale wnet!

(znika. – Światłość gaśnie)

WÓDZ

(daje rycerzom znak, by się położyli)

Jesz le spijta, wòje mòji!

(Rycerze głęboko westchnąwszy, układają się z powrotem do snu)

Bernard Sychta, Śpiące wojsko

PRZĘSŁOWIA:

- Na Barbarã mróz, szëkùj chłopie wóz.
- Na Barbarã błoto, zëma bądze jak złoto.
- Barbara abò topi, abò szczipie za ùszë.
- W dzëń Barbarë zdrë pògòdë, taczé same bądą Gòdë.
- Jak na Barbarã mróz, schów chłopie sanie, a wëpchnij wóz.
- Barbara pò lodze, Bòżë Narodzenië pò wòdze.

Barbara swiätô ò rëbòkach pamiätò -

Élsczé matrónë na Gòdë żdalë

A dzàka swiäti

Nie miarzlë na lodze

Leno pò kòstczy

W wòdze czapałë

Roman Drzeżdżon, Barbara

Tak do czësta bridż - „baszka” to pieczelno spëzgonò gra. Tak długò, pòkądka nie rozmieje sã w nią grac.

Róża Ostrowska, Izabela Trojanowska, Bedeker kaszubski (tłum. W. Myszki)

Chto graje w kartë, tegò bierzã czartë.

Bernard Sychta SGK, t. II

IX.

Przëlecôł wietrzik i szepce do ùcha:
 Żdze ju na ciebie Aneczka;
 Serce zadërgô, òdezwie sã bùcha:
 Snôzô je twòja dzéweczka.
 Czekô na pòlu i zbiérô kwiôtci:
 Dac je chcã tobie, parobkù;
 Mòdrôczi, kãkòle, mak i stokrotczi,
 Wëz je do siebie mój chłopkù!

Leon Heyke, *Aneczka*

X.

Anka sadła na baranka, jacha przez wrota, zgùbiła miech złota, jacha przez brakã, zgùbiła rzëtną flakã, jacha przez łączì, tam zgùbiła miech mączì, a jak jacha nazôd, zgùbiła kabôt.

Jerzy Treder, *Kaszubi. Wierzenia i twórczość. Ze słownika Sychty*

Jasz jidze droga,
 Marinka len piele,
 Òn do ni gòdô,
 A òna sã smieje.

Òrôł Jaszek, òrôł,
 Kaszulinka pògónia –
 Co nawrócył, to przewrócył
 a òna mù gãbczi da.

Florian Ceynowa, *Dwie kòpë szãtopórk*

XI.

Je to nordowi dzél krézu kartëszczégò i pòłniowi krézu wejrowszczégò. Józczę i zajimóny przez nich òbszar. Jóczci zawdãcziwają swòją nazwã zgòdno z lëdowã etimòlogiã czãstémù mionowi Józk 'Józef'.

Co drëdzi człowiek w Jóskach to Józk.

Bernard Sychta, *Kaszubskie grupy regionalne i lokalne. Ich nazwy i wzajemny stosunek do siebie*

Meck – miono przëdny pòstacji szpòrtòwnëch pòwiòstków ò lelekòwatëch mieszkãcach wsë Tuszczì kòl Lëpùsza w kòscérsczim pòwiòcie. Mëck je synonimã glëpca. Czãsto w pòwiòstkach ò tuszkòwiònach je rzeczenié *Tuszkòwsczi Meccë*. To òglowò nazwa nëch znónëch z swòji niemądrosce lëdzy.

Bernard Sychta *SGK*, t. III

Brodacz uczynił jakiś nieokreślony bliżej ruch: ni to się w pół uniósł, ni to się poprawił na siedzeniu i wlepiwszy we mnie białe oczy człowieka, który przez całe życie patrzył wprost w słońce lub w coś równie szaleńczego i nieposkromionego, podsunął krótką, grabieżczą łapę:

- Mam przyjemność, Giebertowicz Kazimierz.
- Wiadomo, co Wilniuk to Kaziuk – wtrąciła ciotuleńka.

Zbigniew Zakiewicz, *Ciotuleńka*

Ćwiczeni:

I.

- Na spòdlim wëjimków *Pieśni ò miłosnym wieńcu* przeprowadzta kòrbióńkã ò znanach miona.
- Do cze òdwòłôł sã àutor w słowach: *jimiã je swiãtë, nie wzëwôj gò nadaremno?*
- Pòkòrbita ò sytuacjach, do jaczich jidze òdniesc słowa: *wstidzëc sã swòjégò miona*. Òsadzë nen zwrot w rozmajitëch kòntekstach.

II.

- Na spòdlim tekstów F. Sádzëcczégò, E. Prëczkòwsczégò, A. Łajming przedstawi spòsobë nadòwaniô mionów na Kaszëbach.

III.

- Na spòdlim tekstów A. Bùdzysza i St. Jankegò òpòwiëdz, co sprawiło, że knôp dostôł miono Krësztof.
- Jaczé artisticznë strzódci wëzwëskòł Bùdzysz, cobë oddac apartnotã kaszëbszczégò hùmòru?
- Przërównôj tekstë A. Bùdzysza i St. Jankegò. Spróbuj wëwidnic, na czym zanòlëgò adaptacjô lëteracczégò tekstu.
- Z tekstu A. Bùdzysza wëpiszë zdrobnienia i zgrëbienia. Pòdôj jich spòdleczną fòrmã.
- Z tekstu adaptacji St. Jankegò wëpiszë przëczasniczi. Czim jinaczã sã òne òd jich równoznaczeniów w pòlaszënie?

IV.

- Ò jaczi litanii je gòdka w teksce E. Prëczkòwsczégò i dlôcze prawie ò ni?
- Wëwidnij zwrot *Kyrie eleison*.
- Zazdrzë do pòdónégò na òdjimkù zdrzòdła i zastanowi sã, przë jaczich leznoscach mòżesz z niego skòrzëstac.
- Wëpiszë z tekstu przëczasnik wëstãpùjący w krótszi fòrmie.

V.

- Co stało się przedmiotą rozważań autora *Gdzie nazi miona?*
- Jacy argumenty wedle autora przemawiają za nadawaniem słowiańskich mionów? Czy są z nimi zgodzisz? Poszerzysz swoją wiedzę, czy zazdrzisz do podobnego na odjemku zdródła.

VI.

- Podziel się swoją przemysleniama na temat zjinacziwaniô mionów.
- Opowiedz o sytuacjach szlachujących za przedstawionym przez autora, chętnie przetrąfił się tobie abò lédzóm, jaczich znôsz.

VII.

- Na spòdlim tekstu A. Łajming wëmieni przykład represji w ôdniesieniu do jãzeka.
- Wëwidnij pójaca: germanizacjô, germanizm.
- Dobierz się pòrama (knôp i dzéwczã) i wëmészlëta miono dlô „swójégò” dziecka. Przedstawta spiérkã midzë wama ô miono.

VIII.

- Jednym z nôczasy pòtikónëch mionów na Kaszëbach je Barbara. Czegò i kògò je ona ù naju patronką i jak je tczonô?
- Jaką rolę pełni ona w *Spiącym wojsku* B. Sëchtë?
- Wëwidnij sparłaczenië wiérztczi R. Drzédzona z przësłowiama ô sw. Barbarze.
- Na spòdlim przësłowiów przeprowadzë kòrbiórkã na temat wierzeniów sparłaczonëch z nã swiãtã.
- Nazwij ôrtë zdaniów w przësłowiach.
- Jeżlë mdziesz miôł leżnosc, przësłëchôj się grze w baszkã. Zgromadzë charakteristyczne terminë i zwrotë.

IX.

- Jacy wsëczëcé parłaczi bôhaterów wiérztë L. Heyczy?
- Źłozë dialog midzë Aneczkã a ji mùlkã.

X.

- Zazdrzë do zdródła *Kaszubi, Wierzenia i twórczość. Ze słownika Sychty* J. Trédra i dowiedz się wicy ô rimówkach sparłaczonëch z mionama.
- Wëbierz cizle szatopórków F. Cenówë ô mionach i przërëchtuj mùltimedialną prezentacjã, chętnã mdziesz mógl pòkazac młodszim drëchóm.
- Skòrzëstôj z jednòstégò przëkôzaniô Kaszëbów *Chòc rôz w dzén spròwdz, czë rozmiëjesz sã smiôc całã gãbã* i zabawi się z drëchama z klasë w pòdkòrbianië ze swòjich mionów.
- Wëzwëskùjącë lëtrë swójégò miona jakno pòczãtkówé lëtrë dowólnëch słów, ùtwòrzë hùmòristyczną *wiérztkã*.

XI.

- Na spòdlim tekstów ks. B. Sëchtë i Z. Żakewicza wëkòzë, jak miono mòze charakterizowac wëspòlëznã. Dôj bôczenië na geografiã môla, pòwstòwanië môlowëch nazwów i znanczi lédzy.
- Wëszëkôj infòmacje, jak na Wileńszczëznie ôbchòdô się czwiôrtégò strëmiannika tzw. *Kaziuki*. Opowiedz ô tim swiãce.
- Przeprowadzë kòrbiórkã jak to bëło i je na Kaszëbach z ôbchòdanim *mionowégò dnia* i *gebùrstagù*.

- Spòrzãdzë bibliografny spisënk wiérztów z mionama nôczasy pòtikónyma na Kaszëbach.
- Wëpiszë zdrobnienia mionów nôlezników swòji rodzënë. Skòrzëstôj z Biuletinu RKJ.
- Przeprowadzta kòrbiórkã ô tim, chto abò co jész mô, króm lédzy, swòje miono. Szëkôjta przëkłádów w rozmajitëch krãgach: w architekturze, astronomii, demònologii, kùnsztach...
- Zrobi wizytówkã ze swòjim mionã. Wëzwëskôj Biuletin RKJ.
- Gromadzë tekstë sparłaczone ze swòjim abò jaczims jinszim mionã. Pòzni mòdziesz je wëzwëskac w rozmajitëch cëlach, np. jakno dôrënczi dlô twòjich drëchów na mionowi dzén, przërëchtowanië mùltimedialny prezentacji...
- Doznôj się, jacy znóné pòstacje mają taczë samò miono jak tã.
- Zredagùj rôczbã na swòj dzén miona abò ùrodzënów i opowiedz, jakbë to wëzdrãło, czyjbë przëszo cë jã rozëslac z pòmòcã klëczy.

Ō nôzwëskach, przezwëskach

I.

Przed sądã. Sądowi:

- Pańska godność?

Aùgùst Szlôga:

- Głodny jô nie jem, panie pón, jô zjôdł mëmczin cali pączk, dlô âmpedinra ani nipsk nie zbiegł, a mëmka mûszała téz przez pólce zdrzec!

- Nazwisko i imię?

- Zarôz, zarôz, panie pón: W jimiã tatka a sêna a Amen!

Przësãzny Droga (Driega) z Przetoczëna:

- Pón sãdza chce wiedzec twòje miene (miono)?

- Mieniô jô niżódné ni móm, jô le móm przëdzëwk a te czworo prosât.

- Czej nié do łekca (łokca), tej diech (doch) do niekca (nokca)!

Przësãzny Losos ze Swôrzewsczi Kâpë (Bëlôk):

- Jakôz mëmka ce wólô?

- Czej ôna rozżartô je: lelek, lôla, leżôk, czej jô za sztrëjã móm jic: Agùst, Gùstkù, mùlkù, Gùsteczkù, mùlëszkù!

- Jakùz szôlcz tobie gôdô?

- Lëwer, lorbas, Aùgùst! Czej jô pòdatczy płócóm wëczëtô òn: Aùgùst Szlôga.

Alojzy Budzisz, *Żelôzôk przed sądã*

SĂDZA

(pôlaszi)

A jaka wisokô gòdnosc?

AGÛST

Tak głodny jô nie jem, wësoczi sądze! Jô zabrôł so

mëmczin pączk na drogã

I zjôdł całëchny, bô òn bël smaczny.

SĂDZA

Nazwiskô i jimiã?

AGÛST

Zarôzczi, zarô!

Jak doma i tu jô chcã zaczinac:

W jimiã tatka, w jimiã matczy.

SĂDZA

Pitajce wi, jô nie dam radi.

PRZËSĂŻNY I

Pón sãdza sã pitô ò twòje miono.

AGÛST

Nié, mieniô jô ni móm, prosât le czworo.

PRZËSĂŻNY II

A jakùzże mëmka do ciebie gôdô?

AGÛST

Czej ôna rozżartô, sekretno rëczi:

A lelek, a lola, a leżôk, a czapa;

A czej jô móm jic za mechã:

Gùsteczkù, mùleczkù, ôtroczkù, synkù!

PRZËSĂŻNY I

A jak sã szôltës do ce ôdzëwô?

AGÛST

A lëwer, a lorbas, a lopa, a lëbas.

PRZËSĂŻNY II

A czej tã pòdatczy mù mós z zapłacëc?

AGÛST

Tej òn wëczëtô: pón Agùst Szlôga.

SĂDZA

Augustyn Szlaga, pitam sã znowù.

AGÛST

Tak nié, sądowi, dzys nie je szlaga,

Pëszinkô słuńce na niebie swięcy,

Przëgrzëwô cepłô, a jô jem Szlôga.

Leon Heyke, *Agùst Szlôga*

II.

Môją ùwôgã ôbjimającą pòchòdzënk miona Wòjcech, w zlatinizowóny fòrmie Wojtechus, pò germańskù Adalbert, Albert i Albrecht; nôzwëska Czedrowsczi z przezwëskã Lew, miejscowòsc Brzezno Szlachecczé, z chtërnią jubilat czëje sã sparłaczony (chòcô pòdług Wergi-

liusza móglbë rzeknąc: Gdinia me genuit, Carthusia gedanumque educaverunt), chcòlbëm ùczestnic jëbleùsz zawòlónégò animatora kulturowégò żëcô na Kaszëbach i editora.

Miono Wòjcech (...) dwadzëlowé słowiańszë miono; w I dzëlu je jistnik wòj 'wòjôrz', (...); w drëdzim dzëlu je dërzëń – cech. (...) Wëwidniwô sã bez to no miono: 1. 'nen, chtëren jakno zòłnérz (wòj) redëje swòjich pòdwëszich'; 2. 'nen, chtërnémù biôtka spròwiô redotã'; 3. 'nen, chtëren je redotã wòjów i wòjska'. Miono Wòjcech bëło na wszëtczich zemiach Pòlszczi òd zòczątkù chrzescëjaństwa (...). Dzysô to colemało nôzwëska, jak np. tczëwòrtné nôzwëskô Wòjtila, nierôz ju nôzwëska, chtërne dalë zòczątk pòzwóm wsów, jakno np. Wòjtôł w gm. Czersk. (...) stało sã zdrzòdlã rozmajitëch prognostików; le ù Kaszëbów „Na swiãtégò Wòjcecha mô òkò w pòlu swòjã ùcechã”.

Miono Wòjcech miôł, jak je wiedzec Sławnikòwic, Czech, biskùp Pradzi, misjónôrz w Prësach, dze òstôł na smierc zamãczony. (...)

Jegò to dozërowi rodzëce òddôwelë nowô ùrodzonëch knòpów, wëbiërajacë dlô nich miono Wòjcech, (...).

Ze zawòlónëch Pòlòchów miono no nosëlë m.jin. Wòjcech z Brudzewa (1446-1496) matematik i astronoma (...). Do tegò zawòlónégò karna dołącziwô Wòjcech Czedrowsczi, Kaszëba, wielelatny redaktôr *Pòmëranii*, editor i zastòwnik ò lëdztwò.

Sw. Wòjcech sztuđirowôł teologią w Magdebùrgù ù hewòtnégò abpa Adalberta, rodã z Lotaringie (ùmarłégò 25 VI 91 r.), z jegò rãków òstôł wëbierzmówóny i téz wëbrôł na patrona negò sakramentu miono Adalbert, pòd nym mionã je znóny w chrzescëjańszich krajach Zòpadu. (...)

Adalbert je dwadzëlowim germańszim mionã: w I dzëlu je staro-niemiecczi dërzëń adal 'szlacheckô różga', téz znankòwnik ò znaczenim 'szlachetny', (...).

Drobnoszlacheckô rodzëna Czedrowsczich wã swòje nôzwëskô òd wsë Czedrejce, gm. Lëpnica, (...).

Przezwëskô Lew, (...) òstało pòcwierdzoné w 1752 r. (...). Lew, jak wiémë, król zwierzãtów i pùstëni, stôł sã symbolã Ewanielii pòdług sw. Marka, chtëren zaczinô swòjã òpòwiesc òd dziejanô sw. Jana Chrzëcëla na pùstini. Baro bôkadnô je symbolika lwa. Colemało wchòdôł òn do nazewnictwa panowników, (...) Samò słowò je indoeuropejszczégò pòchòdzënkù: pò greckù to léon 'lew'. (...) Słowò no je spòdlim miona Léon. Pòzwë zwierzãtów w dziejach lëdztwa przënòszóné bëłë na lëdzy, przër. np. (...) łac. Ursus òd ùrsus 'niedzwiedz' i wiele jinszych, nie gòdajacë ju ò òdzwierzãcëch nôzwëskach ôrtu Wól, Bùla, Òdiniec, Wròbel, Sroka itd. (...)

Na wschòdnëch zemiach dówny Rzeczëpòspòliti przekłòdelë miono Léon na Lew (tak jak w staropòlskim). (...)

(...) i zajmajacë naju Brzezno Szlachecczé, notërowóné òd 1335 r. (...). Je to pòzwa topògraficznô, ùtwòrzonô bez przërostk -no (prasł. -bno) òd jistnika brzoza (...) Wëbiërk brzoze na spòdlé pòzwë tlòmaczci sã nym, że człowiek z brzozą (tak jak z lëpã) żëje zgòdno, dzysô różdkarce bédëją przëgrużdżanié do brzoze, bë zjima z człowieka niespòsobné kòsmicznë parmiënie.

Òddanim pòzytiwnégò òdnieseniô Kaszëbów abò w całoscë Pòmòrańców do brzoze je pòzëwanié ji zdrobniałã fòrmã brzózka, chtërna z czasã stała sã spòdlëcznym òkreslenim, a zdrobniałô fòrma brzózczi brzózcëzka.

Magister inżynëra Wòjk Czedrowsczi niech nama żëje, Kaszëbskô swòjima dokaza ma bógacy, w karnie żëczlëwëch Drëszk a Drëszków bëlnym zdrowim sã redëje.

Edward Breza, *Pendant do życiorysu* (tłum. W. Myszk)

III.

Taką czuł Agùst gòdká ò swòji rzéce, czej tam nad nią pòsòł gàsë abò òwcë. Ale garczyńskò rzeka mò sostrá, co jesz chiżni plënie, wágùjąc sá w glábòczim strachòwitim wądole. Ta przéchòdzy òd kòrzénsczégò zòmkòwiska i sá nazéwò Pilica, abò kòrzéniskò rzeka. Ò ni prowadzëlë stòri lédze, że jak ji sá chtos zapitò, to òna òpòwiòdò dzywną nowinã. Ale do tegò bële chto ni mò dëcha i ju dównò sá nicht nie wòził. Jak Agùst taką gòdká czuł, tej so mësłòł: „Jò jem doch Wòrzała, tej sá mùszá na to wòżëc”. Jak róz kòle ni pòsòł bédło, tej sá òdwòził i sá spitòł: „Co tak chiże ùcëkòsz, pòzdòj kask i pòwiédz mie twòją nowineczkã”.

Jan Karnowski, *Wòrzałowë zëcé*

IV.

Në jo. Kò terò jò bë miòł pòwiédzec, jak jò sá zwiã. Na przikłòd Anastazja Gòrskò. Në jo, ale jò jem chłop. Òni bë sá z mie smielë. I, niech sá smiejã, ùrma psów! Prawie jak jò bë sá chcòł żenic, tej bë to përnã bridowalo. Niech sá zwiã Józef Zelónka. Co mùszì bëc, to mùszì bëc! Jò tim lédzóm tak pëszno zwònil, tej jò téż mùszá miec miono za tim. Přińdze jaczi cëzy człowiek i sá jich spitò: Chto to wama tak pëszno zwòni z tacji wësoczi drzewiany wieżë kòscelny, że jemù sá òd tegò głowa nie zakrãcy? A ti mù rzekã tak, jakbë to nie bëło nic taczégò: - To je Józef Zelónka. To sá tak jaż przëslëchò. Në jo, taczë mësłë na stronã.

Jan Drzezdzon, *Zwònnik*

Jò – rzekł Trąba (cobë wësztelowac szandarã) jidã z Lëpùsza, a móm pròwdzëwë przewëskò Dżónk, ale lédze mówią Prdzónk, bò fùrmaniã w pòrã kòni.

Aleksander Majkowski, *Żëcé i przigòdë Remùsa*

Żił mùzykańt, co òd rena
Do wieczora gròł: di – dana!
I na skrzëpkach lãczkã rznął,
A czej nie gròł – jòdl i spòł.
Do robòtë ani duda!
Ale grac òn ùmiòł cëda!
Jegò skrzëpczi, czej sá smialë,
To do tuńca nodzi drgałë,
A czej zagròł tak òd ùcha,
W tuńc sá walił, chto miòł dëcha:
Rwelë stòri sá i dzecka,
I babùla ze zòpiécka.
Stòri chcywc, co jak jòpsc w jómie
Chòwòł dëtczi pò krëjamie
W czòrnëch nocach pòd próg chlëwka,
I chòc i nòcwiardszò dzëwka

Dòwelë, czej zagròł czarë:
Na pësòczka, nen talarë.
Taką òn, wej, grã ju miòł,
Że mógl robic, co le chcòł.
A że griwòł bez òtmianë,
Miono delë mù didanë.

Aleksander Majkòwsczi, *Mùzykańt Didana*

Żił we wsë Fräck,
zwòł sá Wzdichała.
Czej skòkł na swiat,
Westchnął pól raza.
Òd mała tak
co szterk so wzdichòł –
na Nowi Rok,
na Swiãti Michòł.
Późni jesz kask
czas skrócył sobie –
westchnął so róz
na kòżdã strzodã.
I doszedł piątk –
téż róz so westchnął,
żebë le nie
w tidzëniu, w westrzód

Tak wzdichòł Fräck
wnet tidzëń całi,
coròz mni spòł
przez to wzdichanié.
Na kùńc jesz róz
sarcësto westchnął
i pòdl jak drąg
na trapie, przez próg.
Żilbë jesz dzys
nasz Fräck Wzdichała,
ale chłop wëschtł
jak lëst bez mała:
zamiast co zgrëzc,
na pòkrzepienié,
za dniã szedł dzëń,
Fräck wzdichòł, stákòł,
Jaż przëszła smierc –
Kùńc bël z ùdrakã.

Jan Piepka, *Ò Fräckù Wzdichale*

V.

Rôz wëlôżł gniota
z rowù ze smiota
i wezdrzôł na niebò òkã:
„Sniegã jesz cyskò,
droga je slëskò,
òbińdã drogã gdzes bòkã.”
W rów znòwù zalôżł,
pò szëjã zarôż
w sniegù sã gniota skapôł –
tak jidze lëdzóm,
czej zmadrzec nie chcã,
czej dezmar mësl mò kãsk skapã...

Jan Piepka, *Gniota*

Z pròwdã dzys dnia dalek nie zańdziesz. Doznôł sã te téż nasz pòtcëwi Gniota. Ju òd knôpa gniôłł kòzdëmù swòjã pròwdã i jã cëskòł prosto w slëpie. Jaczégòs dnia jachôł so do Kartuz szëkac robòtë. Nie bëł òn wëmëslnym, bò chcôł ùtcëwie robic co le i dze le. Przëszedł tój do „Skribelnicë Strãczeniô Prôc” i rzekł:

- Witôjtaż!
- Dzãka! Nawzôs! A cëż wë môce na sëmienim?
- Kò szukajã ù waju jarbòtë.
- Tój jeden ze skriblëszków wëjął ze szuflôdë zagadewnik i zagadwił:
- Miono i mieństwò?
- Maksymili Gniota!
- Skãdë?
- Z Wãsor!
- Czej ùrodzony?
- Na trzëdwadzestégò jigrzana 1927 rokù.
- Dze?
- We wërach.
- A dze te Wërë leżã?
- Wërë nigdzie nie leżã, le leżi sã we wërach.
- Ale jò mëszlã, dze to je?
- Mëslë dzys nie płacã, le dëtczil!
- Jo, to je pròwda, ale jò tu mùszã naskriblëc, w jaczi wsë wë sã ùrodzëlë?
- Kò we Wãsorach!
- A jakò nôleżnosc krajewò?
- Kò, pòlskò!
- A terò wësztòłcenië. Jaczë szkòlë wë môce dërch?
- Kò szkòlã pòdstawowã we Wãsorach.
- A kùli klas?
- Sztërë.

- Le dëcht sztërë? To je mało.
- To je z diòchli dosc!
- A na jinszych szkòlach wë nie bëlë?
- Jo, niłòńszëgò rokù bëł jem na ti wësoczi szkòle we Wrzeszczu. Më tam daczì reperowëlë.
- To sã nie rechùje do wësztòłceniégò. – A jaczi je wasz wark?
- Kò mój Wark, Warków Julis z Klëkòwi Hëtë je dëcht dobrim kòmplã. Jesmë so znajemy òd ùrodzeniégò. Na nie jò bë nick zlëgò nie dopùscyl!
- Nie jidze mie ò waszëgò kòmplã, le dze i co wë w òstatnëch czasach robilë?
- Nigdzie i nick, a przede wszëtczim nick zlëgò.
- Ale przedtim?
- Niłòńszëgò rokù robił jem w zdrzëtni we Gduńskù z dekarzama, a łòńszëgò rokù w pòrce przë òbladënkù òkrátów.
- A czemù wë tam dali nie robilë?
- Bò mie wërzucëlë!
- A za co?
- Za nico! A pròwdã rzeklszë za to, że jem jima wiedno pròwdã wëcynôł w slëpie.
- Jo, jo, mój Gniota, dzys dnia nie wòrt cëskac pròwdã w òczë, lepi pól cegłã szmërgnac w lëp.
- A czej móm przinć do robòtë?
- Kò wedle rzeklëznë:
- Pòzdżë le krowa
- Jãż ùrosce trôwa

Chcemë le so zażëc

Aleksander Labuda, *Gniota z Wãsor*

VI.

Starszi w rodzënie, w mółowi wespółłëznie sã téż piastownikama a przesëlnikama rodziny a wieszi, òkòlny tradycji. Òbjimò òna midzë jinszima mółowë pòzewnictwò, w tim apartné swòje miona – ragadła – przezwëska – pseùdonimë lëdzy, rodzënów i téż ptòchów a zwierzátów. (...) Niechtërnëch rodzënów, òsobów ju dówno ni ma, a pamiãc ò nich w nëch przezwëskach jesz wcyg dërchò. Np. „Pawlóc” – jedna z familii Sënaków, przezwònò tak òd miona Paweł (...). Jinszi Sënòcë „Rublòc”, bò tatù kòpòł w lese jantar, chtëren przedòwòł za ruble. Dlòte, że jeden z jegò knòpów, Wincãti bëł szòłtësã, tej pòstãpnë pòkòłenië ùdostało miono „Szòłtësòc”. Jedna z familiów Lew-Czedrowskich mia dodòwkòwi przedòmë „Kòszny”, bò jaczi z pòprzëdców hańdlowòł kaszã. Jinszi Czedrowscë to „Klockòwie”, bò stark bëł dosc mòli a grëbi. Skwierawscë to jesz dzysò Józule” – òd praòjca Józefa; jinszi „Fsilczy” òd starka Tëófila, chtërnégò òtrok dzysò téż sã tak pòzëwò. Turzińszci òd Bòlesława kòwòła sã znóny jakno „Kòwòlc”. Òkòma te sã „Bòrzëszczy”, „Òstrochë”, „Masłochë” itp. (Bòrzëszkòwscë, Òstrowcë, Masłowscë”) ùrobioné na mòdło skrócënkù òkòma Wantochów–Rekòwscich, ù chtërnëch je to ju òd dówna zapisóny przedòmë, czësto szlachecczi. Przëwòlónëch, teròczasnëch brëkùje sã na codzëń ù sąsądów, a nawetka w rodzënie. Le czasã, chtò nie znajë sã na szpòsach, a òsoblëwie z niewiedzë reagùje na to ze strachã.

Lipusz – *Dziemiany. Monografia*, red. Józef Borzyszkowski (tłum. W. Myszk)

Przezweśkò dzysò to dodòwkòwé òkreslenie człowieka, mającégò nòzwèskò ò nieòficyjalnym charakterze, colemàło przekàsny, nawlékającé czàsdo do brzèdczych znanków, òsoba, chtèrna je nosy nòczàscy ni mòże na nie zgarac.

Historiczno na Kaszëbach przezweśkò stòwało sã szlachecczim pòzwanim; dzysò przedòmki je stalim dodòwkòwim òkreslenim òtroków dówny drobny szlachetë.

W Pòlsce przezweśkò do kùńca XIX statégò robiło za nòzwèskò.

Sèchta w SGK notérëje ragadło, wèrapiadło. Mają òne znaczenie indywidualné, tika-jąc sã jedny òsobè abò spòlèznè, np. mieszkanców wsè, dżiną apartno razã z òsobã, tam sam le przechòdają na sèna abò córkã.

Sèchta przezweśkò rozmiòł szerok, jakò wszelejaczé òkreslenie identyfikującé człowieka pòza ùrządowim nòzwèskã. Ùznòwòł za nie téż patronimiczi, tj. fòrmè òd òjca òrtu Labùdk, syn Labùdè, miona jak Antk, Jasz, Tóna, i téż fòrmè nawlékającé do dèchòwèch znanków, jakno Witajk – z kòzdìm sã witòł, Jáczk, wcyg bël niezadowòlony, Gnìota – gniòł, i celesnèch znanków, jak np. Dragàla – wësoci, Kròsniã – mòli, Pazurka – bez rãczy; òd pòzwów zwierzàtów, np. Baran, Kòza, Żaba.

Jakno òbrazlèwé òdbiéróné sã przezweśka ùrobioné przez skrócènk nòzwèsków na -ski i fòrmè pòchòdné colemàło drobnoszlachecczé i przejinaczóné, jakno Czedroch < Czedrow-szi, Kaszëba < Kaszëbòwsczi, Czòpk < Czòpiwsczi, Rek abò Reczk < Rekòwsczi. Przezweśka wiele gòdają ò nadòwajacèch je sąsadach i dobrze pòkazējã dówné mòdło pòwstòwaniégò gbùrszczich, miastowèch i rëbacczych nòzwèsków, tej z dównèch przezweśków wësztòl-cèło sã wiele teròczasnèch nòzwèsków.

Przezvisko [w:] *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. Jerzy Treder (tłum. W. Myszak)

Cwiczeni:

I.

- Przerównòj tekstë A. Budzysza i L. Heykègò i òkreslè jich znanczi. Jakã kòncepcjã zastosowòł Heyke w adaptacji?
- Pòdòj przykładè słowny grè bòhaterów w tekstach. Wëwidni, czegò òna tikò.
- Napiszè swòjã gòdkã midzè sãdzą a Tobã, żebè pòkazac, że równak jidze sã dogadac z ùrządnikama.

Przetarniò – przezweśka zapisóné przez Doktora, [w:] *Pro memoria. Józef Bruski (1908-1974) i Robaczkowo*, zebrał i opr. J. Borzyszkowski, Gdańsk 2003

II.

- Co wiész ò dowodach adresata artikla *Pendant do życiorysu*?
- Zazdrzè do słowarza cèżèch wèrazów i wëwidni słowò *pendant*.
- Dòj bòczènk na wëmòwã -en-, -an- w nym słowie. Jaczi kaszëbsczi samòzwãk mò pòdobné brzëmienie?
- Wëpiszè nazwè, chtèrne jãzèkòznajòrz wëwidniwò w artiklu i wèkazè, że jich pòzwè sparlãczóné z bòhaterã artikla sã jegò merkã.
- Kòrzèstając z rozmajitèch zdròdlów, rozszerzè wiadã ò swiãtim Wójcechù.
- Wëzwèskùjąc materiał ze słowarza B. Sèchtè *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* pòdòj jesz jinszè argùmentè, że brzòzka pò pròwdze je ù Kaszëbów w baro wiòldzim ùwòżanim:

t. I, s. 79-80:

- brzòzka 'brzoza, *Betula verrucosa*'. „Brzòzka sã gnie, a nie łómie i temù jã do cyglów bierzã”; „Brzòzka chòc mòkrò sã pòli”; „Brzòzka je czèstò, daje lèdzóm swòje włosè do miotlè, żebè nią zamiesc mòglè smiecè”.
- brzòzeczka 'gałãzki brzeziny wstawione do wazonu z wodã kilka tygodni przed Wielkanocã, używane potem jako różgi do smagania podczas dyngusu’.
- Wedle legendè z Òslawè Dąbrowè brzòzka dała cén Panu Jezusowi i za to dosta-ła òbleczènk.

PRZÈSŁOWIA:

- Brzòzka, wierzba i dana sã w służbie ù Niebieszcégò Pana ‘aluzja do roli, jaką odgrywają brzoza, wierzba i choinka w dorocznych zwyczajach z okazji Bożego Ciała, Niedzieli Palmowej i gwiazdki’.

PÒWIEDZENIÈ:

- Wiòldzi jak brzòzka, a głupi jak kòzka.

WIERZENIA:

- Brzòzka nie je pewnò przed złim.
- Brzozowò miotła mùsi miec dësã (w pòstacji kawałka czija, chtèren sã w nią wkłòdò), żebè czarownica ni mògła na ni jezdzc.

t. IV, s. 83:

- płaczka 'brzoza płacząca, *Betula verrucosa*'. „To jezoro płaczci wëpłakalè” ‘o brzozach rosnących nad jeziorem’.
- płaczci jidã drogã ‘o brzozach rosnących nad drogã’.

t. I, s. 80:

- brzozowi 'brzozowy'. „Przòdè szlachta na Kaszëbach budowała brzozowé dwòrè”.
- brzozowi grzib 'siniak, *Boletus luridus*'.
- brzozowi rek 'huba na brzozie, *Polyporus*'.

Medicina lèdowò:

- Brzozowi rek lèczy lèdzcégò reka.
- Brzozowé lèstè. „Brzozowé lèstè, a jesz te òd Bòżégò Ciała, częszczã krew, czej je w arbace pije”. „Brzozowi sok je dobri na włosè”.

- Brzozowi òdżin 'Hòstie mùszą bëc piekłé na brzozowym ògniu, bò brzózka nie dodaje niżòdnégò szmakù'.
- Brzozownik 'las brzozowy'. „W brzozownikù rosce wiele grzëbów”.
- Brzozówka 'tabakiera z kory brzozowej'. „Z brzozówczy tobaka nòlepi szmakò”.

t. I, s. 78:

- brzezëna 'las brzozowy'; 'drzewo brzozy, ciëte gałęzie brzozowe'. „W brzezënie rosce wiele grzëbów”. „Kùpił fórá brzezëne”.

t. V, s. 58:

- skòwëczk 'słodkawy sok wydzielający się wiosną z niektórych drzew, zwłaszcza z brzozy po nacięciu kory'. „Jak natniesz na zymkù brzózká, to z ni lecy skòwëczk”. „Pasturze piją brzozowi skòwëczk”.

t. II, s. 216:

Kult roślin:

- Jinszé drzewiáta są òbloklé, bük mò lëtewká, chòjna mò liwk, dąb mò kòzëch, a biédnò brzózka na kòszlë stoi i sá trzase ze zëmna. Přińdze zëma, a brzózka drzi, přińdze lato, a òna jesz drzi.
- òbùcé 'kora drzewa'. Brzócce je wiedno za cepłò i òna mò le kòszlã za całë òbùcé. Dąbkòwi je nòzëmni i òn mò zëmòwé òbùcé.

t. II, s. 125:

- kółton, kółtun 'zbite gałęzie sosny lub brzozy'. Brzozowi kółtun, chòjnowi kółtun. „Brzózczi i chòjnë mają kółtun”.
- plecónka 'biczysko plecione z młodej brzeziny lub młodych dąbczaków rozszcepionych na kilka, zwykle na 10 lub 12 części. „Plecónczy to bëłë nòmòcniészë batudzi”. (zob. dwanòstka, dzewiátka, pleck)

t. III, s. 174:

- miotła. Miotła kaszubska bywa najczęściej *chróstowò* z gałązek brzeziny, *jurkòwò* z *jurkòwiczégò* żarnowca; *wrzosowò* z wrzosu. Ponadto latem bywały niegdys w użyciu miotły z bylicy, podobnie jak na Kociewiu.

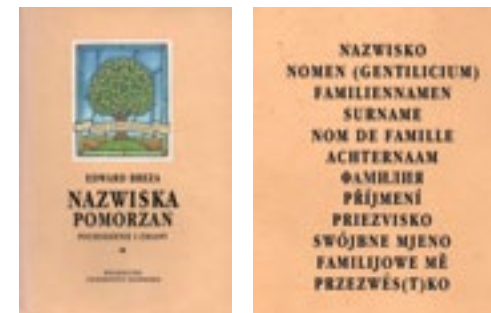
t. III, s. 154:

- Czarownica naciera się dziegiem 'smoła pędzona z kory brzozowej'.
- Brzoza, brzózka, brzózeczka, płaczka
- Brzozowi grzib
- Brzozownik, brzezëna

III.

- Wëwidnij, dlòcze bòhater *Wòrzałowégò żëcò* wëtłómaczył swòje nòzwëskò tak a nie jinaczi?
- Przeczëtòj całã pòwiòstkã, cobë dowiedzec sã, jacégò jinszegò bòhatera przëbòcziwò Agùst. Pòdòj argùmentë, że jidze tuwò ò lëterackã aluzjã.
- Zazdrë do ònomasticznégò dokazu prof. E. Brzë *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, Gdańsk 2002 (na òdjimkù) i wëłòżë nòùkòwã genezã nòzwëska Wòrzała.
- Wpiszë felëjący czasnik *warzëc* w pasownym, jednorazowym abò wielorazowym aspekce: Dyzsò mùszã so..... pòłnië sòm, bò ni ma mòji mëmczi. Czej òna přińdze, jem gwëсны, że to òna ju z chãcã mdze je..... dlò mie codzëń
- Spòrzãdżë bibliografny spisënk artikulów prof. E. Brzë wëwidniwającëch nòzwëska wi-dzałëch kaszëbsczich ùtwòrców.

- Zazdrë do słowarza ks. B. Sëchtë i òbaczë, jak wiele je słówów, chtërne są ju czësto zabòczoné. Jak leksykògraf mò je òznaczoné? Czë nie bëłòbë wòrt jich zachòwac? A mòże të bë sã chcòł na to wòzëc? Òpòwiëdz, jakbës to zrobił.
- W jaczich jãzëkach na òbkłòdce ksążczy E. Brzë pòdóné òstało drëdżë (pò mionie) òkreslenie człowieka? Chtërnegò z nëch jãzëków sã ùczisz? Zazdrë do rozmajitëch zdròdlów i wëpiszë ne òkreslenia w dżinacëch jãzëkach swiata.
- Wëwidnij etimologjã swòjégò miona i nòzwëska.

IV.

- Na spòdlim tekstów J. Drzëdzona i J. Piepczi *Ò Fräckù Wzdichale* wëwidnij pòwstòwanie przezwësków.
- Scharakterizuj bòhaterów nëch dokazów.
- Òdtwòrzającë naturalny òdrëch artikulacyjny (zwák nieartikulowóny), ùdokaznij ònomatopejiczny charakter czasników: westchnąc, wzdichac. Pòdòj jinë te òrtu czasniczi.
- Pòdòj ònomatopejiczne słowa, jaczé bë sã parłãczëłë z wzdichaniem a stãkanim człowieka.
- W jaczim aspekce òstałë ùżëté pòdsztrichniátë czasniczi w wiërzce *Ò Fräckù Wzdichale*?

V.

- Kògò jidze pòzwac gniotã? Wëwidnij na spòdlim wiërzëtë J. Piepczi *Gniota*.
- Jak sã zwie wiérny towarzësz pasturka Remùsa na Lëpińszich Pùstkach? Je òn taczi sòm jak bòhaterowie tekstów noszący to samò miono?
- Na spòdlim felietonu Gùczów Macka wëwidnij etimologjã nòzwëska Gniota.
- Wëwidnij jak pasëje nòzwëskò do òsobòwòscë bòhatera.
- Na czym zasòdzò sã hùmòr negò felietonu?
- Òpòwiëdz ò redakcyjny robòce A. Labùdë.

VI.

- Na spòdlim mònografii ùdokaznij, jak funkcjonëją i jaczé mają znaczenie przezwëska w rodżenie i mółowi spòlëznie?
- Pòdòj argùmentë za tim, że dzãka przezwëskóm dlëzi żëje pamiãc ò lëdżach.
- Jaczé znajesz przezwëska w swòjim òkòlim. Zbiéròj je.
- Pòkòrbita w klasë ò swòjich przezwëskach.

Pseùdonimë i kriptonimë

I.

Zapytany kiedyś przez autora „Antologii poezji kaszubskiej” i „Historii literatury kaszubskiej” Ferdinanda Neureitera z Salzburga o powód tak licznych kryptonimów i pseudonimów Labuda odpowiadał: *Pseud[onim] Lara i Lara S. to pierwsze i ostatnie litery imienia oraz nazwiska, zaś S. = sewerinus, znaczy poważny. Do spraw kaszubskich podchodziłem zawsze poważnie. Kryptonimy L., A.L. czy ALK pochodne są od inicjałów imienia i nazwiska z dodatkiem = Kaszëba. Pseudonim Czajòszk, Czajòrz = znaczy czaić się, ukryty, podobnie jak i Czaja; Kaszuba, Kòłp, Mëck, Vdara czy Smëtk lub Smàtk są efektem małej ilości współpracowników.*

Najpopularniejszy pseudonim, pod którym przede wszystkim był znany Guzczów Mack, powstał podczas pierwszej wojny światowej *znanem w Kolonii (pow. kartuski) nauczyciela tysego z guczą na głowie. Jego nazwisko brzmiało v. Gutsche. Mackiem nazywają Kaszubi człowieka głupio-chytręgo.* (opisywał w liście do Neureitera z 4.03.1974) Wykazane nieraz rzekome dalsze pseudonimy, jak Kresbulów Jadam czy Grezmùłków Tóna albo Jòzk z lasa są postaciami literackimi, występującymi w felietonach Guzczowego Macka. Oczywiście musiałem odstąpić od ich kwalifikowania.

Zapitóny czedës bez piszącégò „Wiérztnicã pòezji kaszëbsczë” i „Historiã lëteraturë kaszëbsczë” Ferdinanda Neureitera z Salzburga ò òrądz tak wielnëch kriptonimów i tacewnëch mionów, Labùda jemù òdrzekł: *Tacewné miono Lara i Lara S., to nòpierszé i slédné lëteré miona i przewëska, a S. = sewerinus, òznòczò ùwòżny, stateczny. Do kaszëbszczich zgrówów pòdchòdòł jem wiedno stateczno. Krëjamniczi L., A.L. abò ALK òdprowadné są òd pierszich lëtrów miona i przewëska z dodòwkã = Kaszëba. Tacewné miono Czajòszk, Czajòrz = znaczy krëjamnik, ùkrëti, pòdobno jak i Czaja; Kaszëba, Kòłp, Mëck, Vdara abò Smàtk czë Smàtk są ùdałoscã mòli wielënë wespòldzejòrzów.*

Nòdòcniészé tacewné miono, pòd chtërnym nòbarzi znóny bël Guzczów Mack, nastàło òb czas pierszi swiatowi wòjnë, *znòł jem w Kolonii (pòw. kartuski) lëségò szkòlnégò z guczą na głowie. Jegò przewësko zwàczëło v. Gutsche. Mackã nazëwają Kaszëbi człowieka naczidło-chitrégò.* (òpisywòł w lësce do Neureitera z 4 strëmiannika 1974). Ùkòzóné tam-sam bòdòj pòstàpné tacewné miona, jak Krësbùłów Jadam abò Grëzmùłków Tóna i Jòzk z lasa są lëteracczima pòstacjami, chtërne nalòżają sã w gazëtnëch ùsòdzkach Guzczowégò Macka. Jawerno mùszòł jem ùstàpic òd jich kwalificowaniò.

Edmund Kamiński, *Guczków Mack, czyli Aleksander Labuda*

II.

(...) Jón Piepka, ò pseùdonimie Staszów Jan, spòtikòł sã ze swòjima czëtińcama (...). Na ògłoszeniach i zòpòwiescach na dwiërzach ny paradnicë wëpisóné bëło jegò nòzwëskò i pseùdonim.

Za pòł gòdzënë, czej pòzeszli naczalë sã niecerplëwic, kùreszce dwignął sã prowadnik i gòdò:
- Proszã pòzeszłëch! Czas bë bël ju naczac, le przëszedł le jeden z zapòwiedzònëch gòscy, to je Jón Piepka. A drëdżi nié. (...)

Na to zdający na pòdium Jón Piepka pitò:

- Slëchòjce le, chtëż jesz miòł przinć?

- No jaczis Staszów Jón – òdpòwiòdò prowadnik.

- To prawie jò jem – gòdò Piepka. Prowadnik na to:

- Ach przepròszóm wastã, tak tej nie przëszedł Jón Piepka.

Leon Roppel, *Drugi pisarz nie przyszedł* (tłum. W. Myszcz)

Cwiczënczi:

I.

- Jak rozmiejesz pòjaca: pseùdonim i kriptonim?
- Jaczich pseùdonimów ùziwòł A. Labùda i dlòcze?
- Dzàka jaczémù pseùdonimòwi zapisòł sã w historii kaszëbsczë lëteraturë A. Labùda? Wëwidnij genezã tegò pseùdonimù.
- Wëpiszë z pòlsczégò i kaszëbszczégò tekstu leksemë, chtërne w tëch jãzëkach znaczą to samò, a jinaczi brzëmiã.

II.

- W jaczim widze òstòł ùkòzóny òrganizator zéndzeniò z pisarzã Janã Piepkã?

- W antologiach kaszëbsczë pòezji *Dzëczé gãsë* i *Skrë ùsòdzkòwi mòcë* (na òdjimkù) i jinëch zdrzòdlach nalézesz pseùdonimë i kriptonimë ùtwòrców. Wëpełni tòbelkã:

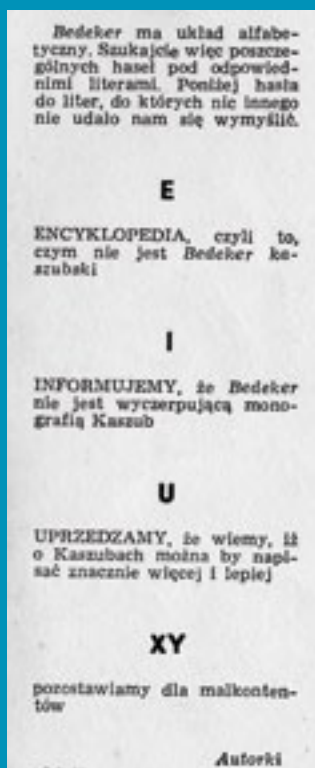
Ùtwòrca	Pseùdonim	Kriptonim

- Pòkòrbita ò przewaniach, jaczé wëstàpùją w wajim òkòlim. Mòże jaczis sã téż i w twòji rodzënie. Spròbùj je rozwidnic.
- Spòrzãdżë genealogòwé drzewò swòji rodzënë. Òpòwiédz, czégò jes sã dowiedzòł wicy ò swòji rodzënie przë jegò twòrzenim.
- Dobierzta sã w pòrë i przeprowadzta dialog wëzwëskùjącë w nim słowizną służącą nawzòjnému pòznaniu sã.

Kaszëbsczi bedeker stwòrził nã òsoblëwą łączbã,
chtërna dérëje i dérowac bãdze, ùdokaznionô
nie le samą wespółrobòtą.

/Izabella Trojanowska/

Le wrócëc ju czas do Bedekera, chtëren parłãczy mie z Różą nie le wespółminkã. Pisanié Bedekera jesmë naczãłë òd ùgòdaniégò zéwiszczów i kòzdò pòdług se i razã òbie jesmë miałë zabawã nad jich wëmiszlanim, bierzącë ze swòji zebróny ju wiadë a lëteraturë. Z ną lëteraturą na zòczątkù szescdzesãtëch lat tak letkò nie bëło. Pòwòjnowëch całownëch wëdòwiznów kaszëbsczi i ò Kaszëbach za wiele nie bëło, do dòwniészich pùblikacjów colemało drãgò sã bëło dostac. Nòbarzi bòkadné zdròdła to bëłë dówné i nowé roczniczi gazetów a czãdników. Przewrócëlë jesmë jich całë gromadë: bëła to robòta żmùdnô i zajãła wiele czasu. (...)

W pisarsczim dzejanim Różë Òstrowsczi *Bedeker kaszubski* nie bëł równak ksążką nówòzniészã. Na, chtërna je nad wszëtczé nówòzniészò to *Òstrów (Wyspa)*, ną chtërną *Òstrów (Wyspę)* mógł wëprzëdnic je pòwiesc nieskùńczonô. Tak jak *Òstrów (Wyspę)*, pisa ją Róża pòmału, jakbë ni mia wiarë w swòjã robòtã, wiele w niã włożëła, jinaczi nigle *Bedeker*, chtëren nama òbùma pisòł sã wnetka sòm. I chtëren ju òstónie zaswiòdczëną, zjisconégò przez Różã wilniòczka, wëbiérù drëdżi „mòli tãczëznë” - Kaszëb.

Izabella Trojanowska, *Różę strona wdzýdzka* (tłum. W. Mýszk)

Pòzwa pòchòdò òd Karla Baedekera, ùsòdzcë ksążczy ò nordowò – wschòdnëch Niemcach, wëdóny w 1902 rokù. Bedeker nie je do czësta encyklopednym słowarzã abò leksykònã, ani téż wanożnym prowadnikã, le wëbiérkã infòmacyjów ò gardze, òkòlim, kraju, swiece. Wiedno je àutorszczim dokazã i dlòte bedekerë sã òd se apartniã. To ùsòdzca rozsãdzywò, co chce przekazac czëtińcóm, a pòglãbienié nëch infòmacyjów, dzãka bibliografnym wskòzóm, je ju indywidualną robòtą mni abò barżi głòdnégò wiadë òdbiérćë.

Tadeusz Bolduan, *Nowy Bedeker kaszubski* (tłum. W. Mýszk)

Chto wié, czë to bë sã dało pòrechòwac to twòje wanożenié pò kańce wiarë i ùcemiãdżi, czë dałobë sã dokłãdno òpisac nen sztrãd słowa i òbròzka rozcygniãti na baro wiele chwil i gòdzyn, chtërnym nie sygało czasu? Czë szłobë tak do kùńca wëwrsz-

czec nã twòjã miłotã do kaszëbsczi zemi i kaszëbszczégò nieba? Të równak jes zbiéra z nich kùńsztowné pòcòrczi jak òstònczi złotégò jantara abò dozdrzeniałë pòtròwnice do parłãcznégò kòszika. A tej tã chòdzëła z tim kòsziczkã pò wszëtczich stëgnach zdeptónëch le wiérzchã, pò pòlach wëzëblëch smiercã zëmë i dotikała jes kòzdi krëjamnotë zastëgli w bròzdach jak pierszi płacz, na chtëren nigdë nie je za pòzno. Szlachã cebie, tegò twòjégò jidzeniò, wëròstałë snòżë kwiatë w nowim zdëwienim: czerwònë i żòltë tëlponë, mòdròczi, jak swiëżë sztëczczy nieba i biòłë lelije, jakbë zabòczoné przez ùmãczonégò anioła. Lëdze je nazëwelë pò swòjémù, wëmiszlełë nowé miona, a przë tim ni mòglë sã nadzëwòwac, skąd takò kwiecëzna wżãła sã na jich drogach i ùrmach. Tej le niejedny, co znelë kòzdi nòrt, mielë tã dzyrkòsc pòwiedzec prosto w òczë:

- Òne tu wiedno bëłë, le më jich tak richtich nie widzelë, a to wszëtkò bez tã òszòc i kòlińc, chtërne czëplë zuchterno jak przëgrzecha wiedno nie na czas.

Òni le tak gòdelë, jak òd se, ale jò jem przeswiòdczony, że na dzyrkòsc bëła wżãtò òd cebie, z tegò twégò kòsziczkã i z tëch kwiatów, chtërne zaswiécëlë swiëżã snòżòtã, i z negò wiatru, z chtërnym cë bëło baro do skarni, i z tëch òczy z mòdroscã Redëni i wëuczónã jãz do òstatka zelonosć Dżëwczì Góré.

Jan Walkusz, *Z wiatrã wpëzqłanym we włosë*

Szlë za nią w mòłczeni
smùtną pòchadã
Szlë w czòrnym i lilewim
na dëszë
I ju nie widzelë
a mòże widzelë
bò bëła jész barżi
w jich òczach
i sercach
i dëszë
W dòrënkù trzima narobiałą miłotã
I złoża ją lëdzóm pòd nodzi

W dòrënkù trzima narobiałë żëcé
I òdda je zemi na wiedno

I złoża pòklón
głãbòczi ti zemi
i zemi kamieniów i lëdzy...

Ida Czaja, *Na smierc Wastny Izabellë Trojanowszczi*

Z kaszubskiego kręgu... Zòbrazëna Ryszarda Strijca dedikòwónò Jizabellë Trojanowszczi., [w:] Lew, stolem, budziciel: Wojciechowi Kiedrowkiemu na 70. urodziny, Gdańsk - Wejherowo 2007

Cwiczënczi:

- Jak pòwstòwòł *Bedeker kaszubski*? Jak je zbùdowóny?
- „Dlëżi jak dwie gòdzënë, bez mała trzë pòzowaniegò do plaskatorzezbë w warkòwni Wawrzińca Sampa” – tak pisała w Zapiskach różnych Róża Òstrowskò, wespòłautorka Bedekera kaszubskiego. Do przedstawieniò jaczi pòstaczi pòsłużył sã skarnią Różë Òstrowsczi twórca? (zdrzë òdjimk)
- Gdzie nalòżò sã na plaskatorzezbã - medaliòn? Jak mdziesz w nym mòlu, òbezdrzë ùwòżno wszëtczë plaskatorzezbë – medalionë i dowiedz sã, jaczi jész jinszi kaszëbsczi dzejarze pòzowelë do nich.
- Wstãp Halinë Słojewsczi [w:] *Pro Memoria Róża Ostrowska (1926 – 1975)*, zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk – Wejherowo 2003, s. 251 – 255, naprowadzy ce na titel niedokùńczony pòwiescë R. Òstrowsczi. Jaką wiadã, wseczëca i biografné wãtczy ò Różë Òstrowsczi mòże wëniesc ze słówòw Halinë Słojewsczi?
- Òpiszë dzejanié T. Bòlduana dlò kaszëbiznë.
- Jaczégò òrtu zapëtaniama zaczinò sã tekst ks. prof. J. Walkùsza?
- Jak òstòł zòbrazowóny wëzdrzatk i òpisóné dokazë bòhaterczi? Na co dół bòczënk autòr? Jaczi to je òrt òpisënkù òsobë?
- Nalézë w teksce pòstacjã, co nòlepi rozmiãła i nazwała dzejanié bòhaterczi.
- Jaczë bëło sparłãczenié Wastnë Izë z Dzëwczą Górã?
- Jak wëzdrzelë i co czëlë ti, co szlë pòchadã w wiérzce Idë Czajiny? Jaczë sã jeleżnoscë pòwstaniò wiérztë? Jak wëwidnisz titel w kònteksce słówòw liriczi?
- Jak przedstawiła pòetka òbròz bòhaterczi, ji sparłãczenié z lëdzama i zemiã?
- Przërównòj *Nowy Bedeker T. Bòlduana z Bedekerem kaszubskim* I. Trojanowsczi i R. Òstrowsczi.
- Napiszë ò drëszbie, jakò zrodzëła sã midzë tobã a drëchã òb czas pòspólnégò dzejaniò.
- Co wiész ò telewizyjnym kaszëbsczim programie, chtërnégò pierszã redaktorkã bëła I. Trojanowskò?
- I. Trojanowskò bëła zaangażowónò w kaszëbską rësznòtã i bëła redaktorkã kaszëbszczégò czãdnika? Napiszë sprawòzdanié z tegò dzejaniò i òpiszë, jakã tematikã i problematikã zajimòł sã nen czãdnik?
- Co mòżesz pòwiedzec ò dzysdniowëch mùltimedialnëch kaszëbszczich przëkazach? Skądka tã nòchãtni bierzesz wiadã ò aktualnëch kaszëbszczich sprawach i dlòcze prawie z taczégò zdròdła?
- Pòstawi sã jakno redaktor radia abò telewizji i napiszë scenarnik àudicji, chtërnã chcòlbës stwòrzëc.

Medaliòn wëkònóny przez Wawrzińca Sampa. Òdjimk z ksążëczki L. Bądkòwsczégò i W. Sampa *Poczet ksiãżqł Pomorza Gdańskiegò*

Czasã człowiek so nie zdówò sprówë z tegò,
że cos sã wëklëje w sparłãczeniù z òkòlim,
z mòlã zamieszkaniò.
/Augustyn Dominik/

Na domôcym progù

I.

Przestrzenią człowiekowi najbliższą jest dom. Wszystkie drogi człowieka przez świat mierzą się odległością od domu. Widok z okien domu jest pierwszym widokiem człowieka na świat. Człowiek zapytany, skąd przychodzi – wskazuje na dom. Dom jest gniazdem człowieka. Tu przychodzi na świat dziecko, tu dojrzewa poczucie odpowiedzialności za ład pierwszej wspólnoty, tu człowiek rozpoznaje główne tajemnice rzeczy... okna, drzwi, łyżki – cieszy się i cierpi, stąd odchodzi na wieczny spoczynek. Mieć dom, znaczy: mieć wokół siebie obszar pierwotnej swojskości. Ściany domu chronią człowieka przed srogością żywiołów i nieprzyjaźnią ludzi. Umożliwiają życie i dojrzewanie. Mieszkając w domu, człowiek może się czuć sobą u siebie. Być sobą u siebie, to doświadczać sensownej wolności. Dom nie pozwala na swawolę, nie oznacza też niewoli. Domowa przestrzeń, to przestrzeń wielorakiego sensu. Budować dom, znaczy: zadowolić się.

Józef Tischner, *Filozofia dramatu*

II.

Wëdepcë kasynek
A bądze stegna
I twòja droga:
Wstec bùdzëc ùczink
I mësł pògnac
Do naji proga...
Na swiat mój
Kaszëbsczi –
Ten lëdzczi
Ùbëtk...

Jan Rompski, *Do naji proga*

III.

Jô baro prażił rākama dotknąc rodzynnégò progù, abë namiknąc mòcą, chtërny je nót do procëmstawieniò nemù, co je przede mną.

Jedzë i wrócë sã nazòd, jakbë cë kawel nie òbrócył. Kò, tuwò je rodzynny próg, chtërnégò dotknąwszë, ùdostóniesz nową mòc.

Lech Bądkowski, *Pieśń o miłosnym więcu*

IV.

Ùdzibajacë sã przeszła jem przez wësoczi próg domù i zòs mùszã jem skłonic głowã i jesz rôz.
 - To je wastnë jizba – rzekła białka, stojącë za mnã. Zdrza jem na niskã pòsowã ze zło-
 cëstëch balków, biółã òd szorowaniô, jesz mòkrã pòdłogã, òczenka z wezdrzatkã na jezoro
 i drzewiané łózkò, nad chtërnym cemny Christus za sklã dwignãł nad zwëk wiôlgã drzónowã
 kòrunã. Na stole stojało skło z pãkã baro czerwònëch rejinów.

- Mòże co je nié tak, to proszã wëbachzëc – òdezwa sã nieùbëtno białka. - Jô jem tak gòscy
 ni mia, a pón Jakùb jak bël, to tu spòł, w ti jizbie.

- To snòzò jizba.

(...) Miészalo mie sã w głowie. W jizbie nie bëło niczegò, w co bë szło wlòc wòdã.
 Z pełną miskã szła jem prosto na dwiérze, òdemkla je jem, stanã jem na próg i z całą mòcã
 grzëmòtnãła głowã w niskã pòsowã. Miska wëleca mie z rãków i ùdrza jem gwiondzë. Ale
 gòspòdëni bëła ju krótkò mie.

Pònemù jô sedzã z mòkrim rãcznikã na lësënie, a białka chùtkò strzãsa i gładzëła pierzënë
 na łózkù. Za sztërk jô ju wëgòdno leża na trzeszczącym pòdscelim. Tej gòspòdëni pòkòza sã
 jesz rôz. Trzima seczerã. Scëśniáté lëpë szlachòwałë za wërzniátima w drzewie lëdzëkama. Bez
 gòdaniégò sã zamierzëła i ùderzëła w wësoczi próg.

Wiorë lecalë jaż pòd pòsowã, rôz, drëdżi, trzeczy.

- Co wë robice? - jem wëstãka.

Nick nie rzekła i bùsała dali. Zdrza jem òniemiałò, jak z progù òstòwałë coròz to miészë
 përzënë, jaż kùreszce nie òstało nick, le jasny pas czëstégò drzewa, pòkòzëjący grańcã midzë
 mòją jizbã a dómã.

Tej gòspòdëni òdstawiła seczerã, wëproscëła sã, òbchlastnã sã w mòją stronã i òbcërajacë
 skarniã rãkã rzekła:

- Fertik.

- Fertik – jô jem przëwtórzëła i wëbùchła jem smiëchã.

(...) Waleska. Wërzniãti próg. Gãsë na jezorze. Wiater w jizbie z pòchã wòdë a jiglewio.
 W nen pierszi dzën w Rëbòkach, ò smrokù, zdòwało sã mie, że jem tuwò òd dówna.

Róża Ostrowska, *Wyspa* (tłum. W. Myszki)

Ćwiczeni:

I.

- Òkreslë rolã dodomù w zëcym człowieka na spòdlim rozwòzaniów ks. J. Tischnera.
- Skaszëbi wëjimk dokazu ksãdza J. Tischnera.

II.

- Co mùszë zrobic czëtińc, zëbë pòwstała jegò *droga*? Jak rozmiejesz słowa *wëdepcë stegnã*, *drogã*?
- Czemù mò służëc adresatowi próg?

III.

- Czegò symbolã je próg w wiérzce J. Rómpszëgò i pòeticzci pòwiescë L. Bądkòw-
 szëgò?

IV.

- Przedstawi sytuacjã, jakò przëtrafiła sã narratorce. Jak zareagòwała gòspòdëni dodo-
 mù i ò czim to przëswiòdcziwò?
- Òkreslë òrt narracji w pòwiescë R. Òstrowsczi.
- Dowiedz sã, ò jaczim mòlu Róża Òstrowskò pisała swòją pòwiesc.

Chëcz

Wëzgódka:

Chto nie wié ò włósny chëczë?

Biedók, bò chëczë ni mò

I.

Mieszkania bëłë w ògle lëché. Prosti lud miôł le kôtë z chróstu i glënë abò téż chałupczy często drewniané. We westrzódkù chëczë nie bëło wiác zódnëch przegród. Przë scanie jedny i przë piéckù stojalë ławë. Ruchna i jinszé kòsztowné rzeczë chòwało sã w skrzënie abò becuzzi. Glëniany piéck służył do grzaniô a do pieczeniô. W scanach bëłë dzurë, przez chtërne i dim wëchòdzył, i jasnoc przechòdzëła. Wieczór pòlëło sã lëczëwò na kòminkù. Czãsto znajdowa sã pòd bùdinkã piwnica (czëli sklep).

Florian Ceynowa, *Mieszkanie*

Tak jak ju pòszlë warpówé łachë
Dżiną ju dzysò słomiané dachë,
Wëstówk ju nigdë nie witò gòscy –
Kòzdi ju terò bùdëje proscy.

Szałas òn leno bële jak sklecy,
Zabije papą, gdzie rëskina świëcy
Żebë nie òkna strojilë scanë
Chto bë sã zdobël, że sedzą tu panë?

Jan Karnowski, *Strój i chatë*

Sztërë scanë, w kòzlë dak,
Stoperczi ògniszcza kòmin.
Òkna mòkrzi jak czej w łzach
Zelony wina wkół rzemién...

Dwiërze òtemkl w progù Czas –
Zbiegóny chłóscy próg naji!
Parmiën słuńca z wòlna gasł
We widniowëch ùplaczkach gaju...

Jan Rompski, *Pòdle drodżi*

II.

Czedë zbùdëjã chëcz
z kwiatów parpacë
na òknach pòstawiã ùsmiëchë
z zelonyma lëstkama szczescò

tedë wprowadzã cebie
i zabòczisz ò jiwrach
co są bùten wërosłë
i nigdë mie nie òstawisz
z zamklima òczama sedzacë
pòd gruzama zapłakónëch wiérztów.

Ida Czaia, *Spiëwa ò chëczë*

III.

Tam, gdzie same górë i chójka przë chójce,
Gdzie lasë szadé i smùdzi
- Tam téż plac jak w bójce,
Chtërnégò nie nalézesz jak Kaszëbë dłudżë.

Rozscélonò na òtlogù zelonym,
Tam za górą midzë brzòzkama,
Stoji biółò, z dachã złotim
Chëcz jedna – blós sama.

Biółò sëknia na ni sklni
I wëdrzi jak królewionka,
A w złotëch włosach ji,
Czerwionò mërgò szlëfka.

W dzeń wëcygają do ni ráce
Bùrsztinowé parmiënie słuńca,
- Biegającë zatrzymùją sã w loce
I na dachù sedzą bez kùńca.

W nocë, czedë miesąc sã bùdzy
I zaspónë przecérò òczë,
Òna, smiejacë sã z niegò, drwi,
Bò tak zgniło sã wlecze.

A zdzëwionò je baro,
Czej w mòdri szpédzel wezdrzi

I widzy – ale cëż sã stało?
Miesąc czerwiony stół sã srébrzny.

Jan Walkusz, *Chëcz Pòmòrańców*

Cwiczënczi:

I.

- Na spòdlim tekstów F. Cenówë, J. Kòrnowszczégò, J. Rómpszégò òpòwiédz ò wëzdrzatkù dównëch kaszëbskich dodómów.
- Nad czym ùbòlëwò J. Kòrnowszczi?
- Pòkòżë, jak pòecë ùkòzelë mòtiw przemijaniò? Jaczi cësk na bùdowizną mò czas?
- Wëzwëskùjącë rozmajité zdrzódła, pòdòj charakteristiczné znanczi dówny kaszëbsczi architekturé.
- Napiszë historiã swòjégò dodomù.
- Pòdòj z wiérztë J. Rómpszégò jistnik, w jaczim zachòwało sã gòskòwé karno TarT. Jaczé znajesz jiné przëkładë słówów tegò òrtu?
- Pòdòj skródzonã fòrmã jistnika *rzemién*. Jaczé znajesz jinszé jistniczi, chtërne mògã miec takã fòrmã? Wëbierzë so jeden z nich, dopiszë do niégò pasowny znankòwnik i òdmieni gò wedle przëpòdków.

II.

- Z jaczych materiałów chce zbùdowac swòjã chëcz i czym já chce ùfarwic liryczny pòdmiot wiérztë I. Czajinë. Czemu sã przënòlëzné taczé prawie materiałë i co jidze wëwidnic na jich spòdlim ò lirycznym pòdmioce?
- Jak wëòbròżò sobie „jó” liriczné zachòwanié i wsczëca wprowadzonégò w taczì dodóm bòhatera?
- Wëkòżë, że „jó” liriczné je pòetã.
- Òkreslë òrt mionocznika w òstatny rézce wiérztë.

III.

- Z pòmòcã jaczych pòeticczich spòsobów òsta przedstawionò w wiérzce J. Walkùsza chëcz i roda wkół ni? Kògò na chëcz cë przëbòczywò?
- Jak reagùje na czadë dnia bòhaterka – chëcz?
- Wëwidnij z titla, jaczi chëczë pòswiacył wiérztã J. Walkùsz?
- Co parłãczy lëdzy, chtërny twòrzã spòlëznã pòd jednym dakã?
- Co wiész ò sztudërnëch klubach młòdëch Kaszëbów?
- Wëpiszë z wiérztë znankòwniczi z jistnikama i òkreslë jich fòrmã.

- Stwòrzë rodzënë wërazów do jistników dodóm i chëcz.
- Zgromadzë synonymë słowa *dodóm*.
- Pòdsztrichnij słowò, jaczé nie pasëje do resztë: dodóm, willa, pałac, bióro, dacza, chëcz. Chtërno z nich parłãczy sã z ùszlima czasama? Zazdrzë do słowarzów i òbaczë, czë je tam nalézesz.

W rodzënie

I.

Nôprzód bëło słowò zaniósłé w kòlibkã,
Rozniéconé ùsmiëwã, co szczescym zakwitò,
Dnie robòcé dëją skrzanégò zjiscënkù,
Drzémné chwile zbùdzone do nocnégo switu.

Pòzdze – kòlibiònka na bezpieczné snicé,
Na żëcowã ùcechã – pòwiòstkòwé dzeje.
Tak dnie piastowóné sã sëpalë gãsto,
Dze czas w zwãcznym bawienim wesoło sã smieje.

Jaż na wërozmiënié żdalë pierszé jiwre,
Tej Twój smùtk sã rozpłakòł w sertnym odpòjãcym.
Do dzys dnia mòja jiscba ù Ce plac nalòżò,
A zmiłkòwé dzejanié Twòją łzã swięcy.

Bùten Twégò serca, dze cemżò sã tacy,
Zwòł pòmòchtónëch drogów mie widã sã proscy,
Czej pòmiónã cepla wëbùchò jak òdżin
Twòje nôpierszé słowò, w kòlibkã zaniósłé.

Jaromira Labudda, *Mëmie*

II.

Mëmce

Terò czë dówòsz mie
mòjé kòchóné jestkù
bùlwë na szpiekù
i taskã maslònczi
cygnie ze mnã
na łączi
dze jem na bòsòka
chwòtòł w kaszòrk
czerwionã kùglã usadłã na widnikù
co terò je le słuńcã
i Të jesz sã baro dzëwùjesz
jakże to przëszło
że jò ju nie jem mòtilnikã

Stanisław Janke

III.

Mój tata bëł pòetã
spiewòł plëgã zemi himn
z wiatrã
w miònczi szedł przez zymk
w żniwa
kłosóm sã przëzéròł
rozmiòł słuńca
kòzdi cén.

Przëszlë lëdze
w snòzich ruchnach
wzálë tace
jegò Mùzã bëłny spiew
nasztrichnälë
w jegò wierszach
nowi jaczis dzywny céch.

Długò tatki sã jesz przëzéròł
kłosóm gòdò ters przez „wë”
i plùg nòcył cos niesmiało

To nie bëła piosn.

Jan Walkusz

IV.

O trzech braciach.

Jeden ojciec miał trzech synów. Ale bieda tak była w domu, że
nie miał im dać co jeść. Tak więc synowie rzekli:

— Tatku, my pójdziemy w kraj, żeby się czego nauczyć. Doma
nima co jeść, a świat jest duży, i może się czego nauczymy, choć
nasza bieda nie grezie! —

Tak ojciec rzekł: Idźcie!

A oni wzięli się i szli.

Szli cały czas, aż przeszli na taci mniejszy, chcieli się drożsi
rozchodzić na trzy strony. Tam oni się rozeszli w różne strony.

Ten pierwszy szedł i szedł, aż przeszedł do jednej chatki,
a przed chatką stała kobieta. Ta się go zapytała:

— A chodzisz tu? —

— Ja idę, — odrzekł chłopak, — żeby się w świecie czego nau-
czyć, bo w domu jest bieda!

— A za co ty się chcesz weuczyć? — pytała kobieta.

— A za strzelaniem! —

— Ciej tak, — rzekła kobieta, — to ci dobrze trafię, bo mój
chłop jest strzelcem. On cię weuczy! —

O trzech braciach,
(w:) Bajarz kaszubski.
Bajki z „Gryfa”
(1908 – 1912)

V.

Żle są dobrze przēdzisz
 dzēwczā i knōpkū mōli
 w ne starczēné òczē –
 chòc òblokłē w zmùrgòlóny aksamit
 wiedno tak samò sā łiszczā
 jakbē cos pòwiedzec chcałē...
 W jich widze wiele mòżesz ùzdrzec:
 ùsmiēwk dzecka bez szkùrpiów,
 szkòlny warkòczk, rozmajité psotē
 i smakā swójścégò chleba –
 chtērnégò wiedno felowało...
 Òne ce rzeknā ò zdžiniātīm
 sēnu na wòjnie, lesnym bùńkrze
 i biesu – Miemcu.
 Ne òczē zamkniātē ze smùtkū i żòlu,
 pò chtērnēch spliwajā łzē
 biédē, głodu i chòroscē;
 Zdrzisz w nie jak w zdradłò
 a òne wiedno sā do ce smiejā
 Swòjim òdbicym.

Maciej Dorau, *Pòzdrzatk*

VI.

Naszi doma
 Wiedno le zdrzā na swiat
 Wiedno sā pòspiēwajā
 Dze je. Dze je.
 Żēcē
 Naszi doma majā wid
 A zédžer
 A panewkā
 Ala weter jesz niē rôz
 Zabilē swiniā
 Szlē z dēgówkama
 Smielē sā
 Witro bādze jinaczi – gòdajā
 Smielē sā
 Glosno
 Do se
 Do se
 Kwiatē w ògrodze
 W rāce

Mòže jo
 Z kwiatama je wieselni
 Naszi doma majā tòflòk
 W kwiatē
 A swiniā zabitā
 Wilējā swiāt

Jan Drzeždzon, *Naszi doma*

VII.

Białka pòwiòdò jaczémùs chłopù, że je z jednyma lēdzama krewnò. Ten chłop sā tak za-
 stanowił, bò jich dobrze znòł, a tej rzekł:

- Jakùz wa mòžeta bēc krewny?
- No jo, kò òni òd nas prósce kùpilē.
- Ach tak – rzekł chłop – to waju prósce spòkrewniłē.

Bernard Sychta *SGK*, t. VII

Wēzgódzci:

- Czēje kòlano je nòmilszē?
- Sòdiwò kòle piécka, òpòwiòdò rozmajité pòwiòstczi
i mô krēczew.

Rzeklenē:

- Jaczé drzewò, taczi klin,
- Jaczi òjc, taczi syn.

Kaszebe 18/15 – 30 IX 1958

- Lepszi sąsòd we wsē, jak brat za wsā.

Kaszebe 13/1 – 15 VII 1958

Cwiczēnczi:

I.

- Nalēzē w wiérzce J. Labùdē czasowé òkreslenia.
- Scharakterizuj etapē doròstaniò liricznégò pòdmiotu.

- Przedstawi rolę matczy w něch cządach.
- Jaczé słowò z wierztě je nòbarzi przënòležné matce?
- Jaczé je znaczenié matczy w dorosłim žécym àutorczy?
- W czym przejòwiò sà znaczenié matczénégò słowa?
- Wëpiszë z wierztě epitetë i òkreslë jich funkcjã.

II.

- Jak òstòł przëwòłóny pòmion dzectwa w wierzce St. Jankegò.
- Chto je adresatã wierztě?
- Czym bëło słuńce dlò lyriczny òsobë w dzectwie? Jak sã tej zachòwiwòł?
- Dlòcze àutor nazwòł se mòtilnikã i czëmù ju nim nie je?
- Przëbòczë so twòje dziecné zabawë i zachòwania i òpòwiédz ò nich.
- Pòmëslë nad jinszima òkresleniama w òdniesieniu do zwrotów: *czerwionò kùgla i ju nie jem mòtilnikã*.
- Ùłòżë zdania z wërażeniami: *cygnie ze mną na łaczi, bëc na bòsòka, jakże to przëszło*.
- Napiszë receptã na zrobienié bùlew ze szpiekã. Pòdòj produktë i brëkòwné statczy. Zapiszë pòsobicã swòjã robòtã.

III.

- Dlòcze tata w wierzce ks. prof. J. Walkùsza òstòł przërównóny do pòetë?
- Co sã stało, że òprzestòł nim bëc?
- Pòdòj z wierztě słowa pasowné do pòeticznégò ùtwòrstwa.
- Jaczi spòsòb nalòżł tatka na òbronã *przed nowim jaczims dzywnym céchã*?
- Czegò znankã bëło gòdanié do kłosów przez „wë”? Czegò kłosë sã symbòlã?
- Dobierzëta sã pòrama i òdegròjta pòkòzk: Knòp próbùje ùlagòdzëc tatka zjisconégò lëchą ùczbã sëna w szkòle.
- Òbmëslë kòmpliment, jaczi pòwiész mëmce, czëj przinédzesz pò szkòle dodóm.

IV.

- Znornalizuj pisënk bòjczy *Ò trzech bracach*.
- Co wiész ò cządnikù *Gryf*?

V.

- Dlòcze òczë stałë sã zdròdlã inspiracji pòetë w wierzce M. Doraùà?
- Co jidze w nich òdczëtac? Czëmù służã te wëliczònczi?
- Jak rozmiejesz przërównanié òczów do zdròdła?
- Co przed dzòtkama skriwò starka, ale mòżlëwé je do wëczëtaniò w ji òczach?
- Pòmëslë ò swòji starce. Z czym òna sã tobie parłãczy?
- Wëbierzë z zestòwkù temat, na chtëren pògòdòsz ze swòjima starkama:
Swiãteczné zwëczy.
Towarzëszcë zwëczy.
Szkòła – jakã pamiãtają.

Mòda za jich czasów.
 Ùlubioné piesnie.
 Jich dziecné zabawë.
 Mòje òsemnòsté ùrodzënë.
 Mòl, do jaczégò chãtno wròcóm pamiãcã.
 Kaszëbizna w jich dodomie...

- Ùtwòrzë nazëwòcz pòjedinczi lëczbë wërażeniégò *starczënë òczë*. Òddzelë w słowie *starczënë* formant i òkreslë jegò funkcjã.
- Zgromadzë bibliografiã na temat: Domòcë w pòezji (mëma, tatka, starka, brat, sostra...)

VI.

- Co òznòczò wërażenié *naszi doma*?
- Wëpiszë z wierztë J. Drzeżdżona òkreslenia òddòwającé nieùstanny ruch, smiëch, gòwòr. Jakò je jich funkcjò?
- Przëwòlòj z wierztë charakteristicznë czynnosćë i zwëczy w swiãtecznym czasie i pòwszednëch dniach.
- Òkreslë rolę pòwtòrzeń i dlugòscë rëzków.
- Na czym zanòlégò prostota przedstawionégò swiata w lirikù?
- Jak wëzwëskòł pòeta - artysta kaszëbsczë jãzëk, cobë wëpòwiédzec sã ò wzorcach zachòwaniów, sparłãczëc sakralnosc z pòwszednym zachòwaniama w swiãtecznëch òbrzãdach, realnosc z pòeticznim malarsczim òbròzkã?
- Òdmieni jistnik *żëcé* wedle prosti i znankòwnikòwi òdmianë. Jaczé jistniczi mògã sã tak òdmieniowac?

VII.

- Òbjasni, na czym zanòlégò hùmòr zawiarti w dialogù białczy z chłopã notérowónym w *SGK* ks. B. Sëchtë.

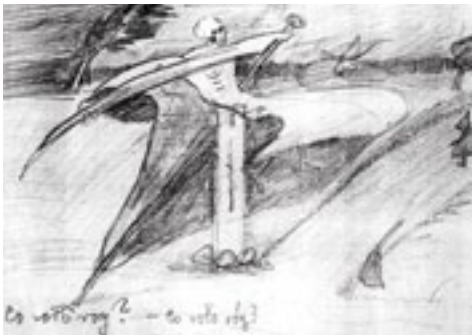
- Zapiszë zdrobnienia nòležników rodzënë.

Dodóm na pùstkòwiu

I.

Pierszi dzél

Na pùstkòwiu.

Malënk A. Majkòwsczégò do Remùsa

1. Òbëczaje Remùsa i lëdzkò ò nim ùdba.
2. Pòczàtk pisaniò Remùsowégò. Jak òn pòsòł dobëtk i jak sã dowiedzòł ò Straszku, chtëren mieszkòł na pùstkòwiu.
3. Ò trzech dzywnëch chòjnach, ùkòrunowóny jarzàbinie, zapadłim zómkù, zakłàti królewionce i trzech strasznych ùkòzkach.
4. Jak Marcyjanna wëwadzëła Remùsa i jak òn ji nòkazu nie słëchòł.
5. Jak Remùs nalòzł na zómkòwiskù czòrny grónk i złoty miecz i jak òn za to skórą zapłacił.
6. Jak Remùs szukòł Straszka na pùstkòwiu a w gromadze z Martą zaczął chòdzëc na nòukã.
7. Jak Straszka na pùstkòwiu wëpùscëlë i jak Remùs walczył z Gòliatã i na nim dobël.
8. Jak retowelë żëda Gabã òd mrozowi smiercë i jak Remùs sobie kùpił pierszą ksążkã a czerwioną blewiązkã dlò Martë.
9. Jak Remùsowi sã swiat òdmienił i jak òn dòł swój złoty miecz wiòldzi pani, chtërna mù lubiczka zadała.
10. Jak Remùsowa królewionka bëła zdówónò i jak swiat dlò niego wëzbël wszelką wòrtosc.
11. Jak Złë kùsëło Remùsa.
12. Jaczimi drãdzimi lékama stòri Michòł lékòwòł Remùsa.
13. Michòł òpòwiòdò ò dównëch dzejach a Straszka nêkò z pùstkòwiu prëcz.
14. Jak Smierc klepała kòsã za stodołą i jak Remùs sã dowiedzòł ò robòtach Òrmùzda i Smàtkã w dzejach kaszëbskich.
15. Jak wëzłë na smàtòrz cało pana Józwa zabòczonã drogã i jak Remùs sã òddzàkòwòł z pùstkòwim.

Aleksander Majkòwsczi, *Żëcë i przigòde Remùsa*. Spisënk zamkòscë. Pierszi dzél - Na pùstkòwiu.

II.

Szedł wëbawic królewionkã
żòrotny knòp – serota
ricerz widu i miecza
z karã i ksążkama

za nim jidã lëdze
gòdajacë
że je ricerzã widu i miecza
że dobël Gòliatã
że nie copnął sã przed ùkòzkama
że przeniósł królewionkã
na drëdżi brzëg

i wszëtcë zrozmielë gòdkã
co nigdë nie bëła skażonò
ricerz widu i miecza
slòdë gòdajã jak òn
i spiëwajã jegò piesnie

czëtajã jegò ksążczë
i kòchajã jegò zemiã...

Ida Czajinò, *Remùs*

Królewionkò
zapadłégò zómkù
Wastnò zaùroczonò
przez swòjich ùlëbków
w trzech ùrzasnëch zòklãcach
Strach
Trud
Niewòrto

Niesã cë w dòrënkù piesnie
bez rzékã na drëdżi brzëg
bez Strach
Trud
Niewòrto

Abò zaspiewajã lëdze
abò kamiënie schòwiã
dze kòlibka i gròb Remùsa
dze Strach
Trud
Niewòrto

Ida Czajinò

Nie òdchòdòj z dodomù
tam cë bądze lëchò
i nìcht ce nie zrozmiëje
bò mòsz skażonã gòdkã

Nawrócë sã dodóm
bò nie jes ptòchã
co mùsz jic precz
ze swòjégò gniòzda

le òksëpã
cwiardo wrosłim w zemiã

Pòj dodóm...

Ida Czajinò, *Marta*

Stòri zédzer zaczął bic gòdzënë
Biòłò klepie kòsã
a Smàtk sã ceszi
òdeszedł Remùs

Òsta kara z ksążkama
przëkrëtò niebiesczim wãpsã
z zamklima òczama
lezi Remùs na stëgnie

òsta królewionka z malinczim knòpã
i Marta z czerwionã blewiązkã we włosach
jesz ròz òdeszedł Remùs

Ida Czajinò

Cwiczączi:

I.

- Czegò dowiesz sã ju z samëch titlów spisënkù zamkłoscë Pierszégò dzëła – Na pùst-kòwiu - arcëdokazu A. Majkòwsczégò?
 - Gdze dzeje sã akcjò? Wëmieni wszëtczé mòle.
 - Jaczi bòhater je nòczãscy wspòminóny? Napiszë, co jidze sã ò nim dowiedzec.
 - Pòdzëlë pòdstalëch bòhaterów na jawernëch i nadzwëkòwëch. Òpòwiédz ò nich.
 - Pòdòj argùmentë, chtërnyma przekònòsz swòjégò drëcha do przeczëtaniò całégò pierszégò dzëła arcëdokazu kaszëbsczi lëteraturë.
 - Wëbierzë so rozdzël z *Remùsa*. Przërëchtuj test ze znajomòscë jegò zamkłoscë.
 - Zbierzëta ne testë razã i òbmëslëta regùlamin kònkùrsu, jaczi móglbë pòwstac, np. *Remùs na Pùstkòwim*.
 - Òpòwiédz, co ju donãdka wiész ò zëcym i przigòdach przëdnégò bòhatera.
 - Wëpiszë z titlów wërazë, w chtërnëch zdżinãło rësznë *e*. W jaczych sufiksach zachòdò no jãzëkòwë zjawiszczë?
 - Wëložë pò swòjémù, co òznòcziwają zwrotë: *zapłacëc skórã, zadac lubiczka, bëc zdòwónã* i ùložë z nima zdania.

II.

- Wëpiszë z wiërtzë *Remùs* òkreslenia titlowégò bòhatera.
- Jaczi wiadë ò Remùsu dostarczìwò wiërtza?
- Jaczi cësk na lëdzy miòł Remùs i dlòczë?
- Czim liriczny pòdmiot chce òbdarowac Kròlewionkã i ò czim to swiòdci? Jaczi ka-wel mòże spòtkac nen darënk?
- Dlòczë liriczny pòdmiot wiërtzë *Marta* bédëje adresatowi òstanië doma?
- Do czegò i pò co przërównywò liriczny pòdmiot adresata?
- Co zapòwiòdò òdëndzenië Remùsa?
- Ò jaczim òdëndzenim Remùsa je gòdka w pierszi strofë, a ò jaczim w òstatny? Pòdzëlë sã refleksjama, nawlëkającë do wiërtzë *Marta*?
- Jakã wòrtosc i znaczenië mò to, co òstało pò Remùsu?
- Pòkazë w wiërtzach relacjã midzë Remùsã – Kròlewionkã – Martã.
- Przërównòj ùdostónã z titlów pierszégò dzëła pòwiescë wiadã z wiërtzama.
- Zinterpretuj jednã z wiërtzów I. Czajinë, òdwòlującë sã do dokazu A. Majkòwsczégò *Żëcé i przigòdë Remùsa*.
- Wëpiszë z wiërtzë *Marta* rozkazowniczi i òdmieni jeden z nich.
- Òdmieni jistnik *brzëg*. Wskòzë samòzwàkòwë i spòłzwàkòwë òbòcznoscë.

III.

- Òpiszë wëbróny òbròzk.

- Wëbierzë so jeden malënk i do-pasuj do negò wëjimk z *Żëcé i przigòdów Remùsa*.
- Spòrządzë zestòwk, w chtërnym ùdokaznisz, że pòstacjò Remùsa inspirowa lëteratów i ùtwòrców kùlturë.

Malënk: Józef Chełmowski, Brusy

- Jaczi cësk, wedle cë, mò Remùs na dzysdniowã rësz-notã? W czim òn sã przëjòwiò? (Wspòmòzkã mdze cë m.jin. òdjimk).

Ō rodzynnych mólach

I.

Do Mechòwë w Pùszczë Darzlëbsczy przëszedł nowi szkólny. Pò szkòle òn szedł do lasa na grzëbë. A tej òn zabłądził w tim lese i nijak ni mógł trafic na drogã, co bë szła dodóm. Czej òn sã baro zmácił, tej òn spòtkòł w lese knòpa, co pasł krowë. Szkólny sã baro ùceszył i pitò sã knòpa ò drogã dodóm.

„Wej mądrala” – rzecze knòp – „Całi swiat pón szkólny znajë, Afrikã, Amerikã i wszëtczé górë, drodżi i rzëczy, co są na swiece, a nie wié, dze je droga do biédny Mechòwë?”

Mechowa [w:] B. Sychta, SGK

II.

Jò wiedno bádã kòcha mòjã wies
Bò w kòzdim ji kàtkù je téż kàsk mie
Pò kòzdi drodze stopa mòja szła
Na wietew jò mòłã, lëbã trówã zdrza
Tã wòniã lasów i pòłów znajã
I ptòchów chùr co òb pòrénk zymkòwi grò
Czej drznieje kùr tam bùdzy całą wies
A chłop Bòzi Máce kórno dówò czesc
Tam westrzód pòłów stoi mòja chëcz
Swiãtosć – jã wieczno bádã w sercu miec

Bożena Szymańska

III.

Tam dze spòkójny stów cëchò szëmi
I wałami zmiwò glënisté brzedzi
Tam dze cygnã sã pòła jakbë szlejrë dłudżë
Kwitnã pòlné róże kòł drodżi

Dze zbòża sztòłtno rosć pòd niebò
i na wietrze zemi sã klóniãją
dze w jurkach skòczci paradno grają
dze w drëżónach ptòshi swòje gniòzda wachtują

Tam jem...

Jan Labuda, Rodzynnô wies

Cwiczënczi:

I.

- Jaczé refleksje wëwòliwò ù ce szpòsowny tekst ò Mechòwie?

II.

- W jaczi òsobie i òrce wëpòwiòdò sã liryczny pòdmiot w wiérzce B. Szëmańszci?
- Pòdòj argumëntë sparłãczeniò jò lirycznégò ze swòją wsã.
- Czim dlò lirycznégò pòdmiotu je chëcz? Jakã deklaracjã skłòdò liryczny pòdmiot?
- Ùdokaznij, że czasniczi w wiérzce zmòcniwają łączbã lirycznégò pòdmiotu z rodzyzną wsã. Wëpiszë je i òkreslë jich fòmã.
- Przërównòj pisënk wërazu *chùr* w kaszëbiznie i pòlaszëznie. Czë czëjesz zjinaczenié jegò wëmòwë w nëch jãzëkach?

III.

- W wiérzce J. Labudë wskòzë elementë rodë. Jak òsta òna ùkòzónò?
- Jak „jò” *lirycznë* òddòwò swòją łączbã z rodzyzną wsã?
- Na mòdło ùsòdzcë spròbùj wëpëlnic swòjima òbrazama pùsti mòł. Tam dze tam jem.
- Wëpiszë z wiérztë wërazë, w jaczych zachòdò afrikatizacjò.

- Kòrzëstającë z rozmajitëch zdrzódlów, wëwidnij nazwã swòji miëscowòscë i zgromadzë bibliografiã ò swòjim mòłu zamieszkaniégò.
- Zdrzódlama bòkadòscë wiadë ò miëscowòscach są mònografie. Spòrządżë jich spisënk.
- Zazdrzë do pòeticznégò zbiérkù (titel pòd òdjimkã graficzi) i pòdòj pòzwã gardu, jaczëmù òstòł pòswiãcony.
- Jaczé z kaszëbskich wëdòwiznów ùbògacył swòjim talentã grafik Andrzej Arendt?
- Pòdòj òbiektë w swòjich miëscowòscach, chtërne stalë sã inspiracjã dlò pisarzów, artistów.
- Zbierzë bibliografiã na temat *Mòja miëscowòsc w pòëzji*.

Linorit Andrzeja Arendta do wiérztë Sztefana Fikusa Baszta Czarownic [w:] Fikus S., *Moje miasto*, Wejherowo 1985,

W naszych miastach i wsach

I.

Na rozstajach dróg pòd Bětowã. Wchòdzy sòm Tómk z rubzakã.

TÓMK

(zrzucô pleck i spiéwô)

Hej, tu ù nas, na Kaszëbach, malowóné zemie

Wòdë, lasë, smùdzi, górë, dzywny czar w nich drzémie...

(abò co jinégò)

I doszedł jem pòd samò Bětowò. Ze Stëdzyńc je szmat drodżi. Tu trzeba so òdpòcząc.

Chto wié, jaczé jò bádã miòł szczescie w tim naszym miesce. Trzeba so sadnąc i jakã sztulã chleba zjesc.

(sòdò, wëjimò chléb i jé)

(pò chwilë)

Tak to je na tim swiece! Biédka jidze wszãdze nalezc. Wkół są same piòszi. Ù gbùrów jò

dobri robòtë nie nalézã. Móm leno nòdzejã w tim naszym Bětowie. Ale jeżlë jò

nalézã dobrã robòtã, tej sã przëòdzejã i naszych lëdzy doma òdwiëdzã, Bãzul i Jignasz

mie wcyg nazëwelë głupim Tómkã. Jò głupi nie jem. Rozmiejã czëtac i pisac jak òni,

a mòże jesz lepi. Żebë òni mie jesz nie zadròszczëlë. Jò móm w Bògù tã nòdzejã, że

jakòs to mie na dobré wińdze. Nasz stark gòdiwòł, że głupi w bòjkach wëgriwò. Ale jò mészlã, że i jawerno w żëcu trófiò sã, że ten ùwòzóny za głupégò nieròz wëgraje. Le

cerplëwie! (...)

Muzeum Zachodnio-Pomorskie w Bytowie
fot. Kazimierz Rolbiecki

Na bëtowszczim zómkù. Władis wprowòdzò Tómkã.

WŁADIS

Tu je, Tómkù, twòja jizba. Tu so bądzesz sedzòł, czëtiwòł czë spòł. Dzysò më so pògòdómë, a witro jò ce òprowadzã pò całim zómkù i pòkòżã miasto. Chòc tã znajesz dobrze, ale zwrócã cë ùwògã na niejedne zabëtci.

TÓMK

To je fëjn jizba. Òpòwiész mie ò tëch mòjich òbòwiazkach?

WŁADIS

Na to bądzemë mielë czas witro. Nòprzód sã mùszisz rozezdrzec. Dysò a witro tã jesz nie bądzesz miòł òbòwiazków. Jaz òd pòwitrza. Tu bądzesz mógl so arbatã sparzec,

a na pòłnië pùdzesz do nas. Mòja białka Mònika bądze mia dlò ce i nas wszëtczych pòłnië. A i na jinszé mòltëchë reno czë wieczór tãz bądzesz mógl do nas przinć, jeżlë sòm bës nie chcòł so tu czegò kùcharzec.

(...)

TÓMK

To nie je cãzkò robòta!

WŁADIS

Pròwdac, nié. Leno òpasowac trzeba. Ale, jakbës pòzni chòł, tej bádã i jiné robòtë króm stròzowaniò, òdmikaniò i zamikaniò naszi bùdowlë. Trzeba przëjmòwac interesantów, przedòwac biletë, òprowadzac gòscy pò zómkù i mùzeùm, pòkazëwac eksponatë i różné wëstòwczë, jaczych mómë wiele, i rozmajité zabëtci. Ale to dopiérze na pòzni, zlë bë to cë sã widzało, i pò mòlim przeszkòlenim.

(...)

TÓMK

Wiesz tã Władisu co? Pòwiész mie tak pò pròwdze, co tu sã dzeje! Jò móm nòprzód czëtë òd Kùczkòwégò Bernata z Mądrzechòwa ò tim zómkù, że tu pò pròwdze stròszò. Jiny kòmple, a nawetka twòja białka, sã zdëwùją, że jò sã zgòdzóm tu ù ce służec. Mie je ju wszëtkò równo. Rzecz le mie całã pròwdã, co tuwò sã dzeje, co to tu je za stròszanié? Mie Bernat gòdòł, że tu chtos pò pòkuce chòdzy. Wierã jacis twój pòprzëdca. Jò sã nie zláknã. Gadòj!

WŁADIS

Jeżlë tã jes, Tómkù, na to przërëchtowóny, tej jò cë pòwiém pròwdã. Tu jawerno stròszò! Ale nie bądzesz sã za tim stròszkã czerowòł, chòcbë òn cë sã ùkòzòł. Dòj mù pòkù, nie gadòj do niego! Òn so pòchòdzy i pùdze. Nieròz sã trófiãł, że pòł człowieka wlecało.

Aleksy Pepliński, Bëtowszczë stròszczë

II.

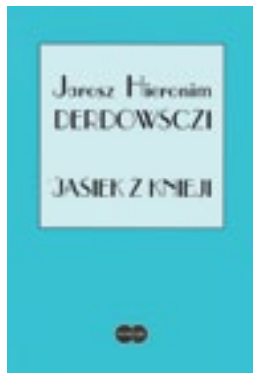
Hewò wëbùdowanié, w chtërnym Remùs i jegò drëch...

Wieczorã tegòż dnia òminqwszë Wiele, skąd witalë cëbulowatë wieże kòscolã, doszlasma do Knieji, pùstkòwiò ùkrëtégò nad òtnogã Wdzydzczégò jezora, gdzie nóm delë jesć i pic

Knieja rozłòżëła sã na zemiach równégò terenu czësto przed sztrądã. Na kùńcu drodżi, chtërna dwigniãtò w górã, rësżëła terò w stronã zagrodë dludzim nëkã w dół. Chëcz, sto- doła, chlëw twòrzã pòdkòwã z òdemkniãtim przòdkã. Chëcz rëmnò, ceglanò, ze spiczastim dakã je zataconò w zeleni. Z przòdkù brzadowé bómë, òde wslòdë widzałë papple, midzë chtërne wlażlã wësokò jaglëna. Kòł drodżi kùrdzòlowatë wisznie. Nad jezorã ólszczi, wiérné starżniczczi ùbrzegów. Dali ju bez drzewiãtów. W òkòlim Knieji le pòla i łãczy, chòc pòzwa parłãczy sã z gãstim lasã, òstãpã, matecznikã, schòwã dlò dzëwëch zwierzãtów. Nadzibłò zemia przed pùstkòwim, zamikajãcò je òd zòpadu, głãbòczë w przék przelòmania zwieliwajã

wrażenie niepòchwatnosć, zadżinieniô. Za jezorã, w tim wãszim jesz plachcu, téz wëso-
czy ùbrzég. Knieja sedzy jak w wòjskòwym rowie, zataconô, zamaskòwónô drzewiãtama. Las
równak naczinô sã kãsk na nordã i cygnie sã całë kilométrë, z małą przerwã zaròstò zòpadny
ùbrzég jezora. Mòże dochòdzył dówni jaż tuwò, a nawetka jesz dali na pòłnië i òbgrodzòł
òpùszczonã zagrodã, twòrzacë to przëglë do wòdë wëbudowanié jesz barzi òddalonym òd
lëdzy. Tak jak to miòł pòkòzóné Hieronim Derdowski w wierztowónym òpisënkù?

„Gdze z gór chełmiczych zëmnë wiatrë wieją
I z widmów piòsek midzë chójczy seją,
Kãnë sã dalek cygnã bòrë głuchë,
Gdze w noc pieczelnë straszã lëdzy duchë,
I błãdnym swiatłã czëka biësë mania,
Leżi Przitarniô, a cwierc mili za nią,
Bliskò jezora samòtnë pùstkòwië,
Chtërne sã Knieją w òkòlicë zowie:
Chëcza, tej szopa i małò stodoła.
Bagna, jałowce i chójczy dokòła.”

Nen sugestiwny òpisënk pòchòdò z dokazu *Jasiek z Knieji*. To hewò w nym òbkrãzim, na
chtërno zdrzã terò z grzãpë, w nadjezorny zagrodze òbsadził Derdowski akcjã jednégo ze swòjich
epiczich pòmów. Czë prawie tak, jak je pòkòzòł, wëdzrzało to pùstkòwië sto lat temù nazòd
(kò, tëlì prawie zminãło òd wëdrëkòwaniô dokazu i niewiele wiãcy òd jegò napisaniô)? Àutòr
pòchòdzył z Wiela, a „Knieja je to pùstkòwië leżacë nad pòłniowim tępelkã Wdzydzczégò jezo-
ra midzë Przëtarnią a Kliczkòwama, le 3 km dalek òd Wiela” - pòkòzywòł Jón Kòrnowski òb-
gòdiwajacë na szpaltach *Zòbòrów* òbròz pòłniowëch Kaszëb w regionalny lëteraturze. „Wiele je
domòcã wsã Derdowszczégò. Tuwò òn sã nawzéròł na òrtë szlachùjącë za nyma, jaczé nalezc jidze
w epòpeji i ò Czòrlińszim i ò *Jaskù z Knieji*. Chto chce prerozmiòc charakter Jarosza, mùsi
òdwiëdzëc wielewsczë òkòlë, rëgnac do Knieji nad Wdzydzczim jezorã” - przekònywòł w *Grifie*
Aleksander Majkòwsczi (w 1911 r.) zanim kòzòł swòjémù bòhaterowi zawitac w Knieji.

Edmund Szczesiak, *Mała Odyseja. Śladami Remusa* (tłum. W. Myszki)

III.

Wszëtkò mò jeden kùnc. Skùnczëlë sã dobrë i wesołë czasë w Czerskù i Wòrzała mùszòł jic
w daleczë stronë, jaż na drëgã stronã Wisłë, do Gòlubia. Bëło mù kãsk markòtno, ale: „Dajã cë
chlëb i wòrzã, mùszisz robic, co kòzã”, tak niese stòrë przësłowië. Ale w Gòlubiu ni miòł dłu-
dzégò zbëcò i przëszedł nazòd na Kaszëbë, do samégò Chmielna. Tu mù bardzo plużëło, bò tam
mieszkała w òkòlëcë jesz szlachta kaszëbskò, co lubiła sã gòscëc i w kòrtë grac. Pòzni przëszedł w te
stronë Jarosz Derda i tak samò sobie je chwòlił. Dec sòm pón Czòrlińszci z Chmielna bëł rodã.
Wòrzała nieròz pòwiòdòł, że òn bëł spròwcã ti gòdczi ò Czòrlińszim. A bëło to tak:

W parafii chmielëńszci ził bòdë szlachcëc – rëbòk Czòrlińszci. Bëł to wiòldzi sknë-
ra i kùtwa i na kòscòłk mało, abò nòredzy nick nie dówòł. A w òdpùst ani jedny ribczy
nie przësłòł na ksãzi stół, a to sã chòba slëchò. Za to mù Wòrzała taczégò szpòsa zrobił:
- W drëdżi òdpùst namówił dzadów, co to pò òdpùstach wanożã, żebë Czòrlińszémù, jak

bãdze prawie z kòscoła wëchòdzył, zaspiewalë frantówkã na ùzarcë ò rëbòkù Czòrlińszim,
co do Pùcka pò sęcë jachòł. Tak téz zrobilë i spiëwalë taczë gòdzynczi:

Mòdlëma sã za pana Czòrlińszczégò,
Co do Pùcka pò sęcë jachòł,
Bë szczestlëwie nóm pòwrócył,
A gdze w drodze nie wëwrócył.
Przëczin sã za nim swiatò Łucjò,
Bë gò nie pòrwòł Smãtk bestjò,
Bë gò bówcë w lese nie napadlë,
Nie zabilë abò nie òkradlë.
Bë so sęcë wnet wëszukòł,
A gò Żidek nie òszukòł.
Ùceszã sã wszëtczi anielë,
Czej bãdzemë rëbë mielë,
Bãdzemë jedlë mòrinczi
I spiëwalë so gòdzynczi.

Bëła to nòuka dobrò i òd tegò czasu nigdë rëbë na ksãzim stole nie felowalë.

Jan Karnowski, *Wòrzałowë zëcé*

IV.

Ters jedzemë przez wiòlgã brómã Wdzydz!
Ters jedzemë przez wiòlgã brómã Wdzydz!
A jaczé sã we Wdzydzach brómë?
Szerok niebò to nad nómë,
Wëj to brómë Wdzydz!

A zwònce nóm dzys wszëtczé zwònë Wdzydz!
A zwònce nóm dzys wszëtczé zwònë Wdzydz!
A jak to zwòniã wszëtczé zwònë?
W wiodrach grają drzew kòronë,
Wëj to zwònë Wdzydz!

Dze je ta nòbògatszò wioska Wdzydz?
Dze je ta nòbògatszò wioska Wdzydz?
Tak wiòldzi wòdë szëkòj gdze,
Wësoczé brzedzi, jasné rzmë,
Nié, ni ma drëdzich Wdzydz!

A chcòłbës të wrócëc nazòd do Wdzydz?
A chcòłbës të wrócëc nazòd do Wdzydz?
Jo, ùmrzec chcã pòd brómã nã,
Niebieszczë zwònë tam brzëmiã,
Do Wdzydz, do Wdzydz, do Wdzydz!

Stefan Bieszk, *Wdzydze*

V.

Czerwiec czeremchą się upija,
Tulipan tuli się do brata,
Noc jak pieszczota prędko mija,
Serce zaczyna znów kołatać...

Ref. Drogą siwą, wodą siną,
jasne chmury wolno płyną;
złotym kłosem i wikliną
Kłaniam ci się, Kościerzyno!
Dzień dobry lesie,
dzień dobry Mario,
Dzień dobry moja, Kaszubska Szwajcario!
Za pogodą, za dziewczyną,
Płynę znowu wodą siną,
złotym kłosem i wikliną
kłaniam ci się, Kościerzyno!

Tam gdzie szczupaki ostrzą zęby,
przywożę plecak pełen marzeń,
dzieciół depeszę śle do zięby,
i gwarzą pszczoły w swojej gwarze...

Ref. Drogą siwą...

Rzedną ogonki po GS-ach,
choć bywa, że dowiozą piwo,
rzepaku łany wiatr przecesał,
zbiegł w koniczynę ledwo żywą...

Drogą siwą, wodą siną,
ciemne chmury wolno płyną,
ściętym kłosem i wikliną,
żegnam ciebie, Kościerzyno!
Bądź zdrowy lesie,
bądź zdrowa, Mario,
bądź zdrowa moja, Kaszubska Szwajcario!
Za pogodą, za dziewczyną,
wrócę kiedy chmury miną,
złotym kłosem i wikliną
skłonię ci się, Kościerzyno!

Agnieszka Osiecka, *Szwajcaria Kaszubska*

VI.

Pòszedł wreszcie do Żôrnowca, gdzie miół znajomégò
Tamtészégò òrganistã, pana zamòżnégò,
Òni òbaj pòchòdzëlë z jedny parafiji
I w młodosćë służywałë do mszi w kòmpaniji.
Òrganista miół mieszkanié w cëstersczim klòsttorze,

Nié jak jaczi gbùrek w dole, le jak gròf na górze.
Klòsttòr dzysò ju wëglądò jak czej zómkòwiszcze,
Wspòminając dówną swietnosc swą rujiną jiszczë.
Tam, gdzie piérwi òpòt swòje szeptòł brewijòrze,
Dzysò głośno grzebiniasté glugdają gòlòrze.
Ale kòscòł, chòc bez wiezi, stoi jesz wspaniali,
I spòglądò w kròj dokòła jak czej król zsëwiali.

Hieronim Derdowski, *Ò panu Czòrlńszcim, co do Pùcka pò sęcë jachòł*

VII.

Nad Biółą
spëlnionò przësëga...
Kaszëbsczì Sëjón
ròczy naszińców
z rozmajitëch
ùstrón.
Westrzód drzewiãt
zatacony gard
òblòkò sã w coròz
bùszniészì strój
i wòłò do gòscy
„Witòjta!”

Alojzy Nagel, *Wejrowò*

Fot. Kazimierz Rolbiecki

VIII.

Na sztrądze stoi
niastka
W biółë ruchna
jakkbë do zdënkù
òbloklò.
Bòłt òznobionyma
dunama
Kùszkò ji cëplé
lica.
Dwòje mùłków
na łówce so gùtorzi...
Niaстка
teskni i płacze,
bò nie czëje
jak przòdë
za dzëwczëcëch
zymków
gòwòru nënczi –
mòwë kaszëbsczì.

Alojzy Nagel, *Gdiniò*

Stojã i zdrzã
na rzmã
Na kròsã Redëni
Ròtësz piesniczkã
òddzãkiwò dzén
òb cemnicã
òstalë ma dwaji
Jò i stòri gard
Wiekòwi stark
Nie wdarzi ju so wiacy
Cemnëch nocy
biółëch ptòszków
ale wié
że witra òdecknie
mirnie
Witra i w kòzdi
Pòrénk

Alojzy Nagel, *Gduńsk*

Cwiczeńci:

I.

- Dlôcze Tómk – bôhater dramë A. Peplińszégò szedł z dodomù?
- Wëpiszë òbrzészci, jaczima miôł sã zajimac Tómk w zómkù. Òkreslë, jaczé są to dzéle mòwë.
- Chto je àutorã słówów i mùzyczi pìesni, chtërnã spiëwôł Tómk? Co wiész ò nym àutorze?
- Jaczich jesz jinszych kaszëbsczich kòmpòzytorów znajesz? Wëmieni czile jich mùzycznych dokazów.
- Jaczé zabëtchi móglbë w Bëtowie pòkazac Władis Tómkowi?
- Nalézë infòmacje ò historii bëtowyszégò zómkù, a jezlë mdiesz miôł leżnosc, òdwiëdzë no mùzeùm.
- Ùložë zdanië, w chtërnym wëzwëskòsz jistnik *szczescé* w rodzôczu pòjedinczi lëczbë. Wëbierzë fòrmã prostã abò znankòwnikòwã.
- Ùdokaznij, że w wërazach: *smùdži, drodži, piôszci* zachòdò afrikatizacjò.
- Ùtwòrzë rodzënë wërazów do jistnika *zómk*.

II.

- Pòdòj genezã *Malej Odysei* E. Szczesiaka.
- Dlôcze E. Szczesiak nazwôł swój dokòz *Òdisejã* i jesz dodòł òkreslënië *mòtò*?
- Òkreslë lëteracczi gatënk dokazu i jegò znanczi. Pòmòcnij mòże bëc referat w Biuletynie Radzëznë Kaszëbsczégò Jãzëka 2011 pt. *Gatënczi gazetny wëpòwiescë* E. Brezë.

III.

- Geneza jaczégò lëtaracczégò dokazu òsta wëwidnionò w wëjimkù *Wòrzałowégò żëcégò* Jana Kòrnòwyszégò.
- Co to są gòdzynczi? Jak sã mò szpòsownò frantówka do fòrmë gòdzynków?
- Przeczëtòj napis na tòflë kòscoła w Łągù. Zazdrzë na internetowã stronã gminë Czersk m , a téż w jiné zdrzòdła i przedstawì pòstacjã ksãdza Agùsta Wòrzałlë.
- Ùložë zdania, w chtërnëch wëzwëskòsz wërażenia: *ni miec zbëcò, tu mù plużëłò, to sã chòba slëchò, zrobic cos na ùżarcé*.
- Wëwidnij genezã przezwëska *Derda*.

Tòfla na kòscele w Łągù

IV.

- Jak rozmiejesz słowa: *bróma* i *zwònë* w wiërzce – pìesni S. Bieszka i jakã òdgriwają rolã?
- Jakã fùncjã mają w wiërzce retoricznë zapitania, wëkrzìkniëniowé zdania i pòwtòrzenia?
- Jaczé je òdniesenië àutora do miejscowòscë?
- Jaczim dzélã mòwë je słowò *szerok*?
- Pòdòj z wiërttë słowò, w jaczim zaszła òbòcznosc *dz:z*.
- Czedë piszemë *ni, nié, nie*? Pòdòj przëklãdë z wiërttë.

V.

- Jak òstała òddónò przez A. Osecã snòzota kòscérsczi zemi?
- Jaczé òrtë liriczi, jezlë jidze ò mówiącã òsobã, parłãczy w se ta pìesniò?
- W jaczim czãdze dnia i rokù przedstòwiò àutorka Kòscérznã?
- Nalézë infòmacjã, z jaczi leżnoscë òsta na wiërtza – pìesniò napisónò.
- Wëmëslë reklamówé zëwiszce zachãcywającë turistów do òdwiëdzeniò Kaszëbsczi Szwajcarii.
- Wëpiszë z wiërttë pòzwë roslënow i zwierzãtów. Przëložë je na kaszëbsczi.

VI.

- Czégò dowiedzòł jes sã ò cystersczim klòsztorze w Żòrnòwcu z wëjimkù pòmë H. Derdowyszégò *Ò panu Czòrlińszim...*?
- W wërazu *zómkòwiszczë* òddzelë fòrmant i òkreslë jegò fùncjã.
- Przëložë na pòlsczi wëjimk pòmë.

VII.

- Zazdrzë do *Òpòwiedniów Wejrowsczi Zemi* i pòdòj, do jaczi legendë nawlëkò zòczątk wiërttë A. Nògla *Wejrowò*?
- Jaczi gard tacy sã pòd pòzwã *Kaszëbsczi Sëjón*? Ùdokaznij, że je òna pasownò do te mòla.
- Jak òstało zòbrazowóné miasto?
- Przëzdrzë sã òdjimkòwi (kòl wiërttë *Wejrowò*) i pòwiëdz, jaczé mùzeùm je w nym bùdinkù. Co ò jegò zbiërach gòdò ju sama pòzwa?
- Przedstawì historiã pałacu i mùzeùm.
- Pò zwiedzenim mùzeùm napiszë ò tim, co cë sã nòbarzi tam ùwidzało.
- Pòdòj procëmstawny wëraz do jistnika *naszińc*.
- Wëpiszë jiné zwrotë, króm pòdónégò w wiërzce, jaczé mòżesz ùżëc na przëwitanië.

VIII.

- Jak wëzdrzi i co czëje niastka z wiërttë A. Nògla *Gdiniò*?
- Jakò sytuacjò òddzeliwò wëzdrzatk niastczi òd zòbrazowaniò ji wszcëców?

- Kògùm je niastka? Ùargùmentuj swój pòzdratk.
- Wëmieni elementë Gduńska, na jaczé dół bôczënié liryczny pòdmiot w wierzce A. Nôgla *Gduńsk*.
- Jaczima ôkresleniama ôstół nazwóny Gduńsk?
- Jaczé wëdarzenia ôstałë przëwòlóné?
- Jak liryczny pòdmiot malëje przëińdotã Gduńska?
- Nad czym rozmiszlół liryczny pòdmiot i jaczé je jegò sparłãczenié z gardã?
- Napiszë pòrównawczą analizã i interpretacjã wiérztów *Gdiniô* i *Gduńsk* A. Nôgla.
- Nalëzë w wierzce *Gduńsk* rechòwnik. Czedë sã gò ùżiwò?

- W biogramach pòeticczich antologiów *Dzëczé gãsë* i *Skrë ùsòdzkòwi mòcë*, ôkòma rozmajiti wiadë ò kaszëbskich ùtwòrcach, dowiesz sã téż ò jich dzejanim w kaszëbskich gardach. Wëbierzë so jednã miejscowòsc i na pòdóné niżi mòdło spòrządzë ze stówk wszëtczich ùsòdzców z nią sparłãczonëch.

Gard	Ùsòdcë	Dzejanié w gardze
Chònice	Stefan Apolinary Bieszk	– Pòdjął sã robòtë jakno szkolny òd łacëznë i greccëznë w gimnazjum. – Wespòtrobił z cządnikã „Zaboru”. – Napisòł m.jin. „Szturm na Chojnice”, „Tobie Ojczyzno”. – W pismionie „Zaboru” drëkòwóné bëłë jegò chònicczë dramatë.

- Wëmieni miejscowòscë na Kaszëbach, chtërne mają tóflë ze swòjima pòzwama w kaszëbsczim jãzëkù. W jaczich miejscowòscach sã téż darżnice pò kaszëbskù?
- Napiszë w kaszëbsczim jãzëkù swòjã adresã.
- Dowiedz sã, chto je hònòrnym òbiwatelã twòji miejscowòscë (abò jaczi jinszi w twòjim krëzu)? Przeprowadzë z nim kòrbióńkã. Przedstawi w dowolny òrt brzòd jegò robòtë.
- Spòrządzë kòrtã szlachã pòmników i wdòrnëch tòflów pò swòji miejscowòscë abò gminie.
- *Przedstawi òbròzk swòji miejscowòscë w kaszëbsczim ùtwòrstwie.
- *Przëzérającë sã wëzdratkóm herbów kaszëbskich miast, òdpowiedz na pitania:
 - W jaczich z nich nalëzesz elementë charakteristycznëch òbiëktów dónégò miasta? Òpòwiëdz ò nich.
 - Jaczé nawlëkają do architekturë gardu, a jaczé do ùsztòłtowaniô terenu czë kròj-malënkù?
 - W jaczich je nawleczenié do profesji wëkònywóny w miesce? Co ò ni wiész?

- Òpòwiëdz ò mòrsczych symbòlach w herbach.
- Chtërne mają biblijné mòtiwë? Co ò nich wiész?
- Jaczé nawlëkają do rodowëch herbów?
- W jaczim nalëzesz òbróconã kòtwiã? Co nen symbòl òznòczò?
- W jaczich herbach sã grifë? Jak sã na nich przedstawiłé i czym sã òd se apartniã?
- W jaczich nalazłë sã mòtiwë kaszëbsczégò wëziwkù?
- W jaczich òstałë ùmòlnioné lëtrë abò nòdpisë i czegò òne tikają?
- W jaczich nalëzesz òdniesienié do dównëch wsów, co sã terò w grańcach miasta i jak to òstało pòkòzóné?
- Pòdòj pòzwë ptòchów, zwierzátów, rëbów, roscënów, jaczé nalëzesz w herbach. Òpòwiëdz ò sparłãczenim te elementu z wëbrónym gardã?
- Wëpiszë farwë, jaczé mają herbówé szcitië.
- Chto projektowòł herb Kartuz i jaczé je sparłãczenié ny pòstacji z miastã?
- Chto wëmëslil legendã ò herbie Ùszczë? Co wiész ò àutorze?
- Òpòwiëdz legendã sparłãczonã z herbã jaczégòs miasta.
- Òbjasni słowa: herb, heraldika, heraldiczny, heraldik.
- W jaczich latach *Pòmëraniô* drëkòwa na òbkłòdkach *Herby miast pomorskich*?

- Pòdpòwiëdz turistóm słowò, chtërno Kaszëbka, gòdającò w szpòsu, bë rozmiała. Na czym zanòlégò szpòs?
 - A wa, panowie, dokądka?
 - My turyści.
 - Dokądka? Ò taczë wsë na Kaszëbach jò nie czëła...

Bedeker kaszubski, *Wanoga*

- Jeżlë interesëje ce geneza pòzwë jaczégòs pòmòrszczégò miasta i jegò historiô, tej mòzesz zazdrzëc do *Nazwy miast Pomorza Gdańskiego* i wëwidnic ją.
- Spòrządzë tòbelkã, takã jak w zdrzòdle (na òdjimkù) i wpiszë w nią pòzwë miejscowòców, ò jaczich bëła gòdka w rozdzëlu.

NAZWA POLSKA	NAZWA KASZUBSKA	PRZYMIOTNIK KASZUBSKI
Wąsino	Wąsë no, -na, -nie	wąsyńschi
Wdzydze (Kiszewskie)	Wdzy dze, -dz, -dzach	wdzydzchi
Wdzydze Tucholskie	Rëbô czy, -ków, -kach	rëbôccchi
Wejherowo	Wejero wò, -wa, -wie	wejerowscchi

Polsko-kaszubski słownik nazw miejscowych i fizjograficznych.
Pòlskò-kaszëbsczi słówòrz miestnëch ë fizjograficznëch miòń,
pod red. Andrzeja Chludzińskiego.

- W źródle *Kaszuby. Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1997, L. Bielawskiego i A. Mioduchowskiej nalézesz m.jin. informacje ò mòlach pòwstaniò dównèch kaszëbsczich piosniów. Wëpiszë title tëch, jaczé pòwstałë w twòjim mòlu zamieszkaniégò abò jegò òkòlim. Z drëchama w klasie napiszë projekt, chtëren doprowadzy do jich spòpularizowaniò.
- Spróbuj dopisac pòzwë miejscowòsców, chtërne tacą sã za jich lëteracczima abò dównyma nazwama, a jeżlë znajesz jész jinszé, dopiszë je.

Kaszëbsczy Wersal -
 Bróma Kaszëb -
 Bróma Pòmòrza -
 Perła Pòmòrza -
 Strażnica Kaszëbstwa -
 Cartuzja -
 Perła Zòbòrszczi Zemi -
 Kaszëbsczy Wawel -
 Kaszëbszczé Jeruzalem -
 Wiòlgò Wies -
 Hallerowò -
 Tuskòwskò Hëta -
 Rëbòczy -
 Nowé Miasto, Wejrowskò Wòlò -

Gduńsk

I.

Ziemia spotkań. Wielkich zasiedleń, ale i wielkich spotkań. Przez wieki żyli tu ze sobą i obok siebie – jak to malowniczo opisał Günter Grass – Polacy, Kaszubi, Niemcy, żeby nie liczyć innych nacji, różnych nowych czy starych Szkotów. Poplątani, skuzynowani, wrodzy i przyjaźni. Prawdziwa mozaika języków i narodowości, której zaczęła od czasu epoki nowożytnej odpowiadać także mozaika wiar. Wszystko jakoś żyło tutaj razem – nec temere nec timide. (...)

Patrzac na Kaszuby, na Pomorze, na Gdańsk nie można nie spostrzec, że tutaj się zawarła jakaś tajemnica tej części globu. To jest jakby Europa środkowa w miniaturze. Europa środka.

Janusz Stanisław Pasierb, *Obrót rzeczy*

II.

Zawołóny Dél Sowizdrzół, pòstacëjò na gwës nié z legeNdë, le pòznèch strzédnèch wieków z miasteczka Brunszwik, w swòjich nie do pòrechòwaniégò wanogach pò Èuropie, nie pòminął téż Gduńska.

(...)

- Terò je czas na mòje pëtanié – ùczëlë głos Sowizdrzała. - Żebë jesta nie bëła taczì markòtny, pòwiédzta mié, w chtërnym z gardów najégò kòntinentu bëła nòwiàkszo piekarniò. To je prostë! Wdòrzëta so na to, ò co jesmë sã wiatowelë...

Gduńczónie zmrużëlë òczë i mòrszczącë lësënà przëbòcziwelë so, co téż mielë widzónë w jinszych gardach. Zabòcziwającë, że za słowama Sowizdrzała na gwës mdze òchëba, naczälë pòdòwac pòzwë rozmajitèch gardów. Dlò jednèch bëł to Toruń, zawołóny z doskònalèch pieprzników, dlò jinszych Kraków z jegò òbwarzankama, Lubeka z ji zawołónym biòlim abò Brema z cemnym chlebã a i téż Amsterdam, w jaczim bëło pieklë wiele sucharów. Pòdòwelë téż pòzwë jinszych gardów i miejscowòsców. Le wej, nié ò to szło Sowizdrzałowi.

- Mùszà waju zajiscëc, że nawetka, że nizòden z waju ni mò pròwdë, to jész nie rozmiejeta achtnac zaslëgów swòjégò miasta. Na darmòka bë bëło szëkac w swiece nié le pieca, chtëren mógłbë wajémù dorównac, le i swiätnicë tak machtny, jak waju Mariacczi kòscół. Nie bëłobë ji, czejbë nié ceglë wëpòloné szlachùjącë za wiòldzima brótama chleba w piecu hewòtny ceglarni, tak samò je téż z pòkrëtima farwną glazurą kachlami negò hewò króla pieców. Ni mùszà doch dolmaczëc juwernotë midzë ceglarnią a piekarnią. Tcza niech mdze gardowi, jaczì taką miòł, bò hewò wëjmòwóné z ni pieczenia bez dludzé jész stalaté mdą pòczestnioné bez taczich jak jò. Tim barzi, że móm so zasłużoné, zgòdno z wiatënkã, na pòmnik w waszim kòlmòrszczim gardze... A, że jem człowiekã prostim i żòrotnym le wanożnikã, niech mdze ta mòja szlachòta plaskatò wëkùmónò na kamiany włożënie, chtërną ùstawita na samim wëstrzòdkù wajégò pieca tak, bë mój gòłi plachc, dze kùnczą sã plecë, wiedno parłaczil sã z nym pëtanim, chtërnym wa, mieszczónie, chcała mié, Sowizdrzała pònizëc. Niech nie zafelëje na nym òbròzkù mądri sowë, tëli, że krëc jã bądze, trzimóny w mòji prawi rãce... kapelus. Na cëz wama, skòrno jak sã wama zdówò wszëtkò wiéta, ptòszò mądrosć.

Chòcle nie za chătno, gduńczone mùszelë równak dochòwac dónégò przëbëlcowi pùbliczno słowa.

Jerzy Samp, *Nie igrzajcie z Sowizdrzałem* (tłum. W. Myszki)

III.

Przez òkna òdemklë mùzyczi grzmią tónë
Przed òknama Dwòru tłum lëdzy stłoczony.
Spòd spichrzów, òd bôtów mòtławszi przëstani,
Stanalë dwigòwi, rëbòcë, bòsmeni,
Kòzdi le pòdzérò, nìcht sã nie òdzëwò,
Ani tész do bënë dostac sã spòdzëwò...
W tim jeden z nich pòlcã wskòzëje figùrà
Kamianny Justitii, co wżã wògã w górã
I – zdò swiòdczëc Scypio i Juda brodati,
Że naprocëm pòrtu – cãżczë sã dukatë...
Przez òkna mùzyczi grzmią tónë.

Znòw w Dwòrze Artusa swiat gduńszi sã bawi:
Chto pierszi ze wszëtczich robòtã òdstawił,
Chto jinëch wëprzedzył, nòlepi wëkònlòł,
Rzecz – zdò – „niemòżebną”, a jednak dokònlòł,
Chòc sladë mò smarów i bąble z gòrãca –
To prawò mò w pierszi jic pòrze do tuńca...
I Juda brodati, Temistokl pònuri,
A tész slepò Justitia ùwierzëła w cud,
Bò nie dukatë wòżã, ale prosti trud,
Czej lud ù Artusa sã bawi...

We Dwòrze Artusa swiat gduńszi sã bawi:
Chto rodã znaczniësz, dzëlnosã sã wslawił,
Chto pierszi piastëje zaszcitë, hònorë,
Chto w rodze mò, w sądze nòwiãksze fawòrë,
Chto w bractwach prim trzimò i w cechach rej wòdzy,
Chto domóm, faktorióm kùpczików przewòdzy,
Chto w hańdlu sã nie dół wëprzedzëc nikòmù,
Chto setczy mò lëdzy na służbie w swim domù,
Chto prawã, bezprawiã do tegò przëchòdzy,
Że piëniãdz bez pròcë piëniãdze mù rodzy –
We Dwòrze Artusa sã bawi.

Przëchòdają strojny, z ògromną paradã.
W jedwòbach, brokatak, ze służbë gromadã,
A złoto na gùbach jich strojów sã mieni,

Zbigniew Jujka Dwór Artusa
[w:] Januszajtis A., i Jujka Z.,
Z uśmiechem przez Gdańsk,
Gdynia 1968

Wisòrczi jich szklëniã sã òd drodzich kamieni...
Co starszë – pãkatë, a chùchra paniencki,
Co nigdë robòtë nie wżãle do rãczy,
Co swiat znają z ksążczy, a lëdzy z mùzyczi,
Zabawë czë balów, z misterny lekticzi...
Hùrmama sã walã, pòwòzczi jich zwòżã,
Wiwatã witóny na widnym przedprożu,
Przëchòdzą z ògromną paradã.

Leon Roppel, *Zabawa we Dwòrze Artusa*

IV.

Nìcht ù naju pò pròwdze nie wië, dze sã Sowizdrzòł ùlagł.
Jedny mówią, że w Tuszkach, bò tam pòchòwónò je Tuszkòwskò Matka.
Òd ni pòchòdzą nie leno sami tuszkòwiòcë,
ale pòchòdzëc mò tész Sowizdrzòł. Temù òn tëlì fifów i figlów miòł w głowie, jak tuszkòwiòcë. Cëda–niewida so lëdze ò nich òpòwiòdają.
Jinszi prowadzą, że jegò doma bëło w Gòchach i że gò wënëkòł stãdka swiãti Michòł swòjã pikã i gò zagnòł razã ze Smãtkã jãz do samëch Wdzydz. Ale znòwù jinszi mówią – ale dëcht pò cëchù – że jegò kòlibka sã kòlibała w Szëszkòwach,
chòcy szëszkòwanie sã Sowizdrzała zapiérają i zapiérac bãdã jãz do kùńca dnia. Niech szëszkòwanie mówią, co chcã, ale pròwda je „werdóm”.

Tuszkòwskò Matka
Ze zbiëru nadlesyństwa Lëpùsz

Sowizdrzòł sã ùrodzył w Szëszkòwach, a bëło to tak:

Szëszkòwanie zaròbialë dówni wiele piëniãdzy na kòpaniu bursztinu, bò gò dobiwalë ze zemi w bòrze i z nim jezdzielë jãz do samégò Gduńska. Tam bëł nòlepszi priz na bursztin. Jak zawiozłes do Gduńska pełną kòbiòłkã bursztinu, tak dużégò jak piãsc, tej mòglës letkò dostac tësãc talarów i z biédòka stòlbës sã òd razu panã. Temù tész szëszkòwsczi gbùrzë mielë pełen skrzos piëniãdzy i nie brëkòwalë sã gnarowac w pòlu przë òbròbce. (...)

Z mòlim Skrobòczã pòjchòł kmòter i kmòszka do kòscoła, żebë gò òchrzcëc (...)

Jak kmòszka zlazła ze sani i òdkrëła pòdëszkã, tej jãz ùsadła i krziknãła: „reti, ni ma gò”. Kògò ni ma? „Mòlégò Skrobòcza ni ma”. Nie bëło ani w saniach, ani na drodze. Skrobòczo-wa jãz òd wërzasu òmglała, a tej dostała ògròszkã. Tej pòszlë gò szukac i nalëzlë mòlégò Skrobòcza, jak leżòł w sniegù i nogama grajdòł. Tedë bëła ùcecha niepòtëmù. Wszëtccë jedlë i pilë, a szkòlny rzekł: „Ten stòri, to je òmòniec, ale ten młodi, to jész niepòtëmù, to czësti Sowizdrzòł”. I tak mòli Skrobòcz Sowizdrzałã òstòł na całë żëcë.

Jan Karnowski, *Sowizdrzòł u Krëbanów*

V.

Jeden z nëch młòdëch Macków dowiedzòł sã òd Roczitë z Roczitna, chtëren bëł nie tak dówno we Gduńskù, ò czòrnym Krësztocie. Tak zwëczajno gòdało sã na pòsãg Nep-

tuna na Dłudżim Targù we Gduńskù, co stoi na wësoczym pòdstòwkù, òbgrodzony żelòznyma kòl-cama, i wëwijającë widłama trzimò pòrządk w gar-dze. (...)

Doprzëszedł do Gduńska stolecznégò gar-du Kaszëb, czej stało sã smroczo i darżnice bëłë pùsté. Ùzdrzòł tej negò Krësztòfa rozkraczonégò, stojącégò na mòrsczych jinsztach, chtërne gniòł, jaż wòda szła i trzëmiącégò widłë w rãkù, jakbë chcòł nima kògò trafic. Na nen straszny wiwzòrk przëbòcił so òbrzëszk, chtëren nowi przëbëlc do Gduńska mùszòł spëłnic, tak tej szustnął bez kòlce òbgrodzeniò i kùsznął gò kàsëczk niżi krziza, to znaczy tam, dze plecë òprzestają miec pòrządną pòzwã. Przë tim midzë nim a Krësztòfa doszło do cekawi gòdcki (...).

Franciszek Sędzicki, *Jak Neptun zniknął z Gdańska* (tłum. Wojciech Myszki)

VI.

Agùst caluszkã drogã nick nie rzekł, leno sedzòł nacmùlony na grochòwinach jak czubòł w zëmie i wiedno leno mësłòł ò tim Krësztòfie, co bòdë stoi w Chònicach kòle człuchòwsczi brómë. Bò doma mielë knòpù nagòdóné, że kòle brómë stoi stolem i kòzdi, chto pierszi rôz do miasta przëjéżdżò, ten mùsi gò kùsznãc tam, gdzie sã wié.

Jan Karnowski, *Wòrzałowé żëcé*

VII.

KRËSZTOFA KÙSZNãC NIŻI PLECÓW ‘oddać hołd Neptunowi na Długim Tar-gu w Gd.’ – eufem. (wobec *kùsznãc kògòs* w rzëc ‘odczepić się’) kasz. zwrot w żart. zwyczaju dla odwiedzających pierwszy raz Gd., wywodzący się z daw. zwyczajów flisackich, opisanych przez Glogera: *babę całować* (znane np. na Kociewiu i w Kieleckiem), przy czym *babã* nazy-wano kłoc wystrugany z głowã niby kobiecã, który daw. na komorach nadrzecznych frycom, tj. pierwszy raz płynącym dawano do pocałowania. Zwyczaj ten przeszedł pòźniej do bram miejskich, a owã *babę* na Kaszubach zastąpił św. Krzysztof, kasz. *Krësztòf*, patron przewoź-ników, którego posąg (por. wtórnie: ‘mityczna postać nagiego męczyzny, stojãca na ryn-ku’ Sychta SGK II 251) strzëże bram Gd. Zastëpstwo to dokonało się za sprawã „kròła pie-ców” w Dworze Artusa, jak dowodzi objaśnienie H. Derdowskiego w *Jašku z Kniei* (1885) do *kùsznãc Krësztòfa kàsëczk niżë plecë*: „Krësztòf. Tak nazywają Kaszubi figurę w piecu na sali giełdowej. Kto przychodzi sobie obejrzeć wspaniałe gmach giełdowy, w którym znajdu-jã się pomiędzy różnymi znakomitami dziełami sztuki takżë posãgi królów polskich, temu każe kasztelan zmierzyć rękami ów piec i zwykle mierzący bezwiednie dotyka ustami wysta-jãcej z pieca odwrotnej strony ciãła Krzysztofa”. Zwrot powsz., m. in. w lit. kasz. (frazologia kasz.). Lit.: Tred Fraz, s. 221 – 2. JT

Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny pod red. Jerzego Tredera

VIII.

Zespól: Przëjéżdżają tu Kaszëbi,
Kapùzami zdobiã czubë,
nie pòszczãdzą kòńsk,
zawadzą ò Gduńsk.

Bówka: Przewòżã nóm gãsë, kùrë,
i żëwnotë pełné fòrë,
kòchóny to lud,
dò nóm, chòc mò głód.

Zespól: Sã tam ładné téż dziewczãta,
mają niebieszczë òczãta,
gãbczi, że – psa mac –
kùsa wòrto dac.

Bówka: Hej, dzëwùszkò, hej Kaszëbkò,
pókòż co tam mòsz pòd jupkã,
gduńszci bówka jò,
kòzdi mie ju znò.

Bówka i Kaszëbka

Gduńszci bówcë [w:] Samp J., *Bedeker Gdański*,
Gdańsk 1997

Tej Czòrlińszci ale ùzdrzòł brodzącëch we wòdze
Gduńszciz bówków, chtërnëch zawdë òn sã bòjòł srodze.
Czej szlachcëca w dłudżim płòszczu spòstrzëgają w bòce,
Zaczinają sã przëblëżac, wrzeszczãc z całi mòcë:
- Pòj le, bratkù! Të żes wierã je kawałek gròfa?
Mòże dotąd żes nie widzòł Gduńska i Krësztòfa.
Wiãc Krësztòfa mùszisz kùsznãc, nic cë nie pòmòże,
Bò jinaczi bãdze biada, biada! twòji skórze!
Szlachcëc wërzasł sã i westchnął do swiãtégò Jóna,
Co gò jemù na chrzce swiãtim dalë za patrona:
Bë doch kùsznãc nie brëkòwòł brzëdczégò Krësztòfa,
Bë na bówków złorzeczãcëch srogò padła sztròfa.

Hieronim Derdowski, *Ò panu Czòrlińszcim, co do Pùcka pò sęcë jachòł*

IX.

Bùrméster Ferber òtemkł jesz dwiërze do kùchni. Terò òn sã przëzdrzòł na Ankã. Òna sã pòdniosła ze stółka. Òn pòwiedzòł:

- Żòł mie je Kaszëbów, że òni mùszelë tëli wëcerpiec, ale droga do Gduńska mùsi bëc dlò nich wiedno wòlnò. Jak wërok bãdze wëkònóny, dómë w przinđnym czasu wëstawic nowã

brómá i napisac na ni pò łącznie: Iustitia et pietas duo sunt regnorum omnium fudamenta. Jadwiga pòwiedza, że to znaczy: - Sprawiedlëwòta i pòbòżnota są fùndamentá wszëtczich królestwów.

Anka piákno sã ùklonia Ferberóm, pòdzákòwa za pòmòc i gòscënã i z Jadwigą wësza bùten, a w dëchù sã mòdla ò zdrowié i żécé dlô Fráca i jinëch.

Marian Jeliński, *Kaszëbi we Gduńskù*

X.

Jak Gduńsk jesz do Hanzë nòlëzòł i kòżdë z tëch miast sã starało, abë co òsoblëwszégò miec, sprowadzëlë sobie gduńczónie jednégo zawòlónégò zégarméstra z barzo daleczich strón i ten jim mùszòł taczì zégar na fòrmã zrobic, jaczégò jesz żòdno miasto ni miało. Ten zégar òni na wieżi kòscoła Swiãti Mariji ùmiescëlë. Jak ten méster swòjã zòplata òdebròł, tej òn, niewiele mësłacë, wëpaplòł, żebë do Lubeczi szedł i temù miastu jesz lepsi zégar zrobił. Gduńczónie to zòzdroscëlë lubeczanóm abò bùkówczanóm – w nòdòwniëszich czasach nazéwało sã to miasto Bùkówcã – i na przedstawienié bùrméstra tak sobie ùradzëlë, że trzeba temù zégarméstrzowi òczë wëpchnąc. Tak téż zrobilë. Òslepiony prosił òn jich, abë mù przënómni pòzwòlëlë jesz rôz ten pësny zégar pòmaklac. Òni mù to ùżëczëlë. Skòro òn za to główné kółkò ùchwëcył, zaczął perpendikel tak òstro lôtac, że jaż òd zégara òdlecòł, do kòscoła prosto na bùrméstra spòdł i jegò zabił. Òd tegò czasu ten zégar wicy nie jidze a nicht jegò ùprawic ni mòże.

Florian Ceynowa, *Zégar w kòscele Sw. Mariji we Gduńskù*

Tam, dze nen wiòldzi kòscół Nòswiãtszi Pannë we Gduńskù dzys stoi, tam bëłë rôz przòdë na swiece same pòplawë. Czej gduńczónie nen kòscół bùdowelë, tej òni mielë czilenòsce pòr wòłów i tima wòlami òni gò wiedno òbwòzëlë zemiã. Òni sobie zrobilë takã drogã wkół ti bùdownie, wiedno wëzi, jaż do górë. A jak òni skùńczëlë nen kòscół bùdowac, tak òni zacząłë znów nã zemiã òdwòzëc i ne pòplawë wkół negò kòscoła zasëpëwac. Terò tam wszãdze na tëch dápłach wkrag dokòła bùdinczi stojã.

Jak w Gduńskù bùdowelë kòscół Nòswiãtszi Pannë

[w:] B.Sychta, SGK

Wieża Mariacczégò kòscoła.
Céchùnk Wawrzińca Sampa

Wëzgòdka:

Czemù Gduńsk lubi pòscëc?

Bò mò òlëwã

Leon Roppel, *Òrzechë do ùcechë*

Rzeklënë:

- To je taczì chleba, że bez niego Gduńsk je widzec 'o cienie skibce chleba'
- Kręcëc pëskã jak gduńskò baba flabã 'pyskiem'.

SGK, t. 1

Leon Roppel, *Dykteryjki i historijki z Kaszuba*

Cwiczeni:

I.

- Dlòcze àutor pòzëwò Gduńsk Eùropã wëstrzédną w miniaturze?
- Skaszëbi wëjimk esaju.
- Ks. prof. J. St. Pasierb wëpòwiòdòł ne słowa, czej òdbieròł w 1989 rokù Medal *Poruszył wiatr od morza?* Chto i za co przëznòwò nen medal?

II.

- Cëż taczégò wòznégò ùswiãdnil Sowizdrzòł gduńczónóm?
- Jaczi projekt swòjégò pòmnika na piecu w Dwòrze Artusa pòdòł Sowizdrzòł?
- Òpiszë cos z twòjégò òkòlégò, co *próżno bëłobë szëkac w swiece*.
- Spòrzãdzë lëteracczi szlach Sowizdrzała pò Kaszëbach. Zazdrzë m.jin. do dokazu J. Kòrnowszczégò *Sowizdrzòł ù Krëbanów*.

III.

- Jaczi czas przëwòliwò wiérzta L. Roppla? Czégò jidze sã dowiedzëc ò stòrim Gduńskù?
- Jakã funkcjã miòł czedës Dwór Artusa i jak òna je pòkòzónò w wiérzce?
- Jaczi *gduńszci swiat* òstòł tu przedstawiony?
- Wëkazë procëmnoścë midzë wespółólnã na balu.
- Òpòwiédz, co wiész ò przëwòlónëch w wiérzce pòstacach: Justitii, Scypio, Judze, Temistoklu. Scharakterizuj je i wëkazë, jakã pełnią funkcjã w dokazu.
- Wëwidnij nazwã *Dwór Artusa*.
- Pò bëtnòscë w Dwòrze Artusa òpiszë jeden element wëstroju salonu, chtëren nòbar-zi ce zainteresowòł.
- Jak sã mò satiryczny malënk Zbigòrza Jujczy w *Z ùśmiechem przez Gdańsk* do wiérztë Léona Roppla *Dwór Artusa*?

IV.

- Skądka wedle J. Kòrnowszczégò pòchòdò Sowizdrzòł i dlòcze prawie z tëch mòlów?
- Przecztòj rozdzél pòmë H. Derdowszczégò *Ò panu Czòrlńszcim, co do Pùcka pò sęcë*

jachôł pt. *Jak swiāti Michôł z Bòrzëszków Smātka gònił pò człuchòwsczim i chònicczim krëjsu i jaczé ten straszne rzeczë wëstwòrzôł* i nalézë w teksce J. Kòrnòwsczégò wëjimk, w chtërnym àutor nawlékò do dokazu H. Derdòwsczégò.

- Zgromadzë informacje ò Tuszkòwsczi Matce i sparłáczoné z nią legendë.

V.

- Na spòdlim pòwiòstczi F. Sádzëcczégò pòwiédz, jak Kaszëbi gòdelë na pòsag Neptuna na Dłudżim Targù?
- Jaczi òbòwiazk wëpełnił tuszkòwiòn, czej sã nalòzł pierszi rôz w Gduńskù?
- Przëzdrzë sã òbròzkòwi kòł pòwiòstczi F. Sádzëcczégò i dopiszë, jak sobie wëòbròzòsz ji zakùnczenié. Pònémù zazdrzë do *Baśni kaszubskich* F. Sádzëcczégò i przërównòj swój tekst z tekstã àutora. Pòdòj, chto ilustrowòł nen zbiérk.

VI.

- Co ùdokazniwò tekst J. Kòrnòwsczégò *Wòrzatowé żëcé*, jeżlë jidze ò zwëk sparłáczony z pierszą bëtnoscã w jaczimś miesce? Dofuluj swójã wiadã, kògò je nót kùsznãc w rozmajitëch miejscowòscach?

VII.

- Na spòdlim zëwiszcza *Krësztofa kùsznãc niżi pleców* òdpwiédz na pitania:
 - Kògò bël a je patronã sw. Krësztof?
 - Jaczi inicjacyjny zwëk wprowòdzòł młòdégò flisòka w wark? Jaczé znajesz jinszé warczë abò sytuacje, chtërnym towarzi wprowòdny zwëk? Przedstawì je krótkò.
 - Skądka sã wzał zwëk kùszkaniò Krësztofa?
 - Òpwiédz historiã gduńsczégò Krësztofa.

Januszajtis A., i Jujka Z.,
Z uśmiechem przez Gdańsk,
Gdynia 1968

VIII.

- Przedstaw bòhaterów, chtërnëch prezentëją tekstë ò bówkach.
- Wëwidnij dzysdniowé znaczenié słowa *bówka*.

IX.

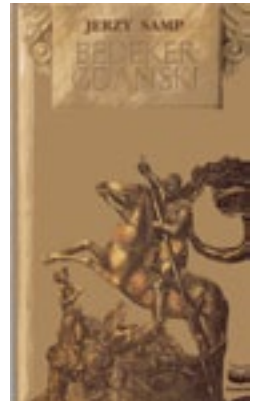
- Ò jaczi brómie je gòdka w òpòwiòdanim M. Jelińsczégò? Rozszërzwi swójã wiadã ò ti a jinszych brómach, zazérãjącë do zdrzòdła òkòma tekstu.
- W prozatorszim zbiérkù *Kaszëbsczé dzeje i dzysészë żëcé* nalézesz całã òpòwiesc ò historii, jakã wëòbrazyl so àutor *Kaszëbi we Gduńskù*, a jakò wëdarzëła sã 17 VI 1568 rokù. Òpòwiòdanié òstało napisóné na jeden z kaszëbskich lëteracczich kònkùrsów. Wëmieni, jaczé sã na Kaszëbach òrganizowóné lëteracczé kònkùrsë.

X.

- Przełożë na pòlscki jãzëk tekstë ò Mariacczim kòscele.

- Wëbierzë tekstë kaszëbskich ùtwòrców ò Gduńskù. Spòrzãdzë kòrtã wanożnégò szlachù ze wskòzanim mòłów, gdzie móglbës je òdczëtac. Pòmòcny mdze *Bedeker gdański* J. Sampa (zdrzë òdjimk).

- Nalézë w kaszëbsczi lëteraturze rozmajité òkreslenia Gduńska. Pòdòj swòje argùmentë, że slëchò mù sã miono stolëcë Kaszëb.

Katézmùs pò naszémù

K. (...) i wies, niedalek bójowiszcza leżącò, Sławòszëno, mò pò wieczné czasë naszą sławã głosëc i sławã slënac; a nasz Ksążã Swiátópòlk, co pòtemù tak wòjowòł, jakbë całi swiat chcòł pòłknac, za to nama nadòł różné diplomë, chtërne jesz pò dzysdzén leżã na rôtëszu pùcczim jakò w stołecznym miesce zemi kaszëbsczë. Pò drëdżé mómë më na sã zloné wszëtczé te łasczi, chtërne mielë ny dówny naszi przódkòwie: Abraham, Jizaak, Jakùb, Mòjżesz i jiny. (...)

P. Ej, mój Bracie, twoje Kaszuby są Palestyną! Pokaż mi też jedną wioskę podobną do pałestynskich, a zaraz Ci uwierzę.

K. Chò, chò! Mój Panie, kò nie jedná wies, ale jò Wóm pòkòzòł i pòkòzã miasta, miasteczka, mòrza, jezora, górë, rzëczy, pùszcze i całë kraje, zgòła wszëtkò, co cze ùczëjece – chëbabë jesce niezewi bëlë – mùszice sã Pòlòcha wëprzësyc, a òstac Fëjn Kaszëbã.

(...)

P. Mój kochany Kaszub, powiedz mi też, gdzie na waszej ziemi są owe puszcze, przez które Izraelici przechodzili i w których się czterdzieści lat bawili?

K. Tak, mój Panie, mój przódkòwie bëlë na pùszczy, chtërna sã nazëwò Charawia, a terò jã Kaszëbi zwiã w różnëch miescach różnie, ale głównã czãsc jednak përzinkã z łacyńska Karwia, czëlë Karwieńszcim Błotã. Tu òni łazëlë szterdzësë lat.

P. Ej, mój Bracie, ja wiem, że to błoto jest małe; może tylko ma cztery mile długości i pół mili szerokości.

(...)

K. (...) Wiele miejsc, przez chtërne òni przechòdzëlë, jesz pò dzysdzén òd jich szcësco abò nieszcësco swòje miona mają, tak w Òliwie pòsòdelë òni jesz òliwã, ale w Kòlibkach bëlë òni ju tak zmãczony, że sã le kòlibelë i mùszelë sã na pòsyłk do Sopòtu copnac. W Grabówkù narzënë òni sobie grabówëch czijów i palëc, ale mimò tegò w Chiloni ju wiele z nich sã le tak chilëto, a przë Cësowi mùszòł jeden drëdżëgò dali cësnac. Pòtemù przëszlë òni do błota Zamòstnëgò, dze sã mielë dròbkã lepi, bò tu natrafilë wiele pasturzi, co dobëtk paslë i ni mògacë naszym przódkóm stawac òpòrà, jich dobrze pòczestowelë i jima mòst przez rzëkã zbùdowelë, abë sã tëch nieproszonëch gòscy jak nòrëchli ze swi wëdë pòzbëc. Stąd pòwzã wies Mòstë i to całë błoto swòje miono. Dali szlë òni przez Kãpã Pùckã i Swòrzewską do Błota Karwieńszcëgò; na òstatkù trafilë òni do Jerichò, pò naszémù Cechòcëna, a to dlòtegò je tak przezwelë, bò tu sã baro cësëlë. Ùczesony nie delë òni sobie czasu, abë przez rzëkã kù Jerozolëmie mòst wëstawilë, le redelë, skąd rzëka i wies Rëda swòje miono wzałë. A że coròz barzi miesce płaczu smiëch zajmòwòł, pòkazëje wies Smiechòwa. Jesz jò Wpanu co wicy ò zemi pòwiëm. Czej Mòjżesz wëslòł òrãdowników, co bë sã wëwiadowelë ò zemi òbiecòny, tej jich zdradzëlë. Na tã pamiãtkã ùzdrisz Wpón pòrà kòt, przë ti pùszczy wëstawionëch, co sã nazëwają Zdradã. Mëgò òjca òjc mie pòwiòdòł, że jegò òjc jesz pamiãtòł jeden wãdòł izraelszi niedalek tëch zabùdowań. Abë ta pamiãtkã nigdë nie wëgãsa, wëstawiono tu chałupã, chtërna pò dzysdzén òd wszëtczich jinszych chëczy stoi òddalonò, bò w ni mieszkają lëdze, co le nieba szukają.

P. Powiedz mi też, na jakiej górze jest u was Mojżesz pochowany?

K. Panie, ù nas je pò górach wiele grobów izraelskich, miedzë chtërnyma mòże tãż je

grób Mòjżesza. Jeżlë Wpón wiesz, na chtërny górze w Palestynie Mòjżesz leżi, to mie ùkazë, a jò tãż pòkòzã, na chtërny ù nas. Ale naszi przódkòwie nama to do wiadomòscë pòdelë, że sami nie wiedzëlë, dze jegò aniołowie zanieslë.

P. A słuchajże, mój kochany, gdzie się też Chrystus urodził? Wszakże prawda, że w Betlehem.

K. Prowda, Panie, w Betlehem hebrajszczim, a kaszëbszczim Bëtowie, bò Betlehem nazëwò sã pò naszémù, jak më wiënie przëklòdómë, Bëtowò; a tam òn sã ùrodzył.

P. A Piotr, apostoł, skąd był rodem?

K. Òd mòrza, z Krëszwicë, chtërna to wies rëbackò jesz pò dzysdzén sã tim chòłpi.

P. A Paweł skąd?

K. Z Bòlszewa, bò tam bëła tej bòznica żëdowskò, a òn bël jich nòwëszim szkòlnym.

P. Mój kochany, pamiętam, żeś tak bardzo zachwalił stołeczne miasto Kaszub; powiedz mi też skąd ma swe sławne imię?

K. Hó, mój Panie, ò tim bë trzeba wiele gadac, ale jò le krótkò pòwiëm. Czej Piotr łowił rëbë na mòrzu, tej przëszedł Christus i rzekł do niego: „Piotrze, pùc za mnã”, i to do trzëcy razë pòwtòrzòł; a stąd to miasto dostało miono Pùck, chtërnëgò przedtim ni miało. A pò niechtërnym czasie, jak ju bëło znacznym miastã, bëła w nim akcyza, czëlë cło, przë chtërnym sedzòł Mateùsz, ewanielista, człowiek dosc pismienny, co jegò sobie Christus za ùcznia przëbròł, jak mómë w naszym stòrim òpisanu. A że to cło, czëlë col sã głównie przë brómie kù pòłniowi òdbierało, dosta stąd jedna wies, blëzi lëżącò, miono Celbòwò.

(...)

P. A więcej miast już nie masz?

K. Pón gwëсно nieròz z ewanielëji czuł, że umarlëgò nieslë z Najim, chtërnëgò Christus wskrzesyl; a to miasteczko je, teròz chòcle wsã, ù nas i nazëwò sã pò naszémù Nańc. Blëżë mòrza je Genezaret, co pò naszémù sã nazëwò Gniëzdzewò.

(...)

Wiesz tãż Wpón dobrze, że w nowie Jerozolëmie je Christus ùmãczony. Ta Jerozolëma je ù nas, w naszëch Kaszëbach, i nazëwò sã teròz Wejheropòlis, Wejerowò, abò Nowé Miasto.

(...)

P. A Kartagina, gdzie też jest?

K. Kartagina nazëwò sã pò naszémù Kòpenhòga, miasto jeż pò dzysdzén wiòldzi hańdel prowadzacë. Niechtërny mieszkãnce Kòrtosżëna ùwòżają Kòrtosżëno za Kartaginã, co leżi niedalek Żarnówca, blëżë Gór Kòrlëkòwsczych. W ten sòm spòsòb mësłã swòrzewianie, że dównò Samariò je Swòrzewã. (...) Je ù nas niedalek Jerozolëmë, czëlë Nowëgò Miasta, no miescë, ò chtërnym mómë: „Stetit Jezus in loco campestri”. To miescë nazëwò sã teròz Kãpino; i jesz dzysdzén kòzdi przechòdzący tam wstapi, abò dlò ùgaszeniò pragniaczci, abò na noclëg, abò tãż na jaką rozriwkã. Na tim mòlu i Jezus, jak szedł do Jerozolëmë ze Sławòszëna, przez Bòżastopkã, chtërnã midzë Mechòwã a Piòsznicã w kamieniu wëcësnionã widzýmë, stanął.

Titlowò strona I wëdaniò
Rozmòwë Pòlòcha z Kaszëbã

Cwicżenczi:

- Zdrząc na titlową stronã dokazu Floriana Cenôwë òdczëtôj, kògò pòdôł òn jakno àutora, a pòd jaczim pseùdonima sã sòm zatacył? Dlôcze zastosowôł ten kamùflôrz? W rozwidnieniu tegò pòmòcny mòże bëc tobie wstãp J. Trédra *Autorstwo Rozmowy Polaka z Kaszubã*, [w:] Ceynowa F., S., *Rozmòwa Pòlôcha z Kaszëbã*, Gdańsk 2007, Instytut Kaszubski w Gdańsku, s. 15 -18.
- Cenôwa jakno pierszi wëzwëskôł elementë tzw. lédowégò katézmùsa w kaszëbsczi lëteraturze. Pòdôj, jaczich miôł pòstãpników.
- Wëpiszë z dokazu F. Cenôwë pòzwë miastów i jich lédowã genezã i przërównôj je z infòmacją pòdónyma w przëpisach [w:] Ceynowa F., S., *Rozmòwa Pòlôcha z Kaszëbã*, Gdańsk 2007, Instytut Kaszubski w Gdańsku.

Przeklãtim bëł, je i bãdze na wieczné czasë kòzdi,
co nie łczy swòjich starszych, jich mòwë; a trzë razë
przeklãti, chtò sã wstidzy swòji mòwë macerzińsczi.

/Florian Ceynowa/

Na dół sã ju schilô mòje żecé
na wieczórne jidze gónë,
i jem sòm, dëcht òpuszczony,
òmòtóny w zamészleniu.
Dówni jak czej dąb jem stojôł w bôrze
I sã mòcowôłem z bürzã,
I sã nie pòddôłem w zuchternoscë
Chòcô las sã dżął jak lëchòtné zbòzé.
Ale dzys jô pògòrzelnik –
Jak czej kòmin òczadzony stojã
Westrzód rumòwiska.
Piérwi jak czej mólniô
jô zem rozdarł chmùrë
na kòmùdnym niebie
i jak wizer skamieniali
sòdł jem na rozstajny drodze.
Niech mô wiadło młodé pòkòlenié,
Żem sã wôził płënac procëm prądu,
Włòsną deptac stegnã bez ùgòrë.

Kamień Pamięci Floriana Ceynowy odsłonięty i poświęcony 22 listopada 2007 roku [w:] *Wielcy Kaszubi Synowie Ziemi Puckiej*, red. J. Kirkowska, Wierchucino – Bydgoszcz 2010

Jan Karnowski, *Rozmieszlanie Cenôwë*.
Drëdzi dżël (Pisónë w 50. rocznã smiercë Cenôwë)

Chòcô cã ni ma, dówno jes w grobie,
Diadë tam miru nie dadzą tobie!
Chto leno drogã mimò tam bieży,
Cëskò esz kamién, gdzie tëlì jich leży!

Czë to ju nigdë zelonô trôwa,
Nie skrëje krziwdë kamianny wôł?
Czë leno we wzgardze rosnąc mô słowa,
Za to, żes serce le kaszëbsczë miôł?

Chòcô tam z dôla wrzôsczi mie gòniã,
Do twòjich prochów sã nie bòjã przinć,
Dobrze jô czëjã, na darmò manią,
Diadë sã tobie nôlezi wińć!

Jan Karnowski, *Cenôwa*

Czej ù naju na Kaszëbach dzeckò zaniemòże,
Jidze matka do kòscoła przed òblicze Bòżé,
Jidze dali midzë lëdzy òd chëczë do chëczë,
Wszãdze – płacząc – radë szukô, czej ból serce piecze...

Tobie nôród nasz kaszëbsczy, że żes bël z doktorë,
Tacz biédny bël, żórotny, òd wëszczérek chòri,
Żes pò swiece jemù chòdził, òd chëczë do chëczë
I jak dżòd nen swiat przedeptòł, co sã z czijã wlecze.

Lëdze, jak zazwëczòj lëdze: kask kręcëlë łbami,
A të chòdził, serca szukòł midzë Słowianami.
Jeden wzdrëgòł remionama, drëdzi łajòł „nara”,
Trzeci grëpkã wachòł zdradë. – Ciebie niosła wiara!

Czej syn Sławë na twim grobie klãknie, łzë wëleje,
Twòja wiara i nòdzeja w sercu mù zacznieje,
I do dëszë sã òdezwië brzãk harfë eòłszi:
„Ni ma Kaszëb bez Pòlonii, a bez Kaszëb Pòłszi”!

Hieronim Derdowski, *Wòjkasyn ze Sławòszëna* (Dr Florian Cenôwa)

Doktorze!
Të cwiardo spis,
Z grobù zdrzisz
na nas
i na mòwã
kaszëbską,
chtërnã
Të jes lékarz!
ze sklerozë...

Alojzy Naqel, *Na grobie Wòjkasëna*

Noc bëła
żódnô gwíòzda
sã nie jiskrza...
W zabëcym
żił kaszëbsczy
lud.
Tak wierã
żił bë jesz
do dzysò dnia,
Czej bë nie Florian,
nen Wòjka syn.
Òn zbiòtkòwòł
trud
i kãdka jic,
bë zdobëc wid,
rzekł nama.
Òn pòdskòcòł
skrã,
a mòłò skra
sã rozwidnia
i swięcy jesz
do dzysò dnia.
I swięcëc widno
mdze jak płom
przez przinédne
wieci.

Alojzy Naqel, *Ceynowa*

Nieùraszli dëch Cenôwë
Kòscérzi sã westrzód nas.
Czidò w strënë naszi słówë,
Òbnòjmiwò nowi czas.

Krzosò bëłnotã spaniałã,
Rozniocywò dzejów wid,
Pòněkiwò w biòtkã wdiałã
Za domòcëznã, za lud.

Òn pòdskòcò w sercach płomë,
Rozwidniwò mòłnią smrok
I rodné òdmikò brómë,
W przinédnosc czerëjącë krok.

Jegò dëchã sã òbmëwac,
Ùskarnienim wiòldzich zgrów,
Wespół jidzemë zmòcniewac
Nasz widzałi, rodny drów.

Pòkrzesòny jegò dëchã,
Spiarti jegò bëłnotã,
Przëòblokłi w swójską bùchã
Pòjmë w przòdk z kaszëbizną!

Jan Trepczyk, *Pòjmë w przòdk*

Pytano kiedyś Ceynowë, dlaczego tak usilnie zabiegał o otwarcie drukarni, dlaczego drukował swe książeczki dla ludu kaszubskiego i rozdawał je za darmo, gdy przecież mógłby za te pieniądze zrobić „coś lepszego”...

Na to miał odpowiedzieć: „Ceynowa właśnie z myślą o tym lepszym czynił to, co czynił. Te książeczki są jak kamienie na murach czy na szanćach. Służą do obrony i do ataku. Gdy będzie ich wiele, wróg nie dostanie się do wnętrza twierdzy, a jako oręż są doskonalsze niż jakakolwiek inna broń...”

Leon Roppel, *Książeczki kaszubskie*

Ù niegò [Remùsa] bò téż nabiwac bëło mòžno ksążczy, jaczich nie przedòwelë w nízòdny ksągarni, jak: (...) *Skòrb kaszëbskò – słowińszci mòwë*, naszégò Cenôwë.

Aleksander Majkowski, *Zëcé i przigòdë Remusa*

I znòwù lòtòł pò jizbie.

- Ja, to je sztuka, że mùszimë to zrobic jinaczi – zawòłòł Teska. – Czë pón cos czuò ò Cenôwie z pùcczégò krëzu. Dzys òn je doktorã bòdë kòle Swiecò i ksążczy drëkùje pò kaszëbskù.

- Czë nie znóm szadégò Florka? – Dëc sòm gò tu w Krëbanowie widzòłë. Czilka lat temù chcòł tu zrobic zgromadzenië i załòżëc towarzëstwò rzemiãsników. Ale mù sã ta sztuka nie ùdała, bò ksãżò i fòlwarczanie nie bëłë za tim.

- Jemù sã nie ùdało, bò z lëchégò zaczął kùńca. Ale nóm sã ùdò. Jegò mësłò nóm sã przëdò.

Ian Karnowski, *Krëbanë w labece*

Wpatrzony w ce, lëdu mój, ùdrzòł jem òbròz twój, na chtërnym trójné rozlóné są barwë: niewiadë, slabiznë, dëcha wëstëdzałégò bez célu i ból szarpnął mim sã, chlëch rozdarł dëszã – chlëch cëchi, fùl zòlu i skòmë! Òj, kùliz bë jem włożił, kùliz dół krëwi gwòsny na rozżòlenié płomù twòji jistë – na rozżòlenié célu... Pùdã wic zabëtım szlachã topòra miłotë sladë wëcënc szaturë szlachòtë Òjców i tobie, lëdu, na pòblos wëstawiac, jizë w Nich mósł cël ùdrzec i gò dëszã wszedną ùmiłowac! Bë òbròz twégò zëcò stół sã żëwim, przemikłim lubienim bez kùńca tãczëznë zgardzony; bë jes wznikł nade zmùrszałã jistã tëch, co zdep-tóné ce mają...

Dzysò leżã w biòli pòscelë i żdajã kùńca swégò. Przëgasłim zdrokã ògarinajã, co zëcò mógò lubienim bëło i czëjã kłócë w piersë: òn je taczi jak bël – ten sóm. Nie wmił lud w me zgrówë, òdepchl mie, bò ni mòżë dozdrzec swë słuńce. Ani sã zrëszł w swim spikù cwiardim, ani stopił w płomie lubieniò. Na niebie te same czòrnë walã sã blónë, to samò swięcy słuńce cemżë, niewiadë òjcowisti sprawë. Parch, bò zgrówajacy na lud kaszëbsczic manic i glëpic nie zabël. Skùł wszednëch w kòwadło, na chtërnym włòsnym młotã twòrzi szczescé swòje - a tã, biédny nógama karmiony równak nie szedł jes za głosã, co twégò chcòł òdpòjãcò, co wskòzywòł szlachòtã Òjców i lubienië tãczëznë, zëbë jes rozmiòł gwòsnã dëszã i serce, chtërnò jinszim bije prażenim w zòtorze dlò ce zagasłim i żdajãcë le na skrã znicza z wòł-tòrzów rodnëch. Òdepchl jes, lëdu mie...

Ale wżalë Ce cénie Wiòldzich Sënów i zaniòslë w swój krąg – w swiat głodu, Florianie Cenòwò! Stãdka mòżesz zdrzec, jak switk Twój w coròz wikszi przëoblòkò sã sztòltë, jak ògarinò coròz wicy zgrëdzone dëszë Twégò lëdu. I ùdrzisz płom lubòtny sprawë, sejacy w wëszaw-né krãdzi nieba.

Czej ùmarł Floriòn Cenòwa, òjc kaszëbsczich zajmów, zdòwało sã, że z Jegò zéńdzenim zdzinie wszëtkò, przepadnie w nikwã dejò, jakã so pòstawił w swòjich zgrówach ten nie-strëdzałi Bùdzòrz òstatka Wiòldzich Pòmòrzanów. Jednak tak sã nie stało, bò jinaczi nick bë nie bëło wiedzec ò Kaszëbach. Bëlëbësmë tima zepsëtima Pòlòchama, za chtërnëch jész nie-jedny nas mają. Wstidzëlë bësmë bëlë sã rodnégò jãzëka, zaperlë sã swégò miona! A dzys? – Dzysò mòżemë sã bùsznic! Nie trzeba nama sã wstidzëc z mòwã, bò wiémë, że mòwa to òjców naszich z czasów, czej na pòlach dzys zòrònëch szëmialë lasë ò pòdajach przesnòzich, a wòdë szemarzëlë chòrankã Pòmòrsczi na swëch wałach – wastczic spiéwałë ò rincerzach spié-wë tesknë.

Jakòż wësmienitosc mògła nad nama pò wieczy zawisnã! Deptelë bësmë bëlë pò nas samëch, wëszczërzëlë gwësnë zwëczy i w rëjinë zepchlë to, co kòzdémù człowiekòwi je kòchóné – t a t c z ë z n ã! Le zretòł nas òd ti hańbë gwòsnégò mòrdarstwa Òn, Floriòn Cenòwa! Wskòzòł nama wòrtosc najã, òtemkl ksãgã skùrzonã dzejowim kùrzã, z chtërnym kar-tów wëczëtòł nóm slòdã parmiennã Òjców najich. Za to kòzdë bijãcë serce Kaszëbë mùsi mù wdzãkã szczerã dawac, pòmnik w sercu wëstawic gwòsnym.

Żëcë Jegò bëło jednym cëgã biòtkòwaniò, a równak nie zmòglë gò mòcë procëmnë. Bùszno dwigòł skarn i cwiardo szedł przed se procëmkò wësmiejitoscë tëch, co lud kaszëb-szczic za nic mielë – we wierze, że kùreszce wzenikac mdze to, co w sercu Jegò tak glãbòk bëło wrëtë – Kaszëbskò!

Florianowi Cenòwie w roczëznã smierci, Zrzesz Kaszëbskò, 1937, nr 3

LUCYJKA

(wiesòł)

Ej, Marta! Jesce do swiata. A jak wami sã nasze Kaszëbë widzã? Wë jesce pò pròw-dze... przekãsnò. (smieje sã)

PRZEKãSNÒ

To je takò sprawa... Kaszëbë? Kaszëbë? Terò je nowember 37. Mój tatk ju teli lat nie żëje. Jò móm krótkò szescdzesãt, to znaczi, że bez dwadzesca lat jò ò tëch sprawach nie mësła. Pòzdòjce! Jò mùszã przësadnac... A mój tatk wiele prawil ò... Chtëż to bël? Ej, Panie?

LUCYJKA

Cenòwie...

PRZEKãSNÒ

Tak! Tak! Cenòwa... Jenkù, jaczé to stòré dzeje...

LUCYJKA

Mało chto ò nich mësli tu na wsë...

PRZEKãSNÒ

Jo. Tegò we wiòldzi ù nas ni ma mòdze... Teli jak le zògónk je. Jak le grable sygnã...

(...)

LUCYJKA

Mòce, Marta, pròwdã. Ale zdrëce, czë wajò chëcz nie je wiecznosã procëmkù nas? Czë òna nie je piãknò? I temù wiecznò? Czë ni mò òna swòji historie? Kò, tam Cenòwa sã tacył, a twój tatk, Marta! A tã, Marta? Statczi twòje i całë to zëcë, dobrze patrzce. Kò, to je ta najò kùltura. Òstónie le z ni to, co je wieczné, przënòszónë lëdzkã pròcã.

Przekãsnò

Terò rozmiëjã... terò ju czësto wami wierzã...

Ian Rompski, *Pòrënk*

Cwiczenzi:

- Do czegò przërównëje siebie liricznò òsoba w wierzce *Rozmiszlanië Cenòwë*?
- Przedstawi, jaczé wsczëca towarzëlë liryczny òsobie i dlòcze prawie taczë? Òdniesë sã do biografii F. Cenòwë.
- Ùdokaznij, że słowa wiërtë brzëmiã, jak òstatnò wòla òjca - załòzcë.
- Z czim mùszòł sã biòtkòwac òb czas swòjégò dzejaniò bòhater wiërtë *Cenòwa*?
- Ùdokaznij, że wiërtã je cedlã fascynacji dlò dzejaniò Cenòwë i òsoblëwi dejowi kòr-biònczi midzë adresatã wiërtë a lirycznã òsobã i wëraznym przëznanim dzewiãtnòsce-latnëmù ùtwòrcë dobëtégò wińca.

- Ò jaczych faktach z dziejaniégò F. Cenôwë jidze sã dowiedzec z wiérztë H. Derdowszczégò? Dofùluj wiadã ò nich na spòdlim jinëch zdrzòdlów.
 - Òpòwiédz ò òdnieseniim lëdzy do F. Cenowë, jich pòzdratkù na jegò òsobã i dziejanië.
 - Jak zdrzòł na dziejanië swòjégò pòprzëdcë àùtor?
 - W jaczi rodzënie jãzëków ùmòlniwòł kaszëbsczi jãzëk F. Cenôwa? Zazdrzë do mònografie J. Kòrnowszczégò pòswiãcony F. Cenôwie i òpòwiédz ò jegò wespółdzejanim ze Słowianama.
-
- Co parłãczy lirycznã òsobã i bòhatera wiérztów A. Nògla?
 - Co, króm cała, lëkówòł F. Cenôwa?
 - Jaczë zaslëdži F. Cenôwë dlò kaszëbiznë pòdsztrichnął àùtor?
- Jak charakterizëje dejã F. Cenôwë Jón Trepczik?
 - Wëpiszë czasniczi sparłãczoné z dziejanim bòhatera wiérztë i òkreslë jich fùncjã.
 - Do czegò lirycznò òsoba nawòliwò adresata wiérztë? Òkreslë gò.
- Pòdòj argùmentë ùdokazniwającé pròwdzëwòtã słówów trzech òstatnëch zdaniów w dikterijce L. Roppla.
 - Przetłómaczë na kaszëbsczi historijkã L. Roppla.
- Co wiesz ò *Skòrbie kaszëbskò – słowińsczi mòwë* F. Cenôwë?
 - Czegò jes sã dowiedzòł ò dziejaniach F. Cenôwë z wëjimkù òpòwiòdaniò *Krëbanë w labece*? Westrzód kògò i w jaczych mòlach dziejòł?
 - Jaczë znaczenië miała robòta F. Cenôwë w nym czasie?
- Na spòdlim *Florianowi Cenôwie w roczëznã smiercë* pòwiédz, ò jaczych zgròwach swòjégò dziejaniò wspòminò bòhater w mònologù? W jaczi sytuacji gò wëpòwiòdò? Nad czim ùbòlëwò?
 - Jak sã mò wëpòwiédz narratora do òbsãdu swòji robòtë przez bòhatera?
 - Wëpiszë z tekstu argùmentë pòcwierdzywającé brzadnosc robòtë seniora kaszëbiznë.
 - Pòdzielë tekst na dzéle i nadòj jima title.
- Na spòdlim wëjimkù dramë J. Rómpszczégò pòdzielë sã swòjima przemësleniama ò tim, jak żëła mësła F. Cenôwë westrzód Kaszëbów w czasie przëwòlónym w dramie.

- Wëwidnij pòzwã Wòjkasyn. Wëpiszë z tekstów jesz jiné nadóné F. Cenôwie òkre-slenia.
- Napiszë wëpòwiédz, w chtërny pòcwierdzysz argùmentama słowa z artikla w *Zrzeszë Kaszëbsczi* pòswiãconé F. Cenôwie: (...) *switk Twój w coròz wikszì przëòblòkò sã sztòltë*, (...) *ògarinò coròz wicy zgrëdzone dësze Twégò lëdu*.

Taczi malinczi swiat, a teli różów kòl nas.

/Jan Drzeżdżon/

Zjinaczenié Kaszëbów

I.

Jô jem Gôchá z ùrodzeniô,
Tu mòja rola, mòja chëcz,
Serce wrosło ju w tã zemiã,
Wãdrëje le mòja mësl.

Z Gôchów rodã mòja matka,
Z Gôchów téż je mój tat.
Rosło drzewò na kòlibkã,
Z chtërny jô wëzëra w swiat.

Sosna szëmi pò kaszëbskù,
Że jałowc na miedzë sòdl,
Pszczoła nosy wszëtczé wiescë,
Wrzosóm, co ji dadzą miód.

Bë swiat pòznac i tesknotã,
Wiele drëchów pòszło stąd.
Jô tu òsta, bë na Gôchach
Piesniô chwòla ten nasz nòrt.

Inga Mach, Tu mòja rola

Jô jem Bëlòk
z krwie i gnòta Kaszëba
chëczą dlò mie gniòzdo grifa
gòdkã jãk arkóna szëptanié plëga
redoscã nòdzeja prostëch lëdzy
bólã zlo swiata
spiewã renny parmién slunca
to je mòja calò pròwda
a chto bë w przék rzekl
że jem lżã
temù pòkòżã rãce
zamklé w pisc

Jan Labuda, Jô jem Bëlòk

II.

Jô mówia pòcérz
do wszëtciëch pól
na mòjéj Zemi,
żebë nóń dalë
dzennie sztëczk chleba
do najedzenié.
Łaci ë smùdzi
ległé kòl pòla
pòzdrowia karno
tëż zó to, że gniòzda
tę ptòch kàzdi móże
zbùdowac darmò...
Jesz żdze tëż mòrze,
rzëci, jezòrnò glada
na mòjéj Zemi –
tu czòpkę zdjic przinǳe
z pòzdrówka, z prosbą:
Niech nick ich nie zmieni!
ë tak jô mówia
ten pòcérz skrómný,
w prosbie laskawy
i jem pewniejszy,
że mòc Panem zwónò
Lud mój ë Zemię zbawi.

Jan Piepka, *Pòcérz*

III.

Gdze Zbrzëca gùbi sã w jezórny glãbie,
Gdze w spławë klëszczã, wej, chòjowé ramë
I dnie i rënczi pławiã z bòru sztamë,
Strzód bòru lud przëlgł na piòskòwym rábie.

Tam tǳëti wãgòrz bąblëje na branié,
Lasfór jak zlotkò kòzliczkò sã w grónkù,
A grzibczy w bòrze diamencã sã w wióńkù,
Wej, tòczel żëcò zwiśł na jedyń szchani...

Zòbòrszcë żëcë z òbceklim krwią lëdã!
Wczas jasnò gwionzda rozczida mù chmùrë
Namikli scërzã, bratów najich wstëdã.

Bòc w glãbiach żëcò bąblëją wczas czurë
I bòzòk serca zadżërzgli je w plónie.
Cëż Bùdzysza żëcë... ùmarło w krómie.

Jan Rompski, *W biédnym krómie*

IV.

„Wené, Krëbanë jada”. Tak przezëwałë waju zòzdrośny Gòchë, czedë wa pëśzny jechali-
sta w spásłé kònie na daleczy jòrmark do Bëtowa, abò wëstrojony z bruszczònkama na gòsczé
wieselë. Bò to nieròz biwało, że Krëban z Gòszką sã spòrowalë abò na òdlëw. (...)

W òdpùst na Szkaplérznã w Brusach jãz sã rojiło òd Gòchów z bòrzëszkòwsczi, kònarsczi,
lipùsczi parafii i niejeden wierã przëjachòł barzi na zmówinë jak na òdpùst. (...)

Tak wa Krëbanë – pòczi jészczë dówné mielista przëzwëskò, dównò we waju sedzała pròwda
i zuchternosc. Przë òrce, przë flisu, przë kòsë to leno taczì sapòt szedł – a pòtem wieczór brëkòwa-
ła leno harmònika zanócëc òwczòrka, to ju szło czochrònégò na pòdwòrzim. Chto bë dzys z waju
mògl przëtańcowac trzë dnie i trzë noce, chto bë z waju na jedyń pòsëdzeniu we czwòrkã mògl
zjesc jednã krowã, jak to ò czëczkòwianach gòdka niesë. Abò chto bë sã wòził z waju statecznëch
gbùrów jachac w niedzielã pò òbiedze na karasëlë tam kòle błota, jak to dówni biwało. (...)

Dzys ju ani jednégo ni ma, co ten duzi brusci kòscòł bùdowalë. Dzys ju mò kòzdi z nich
swòjã ògnarijã na smátòrzu. Żòdno pismò ò waju nie pisze, leno gòdka ò tim jészczë żëje.

Jan Karnowski, *Moja droga kaszubska*

V.

Bënowé zjinaczenié jãzëkòwé i kùlturowé Kaszëbi sami do-
strzegają w mnòdzych mionach etnicznych pòdgromad. Miona
te pòchòdają: z topògrafii (Kaszëbë, Lesòcë, Zòbòrë), òd swòjizn
mòwë (Bëłòcë, Gòchë, Krëbanie, Słowińcë), òd zajãców (np.
Rëbòcë òkòma Kònicë, jinaczi Gbùrzë), òd òbleczënkù (Kabòt-
cë, Mùcnicë), òd majątkòwégò stónu (np. Parcanò Szlachta) itd.
Bëłòcë na nd.–wsch. bëlaczą, tj. wëmòwiają l jakno ł (np. bëł,
bëła,...); Pòlbëłòcë, jinaczi Leżcë na nd.–zòch., gòdają gwarã żar-
nowską, le dzëlama bëlaczą (przër. lëzka, pòl. lyzka); Jòzcë na strz.–
zòch. gòdają gwarã sròkòjską; Lesòcë na strz.–wsch. gwarã lesòc-
ką; Gòchë na pl.–zòch. gwarã gòchòwską; Zòbòròki, Zabòròcë abò
Krëbanie na pl.–wsch. gwarã zòbòrską abò krëbańską. Wëdziniony
Słowińcowie nad jezorã Gardno i Łëbskò ùziwelë gwarë słowińsczi,
a Kabòtkòwie w parafii Cecenowò i Głòwczëce gwarë kabòcczi.

Pòdczorchnac trzeba, że w òbrëmieniu pòdgromad (np. Bëłòcë) fùncjonëją dalszé pòd-
gromadë (Kònicë, Rëbòcë) i że jich miona nieròz czësto sã pòkriwają (np. Jòzcë i Mùcnicë)
abò dzëłã na siebie nakłòdają (np. Parcanò Szlachta a Jòzcë). Wikszosc tëch mion nie je równak
szerzi brëkòwónò (...) Miono Kaszëbë i Kaszëbi jakno nadlëżné òbjimò całã òbéńdã; mòże
pòchòdzëc òd słowa *kaszëbë* ‘snòdczé wòdë pòrosłé wësokã trówã’.

Józef Bòrzëszkòwsczi, Jan Mòrdawsczi, Jerzy Trëder, *Historia geògrafia jãzëk i pismienizna Kaszëbów*

Cwiczënczi:

I.

- Jak przedstawił swòje pòchòdzenie liryczny pòdmiot w wiérzce I. Mach?
- Jak twòrzi òbròz swòji kròjnie?
- Jaczé zadanié pòstawił so wedle swòjégò nòrta zemi i dlòcze?
- Co gòdò ò se liryczny pòdmiot w wiérzce J. Labùdë?
- Jak mdze barnił swòji pròwdë?
- Pòdòj z wiérztë pòzwà mòrsczégò wiatru. Jaczé znajesz jesz jinszé pòzwë wiatrów?
- Wëpiszë z wiérztë wërazë ze znankama bëlaczëniò.
- Na czym zanòlégò zjinaczenié liricznégò „jò” w wiérztach I. Mach i J. Labùdë?
- Wëpiszë z wiérztë I. Mach wërazë, w chtërnëch zachòdò kaszëbienié.

II.

- W jaczi òdmianie kaszëbiznë je napisóny pòeticchi zbiérk *Spiéwa i lza*? Co pòdsz-trichnął àutor, piszącë na nen òrt?
- Zapiszë wiérztã w znornalizowónym pisënkù.
- Do kògò i dlòcze czerëje swòj pòcérz liryczny pòdmiot w wiérzce J. Piepczi?
- Pòdòj z wiérztë òkreslenia pòswiòdzcziwającé ùwòżanié liricznégò pòdmiotu dlò pòcérza.
- Òdmieni jistnik pòcérz. Òkreslë jegò òrt i wskòżë òbòcznoscë.

III.

- Jak òstało zòbrazowóné zëcé zòbòrsczégò lëdu w wiérzce J. Ròmpsczégò?
- Wëwidnij titel wiérztë i przedstawi ùmòlnienié zòbòrsczégò lëdu.
- Wëwidnij pòzwà Bùdzysz i òkreslë, jak sã mò dejò jegò zëcò do zëcégò zòbòrsczégò lëdu?

IV.

- Na spòdlim wspòminków J. Kòrnòwsczégò pòwiédz, chtò nadòł Krëbanóm jich pòzwà.
- Co charakterizowòło zëcé Krëbanów?
- Napiszë wëpòwiédz na temat *Mòja kaszëbskò stegna*.
- Wëpiszë z tekstu pòzwë kaszëbskich tuńców. Spòrządżë mùltimedialną prezentacjã ò wëbrónym tuńcu.
- Zamieni ùziwóné na Zòbòrach fòrmë czasników *jechalista*, *mielista* na czas ùszli zło-zony.
- Ùłòżë zdanié ze zwrotã *mieć ògnarijã*.

V.

- Z tekstu w *Historia, geògrafia, jãzëk i pismienizna Kaszëbów* wëpiszë, òd jaczych za-nòlëznosców pòchòdają bënowé zjinaczenia pòdgromadów Kaszëbów. W dokazu B.

Sëchtë Kaszëbskie grupy regionalne i lokalne. Ich nazwy i wzajemny stosunek do siebie téż nalëzemë rozmajité òrtë zjinaczeniò Kaszëbów. Jich przëzwëska sã ùrobioné bez nich samëch abò przëkàsnych sàsadow. Pòchòdają m.jin. òd:

- jãzëkówëch znanków,
 - mòla zamieszkaniò (topògrafi),
 - miona,
 - zajáców,
 - ùlédónégò jestkù,
 - ruchnów,
 - zwierzátów.
- Dopasuj pòdóné niżi tekstë do pòdzëlu B. Sëchtë i wëwidni dlòcze tak bédëjesz.

Bëla, bël, trzasł piscą w dël.

Bëla, bël, kàsël w dël.

Bël, bëla, za stodotą bùksë szëla.

Jak jò szedł do wòjska, tej tatë plakòł i nènka plakala, a jò nie plakòł. Ale jak jem bël za gùmnama ‘zabudowaniami’, a nasze celã zableczalo „Antónie”, tej mie sã zòł stalo na sercu i jò zaczął plakac jak mòlë dzeckò.”

Kòscérzna wëskakiwac!

Paczëtë wëkùliwac!

Pòcądzi dali nie jadą.

Bilietë pòkazywac, przëkresloné czerwònym òłòwczem òddawac!

(Pòdsztrëchniati òstòł przëzwák)

Zemia na Gòchach je nigle duna.

Zając z ni drabùje. Jeden zając brëkùje tèsac mòrgów, a jesz mùszi krasc.

Gdze zajc rôz na rok przelecy, mają swòje chëczë ‘siedziby’.

Kòlë Lëpùsza sã tacze stronë, że czej zajk jidze wanożëc, tej òn so mùszi wżac lónkò sana na plecë, bò òn bë głòdã zdechl òb drogã” – gòdają Bëlòcë.

Dzys òn mò tèsac mòrgów, bò piácset nad zemiã” – gòdają ò gbùrze mającym np. 500 mòrg òb czas panëjącëch tam wiatrów.

Rëbòcë zëją z rib, tak Lesòcë z grzib.

Na Glòzëcë wije wrzos pò szlëcë ‘połë płaszczu czy sukmany’, przë Dolmiérzu jãz pò kòlnérzu.

Niechle Glëniacë òstóną w glënach, a më Wrzosòcë òstóniemë we wrzosach.

Co drëdzi człowiek w Jòzkach to Jòzk.

Òd czidlów ‘narwónëch’ Jòzków wiatër dzys wieje. (Gòdka tu ò zòpadnym wie-trze, lëchim dlò rëbów).

Ti le z tēch krēp pòchòdają abò zējā – gòdają ò Krēpnikach sąsadzē.

Jak ù gbùra ni ma, to nigdze nic ni ma.

Gbùr to mùr.

Dzys mù gapa òczē wēdzobie, a witro òn dali zdrzi.

Gbùr spi, a jemù rosce.

Chòc dzys gbùra òbedrze, to witro òn je skórą òbrośli.

Dzys gbùra òdrze, a witro òn pòrosce.

Chòcbē gbùrowi dzys òkò wēkòlił, to òn witro na nie widzy.

Chòc gbùr dzys wszētkò wēdò, witro òn nazòd mò.

Rēbòkòwi jedna noc zapłacy.

Rēbòk spi, a jadra mù łowią.

Na kraju mòżna bēc ùpiti i ùpadnāc kùli razy chcesz, bò sā mòżesz pòdniesc, ale jak na mòrzu rōz ùpadniesz, tej sā nigdē nie pòdniesesz.

Egò mēga ‘komar’ skògòla ‘komar’ witro bādze niedzela.

- Napiszē zdania, w chtērnēch ùżēsēs słowò rēbòk i gbùr wiòlgā i mòłā lētrā.
- Wēwidnij pòjāca: Skòwrònczē Pòla, Sētē Stronē, Ùmiartē Stronē, Czēstē Pòla, Chùdē Stronē, Kòzē Stronē, Zajāczē Mòrdzi. Pòdòj jedno z nich, jaczē je procēmstawnē do resztē.

- Czē mòżesz w niżi pòdònym zdaniu miast Lesòcē wpisać swòjā mòłowā pòzwā? Wēwidnij dlòcze.
... ale ù nòs na Lesòkach je piākni

Bolesław Bork, *Lesòcczē pòwiòstczi ē jinē dokazē*

- Gromadzē bibliografiā lēteracczich dokazów pòswiāconā mòłowémù zjinaczeniu Kaszēbów.
- Pòkòżē na geògrafny karce mòle zamieszkaniò gromadów Kaszēbów.
- Wēwidnij pòzwā gromadē Kaszēbów, w chtērny zējēsēs. Pòdòj zdrzòdłā, jaczē jes wēzwēskòł.
- Jaczē znajesz jinszē mòłowē czādnici, króm pòdònégò niżi, co mają titele písónē pò kaszēbskù?

Ò Kaszēbach i jich zemi...

I.

Kòchóny brace Kaszēbò! Czej tē czētòsz ksążczy tak cēzēch jakò słowiańszczich pisarzy, co ò naszich przodkach wspòminają, a sā bēlno nie zastanowisz nad mionama, jaczich do òznaczeniò mieszkańców naszi zemie pòtrzebùją: tej mòżesz letkò tak zbłādzēc, że zrobisz z naszich przodków przēnòmnī sztērē nòrodē, chòc òni w pròwdze le jednā czāstkā wiòldzégò rodu słowiańszégò stanowilē, jak to mē, jich wiérny pòtomkòwie, jesz pò dzysdzēn jesmē pròwdzēwima Słowianama.

Zemia kaszēbskò cygnāła sā ju w nòdòwniészich czasach òd mòrza Bòltēcčzégò, czēlē, jak mē to teròz zowiemē, Wiòldzégò, jaż pò rzēci Notecā i Wartā midzē Òdrā i Wisłā. Lēdowi tutejszēmù dòwalē dzejopisòrze rōżné nazwēska:

Wenetów czēlē Wendów, Słowianów, Pòmòrzanów, Kaszēbów (...)

Z tegò wszētczégò wēnikają dwie rzēczē: 1) że pierszi historyczny mieszkaniec zemi kaszēbszi bēlē Słowianie; 2) że miono Wendów nie nòlēzi jedinie do czāscē rodu słowiańszégò, nad mòrzā midzē rzēkama Wisłā, Òdrā, Wartā i Notecā, chtērnym, jak sā to niżi pòkòżē, nazwa Kaszēbów przēpòdò; ale że òno miono òznòczò wszedén lud słowiańszczy abò przēnòmnī jegò dosc znaczny dzēl.

Gwēsno nicht nie bādze chcòł całégò rodu słowiańszégò w dopiérze wērzeklēch grānach zamknāc, chtērnégò sedzbē òd niepamiātnech czasów zajmòwalē i zajmują wikszą pòłowā całi Eùropē. (...)

Jednak nie tēlkò w tēch stronach nad mòrzā mieszkajācēch Słowianów zowiā pòbratimcē Pòmòrzanama, ale i dze jindze, tak np. nad mòrzā Hadriaticczim. Co widocznie stād pòchòdzy, że ta nazwa nic wicy nie òznòczò, jak jedinie lēdzy, chtērnēch sedzbē jaż pò mòrze sygają. Dlò tegò pòtrzebùje sā z tim samym prawā miono Pòmòrzanów dlò mieszkańców nad mòrzā Wiòldzim tak z ti, jak z ti stronē Òdrē.

Stād jasno sā pòkòzēje, że Kaszēbi sā Pòmòrzanama; ale niē wszētcē Pòmòrzanie sā Kaszēbama.

Florian Ceynowa, *Czile słów ò Kaszēbach i jich zemi*

II.

Wòjnē noc, wkòł mie grzēmòce... Czē nastónie dzēn swòbòdē?

Jò w marzeniò sedzā łodzē i pò renny fali bieżā.

Wkòłò cēsò. Górnē wietwie drzew pòbrzeznēch wiēw pòrēsò,

Ale w tim z òbłoków parmiń na sklēniācā wòdā prisnie.

Grodzēszcze sā staròżētnē jakbē nògli cud ùkòżē

Wiòldzē, pēsznē, w òknach jegò tēsac widów zamigòce.

Gród mie znikł, a zòs jò ùzdrzòł bòhaterścē nasze dzeje.

Ùzdrzòł niebò, bór i pòle, jezora i brzēg szēmiācy,

Dżerczi lud i jegò žécé, jegò spiéw i jegò bòje.
 Òd kòlibczy jegò bétu jaż do czasów terazniészich
 Cudny sen mie pòkòzywòł jegò mòżnosc i ùdrączy.
 Co w tim snie jò czuł i widzòł, chcā jò Wama òpòwiedzéc,
 Chcā jò mòwā nieùdolną chòc we dwa pòstawic widë.
 Nòród mój, co żił to žécé, sòm domëśli dokùnczenié...
 W jegò mòwie jegò chwałā, sobie i jò Wama nócā.
 Nòród nasz, co dłudżé wieczy i do czënu sā pòriwò.
 Spiéw ùkòże Swiātopòłka, jegò dwór i jegò bòje,
 Dobrogòsta, Miłosławā, redosc jich i rozestanié.

Leon Heyke, *Dobrogost i Miłosława*

III.

W òstatnym numrze *Zwónka* jesmë przëdzdrzelë sā gduńszémù ksyżëcowi Mestwinowi II. Terò zato chcemë zajac sā pòstacjā jegò òjca Swiātopòłka. Bël òn nòstarszim sënë Mestwina I, dlòte wżł pò nim panowanié. Miòł téż òbrzëszk starë ò swòjich młodszych bracyńów: Warcëslawā, Sambòra i Ratëbòra. Zdaniégò pòczestnotë namiestnika Swiātopòłkowi dokònòł panëjacy wnenczas w Krakòwie ksążā Leszk Biòli. Na pòczàtkù jich wzòjné òdniesienia ùklòdałë sā bëlno. Swiātopòłk m. jin. wżł ùdzél, wespół z Leszkā i swòjim bracyńā Warcëslawā, w krucjace procëm pògańszim Prësóm. Leszk bël téż ród z dobécégò Swiātopòłka nad Dënāma i sparłāczeniò z Pòmòrzā zemi slëpszi.

Swiātopòłk bël téż w dobrëch òdniesieniach ze swòjim szwagrā Władisławā Òdonicā. Wespół z nim ùdało sā jemù òpanowac zacht plachc Wiòlgòpòlszczi. Równak te dzejania stałë sā przëczënë gòrzu Leszka Biòlégò, chtëren, chcącë rozsądzëc sztridë tikajacë Wiòlgòpòlszczi midzë nadpòmklima ju zrzësznikama a ksyżëcā Władisławā Laskònodzim, z jaczim sòm bël w zdrëszënie, zwòlòł zjòzd do Gąsawë. Przëjechało tam dosc teli widzałëch gòsców. Òstelë òni najachóny przez Òdonica i Swiātopòłka. Òb czas òbronë zdżināł sòm Leszk Biòli.

Pò smiercë te ksyżëca, pòmiedzë ksążātama pòlszczima zacząłā sā wòjna ò pòsobizna pò nim. Tā jeleżnosc bëlno wëzwëskòł Swiātopòłk. Ùdało sā jemù ùdostac ksążacy titel i samòbëtnosc Pòmòrszczi. Pò tëch zwënëgach stanāł przed nim mùsz òddaniégò swòjim bracyńóm, chtërny skùnczëlë 20 lat, slëchajacëch sā jima zemiów. Pò przëtròfkach gąsawskich òddòł zemi Warcëslawòwi, równak w òdnieseniach do pòsobnëch dwùch bracyńów wërāzno òbsztërkòwòł, a czedë ju jima òddòł jich miectwò, próbòwòł je jak nòbarzi ògrānczëc. Czedë òstòł ksyżëcā stwòrził ùrządny aparat. W tim czasie miòł téż starā ò papieską zastòwnotā. Midzë jinszima dlòte wespółògòł wcyg misjā w Prësach. Òd 1227 rozwinālë jā dominikanie, jaczich ksążā pòmòrszczi òbsadził we Gduńskù, gdzie dòł jima parafiā sw. Mikòłaja. Zastòwnotā papieża ùdostòł w 1231 rokù.

Trzë lata pòzni, wespół ze swòjim bracyńā miòł wërāzny ùdzél w dobëcym pòd Dzerzgoniā wòjsk pòlskò – krzëżaccich z Prësama. W 1239 rokù ùdostòł gard Nakłò, jacji wżł sënë ùmiarłégò Òdonica. W latach 1237 – 1238 mùszòł Swiātopòłk biòtkòwac ze zrzëszënkā swòjich bracyńów, sënë Òdonica, Krzëżòków, a nawetka Kònrada Mazowiecczégò. Pò stronie ksyżëca pòmòrszczégò stanālë Prësowie. Òb czas tëch biòtków zdżināł syn Swiātopòłka Jón, a drëdżi syn, Mestwin òstòł zòràcznikā w rākach Krzëżòków. Ksążā stracył téż Bëdgòszcz, jakā, wëzwëskujacë leżnosc, sparłācił wnenczas ze swòjima zemiama ksążā kùjawsczi

Kadziërz. Próba ùbëtnégò skùnczeniò wòjnë òstała pòdjātò ju w 1248 rokù. Tej to Swiātopòłk zgòdzyl sā òddac Krzëżòkóm zemi na wschód òd Wisłë. Równak te rozsądzënia doprëszlë do skùtkù dopiërze w 1252 r. pò pòstāpnym wòjnie. Mir z zòkònā i jegò zrzësznikama przërëchlil gwësno napòd zòpadnopòmòrszczégò ksyżëca Barnima I. Probòwòł òn zajac zemiā slawieniskā i slëpskā, ale Swiātopòłk do te nie dopùscyl. Ùdało sā téż jemù wërëchtowac òdniesienia z sënëma Òdonica i Kadziërzā kùjawsczim. Ùgòda z tim òstatnym pòmògła dobëc w biòtce pòd Slëpskā z Bòlesławā Pòbòżnym i Warcëslawā III, co òznòczało kùnc jich napòdów na pòmòrszczé zemi.

Żebë zmòcnic swòje panowanié w zemi slawienisczi Swiātopòłk doprowadził do założëniégò w Bùkòwcu cysterszczégò klòsztoru. Za jegò czasów pòwstòł téż klòsztòr w Żarnòwcu.

Gòdajacë ò Swiātopòłkù mùszimë jesz wespółnāc, że bël òn dwa razë żeniałi. Pierszā jegò bialkā bëlā Eùfrozyna. Z ti żënbë pòchòdzyl Mestwin. Drëgā bialkā bëlā Ermengarda, z chtërnią miòł dwùch sënëw: Jana i Warcëslawa.

Pòdlug nekrologów òlëwsczégò i pelplińszégò Swiātopòłk ùmarł 11 stëcznika 1266 rokù. Zdrzacë na jegò panowanié wòrt je pòdczorchnac, że jakno pierszémù przëszło jemù biòtkòwac sā z Krzëżòkama. Równak nimò tegò i rozmajitëch jinëch ùcemiągów i wòjnów rozmiòł òbronic samòbëtnosc Pòmòrszczi.

Barzi zainteresowónëch jegò žëcym òdsëlóm do ksążczy *Poczet książąt gdańskich* prof. Błazëja Sliwińszczégò.

Wiesław Szuca, *Swiātopòłk*

IV.

Epitafium Księcia Świętopełka z prezbiterium katedry oliwskiej (fragment tablicy jest przysłonięty przez schodki ambony). Widnieje na nim, obecnie częściowo zatarty łaciński heksametr, którego urywek brzmi: „NAPIS NAGROBNY NAJJAŚNIEJSZEGO KSIĘCIA ŚWIĘTOPEŁKA, W POETYCKIEJ FORMIE UŁOŻONY PRZEZ OJCÓW TEGO KLASZTORU ŻYJĄCYCH ZA JEGO CZASÓW. KSIĄŻĘ ŚWIĘTOPEŁK ZAPŁACIŁ ŚMIERCI SWOJĄ NALEŻNOŚĆ. BYŁ ROZTROPNY, MĄDRY I DZIELNY W BOJU, PRAWDZIWY CZCICIEL BOGA, OBROŃCA I MŚCICIEL WIARY, DAŻYŁ DO PRAWDY, WIELKI PRZYJACIEL KLERU. NIENAWIDZIŁ NIESPRAWIEDLIWYCH I BEZLITOŚNIE WYSTĘPOWAŁ PRZECIWKO NIM. SĄDZIŁ SPRAWIEDLIWIE, POMAGAŁ UCISKANYM, CO BYŁO JEGO OBOWIĄZKIEM, I POWSTRZYMYWAŁ UCISKAJĄCYCH. ZAJMOWAŁ SIĘ W PIERWSZEJ KOLEJNOŚCI SKARGAMI WDÓW, INNE SPRAWY ROZSĄDZAJĄC POTEM. BRONIŁ SWEGO KRAJU RZETELNIE...”

Z fòldera wëdónégò z leżnoscë wëstawieniégò Sztāpla Swiātopòłka Wiòldzégò w Gduńskù w òpracowaniu T. Szëmańszczégò i K. Kòwalkòwsczégò.

V.

Treść sztuki nie pokrywa się z dziejami Damroki. Wykorzystane są jedynie niektóre wątki, przetworzone w akcji. Postać niezwyklej Księżniczki z pogranicza legendy i historii, niepokojąca wyobraźnię – służy tym razem Ojczyściej Ziemi w walce z odwiecznym wrogiem. Czy było tak naprawdę? – Zapytajcie Gryfa Pomorskiego.

AKT I

Po odsłonięciu kurtyny widać zastonę, zdobną w znak herbowy Świętopętka. Znak ten to odwrócona kotwica, wyrzyta na sygnecie Księcia („Annulus swant”). (...)

Na tle muzyki Zatopionych Dzwonów tekst:

Damrokò, Damrokò
Mroczné twòje miono
Zarzeklé w legeńdze
Zarzeklé w jantarze
Dze twój tur bieži
W chtěrną jidze stronā
Wëzwònita baladā
Zwòně zatopioné

W czasie tekstu coraz więcej światła. Dzwony powoli milkną, zastona herbowa rozsuwa się, ukazując komnatę w zamku Damroki. Księżniczka gra na lutni. Darga przegląda starą księgę. W czasie śpiwu Damroki schodzą się do komnaty Dwórki i Giermkowie. Słuchają i wtórują Księżniczce.

DAMROKA

Wisłów, gduńszci ksyżā
Òd Wisłë jegò miono
Legėnda – historiò
Razā z wòdā nĕkò
Szerok a dalek
Nad Bòltā ze sztormā
Dze masztë a żògle
I jantaru skòrb
A białka Wisława
Sostrzónka Chrobrégò
Córa ksyżëca Mieszka
Òd rózdzi Piastowsczi
Zgubiła swé miono
W wanodze daleczi
Òb zymczi a zëmĕ
Bez lata a wieczi

DARGA

Òj, nie bëła na wanoga letką przez historiā Pòmòrsczi. Nié letkò.

DOBROSZA

Gòdòjce, Wastno Dargò, co dali bëło?

DARGA

Bël ksyżëc Swiātobór. Bël Subislów i Grzëmisłów, i Sambòr, i wiele jész jinszych.

(Dziewczęta i Chłopczy powtarzają jak echo imiona pomorskich książąt.)

DZÉWCZÁTA

Subislów... Grzëmisłów... Sławina

KNÔPI

Swiātobór... Sambòr

DAMROKA

I je mój òjc ksyżëc Swiātopółk.

DARGA

I jegò córka, Damroka, pani na Chmielnie.

(Dziewczęta i Chłopczy otaczają Damrokę, giermek Miłosz bierze jej lutnię i gra. Wszyscy śpiewają):

Damrokò, Damrokò
Pëszné twòje miono
Zarzeklé w legeńdze
Zarzeklé w jantarze
Na kaszëbsczi zemi
Midzë lasā – bòrā
W białogardzczim zómkù
Nad Jezorā Biòlim

DAMROKA

Ej, snòzò ta zemia, pësznò

Natalia Gołębska, Damroka i Gryf... za panowania Świętopętka Wielkiego

VI.

Ga Łeba mdze na Sòrbskò szła
A z Chòłmù piesniò zgòdĕ gra
Kù wschòdu tu, na zòchód tam,
Pò biòli Hël, pò Stopny Kam.

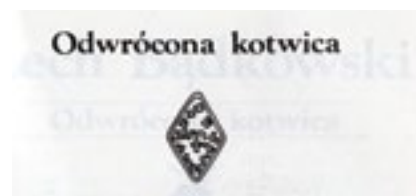
IV.

Òdjimk z fòldera wëdónégò z leżnoscë wëstawnieniégò Sztãpla Świątopółka Wioldżégò w Gduńskù w òpracowaniu T. Szëmańszëgò i K. Kòwalkòwsczëgò.

- Na stanicë jaczégò partu Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò nalézesz sygnët ksáca Świątopółka? Jaczé jemù towarzã słowa? W jaczim lëteracczim dokazu je przëczëtòsz? Kòmu òne òstalë tam przëpisóné?
- Chto i za co nadówò Złotã Hònornã Òdz-nakã Sztãpel Świątopółka Wioldżégò? Przedstawi wëbrónégò laùreata.
- Co wiész ò znakù na òdjimkù? Jakò kaszëbskò wëdowizna gò ùżiwała? Chto je àutorã dokazu, jaczégò titel je na òdjimkù?

- Jaczé wëòbrażenia Świątopółka Wioldżégò nalézesz we Gduńskù i gdzie? Co wiész ò àutorach nëch dokazów?
- Skaszëbi wëjimk epitafium.

V.

- Chto òpòwiôdò historiã Pòmòrza w binowim pòkòzkù N. Gòlãbszi? Jak òstòł tam wëkreówóny swiat?
- Wëmieni pòmòrszczich ksążátów.
- Czégò jes sã dowiedzòł ò ksążniczce Damroce?
- Skaszëbi didaskalia.

VI.

- Wëwidnij geògrafné pòzwë w wiérzce A. Majkòwsczëgò.
- Na czim zanòlégò *kaszëbsczy mit* A. Majkòwsczëgò?
- W jaczim prozatorszim dokazu wëzwëskòł nã wiérzta àutor i chto tam ne słowa wëpòwiôdò? Przedstawi nã pòstacã.
- Spòrządź kartã i naniesë na nią geògrafné pòzwë, ò jaczich je gòdka w wiérzce A. Majkòwsczëgò i w *Czile słów...* F. Cenówë.
- Jaczim dzélã mòwë je słowò *ga*?

VII.

- W jaczim fòrmie napisòł tekst F. Cenówã?

VIII.

- Wëpiszë zwrotë, z pòmòcã chtërnëch zwrócò sã Pòlòch do Kaszëbë i Kaszëba do Pòlòcha? Jakò je rozeszłosc midzë pòlsczim a kaszëbsczim jãzëkã, jezlë jidze ò ùżiwanié pòczestny fòrmë?
- Gdzie Cenówã ùsadył rodowòd Kaszëb? Pò co Kaszëba pòdówò Pòlòchòwi te „mãdròscë-rewelacje” i co chcòł bez to zwëskac?
- Pòdòj jiné lëteracczë dokazë, w chtërnëch òstòł zaadaptowóny katëzmùs?
- Pòdòj równy i wëższì stãpién znankòwnika *nòdòwniészì*.
- Przërównòj tekstë F. Cenówë i wëkazë, jaczì kòżden z nich mò charakter.

- Zazdrzë do tekstu Z. Szultczy *Kaszubi w społeczności Pomorza. Główne linie rozwoju. Nazwa Kaszubi – Kaszuby*, s. 47-53, jaczì nalézesz w pòdónym zdrzòdle na òdjimkù, cobë sã wiãcy dowiedzec ò Kaszëbach.

Grif

I.

Òckł sã Grif ten dëch wòlnoscë
Co przez cąg stalatów spół
Wzniósł sã wësok i z redoscë
Na kaszëbsczi lud swój zdrzòł.
Bò Kaszëbi są ti dbë,
Że za swim bë w piekło szlë.

Chcesz të wëczëc Grifa tónë
Biěj na strąd i dëchá swim
Tam dze dzëczë gòniã blónë
Tam w krëjamny wczëj sã szum
Z niegò chwat i sëlë bierz
Wëstrzód słabëch bratów szërz.

Biěj dze świôdcë są przeszłoscë
Tam na Świãtopòłka grób
Tam so nabierz chùch wòlnoscë
I przësëgã takã zrób
Sprawë swiãtë jak no Wë,
Bronic mdzemë téż i më.

Aleksander Labuda, *Òckł sã Grif*

II.

III. Òbrôz

1. scena

Czeszk: *(Klãczãczkã nad brzegã mòrza):*

Bãdżë pòzdrowioné mòrze, wòdo wiòlgò i swiãtò,
Dichòsz jak wiòldzi bór, i jak chmùrë na szerocim niebie,
Jidã twòje zybãcë walë.
Pierszi rôz ce widzã,
Ale òd małoscë òbrôz twój jò w sercu miòłëm,
Të trzimòsz w rãce swiãtã wëspã Grifa.
Zrób mie stegnã pò twim zybajãcym chrzebce,
Żebëm swiãtã służbã spëłnił.

(Cëskò dëtk w mòrze).

„Mòrsczé zwierzã do pòmòcë,
jò jem w Swãtewita mòcë!”

Mòrsczi pies: Ju jem, chto mie wòłò?
Czeszk: Mòsz mie zawiezc do zaklãti wëspë,
gdze Grif spi ju dludzinòsté wieczi.
Mòrsczi pies: Jò ce zaniesã,
ale nazòd droga bez to mòrze je dlò cebie zamklò.
Ezi ni mòsz strachù, sadnij na mie.

2. scena

(To samò miesce)

Òwczôrz: Weny, widzysz! Wiòldzi ptòch lecy bez mòrze
Prosto do naju! Sã zdòwò, jakbë słuńce kask pòcemniało!
Knôp: Czò, jò czëjã granié zwònów!
Drëdzi knôp: Mie sã zdòwò, jakbë kònie rzałë i szedł tãtent tam òde kraju, terò
jakbë żelazo ò żelazo ùderzëło...
Kòbiéta: Retë, zdrzëta lëdze, zaklãti zómk wëchòdzy na wiërzch...
Òwczôrz: Terò wiém... Ùklãknijta... Grif lecy do naju! Przësëdł czas òbùdzeniò!
Witòjżë do naju!
Głos Grifa: Brace, ju nie dolecã... Dòj chiżë twòje serce, to mie wzmòcni.
Czeszk: Wszëtkò cë ju dòłëm, ale serca ni mògã dac, òdwòdzi ni móm...
Lëdze: Retë, òni spòdają, a chtos na nim jedze! Do brzegù ju nie dolecy... Ju sã
zanurził we wòdã... Terò je pò naju...
Kòbiéta: I ten ładny zómk sã zapòdł znòwù!

Ian Karnowski, *Òtrok Swãtewita*

III.

- Pamiãtóm, że nick tak nie rëszało pròwdzëwëch Kaszëbów jak stòré gòdło, kartusz z grifã, abò czòrné zwierzopòtòchë na rodnëch stanicach – rozrzewnił sã mój drëszk nowòjorsczi.
– Hewò w całi pësnoce wëtikają z mùzealnëch nòrtów głowë grifów z Delos, tu je leżnosc napasc òkò szaturama grifów ze sòdmégò stalata przed Christusã.

Co òznòczają te nafulowóné zażartoscã wòjnë z centaurem, skòzónyma na rozszczëp nòtërë – pól człowieka, pól zwierzã... Jakã, na przëmiòr, szansã miòł centaur w biòtce z Heraklesã? To samò pitanié sã cësnie, czëj na palòrze stòwò bezpardonowò biòtka grecczich herojów z Amazonkama. Hewò czëc sã dówò niewërazny pòmion biòtci ò przemògniãcë patriarszëznë nad białogłowskã érà kùltów agrarnëch.

Zdrzimë jak òsamãtóny na kraterë – grecczé statczy ceramicznë pòkrëté malënkama z antikowi mitologii: Satir i Menada w szòlaim bakchicznym tuńcu; Arimaszpówie we wrodzim sztridze z grifama, chtërne strzëglë złota przënòlëznégò bógù Apòllinowi, symbolizowalë téż triumf żëcégò nad śmiercã. Dosc, że dzãka tajemny, bënowi krewnoce z dëchòwã bòkadã Wschòdu, imaginaria ti tam kùlturë stalë sã dzëlã naji pamiãcë. I nóm wëdòwò sã, że òd grifów plënie jaczis cepli wiëw, gwës dlòtë, że na mòl swégò òdpòcznieniò wëbrałë zymkòwi

ògard hesperidów. Z jistnym namaszczeniem òbzérómë marmùrnégò grifa z biòlim torsã i zlotima skrzidlãma, chtëren wòjarskò òdstròszò nòpiartégò arimaspã.

Jak to chtos ùdało wëpòwiedzòł, dokòz dotãdka swòją magijną mòcą skùtkùje, pòkãdka charizmatã wëròstò pònad szarotã codniowòscë i pòmògò lëdzóm (nóm Kaszëbóm) dwigac wiarã we włòsnã pòsłanizną.

Jón Zbrzëca, *W stolëcë chmùrników*

Cwiczeni:

I.

- Jaczé znaczenié mò dlò Kaszëbów Grif?
- Do kògò sã zwròcò pòeta w wierzce *Òckł sã Grifi* dlòcze prawie taczé, a nie jinszé zadania wëznòczò adresatowi? Wëpiszë czasniczi sparłãczoné z tima zadaniama i òkreślë jich fòrmã.
- Dze je grób Swiãtopòłka? Z jaczich lëteracczich dokazów sã ò tim dowiesz?
- Ùložë słowa swòji przësãdzi, jakã tã bë bëł w sztãdze zložëc na grobie tegò ksãca.
- Òdmieni rozkòzownik *biëj* i pòdòj gò w zastrzegòwim i òznajmòwim spòsobie.

II.

- Jak sã òdnòszò Czeszk do mòrza i czym òno dlò niego je?
- Jaczé zadanié miòł wëkònac bòhater i jaczim próbóm òstòł pòddóny?
- W jaczim ùwòzanim bëł Grif i co ò tim przëswiòdczò?
- Czegò symbòlã je zapadłi zómk w kaszëbsczi lëteraturze? Pòdòj lëteracczé przëkładë wëzwëskaniò negò mòtiwù?
- Nalézë sparłãczenia i procëmstawnotë midzë Czeszkã a Remùsã w zjisicywanim swòjich misjów.
- Jak sã mò przedstawiony w dramie swiat do ji pòdtitla *Bòjka w trzech òbrazach*?
- Jaczé jesz jinszé przedzywné pòstacje jidze nalezc w ùtwòrstwie J. Kòrnòwsczégò?

III.

- Jaczé ùwòzanié Kaszëbów dlò Grifa zapamiãtòł nowòjorsczi drëszk z dokazu *W stolëcë chmùrników*?
- Jaczi òbròz grifów „malëje” prozajik, bãdãcë w amérikańsczim mùzeùm?
- Wëpiszë pòzwë tikajãcë antikòwi mitologii i wëwidnij je.
- Co ùjãło zwiedzajãcëch mùzeùm w òbzérónëch grifach? Jaczé wrazenié òdnieslë?
- Pòdòj swòje argùmentë, pòcwièrdzujãcë słowa òstatnégò zdania tekstu.
- Pòdzëlë sã wiadã ò historii Grifa jakno znanczi kaszëbszczégò regionu.

Stanica

I.

NÔPIS NA STANICË	PART ZKP
DZEJÓW WIARË MÒWË PRÔWDË - ZNANKÓW NASZICH MDZEMË STRZEC	Banino
KASZËBSKÔ – NAJ WID I SKÔRB	Brusy
NIGDË DO ZGUBË NIE PRZYNDĄ KASZUBË...	Bytów
Z SÉRCA TÓNI BIJE SŁOWA RODNY ZWÓN	Chmielno
	Dębogórze
KASZËBË – NASZÔ MOC I CHWAŁA	Chojnice
ZIEMIO POMORSKA KRAJU NASZ ŚWIĘTY	Gdańsk
NAD BRËZLEJĄCYM BÔŁTEM JE NAJÔ OJCZËZNA Ë MÔL	Gdynia
WIARA NÔDZEJA MIŁOTA / MATINKÔ NA STRAŻË STOJIMË KÔL CE	Gościcino
	Grudziãdz
MË TRZYMÓMË Z BÓGËM	Hel
DZYRKÔ ALE ROZËMNO	Jastarnia
MOJE STRONË... / TAM, GDZE KASZËB POCZĄTK...	Karsin - Wiele
Z RODNEJ ZEMI NASZI DEJE	Kartuzy
KASZËBSCZIM JESMË LËDĄ NIM WIEDNO CHCEMË BËC	Kolbudy
NIE MA KASZËB BEZ POLONI A BEZ KASZËB POLSCI	Kościerzyna
MË KASZËBI JESMË SOLĄ TEJ ZEMI	Krokowa
V MJONO BOSKJI NORODNI VZENJIK / POKÓJ JI DOBRO	Lębork
KASZËBSCZIM JESMË LËDĄ NIM WIEDNO CHCEMË BËC	Lipnica
ŻYJ KASZËBSKÔ!	Lipusz
KRÓLEWÔ MÔRZA / MË TRZYMÓMË Z BÔGĄ	Łebcz

NIE MA KASZUB BEZ POLONII A BEZ KASZUB POLSCI	Miastko
CZŁOWIEK NIE ŻĘJE DLÔ SE LE DLÔ TATCZĘZNĚ	Nowa Karczma
	Pelplin
MĚ TRZIMÓMĚ Z BÒGĄ	Przywidz
NIGDĚ DO ZGUBĚ NIE PRZYNDĄ KASZĚBĚ	Puck
MĚ TRZIMÓMĚ Z BOGEM	Reda
TU JE NASZÔ MOC I CHWAŁA	Rumia
MĚ TRZIMÓMĚ Z BÒGĄ / NIÉ MA KASZĚB BEZ POLONII A BEZ KASZĚB PÒLSCZI	Sierakowice
NIE BÓJ SIĘ ŻYJE DUCH POMORZA	Słupsk
KASZĚBSCZIM JESMĚ LĚDEM	Somonino
NIGDĚ DO ZGUBĚ NIE PRZYŃDA KASZUBĚ	Stężyca
MĚ Z BOGĄ – BÓG Z NAMA / SW. MARIO MAGDALÉNO – WSTAWIÓJ SĄ ZA NAMA	Strzelno
PÓJMĚ WPRZÓDK Z KASZĚBIZNĄ	Wejherowo
MĚ TRZIMÓMĚ Z BÒGĄ	Wierzchucino
MY TRZYMAMY Z BOGIEM	Władysławowo
KASZĚBSKÔ RODNÔ ZEMJO TĚ KRAJU MÓJ	Żukowo
ZRZESZONYCH NAJU NICHT NIE ZŁÓMIE	Zarząd Główny Gdańsk

Ůstało opracowóné na spòdlim *Stanice Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego*, Gdańsk 2006

II.

Pòjta chùtkò drësze mòji
Pòjta ju mòji domôcë
Wezma szlëfã czòrno – żółtą
Zarzeszma já dze naji dzecë
Niech kaszëbsczé farwë znają
Ůczą sã jich òd małoscë
Mòże z tĕch mółĕch kamiszków
Wiòldzi kam nama ùrosce
Kam dobĕtny
Kam tak mòcny

Bĕ òdnĕkac szło złé mòce
Sprawic bĕ naji słunuszkò
Dzĕń zbùdzĕło
Pò dłudzi nocë

Jerzy Łysk, Dobĕtny kam

Ćwiczĕnczi:

I.

- Co wiĕsz ò Kaszĕbskò-Pòmòrsczim Zrzeszenim?
- Z jaczich lĕteracczych dokazów (chto je jich àutorã) pòchòdają zĕwiszcza na stanicach partów KPZ? Pòmòże cĕ w tim pùblukacjò (zdrzĕ: òdjimk òbkłòdczi).
- Na stanicach jaczich partów nalazłĕ sã słowa kaszĕbszczĕgò himnu?
- Dlòcze niejedne z zĕwiszczów na stanicach partów mają nieznormalizowóny pisĕnk? Pòprawi gò zgòdnò ze wskòzama Radzĕznĕ Kaszĕbszczĕgò Jãzĕka.
- Zapiszĕ pòzwĕ miejscowòsców z tòbelczy w kaszĕbsczim jãzĕkù.
- Czĕgò symbòlã je stanica? Jaczĕ jesz jiné wespòlĕznĕ, króm partów KPZ, mają swòje stanicë?
- Òpiszĕ stanicã swòji szkòlĕ abò, jezlĕ ji ni ma, zaprojektuj já.
- Wĕpiszĕ ze słowarzów synonimĕ słowa *stanica*.
- Jaczi kaszĕbsczi frazĕologizm òdpòwiòdò pòlsczĕmù zwrotowi *wyjść z biedy*?
 - A. zjãc czòrnã chòragwiã
 - B. dac kòmu wòlny wiater
 - C. robic za krzĕwi pĕsk
 - D. sedzec cĕszi kòta

II.

- W jaczi fòrmie zwròcò sã àutor *Dobĕtnĕgò kama* do adresata?
- Òpiszĕ charakter wiérztĕ? Jaczi cĕl stòwiò przed adresatã i jak gò bĕdĕje realizowac?
- Òdmieni rozkòzowniczi z wiérztĕ.
- Pòdòj równoznacznik (synonim) słowa *szlëfã*.
- Co symbòlizĕje w wiérzce kam?
- Czim jinaczã sã jistniczi: *kam* – *kamiĕń*? Pòdòj zdrobniąłã fòrmã wĕrazu *kam*.

W malinczim swiece...

I.

Dze Tatczëzna?! – Kaszëbów wòlò Dëcha?
Dzejowò pròwda, gwòsny wid i miono?
Felac nóm mòwë ksyżat – Maratonu?
Kaszëbóm, pitóm, Tatczëzna nie słëchò?

Kò jesta dba i éra przërodzonò,
Jiżë nóm trzëbno swójsczëgò òrta!
Wińdze na wòlã rôz Kaszëbskò z nórta:
Gwòsnëgò widu – slòdë – żdżà mèliónë!

Gdzeż Tatczëzna? Dze dëch jesz frijno chùsze.
Dze naju òkò skrzi sã w rodny búsze,
Redostnò twòrznìò, dze Kaszëbskò spiëwie,

Dze òtrok słëchò ròd ò tatków słówie,
Tam Tatczëzna, pòjużné Grifa stań'ce!
Në le, Kaszëbi, czas je barnic grańce!

Stefan Bieszk, *Tatczëzna*

II.

Jedzë dalek w swiat
a téj wrócë sã nazòd
w nen mòl gdzie je
twòja domòcëzna
bãdzë chòc rôz pòetą
i òszmakòj gruzlã zemi
namiklã krëwią
i mòklëznã swòjińców
pòmału jakbë jes jòdł
òstatną wieczërzã
tej rzekni słowa
z ewanielii starków
ni ma nic gòrszëgò
jak zaprzec sã swójsczëznë
i nie żdżë gòdzënnë
czej kùron trzë razë zapieje

Stanisław Janke, *Swójsczëzna*

Dwignąc ten swiat
Straconëch lat
To nie je wcale
Taczë prostë.
Chròstë sã spòlã,
Nick nie òstawia,
Òstónie wiedno
Smátka żòl.

A żlëbë tak
Smátka za frak
I gò przepùscëc
Przez cedzëdłò
Z ti niedowiarë
Remùsa kara
Zjimie cë bielmò
Na glëchi swiat.
Tej kòzdi gòn

Zagrzmì jak zwòn
Że jesz tu jesmë
- Më Kaszëbi!
A najò zemia
Òstawi semiã,
Òdsmiércy lëdzóm
Kaszëbską mòc.

Stanisław Janke, *Tatkòwizna*

swójsczëzna

1. 'wszystko to, co swojskie, rodzime'
2. 'rodzina'

Bernard Sychta, *SGK*, t. V

domòcëzna

1. 'dom rodzinny, ojcowizna, najbliższa ojczyzna'
2. 'swojszczyzna, kultura rodzima'

Bernard Sychta, *SGK* t. I

tatkòwizna

1. 'ojcowizna'
2. 'spadek po ojcu'

Bernard Sychta, *SGK*, t. V

III.

Sã taczë place, dze mësła ròd biegò,
Chòc nieròz sã zwrócò, nawiédzò nen plac
I je czas taczì, co no nie òdchòdò,
Chòc dównò je miniony jegò czas.

Wszëtkò je wszãdze i sztócëk je wiedno,
Rozmajité starnë, ale jedna zwëcz,
A równak prowadz, namienionò stegno,
Bë zawdë trafic tam, dze najò chëcz.

Tu zdaje glada, mòdròk sã ùsmiëwò,
Wiater z ùcechë mrëczy sòm do se,
Tu domòk gòrze żëcznotą dobiwò.
Jak mòm stąd òdińc? Dze mie lepi mdze?

Jaromira Labudda, *Sq taczë place*

IV.

Nen malinczi swiat
Zapisóny
Midzë wòdą a pòlã
Wòlający
Z daleczy drodżi

Z Wiôldżégò Swiata
 Wòniący
 Swójsczim chlebã nęczi
 I mlékã wëssónym z ji piersë
 Cerpiący
 Jak dzeje naszich starków
 Jak zakòchóny mùlk
 Nòleżący
 Do Ce, mie, Waju
 Do wszëtczich
 Chtërny chcą kòchac
 Nen malinczi Swiat
 Do chtërnégò
 Jesmë zapisóny

Roman Drzeżdżon

V.

le czemù
 to prawie
 jò
 móm jic szlachã
 wëjachónym przez remùsowã karã
 nym chtërnym
 pón czòrlińszci do pùcka jachòł
 chroniącë w sercu
 skòrb kaszëbskò – słowińszci mòwë
 a czej jegò kùńc mdze krótkò
 móm napisac
 ò mòji drodze kaszëbszci

czë prowadnikã
 i drëchnã z wanodzi
 mdze dlò mie
 gùczów macka redosc

czë w ny rézë
 pòtkóm
 szëmóna z cyrenë
 co niesc pòmòże
 stolemów lirã
 za cãżką

...
 mòłczenie
 ...
 mòłczenie òznòczò zgòdã

Robert Żmuda-Trzebiatowski, *Od pòprzédców*

Cwiczënczi:

I.

- Jaczé wseczëca zamkł liryczny pòdmiot w pëtaniach zawiartëch w wierzce S. Bieszka?
- Jak, wedle słów lirika, jidze barnic dëchòwã tãtczëznã?
- Pòdòj przëklãdë swòji aktywnoscë dlò ùchòwaniò tãtczëznë.
- Jaczich znajesz jész jinszych kaszëbskich ùsòdzców sonetów?

II.

- Pòdzielë sã swòją refleksją na temat słów z pierszich rézków *Swójsczëznë: Jidzë dalek w swiat a tej sã wrócë nazòd*.
- Dlòcze liryczny pòdmiot nakłoniwò adresata, cobë *chòc rôz bët pòetq?*
- Jakã funkcją pełni òdniesenié do Swiãtëch Pismionów?
- Nad czym rozmiszlò liryczne „jò” w wierzce *Tatkòwizna*?
- Czegò ùsòbieniem je Smãtk i jaką mòzłëwòtã jegò wënëkaniò pòdòwò àutor?
- Jaczégò lëteracczégò bòhatera przëwòłòł pòeta i dlòcze?
- Napiszë wëpòwiesc, w chtërny dokònòsz pòrównawczy analizë wierztów St. Janke.
- Dofùluj swòje bédënczi do słów pòetë:
 òszmakòj
 rzeknij
 òdsmiercë
- Pòdòj spòdleczne słowa òd wërazów: *swójsczëzna, tatkwizna, domòczëzna*.
- Wëpiszë czasniczi w rozkòzownikach i òdmieni jeden z nich.
- Wëpiszë z wierztów jistniczi, pòdzielë je pòdlug òrtów i òdpòwiédz na pitania:
- W jaczich z nich dżinie spòłzwãk *w* i dlòcze?
- Chtërne z nich mają lenò wielną lëczbã?

III.

- Òpiszë wzòjne òdniesenia mësłë człowieka i czasu do placów wskòzónëch w wierzce J. Labùddë?
- Jak sã mò to, co *je wszãdze i wiedno* do pragniączczy pòetczy? Na czym zanòlégò apart-nota ji placu? Òpiszë gò.
- Jak przëkòzała pòetka w òstatny rézce wierztë swòją łączbã z nòwòżniészim placã?

IV.

- Z pòmòcã jaczich artisticznëch spòsobów pòeta przëstawił *malinczi swiat*?
- Òkreslë funkcją zamionów w wierzce.
- Czegò àutor je gwëсны w òdniesenim do *malinczégò swiata*?
- Wëpiszë z wierztë mionoczasniczi i pòdòj jich òrt.

- Wëpiszë z wiérztë czasnik w nasebnym ùstôwie.
- Wëpiszë z wiérztë zamiona, òkreslë jch òrt i fòmã.

V.

- Co stało sã przedmiotã refleksjów lirycznégò pòdmiotu w wiérzce R. Żmùdë-Trzebiatowszczégò?
- Wëpiszë kaszëbsczë lëteracczé dokazë w nim przëwòlóné i pòdôj jich ùsôdzców.
- Zastanowi sã nad titlã wiérztë. Jakô je wiada òsobë liryczny ò swòjich pòprzëdcach? Jaczé so stôwiô pitania? Jak wërôzô zgòdã na jidzenië kaszëbsczim szlachã i pò jaczich rozmësłach?
- Jak to je ù ciebie z kaszëbsczim szlachã? Òpòwiëdz ò nim.
- Nalëzë w wiérzce mionoczasniczi i òkreslë jich òrt.

Rôj

I.

P. Mój Bracie, powiedz mi też, gdzie był raj? Boć pewno w Palestynie.

K. Mój Panie, rôj bël i je w Kaszëbach, tam, gdzie sã sztëré rzëczy schòdzą; ale szkòda, że do niego terôz ni mòżemë duńc ani doplënac, tak włòsnie, jak Wpón do swòjégò raju ni mòżesz; a czëbë jes tã prôcã pòdjął, to jô le gwësno rzec mògå, żebë jes do naszi zemi zaszedł, skądë jes pòtemù nie wiedzôł, dze sã ùdac, bò do raju je ju terôz czãżkò trafic, chëbabë do Kaszëb sã chcało.

Florian Ceynowa, *Rozmòwa Pòlôcha z Kaszëbq*

II.

Powoli, gdy wraz z rodziną nabyliśmy pierwszy samochód, objeżdżałem całe Kaszuby. Zaczęłem dostrzegać te subtelne różnice i podziały między Kaszubami – na tych wschodnich, zachodnich i tych wewnętrznych. Jedno jest pewne – to kraina mająca w sobie niebywałą magię, tożsamość, inność.

(...)

Myślę zresztą, że czym większe poczucie tożsamości, tym większe poczucie własnej godności. A to dopiero współtworzy większą otwartość na inność i tolerancję – ogranicza pewną dozę nieufności.

Krzysztof Piesiewicz, *Magiczne miejsce – magiczny czas*

Ćwiczënczi:

I.

- Gdzie „przeniósł” rôj F. Cenôwa? Wëwidnij, że je to metafòricznë ùmòlowanië.
- Spòrządzë spisënk lëteracczich dokazów, w chtërnëch nalëzesz òdniesienië do swiãti *kaszëbsczzi zemi i kaszëbszczégò raju*.

II.

- Skaszebi tekst K. Piesewicza.
- Jaczé sã przëmëslenia àtora wëniosłë z rëzë pò Kaszëbach?
- Pòdzëlë sã swòją refleksją w òdniesenim do słów àtora zamklëch w òstatnëch dwóch zdaniach tekstu.

Dóm wama na drogã...

/Jan Drzeżdżon/

Graficzne opracowanie
Agata Staroń i Krzysztof Słazók
[w:] *Sztrądã słowa*, Lublin 1996.

Jak jem jesz rôz wezdrzôł w twòje òczë, tej të miôł w nich dwie wiôldzé łzë. To pewnie są te kôłpie, jô so mëslôł, bô dzys jich nie bëło na wòdze.

Pòtemù ju ciebie wiacy nie bëło na nym sztrądze, le rozsëpóné szklëniané pòcórë, jak sztëczczy zabôczo-négò czasu i te zwònë, chtërne jesz wcyg zwòniłë, dopòwiedzałë całą resztã. Ters të pewnie chòdzysz sobie stegnã strzód gwiondów w tim twòjim mańtlu z jantarowi dõczy, chòdzysz pò ti twòji biôłomlëczny stegnie, zbiéròsz mòdrõczy, mlëcze i marzëbiõnczi jak piérwi słowa do wiersza.

Przińdz, Jankù, chòc jesz rôz z tą twòją krutã do Chmielna i pòstaw jã na stole strzód melodii kaszëbskich zgrówów, i pòwiëdz – tak jak të to rozmiejesz nôlepi – że to wszëtkò baro widzy sã samémù Panu Bògù, a aniółkóm dodaje ùcechë.

Jan Walkusz, *Shtëktë pòcòre na jantarowi stegnie*

Janowi Drzeżdżonowi

Przësłë do mie. Lëdze przësłë. A jô bël jakbë nimò. Òni przechòdelë wiedno wiele razy wedle mie. Mòże czasã, czej co brëkòwelë, zachòdelë téż do mòji chëczë. Në, a terò przësłë do mie? Kò doch mie ju tu dõwno ni ma. Nie wiedzą òni ò tim?... Aaa! Jô ju wiém! Dlò nich to je to jistné. Czë jô jem, czë mie ni ma... Wejle, jak òni bëłno rozmiejã gadac! Ò lëteraturze, ò snòzoce słowa, ò zëcym, ò smiercë – alaze! Czegò to sã czlowiek wszëtczégò nie dowië. Mùszã sã jima lepi przëzdrzec. Wëzdrzã, jakbë jima bël chto ùmarli. Gwësno sã jima wëdówò, że to sygnie sã dobrze òblëc, a pòd tim òbleczeniem dõ sã skrëc wszëtkò to, ò czym pò pròwdze mëszlã? Blós to nie je tak letkò. Mie nie je trzeba wiele, a jô wiém ò tëch lëdzach to, czegò òni nie chcelë, zebë jô wiedzòł. Mie sygnie, jezlë blós na nich wezdrzã. Wiém ju terò, chto przëszedł do mie, a chto dlò tëch słów, co jich tak wiele bëło wërzeklë. Jô doch wiedno gòdòł, że lëdze są malińczy. Tak je gwës. Tëch, co rozmiejã zëc, nie je wiele. Tëch, co rozmiejã przebaczac, jesz mni. Tëch, co rozmiejã zëc dlò jinszych, ni ma ju wnetka wcale. Jo, jo... Bëlobë lepi, czejbë zamiast tëch lëdzy, przësłë tu do mie dwa Biólë Kòłpie. Ptòchë bënòmni nic nie gòdajã. Blós zdrzã na czlowieka tima òczama, jakbë sklënianyma. Kòłpie rozmiejã wiele wicy jak lëdze.

Artur Jabłoński, *Lëdze*

Pòzni rzekł pisòrzowi, abë ten z ti grëpë swòjich ksążków wëbròł so trzë, chtërnëch pisanie przëspòrzëło jemù nòwicy redoscë. Jónk bez wahaniò wżãł: *Twarz Smãtka, Bielawa*, a na kùnc *Lesnò Dąbrowa*.

- Terò – rzekł do niego Wiôldzi Pón – bãdziesz mógl, Jónkù, jic jesz rôz na zemiã, bë òdwiëdzëc te place, chtërne të tam òpisòł.

Ledwò Bóg dokùnczył zdanië, ju Drzëżdżón bël nad Bielawã. Wezdrzòł na swòjã chëcz i lza zakrãcëla mù sã w òkù. Cãżkò jakòs tak na dësi mù sã zrobiło, czej ùzdrzòł tòblëcã kù swòji tczë. Jedno, co gò pòceszëło përnã, to na Éndzla i kòlpë, chtërne rëchtowalë sã do spaniò. Zamòczil Jónk rãkã w biélawsczi wòdze, ale nie bëła òna ju takò klòr jak przòdë wic. Òstawiła blós pò se smierdzący szlek, chtëren òn chùtkò wëcarł w trówã. Nie bëło ju nad wòdã ani Mariczczi, ani Jónka, co tak fëjn ji gròł na skrzëpicach. Zwiesyl pisòrz glowã i szedł dali, za nen Czòrny Krzòk, dze wiedno stojòł cali wóz z klëftama, a jesz razã z kòniamã w nòdzeji, że tam spòtkò jakãs dobrã dëszã.

Dòka wiòlgò ùnòsza sã nad Wigónã i zbliża blëzi. Chòc Jónk czul glosë, to nie bël w stanie nikògò ùzdrzec. Zaczãł wrzeszczec. Dzarł sã tak mòcno, że jaż stracył glos. Terò niemi pòstanowil jic do Dąbrowë. Tam wiedno żëlë taczi dobri lëdze. Nim dochòdòł, czëc bëło skrzeczenië jaczëgòs smarka, jaż ùrzasł sã Jónk. Ten mòli, chlipający czlowiek òpòwiedzòł, jak to pò wòjnie Czerwionëch z Czòrnymã wszëtcë sã wëprowadzëlë. Jedni szlë do Miemców, a drëdżi szlë za Ruskama, za zlotã. Jô òstòł, bô mie mùter zabëła wyc w tim pòspiechù. Terò jô sedzã na ny miedzë i zdrzã, jaż mie chtos zaprosy do se. Do naszi chëczë wprowadzëlë sã sami doktorzë i wiôldzi ùczony. Òni przëjéżdżają tu blós do kùrazu.

Pòslëchòł pisòrz tëch żalów i lameńtów, machnął rãkã i szedł dali w nòdzeji, że zjé so ùzdrzelali slonecznik z ògardë Helénë Ruttë. Ale czej doszedł przed ji ògard, ùzdrzòł blós chwastë i pòkrzëwë. Chëcz zarwónò i kòza, przërzeszonò do dwamëtro-wégò sznura, co ni mògla sã ùwòlnic. Zmiartë to bëło stwòrzenië. Òczë na wiërzch wëlazlë, z glodu zãbiszcza wëtrëszczoné jak nen wilk z bójczy ò Kapturkù.

Dzywnò sëla pchnãła wżërcza na westrzòdk pòdwòrzò. Jaż pòdskòczil Jan ze strachù. Na wiôldzim lózkù leżòł trup Helénë Ruttë, òblazli przez mùchë i jiné òwadë.

Wëkòpòł wic òn kùlã a pòchòwòł to smierdzącé calo. Nick ni mógl rzec nad ji grobã, bô jesz nie òdzwëskòł glosë. Le lżë mù sã toczëlë z òczu tak fest, że kòza zlizywa je chùtkò, bô bëła spraglò. Rëczòł i rëczòł, jaż ùsnał. W tim jegò spanim ùczul glos:

- Jónkù! I jak cë sã widzy w tëch swòjich stronach? Czë të chcòlbë òstac jesz jeden dzëń?

Na to Jónk sã zerwòł na równé nodzi i czësto zabël, że ni mòże gadac. Riknął jak nen reniony jelén na lãce:

- Wez mie, Bòże, do Se! Wez mie blós do Se! Nie òstòwiòj mie tu, nie òstòwiòj!

Pòslòł Bóg na te glosë swòjich lëdzy, bë gò nazòd do nieba przëprowadzëlë. Tam dòł mù zlotò maszinã do pisanio i papiór téż zloti, bô kòždë jegò slowò bãdze terò drogszë òd zlotã. Dòł mù téż Bóg lornetkã pò to, bë jak mù bëło teszno za Domòtowã, tej òn so mòże na nie wezdrzec. Ale malo czedë Jónk kòrzëstò z tegò darënkù.

Krystyna Lewna, *Ò tim, jak Jan Drzëżdżón ùmarł i szedł do nieba*

Szedł so chłop bez wies
Nicht nie wiedział
Skąd i gdzie
Miół drogą
Nicht nie rozmiół
Jegò miona
Jegò mësłë
Nawetka słów

Òn smiół sã
Do dzecy
I rozdówól
Darënczi
Chtërnëch
Wiôldzi lëdze
Ni mòglë
Ùzdrzec w Widze

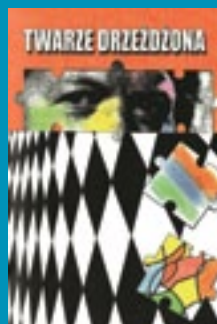
Blós dzôłtchi
Co szlë
Slôdë
Wiedzelë
Cëż je lóz

Drzeżdżonowi Janowi

Roman Drzeżdżon, *Ò jidzenim chłopo*

Szczescé, że terò kùreszcze i do edukacjowëch dzejaniów cząd, czej szkólny mòże wëbiérac i bédowac, a òbò-wiązkã szkólnégò je przëblëżëwac dzeckù wprzódk to, co je dëcht krótkò. Je tej czas na lëteraturã, chcëmë jã pòzwac „regionalną”. Sprawa regionalny edukacji to apartny i baro szeroczy (zresztã zarëkający) temat, le tuwò blós go còrniemë – sygniemë prosto do tekstów pisarza zrzeszonégò wiele nitkama z najã pòmòrskò-kaszëbską tãczëznã. Jón Drzeżdżón zjiscył w swòji bòkadny i wcyg żdający na ùtcëwé nòukowé òbrobienié trilogiã dlô dzecy. Trilogiã ò Patalonkach. To trzë czekawò wëdóné ksążeczczë. *Kraina Patalonków, Poszukiwania i Wśród Ludzi*

Jowita Kęcińska, *Drzeżdżón dlô dzôłków (i nie leno)*
(tłum. R. Drzeżdżon)

red. Renata Mistrz,
Gdańsk 2007

Z méstrã Janã zetknął jem sã nôprzód w jegò kaszëbsczim ùtwórstwie. Wësok jem sobie cenil Jegò kùnszt, a baro blisczi bël mie swiat, tak mésterno a z wiôldzim szëkã przedstawiony. Z czëtaniô *Zwònnika* czerpòł jem pròwdzëwé rozkòsze, chtërnëch mie nigdë nie bëło za wiele. Z wiôlgã ùcechã chlonął jem na nowò òdkrëté słowa, z chtërnëch kòżdë niosło ze sobã jakbë wińc rozmajitëch skòjarzeniów. Swiat *Zwònnika* bël mie tak blisczi, jakbëm jô w nim sóm kòrzeniama glãbòk sedzòł. Ni mògl jem sã przë tim nadzëwic, jaczi to czlowiek rozmiół òblec w słowa to, czegò bë żódna fòtografiô piãkni a wiérni òddac ni mògła, jakbë tak mògl fòtografòwac nié le to, co òkò widzec pòtrafi, ale téż to, czym lëdzkò dësza żëje. Tã lëterackã maéstriã, tim kùnsztã, tim szëkã a wdżãkã bël jem pò pròwdze zaùroczoney.

(...) drëgã glównã nòdgradã z cëżégò pisarstwa dobél jem za rzãdã z Janowégò *Zwònnika*. (...)

Òn rozmiół sã cali w slëch zamienic. Òn rozmiół w klòsztorze sã zamknąc, czle to òswòbòdzenié òd swiata a lëdzy mia Jegò mësłóm na papiór przelónym przëniesc

pòżëtk. Òn rozmiół w pògòdã a niepògòdã kilométre piechti a na kòle przemierzac, żebë wchlónac w se a przetrzawic to, co jemù pò głowie chòdzëło. Niejednégò jem nie dozdòł a niejednégò żalëjã, co mie z Przëjaciã Janã nie bëło dóné dokònac. Jednégò dnia pòwzãł òn takã mësł, żebë më dwaji ùdelë sã na prachòrkã za prachòrzów przëzeblekli, a doznelë sã lëdzczégò przëjãcò. Chcòł òn to nasze wspólne przëżëcë, równo mésterno na papiór przelòc, ale widzec nie bëło to nama dóné.

Roman Skwiercz, *Wspòmink ò Janie Drzeżdżonie*

Jinaczi jô zwòniã ùmarlim, jina-czi wieselnikóm, a jesz jinaczi jak sã pòli. Nòmili jô slëchajã glosów mòjich zwònów wieczór: wszãdze je cëchò, jakbë kòždë stëblo trówë slëchalo, jakbë nigdzie nikògò nie bëło. Wszãdze je sztël, le zwònë swòje òdpròwiajã tak, jak wiedno, a chto to wié: na dobré, na złé, czë tak mùszi bëc, czë nié, Jô tegò nie wiém, a mòja Klara téż nié. Dalek i szerok sã czëc zwònë, ale nié wszãdze, nié wszãdze i nié wiedno. Nasz czas téż minie.

Jan Drzeżdżon, *Zwònnik*

(...) je cëchò, jakbë
kòždë zdebło trówë slëchalo,
jakbë nigdzie nikògò nie bëło...”

Jan Drzeżdżon, *Zwònnik*

w głos
wsłëchónò
groza
slëchò tikaniò

pòtoczi chmùr
z wëpłowialim òkrãtã
na widnokrãgù

kùreszcze
żérny pòkùsëlc
zmarachówól sã

ògòrniò miã lëszł
- i natëchstopach
czas zamkł spiëwã
òczë:
w niebiosë
zachtny sztërk
gromã ùmikò
w cén

Tytus Kamil Rolski, *Zmachcënk*

Tak czë jinak kaszëbizna je nié le baro wòżną, ale integralną czãstkã bòkadnégo ùsòdztwa Jana Drzeżdżona. Dlô nëch, jaczim jegò òdbiér nie je drãdżi, na cyglò bënowò diskùsjò ò jistoce kaszëbsczë dëszë bądze mòże rodzajã mediacje. Kò mòże jinëch zadowòlã miniaturowé òbròzcczi i rodzajowé scenczi przëwòliwóné w ti proze na prawach reminiscencje. Równak na gwës mómë do czëniënìò ze znaczącym zjawiszczã. Wëjãtkòwim przede wszëtczim bez jinosc bédënkù Drzeżdżona w ùprocëmnienim do tegò, co donąd zajistniało w naszë lëteraturze.

Jerzy Samp, *Kaszëbizna w proze Jana Drzeżdżona* (tłum. R. Drzeżdżon)

Leżisz w grobie Wasto Janie
 Ju òd wiele lat
 Ale pòwiôstczi kaszëbsczé
 Bãdą dërch wieczny czas
 Twòje z Gùstã szmakòwanie
 Dobrëch kùchów ù Agnesë
 Abò Twòje biôlé kòłpie
 Przëpòminac bãdą Ciebie
 Przez to tu nasz Wasto Janie
 Môsz na wieczy bëtowanie

Maria Boszke, *Pamięć Jana Drzędziona*

Cwiczeni:

- Do jaczi wiérztë nawlókò ks. prof. J. Walkùsz dobiérającë słowa: *kòłpie*, *zwònë*, *gwiôdzë*?
- W wëjimkù eseju należë òkreslenia, jaczych ùżiwól J. Drzędzón w swòjim ùtwórstwie, a przëwòlóné tuwò przez ks. prof. J. Walkùsza.
- Wëczëtòj z tekstu, jaczegò kònkùrsu Jón Drzędzón bël jurorã? Co mòżesz pòwie-dzec ò słowach pòwòżaniò dlò kònkùrsu?
- Zazdrzë do wiérztë J. Drzędzóna *Przëszlë do mie...* Pò òdczëtanim kòzdi strofczi wëpòlnij tòbelkã.

	Chto? Co?
Przëszlë	

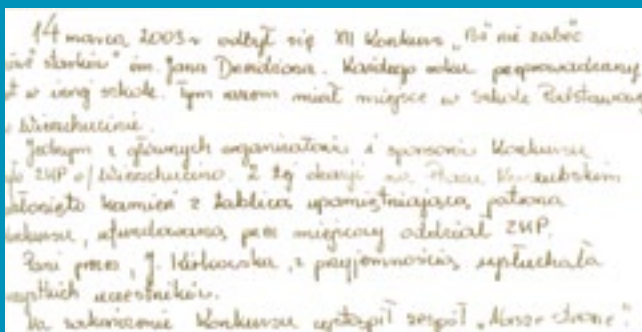
- Przedstawi òdniesenié liryczny òsobë do tëch, co towarzã ji w òstatny drodze. Jaczë sã jich wzòjné relacje?
- Jak zachòwùją sã lëdze? Kùli môla pòswiacył jima pòeta w przërównanim z boha-terama, chtërnëch ùmòlowił jes w tòbelce?
- Ùdokaznij, że àutor eseju *Lëdze* nawlókł do wiérztë *Przëszlë do mie...*
- Jaczi mòtiw wiérztë wëapartnił?
- Òkreslë mówiacã òsobã w teksce. Dlòcze je òna zadzëwòwónò zachòwanim lëdzy?
- Scharakterizuj pòzdratk narratora na lëdzy.
- Do jaczych dowodów J. Drzędzóna òdwòliwò sã K. Lewna?
- Jaczë place òdwièdzył pisòrz i jak sã zjinaczëlë òd czasu jegò tam niebëcégò? Dlòcze nie chcòł w nich òstac? Czedë bëło mù w nich dobrze i czegò szëkòł? Kògò spòtkòł?

- Dlòcze bòhaterowi tekstu bëło cãżkò, czej ùzdrzòł na rodzinnym dodomie tòblëcã kù swòji tczë?
- Kògum bëła Helena Rutta?
- Pòdòj przëkladë pòcwierdzywającë, że narratorka znò lëteracczé dokazë bòha-tera

	Przëkladë
miejscowòscë:	
rzëczy:	
plòchë:	
lëdze, jich òkreslenia:	
zdarzenia:	

- Wëbierzë, twòjim zdaniem, nôcekawszi wëjimk z przëwòlónëch przez àutorkã do-kazów J. Drzędzóna i òdczëtòj gò w klasë.
- Ùdokaznij pròwdzëwòtã scwierzeniò àutorczy ò Janie Drzędzónie, że *kòzde jegò słowò bãdze terò drogszë òd złota*.
- Napiszë charakteristikã òsobë ùkòzóny w wiérzce R. Drzędzóna. Ùdokaznij, że mòżemë gò przërównac do Jana Drzędzóna, chtërnémù wiérzta òsta dedikòwónò.
- Na jaczë òbòwiãzchi szkòlnégò dówò bòczenk J. Kãcyńskò? Pòdòj swòje argumèn-të, że regionalnò edukacjò to zarzëkający temat.
- Zastanowi sã, w jaczi òdmianie kaszëbiznë kòrbilë ze sobã òb czas zéńdzeniów dwaji drëchòwie – Róman Skwiercz i Jón Drzędzón. Z jaczima jesz ùsòdzcamã pògòdòlbë so w tim kaszëbsczim dialekce bòhater wspòminkù R. Skwiercza?
- Jaczim dokazã J. Drzędzóna i dlòcze bël zaùroczone àutor wspòminkù?
- Co bëło zdròdlã natchnieniò ùsòdzców? Co pòmògało jima w lëteracczi robòce?
- Kògò i dlòcze przëbòcziwò Zwònnik – bòhater òpòwiòdaniò J. Drzędzóna?
- Czedë i dlòcze nòmili òn slëchò głosów swòjich zwònów? Przërównòj drëdzë zda-nié òpòwiòdania z mòttã wiérztë T. K. Rolsczégò.
- Wëwidnij sparlãczenié mòtta z pierszã strofkã wiérztë i wëjimkã *Zwònnika*.
- Jaczë wseczëca zrodzëło w liryczny òsobie wslëchanié sã w głos zwònów? Należë w teksce J. Drzędzóna jich przëczënã.
- Òpòwièdz, jak òddòł mòtiw przemijaniò J. Drzędzóna i pòeta.
- Na jaczë znanczi ùtwórstwa J. Drzędzóna dól bòczënk J. Samp?
- Z jaczych dowodów J. Drzędzóna pòchòdają słowa z *Gùstã szmakòwanie dobrëch kùchów ù Agnesë*, *biôlé kòłpie* w wiérzce M. Bòszke?
- Dlòcze J. Drzędzón mò na zemi *wiecznë bëtowanie*?

- W jaczych pòdónëch wëżi tekstach òstało zachòwóné bëlaczénie?
- Napiszë wëpòwiesc, w chtërnym ùdokaznisz, że kòżden tekst, chtëren stòwò sã inspiracjã twòrzeniô, je nòlëpszã recenzjã wëstawionã jegò ùsòdzcë.
- Jaczé, króm òpisónégò na òdjimkù, znajesz jész jin-szé lëteracczé kònkùrsë na Kaszëbach sparlãczoné z mionama ùtwòrców.

Kòrtka z wierzchùcëńszëgò Partu KPZ, XII Powiatowy Konkurs Prozy i Poezji Kaszubskiej *Bë nie zabëc mòwë stàrków* [w:] *Wielcy Kaszubi Synowie Ziemi Puckiej*, red. J. Kirkowska, Wierchucino – Bydgoszcz 2010

Gadôj tak, jak cě ùróst jãzěk.

/Ks. Bp Konstantin Dominik/

Ò mòwie

I.

Do Malotków przējacha ómama z wórzińskich pùstków. Chca sã dowiedzec, jak sã czėje sěnowò pò tim przėbėtim chėrskù i co wėróbiò ten mòli knérps Léónk, chtėren witro bądze miòł dwa latka.

- Jak ù niegò je z mòwą? Czė òn ju gòdò całą gąbą? – to bėlė ji pierszė słowa.

- Léónk gòdò ju wiele słów, ale jegò mòwa je jesz dzecynnò, takò baro rwónò – wėklaro-wa sěnowò Jula.

- Wiė óma, òn ju gòdò: mēma, tata, papù, mēma pish, mēma da, da, tata la, la, la. A jò mù spiėwóm w mòwie starków kaszėbsczė kòlibiònczi – pòchwòlił sã tata.

- Mòwa to je wiòldzi skòrb dóny przez Bòga i jã mùszimė szónowac, achtnąc jak pòcérz – westchnã ómama.

Do jizbė wnėka rozzòlonò jak wądzel Liska. Bėła tak zmachónò, że jaz ji òdebrało mòwã. Wēsapa sã, wėkasza, a tej jak weszła na mòwã, spita sã swòjégò tatka:

- Tatkù, mògã sã wėkãpac w naszym stawie?

- Ani mòwė! Pò pierszė wòda je za zėmnò, a pò drėdzė, tē jes jesz za mòłò. Tē sã mòzesz ùtopic, a chto bądze kòlibòł naszégò Léónka?

Słowa tatė nie bėlė pò mēslė Lisczi, chtėrna złò òbrócėła sã na piãce i pòdkòrbia cėchò za tatą: Ni ma mòwė, ni ma mòwė.

Za sztėrk do chėczy wlecòł pies Ami, chtėren wėmiòtòł ògónã na wszėtczė stronė, wspinòł sã na tilnė szpėrė i szczekòł w stronã dwiėrzi. W nym dwiėrze sã òtemklė i do chėczy wparadowòł brifka, pòdòł tace lėst, a tej kòzòł sã pòdpisac na taczì bòdze papioru.

- Wejle, taczì pies mò tēz swòjã mòwã! – rzekła ómama. – Òn doch chcòł pòwiedzec, że nadchòdò lėstowi.

- Niė blós pies, ale wiele jiny zwierzėnė pòtrafi gadac pò swòjémù – doda sěnowò.

- Mė gbùrzė, rozmiejemė dokładno mòwã swòji chòwė – dodòł do tegò òjc i zaczął sã òblakac w nowszė ruchna.

- A gdzie tē sã wėbiéròsz, że sã tak strojisz? – spita sã jegò białka.

- Jò mùszã jic na zebraniė do szkòłė. Tam mò przējachac jaczis mówca z pòwiatu i mò nama wėklarowac jaczis wòznė sprawė.

Bòlesław Bork, *Mòwa*

II.

Trzeba jednak wiedzec, że Stwórca, jak czedės pòdził pierszégò człowieka, tak pòdził i lėdzkã mòwã na dwa dzėle: „rajskã” (na pamiątkã, że tam bėlė) i „pieczelnã” (na pamiątkã tegò Pùrtka, co w pòstacji żnije na drzewie sedzòł). Jedny lėdze trzimelė sã barzi ny mòwė rajsczi – ti żėlė dosc zgòdno. Ale drėdżi czãscy òdzėwelė sã do se w mòwie pieczelny – ple-skòtelė bez miarė, pòdkòrbielė so, łgelė, òbmòwielė sã wzajemno i sã szkalowelė. I tak na nen swiat przėszłė łżelstwa, pògòrchė, szkalindzi i wòjnė.

Le zwierzãta òstałë taczima, jak bëłë òd pòczãtkù swiata. Òstałë szczestlëwé na swiece, bò nie bëła jim dónò zòdnò mòwa, a czej ju gòdajã pò lëdzkù, to leno róz do rokù w Gwiòzdkòwą noc, a tej colemało gùtorzã nié wiedno dobrze ò tëch, co jich dozérãjã.

Terò je ju wiedzec, co to je mòwa. Jak w mòwie stracysz miarã, mòżesz i to stracëc, co jes ju miòł. A „pieczelnò” mòwa mòże zaprowadzëc do piekła, tak samò mizeròka jak filozofa.

Feliks Marszałkowski, *Kara bòskò*

Cwiczënczi:

I.

- Wëpiszë z tekstu B. Bòrka *Mòwa* òkreslenia i zwrotë tikajãcë gòdaniò.
- Napiszë wëpòwiesc, w chtërny wëkòżesz, że *Mòwa to je wiòldzi skòrb dóny przez Bòga i jã muszimë szónowac, achtnãc jak pòcérz*.
- Jaczé pierszé słowa dziecka przëwòliwò w teksce ùsòdzca? Dopiszë do nich jesz jinszé.
- Zwierzãta nie rozmiëjã gadac pò lëdzkù, a równak rozmiëjã sã dogadac z człowiekã. Przedstawì znóné cë sytuacje ùdokazniwajãcë, że zwierzãta mają swòjã mòwã. A jak to wëzdrzi we Wilëjã Gòdów?
- Ùtwòrzë rodzënë wërãzów do słowa *mòwa*.
- Ùłożë zdanié ze zwrotã *wënc na mòwã*.

II.

- Jaczégò pòdzëlu mòwë dokònnòł F. Marszòłkòwsczi i jak rozmiëjesz òkreslenia nëch pòdzëłów?
- Pòdòj skùtëczni ùziwaniò nëch òrtów mòwë.
- Czemù zwierzãta sã szczestlëwé, że nie gòdajã pò lëdzkù?
- Napiszë wëpòwiesc na temat: *Jak w mòwie stracysz miarã, mòżesz i to stracëc, co jes ju miòł*.

- Wëpiszë z tekstów czasniczi sparłãczoné z gòdanim.
- Jaczi kaszëbsczi frazëologizm òdpòwiòdò pòlsczémù zwrotowi *mówić trzy po trzy*?
A. dac kò mùs trumfa
B. rëbë w plëce łowic
C. w pielëchë cos òbwijac
D. jic we dwa widë

Na starzë rodny mòwë

I.

Ju je wiòldzi czas, abë zòden Kaszëba sã nie wstidzyl pò kaszëbskù gadac, bò chtëren to robi, ten gwësno nigdë nie pòmëslòł, że òn je zbójcã przecëwkò swòjim starszim, że òn je zbójcã przecëwkò swòjim bracóm i sostróm, że òn je zbójcã przecëwkò krewnym i przëjacełóm lat dzecynnëch; jednym słowã, że òn je zbójcã przecëwkò swòjémù całémù naròdowi. „I swinia zabëła, że prosãcã bëła”. Przeklãtim bëł, je i bãdze na wieczné czasë kòzdi, co nie tczì swòjich starszych, jich mòwë; a trzë razë przeklãti, chto sã wstidzy mòwë macerzińsczi.

Florian Ceynowa, *Skòrb kaszëbskò-słowińsczi mòwë*

II.

A ju nigdë, przenigdë nie wstidzta sã pò kaszëbskù gadac, chòcbë za to z waju smiòc sã i wëszczëzac mielë. Bò i nasza kaszëbskò pò starkach mòwa je téż snòzò, jak snòzò je ji sostra pòlskò mòwa... żlëbë wa sã miała swégò kaszëbstwa zaprzëc, tej jakbë krew z waju serca wëszała!”

Bernard Sychta, *Hanka sã żeni*

III.

Piszta głëpstwa,
Piszta,
Ò kaszëbszczich dzejach.
Jò sã z waji smiejã
I so skòczno gwiòzdã,
Wcale sã nie jiszczã,
Co téż wa napiszeta.
Na płoce skrzeczi warna;
„Gwara, gwarã, gwarë”,
Krëczy sejmikùjã:
„Czarë, czarë, czarë”,
Kania jim przëswiòdczò:
„marë, marë, marë”.
Bòcón zòs klekòce:
„Wiarë, wiarë, wiarë”.

Alojzjy Nagel, *Piszta*

Cwiczënczi:

I.

- Z kògùm i dlôcze prowadzy słowné biôtchi F. Cenôwa?
- Kògò i za co chwôli àùtor?

II.

- Zastanowi sá, do kògò mòglë bëc szcerowóné słowa – žeczë z dramë B. Sëchtë.

III.

- Czegò tikò kritika w wierzce A. Nagla *Piszta*? Chto je ji adresatá?
- Dlôcze pòeta zatacył sá za larwą błazna, cobë ùkôzac nieprawdzëwòtá akademicznych spiérków?
- Jaczima ptôchama sá pòsłužil pòeta i co wiész ò jich symbòlice w lédowi kùlturze?
- Spróbùj i tã stanąc w òbronie statusu jãzëka procëm werdiktóm procëmników kaszëbiznë. Pòdôj swòje argùmentë.

W naszi mòwie...

I.

w naszym jãzëkù wszëtkò mòżesz nalezc
w nim kòżdë słowò mò sztòłt
w nim mòżebno bëc co
nie ùmarło
a mòże wëpiákniãło

Jerzy Stachurski, *Słowò*

II.

Słowa mòje
òkrëszinczi chleba
wërwóné zòrnóm
i spiëwë nabrzmiãłëch kłosów

Słowa mòje
Złotëch pòłów plón
W czekanié
Na cwiardi nóz kòsnika

Słowa!
zòrna nòdzeje
cëskóné w rodną zemiã
naszich strón
w dbie
na jãdrzny kłos.

Ian Walkusz, *Słowa mòje*

Słowò
jak chlébk
mùszi pòchnąc pòlã
domôcã chëczã
Miec w sobie
Zòrno
rodny zemi
zòparg – plac na dech
zelonosc
i spòdny kòrzén
co cygnie òżëwcã soczëznã

Dopiérkù pózni
przëchòdzy czas na zeżniwk
brzadowanié
i
ùmercé

Reszta zanòlégò
Òd miectwa
Chtërno òstawisz pò se
Na drëdżi zymk...

Wacław Pomorski, *Słowò*

III.

Ò gòdkò kaszëbskò, tobacznò,
Nierôz jak kòpónka òpacznò,

Kto ce z rogù nie zažëje,
Nie mdze czuł jak wieszczi wëje,
A nie rzecze cë krzòk i tròwa,
Jakò to piąknò mòwa.

Krystyna Muza, *Torfkaszëbskô gòdka*

IV.

Chcòłbë jò pisac
ò dzecach co nie beczą
ò matulë co wiedno sã ceszi
ò drogach prostëch jak sznurk
i ptòchach co dërch cwierkają
le ni mògã
bò mòwą naszą
zëlgac nie zdołóm

Stanisław Janke, *Niezetgónò mòwa*

V.

Jò wczã ce czëjã, mòja rodnò mòwò,
chòc òd strón naszich mie lódzer dzeli,
lódzer i ta zawierëcha krëwawò,
co nama zdzerò Tatczëznë zwelã.

Czëjã ce, zamkli bënë, pòprzez mùrë,
w lëfce rwónym czarniëlców szwargòtã
i szczákã kásznëch szczërzi szarobùrëch,
co tak jazgòcã, że jãczy kròta.

A czëjã ce wiedno, za dnia i w nocë,
w òbarchniałim nielëdzcim rëmòrze,
tej, cze arkónów szátorzã sã mòcë,
tej, cze kròsniã przed cëzym sã kòrzi...

Czëjã ce, bò jem twój a tã jes mòja,
nasze stronë cëdnym pòdarënkã;
òd dzecka jem karszniony dobrã twòjim,
nim dali mie służisz, bez ustankù.

Prawie ters mie mòcã jes, mòwò swiãtò,
wczã w ùszach móm twé zbawienné radë –
„Miej zwelã w Tatczëznë i rwij pãta,
cëzym do kòlón nigdë nie pòdòj...”

Jò tu z tobã, mësłama ùskrzidlony,
nad ten lódzer szëbujã jak òrzel,
bë brac nowã karsznotã z naszej stronë
do daleczich biòtk ò nasz kròj i mòrze.

Józef Ceynowa, *Czëjã ce mòja rodnò mòwò*

VI.

W jãzëkówëch ùczbach dërëje dokòzóny pòzdratk, że tãli je swiatów, kùli jãzëków. Sapir i Worth bëlë ny dbë, że klasyfikacjò swiata je do czësta zdeterminowónò bez sztrukturã rodny mòwë. I czej nie czëc je gòdaniò, czej dżinie jãzëk – to na wieczy dżinie jaczis kùlturowi swiat. Bò kòzden jãzëk òdbijò w swòji słowiznie kùlturowé apartnoscë wòznë a tipòwé dlò dónégò nòrodu.

Kaszëbë sã kùńczã tam, dze ni ma jãzëka, a jich swiatã je Pòmòrzé. Nen swiat, jak gwiòzda nie zgasnie, nie spòpieleje, dotãdka czej Pòmòrskò gòdò pò kaszëbskù.

Jãzëk pòmòrsczych Słowianów stwòrził nié do pòwtòrzeniégò kòncepcje i wespòlëznówé sparłãczenia. Stwòrził mitologią Kaszëbów, zrëchtowòł ritm żëcégò, òrtë gòspòdarzeniò. Nadòł zemi i lëdzóm juwernotã.

Na juwernota pòkòzywò sã w codniowi mòwie, w mùzyce, w rozegracjach, w legëndze, w spiëwanim, w codniowi robòce. Mòwa je tej sklënianã kùglã kaszëbsczi kùlturë, ji òdbicym w przeszłosce, je dërchanim dzysò w kùlturze Pòmòrsczi. Zdrzacë w nã przedzywnã sklënianã kùglã, jidze ùdrzec wszëtkò, co twòrzi i co wëpòwiòdò Kaszëbë...

Michał Mońko, *Opowieść o trwaniu Kaszub* (tłum. W. Myszk)

VII.

Dëchë Òjców
Naszich
Co sedzyta
Na mòdrëch
Blónach
Westrzód
Łaków
Niebiesclich
Mòdlta sã
Za nama
Żebë më
Sënowie
Waji
Nigdë
Nie zabëlë
Mòwë
Naji

Roman Drzeżdżon, *Mòdlëstwa za...*

Cwiczënczi:

I.

- Rozszerzwi mëslã pòetë z wiérztë *Słowò*, że w kaszëbsczim jãzëkù jidze zamknãc wszëtkò, że jidze nim wszëtkò òpisac a wërazëc.

II.

- Do czegò ks. prof. Jón Walkùsz przërównëje słowa?
- Ùdokaznij, że pòeta zatacył sã pòd pòstacã sëwccë.
- Jaczi mò bëc plón jegò pòeticczi robòtë?
- Do czegò òstało przërównóné słowò w wiérzce Wacława Pòmòrszczégò?
- Do jacégò zdrzódła słowa òdsyłò liryczny pòdmiot i dlòcze òno je taczé wòzné?
- Kògò przëbòcziwò w ti wiérzce pòeta?
- Dokònòj pòrównawczy analizë wiérztów.

III.

- Jaczi je klucz do zrozmieniò kaszëbsczi mòwë? Do jaczych mòtiwów òdwòła sã pòetka?
- Wëpiszë z wiérztë epitetë tikające mòwë.
- Òdmieni znankòwnik z jistnikã *piãknò mòwa*.

IV.

- Napiszë procëmstawnotë do przedstawionëch w wiérzce St. Janke sytuacjów.
- Jaczi swiat chcòłbë widzec pòeta? Jak òn sã mò do juwernotë?
- Jaczi cedel wëstòwiò sobie i swòji mòwie „jò” liryczné?

V.

- Z wiérztë J. Cenówë wëpiszë òkreslenia ò pòłożeniu lirycznégò pòdmiotu i òpòwiédz ò tim.
- Dlòcze mòwa je zdrzódłã mòccë dlò lirycznégò pòdmiotu i w pòkònanim jaczych trudnosców òna mù pòmògò?
- Jak pòdsztrichnął liryczny pòdmiot swòje sparłãczenie z mòwã?

VI.

- Bez co, wedle àutora, zdeterminowóny je swiat?
- Co dżinie, czej dżinie jãzëk?
- Czegò zdrzódłã je jãzëk?
- Co stwòrził jãzëk kaszëbsczich Słowianów?
- W czym je zamkłò kaszëbskò juwernota?
- Napiszë wëpòwiesc, w chtërny ùkòżesz kreacje kaszëbsczi mòwë w wëbrónëch dokazach kaszëbsczi lëteraturë.

VII.

- Chto i za kògò mò sã mòdlëc w wiérztce R. Drzeżdżona?
- Czim dlò àutora sã *Dëchë Òjców naszich*? Jak òstałë tuwò achtnioné?
- Jaczi je przedmiot mòdlëtwë? Czemù „jò” liryczné bédëje, bë sã mòdlëc w ti sprawie? Ùprocëmnij sã do te.
- Wëpiszë zamiona z wiérztë i òdmieni je.

Žecé słowa

I.

Tej ju smiało szedł bez gasá, robiąc duże kroczi,
I do Szélté włóźł, gdzie z Hélu stówają rěbóczy.
Spitól Szélté, czē dzys nie je w jegò tu szinkarni
Stòri Mùza abò Bùdzysz z sēcama z Jastarni.
Czej pòwiedzòł to Czòrlińszci, Széłta kāsēcck zdumiòł
I w szlachcěca wlepił òczē, jakbē nie rozumiòł.
Mówił: - Wierā wē nie wiēce sami, co klepiece,
Wē nie jesce doch tutészi. Co to znaczy sēcē?
- Nò, to taczi wē jesz głupi!? A žebē was!... žebē!
Mówi szlachcēc: - Sēcē to wej sydła są na rěbē!
Tej mù Széłta òdrzekł: - Háhá!? Terò ju sá wiémē,
To mē w Pùckù tu jadrama pò naszémù zwiémē.

Hieronim Derdowski, *Ō panu Czòrlińszcim co do Pùcka pò sēcē jachòł*

Rěbòk z Półwěspù gòdòł: „Jò lowiā rěbē jadrama”, a nen z kartěszczich jezór: „Jò lowiā rěbē sēcama”

Roman Drzeżdżon, *Kaszėbscżę gwarē*

Stało sá tak, że pò wòjnie Józef Cenòwa całą cwierc statégò sedzòł w Kòronowie. Dzywnym przetrófká prawie całē žecē mieszkòł bñten Kaszėb, le nimò to, że bēł tak dalek, to nie stracył nick z miłotē i przēnāceniò do kraju młòdoscē. Tak ùwòzònò wiernota je ù wiele lėdzy, le Cenòwa niē le bròł ze skarbca rodny kùlturē, leno wcyg dokłòdòł do ni brzòd swòjich wsczēców i zamészleniów. Ōstòł Kaszėbą, pisarzā z òkòlégò deji i kaszėbszczégò jāzėka. Przed wòjnā žējācē i robiācē w Dąbrówce na Kòcewim, pò wòjnie w Kòronowie na zetkniēniem Kròjñē i Kùjawów, w òstatnēch dwóch dzesāclatach w bòrowiacczim Czerskù. Nigdē sá nie òdrzesził òd žewi tkanczi kaszėbszczégò pnia. Tegò chcòł, bēł swiādē, że chùch dēcha przējimò sá w robòce. Tak czedēs miòł rzekłē: Wa, na Zòbòrach mòta taczē trafionē wērażeniē „pòdskacac” w znaczeniē – niecēc òdżin i gòdòta „datny” na to, co mē na nordze gòdómē „jādrzny”.

- Wcyg pòdskacòł w se dēcha ùlubiony domòcēznē.

Kazimierz Ostrowski, *Pòdskòcòł skrē kaszėbiznē* (tłum. W. Myszak)

II.

Gbùr òddòł sēna do szkòł. Jak knòp przējachòł na pierszē ferie, òkòzało sá, że òn zabēł gadac pò kaszėbskù.

- Co to są za ptaki? – spitòł sá i wskòzòł na gāsē. – Są to gágòri?

Ō knòpie co zabòczył rodny mòwē [w:] Bernard Sychta, SGK.

III.

Žukòwò to wies pańskò. Bēła niā ju za czasów Swiātòpòłka Bēlnégò i za Mszczégów, òsta niā též pò dzys dżén i niā bādze na wieczy wieków. Amen.

Ale cobē žukòwianie bez tā chwalbā nie wnēkelē w za wiòlgā bñchā przēnòlégò jima též jaczis flēcck przēsżēc. Taczich flēccków móm dlò nich czile. Jeden z nich je dēcht pasowny na pòrwòny jāzėk niechtėrnēch babów. A pòrwòł sá jima bez to, że ròd mòłpùjā cžēch i w cžēnie widzā wiedno co lepszégò niglę w bēłny swòjiznie.

Jidācē bez Žukòwò cžējā, jak jedna takò baba szkalēje na swòjā žòrotnā córeczkā:

- Tyle razy czy gadam, że masz mówić doma i w szkole le po polsku. A ty nie chcesz tego czucz, co czy mamusza radzy. To sobie wnykaj w ten szadi łep! Gdy jeszcze raz bendę miała cziti, że beńdziesz z dżeczmi gadacz po kaszubsku, to czy szpéri uczidnā. Nie darwasz myszlec, że mamusza chce dla ciebie lichu, chcā dla ciebie dobrze. Gdy bendziesz tak dobrze w szkole mówić po polsku jak twoja mamusza, tej bendziesz zbieracz dicht same piontki!

Chcemē le so zażēc!

Aleksander Labuda, *Žukòwò – wies pańskò*

Cwiczėnczi:

I.

- Na spòdlim tekstów H. Derdowszczégò, R. Drzeżdżona i K. Ōstrowszczégò ùdokażē pròwdżewòtā scwierdzeniów B. Sēchtē:
„Wyrzy mają nie tylko historię, lecz także geografję.”
„Bez czynnika geograficznego nie ma wyczerpującej charakterystyki słownictwa gwarowego ani pełnego obrazu życia poszczególnych wyrazów.”
- Kòrżestajācē z rozmajitēch słowarzów pòdòj jesz jinszē przėkładē gwarowégò zjina-czeniégò Kaszėb.

II.

- Pòdòj przėkładē jinēch pòwiòstków òsmieszajācēch lėdzy, chtėrny wrócēłē sá nazòd pò niedłudżim času do rodzynny wsē i cžējācē sá lepszima òd jinēch ùdòwelē, że zabòczēłē rodny mòwē i, jesz do te pòkrātno, gòdelē leno pò pòlskù.

III.

- Czégò tikò problematika felietonu Gùczowégò Macka?
- Na czym zanòlégò smiészność mòwē niechtėrnēch žukòwiònów?
- Jaczim pòrzekadłā kùnczi swòje felietonē Gùczów Mack? Czedē ùżiwajā gò Kaszėbi? Pòmòcnē mòże bēc zdrzòdłò: *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* pòd. red. Jerzégò Trédiera.
- Pòdòj argùmentē, analizējācē žecē A. Labùdē, że bēł òn rozlubiony w kaszėbsczim jāzėkù.
- Jakò pròwda je zamkłò w kaszėbsczim pòrzekadle: *Jakò chòwa, takò mòwa?* Napiszē wėpòwiesć na nen temat.

Na szlachù...

I.

I.
 Jô miôł Ciebie szukóné w knégach
 grëbëch òd mądroscë,
 w stalatnëch cëżëch mëslów brzegach
 skrëtëch w niedbałoscë –
 ...le Ciebie tam nie bëło...
 Nôstarszé drzewa na smátôrzù
 ò tobie nie czëłë,
 cemné mroczë figùr w wòltôrzù
 téż Ciebie nie skrëłë –
 ...kò Të bëła gdzie jindze...
 Jô móm Ciebie nalazłé w dëszë
 skromny drëdzich lëdzy,
 w chtërny pò długòwieczny cëszë
 miłosc do Ce sã bùy –
 ...Të bëła wiedno w nas...

II.
 Chòc Të bëła wiòlgą królewą,
 przed sąd Ciebie pòstawilë;
 lud bógati òdwrócył sã òd Ciebie
 i na smierc wëdól.

Zebloklë z Ciebie piákné sëknie,
 a zachlastlë pùrpùrá hańbë,
 na głowá włożëlë drzón
 i smielë sã z Ciebie plwającë.

Pò tim na Twòje remiona
 cążczë drzewò pòłożëlë –
 Të mia je zaniesc na górã,
 Na chtërny smierc Ciebie żda.

To bëła cążkò droga:
 czilë razy Të ùpòda,
 ale duch Twój nie ùpòdl nigdë,
 kò dowało mù sëlë płaczącë lëdztwò.

Czej Të weszła na mól zwóny „Czaszka”,
 zli lëdze ùkrzizowelë Ciebie;
 a przeklinełë Ciebie –
 jaż do smiercë...

Òjczë przebacżë jim,
 bò nie wiedzą co czënią!

Pò trzech dniach Të z ùmarlëch pòwstóniesz –
 pełnò nowi, niesmiertelny chwalbë –
 i mdziesz królowa na niebie
 a włòda wszëtczim, co sã Cë przënólégò!

III.
 Mùzea są do pòdzywianiò pamiątków pò tim,
 co ju nie wrócy
 Skansenë są do wzëraniò na żëcé dównëch
 czasów
 Biblioteczi są do pòznówaniò mądrëch mëslów
 ùmarlëch lëdzy
 Rodnò mòwa – mòwa kaszëbskò – je do
 gòdaniò.

Robert Żmuda-Trzebiatowski, *Mòji mówie pòswiacywóm*

II.

Pòetóm naszewim

Aniół płakół
 nad zemią lëchą
 a tej më
 na pòcechã dostelë
 garsc snòżi mówë
 w bursztynie
 zamklë słowa
 jak mùszczy tej
 nym złotã mòrza
 zdëszoné mómë je ùretac
 a jesz bë rozmialë
 lôtac wësok
 a nie zdżinälë
 pò òdecknienim

Stanisław Janke, *Aniół płakół*

Cwiczënczi:

I.

- Chto je adresatã wiérztë R. Żmùdë-Trzebiatowsczegò?
- Dze szukòł pòeta znanków mòwë i dze je w kùncu nalòzł?
- Przedstawi kawel mòwë ùkòzóny w drëdzim dzëlu wiérztë. Do żëcégò jaczì historiczny pòstacjì òdwòłòł sã pòeta, cobë ùkòzac jì namienienié?
- Pòdòj argùmentë, że zjiscywają sã słowa pòetë òdnòszające sã do kaszëbsczi mòwë: *i mdzesz królów na niebie a włòda wszëtczim, co sã Cë przënòlégò!*
- Wëmieni instytucje z trzecégò dzëla wiérztë i òpòwiédz ò jich funkcjach i znaczeniach. Jak òne sã mają do rodny mòwë?
- Przeczëtòj jész rôz òstatny dzël wiérztë i na mòdło pòetë òbmëslë jinsze skòjarzenia:
..... sã do, co.....
.....sã do na
- Dlòcze pòeta zastosowòł wiòldzé lëtrë w pisënkù zamionów?
- Òkreslë ùstów czasników: miòł szukóné, móm nalazlé.

II.

- Chto je nadòwcã i adresatã w wiérztce St. Janke *Aniòł plakòł?*
- Przedstawi sytuacjã pòkòzónã w wiérzce. Pòdòj jiné tekstë, w jaczich téż je òna pòkòzónò.
- Jaczé darënczi dostelë Kaszëbi? Ò co òstalë òne tuwò dopèlnioné w przërównaniach do jinszych tekstów?
- Czim dlò Kaszëbów je bursztin? Jak sã mò do niego mòwa?
- Bursztin – jaczé znajesz jinsze pòzwë tegò kaszëbsczégò skarbù?
- Wëpiszë z wiérztë przërównania i metaforë i òkreslë jich funkcjã.
- Napiszë, co të zrobisz, bë zjiscëc rojìtwã pòetów ò ùretaniach snòzi mòwë?

Zbiérôcze słówów

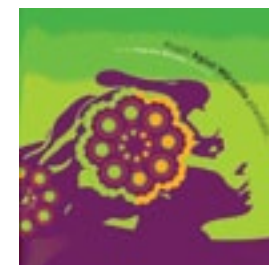
I.

Kaszëbizna, donëchczòs tak ùpichónò pòkòza mie sã w wësni-tim, pësnyim dzejowim widze – jakno samòstójny słowiań-sczi jãzëk, samòbëtnã znankã kaszëbsczi dëszë, jakò je slédną za-òstałoscã przòdë wiòldzégò i wòjarsczégò słowiańszégò szcze-pù Pòmòrzanów. Jò jem chòdzył przez jaczis czas jak we spikù, ni mògl òd se òdnãcëc rojeniów ò pòmòrsczi pësnoce, a z drëdżi stronë nachòdzëlë na mie pitania: jaczé skùtczi z faktu apartnoscë kaszëbiznë, pòkòzóné przez Ramùlta w tak przekònywny, jak mie sã tej zdòwało fòrmie, przënòlégò w tim czasie wësënac, a przede wszëtczim jak nen fakt pògòdzëc z nowòczasną pòlskã kùlturã, chtërnã më wszëtcë dotãdka jëmë mielë za rodzonã mëmkã.

Ian Karnowski, *Moja droga kaszubska* (tłum. W. Myszki)

II.

Kszadz Agüst Wòrzałta pòwiòdòł...
ze słowarza Sztëfana Ramùlta,
red. F. Baska-Borzyzkowska

Kaszëbskò mòwa, to dzeckò pòniwiéróné dówni, bëło jemù nòmilszé. Bò w ni żëła jegò dësza i jegò młòdosc. Òna bëła téż zdrzòdlã swiëzim jegò szpòsów i faktów. Temù téż zawitòł do nie-gò profesor Ramùlt z Krakòwa, czedë jak pielgrzim chòdzył pò swiãti zemi kaszëbsczi i spisywòł kòżdë słowò ti sztòłtny i zabëti mòwë. Jemù téż zëlógòł Wòrzałta czilka bòjk i szołobùłk, a pòrã z nich wëdrëkòwòł Ramùlt w swòjim kaszëbsczim słownikù.

Ian Karnowski, *Wòrzałtowé żëcë*

fot. W. Bòbrowsczi

Nòdpis na pòmnikù na Rakòwiecczim Smátòrzu w Krakòwie:

Stefan Ramułt
Badacz Pomorza Kaszubskiego
*1859 †1913

III.

Przede wszystkim jednak oddaję Słownik w Wasze ręce, najmłodszy Piastunowie mowy kaszubskiej. Od Was bowiem zależy jej los.

Bernard Sychta, *SGK*, t. I, Wstęp

Ćwiczënczi:

I.

- Jak J. Kórnowsczi zareagowôł na ukôzanie sã słowarza Ramùłta?
- Jaczé zapitania nasënãłë sã J. Kórnowsczémù òb czas rozmiszlaniô ò apartnoscë kaszëbiznë?

II.

- Zazdrzë do aneksu słowarza St. Ramùłta abò do książeczki *Ksądz Agiust Wórzal-ła pòwiôdôł...* (zdrzë òdjimk na str. 143), wëbierzë jedną szôłobùłkã A. Wórzalłë i òpòwiêdz jã. Wëpiszë ze słowarza, chto jész òpòwiôdôł ùczalémù z Krakòwa bôjczy.
- Jaką wòrtnotã dlô Wórzalłë mia kaszëbskô mòwa i jak jã wëzwëskiwôł?

III.

- Skaszëbi słowa B. Sëchtë.
- Zazdrzë do słowarza B. Sëchtë i wëwidnij, jak je zbùdowóné zëwiszcze:
 - * W jacji fòrmie je pòdónô leksykalnô jednostka?
 - * Jaką nalézesz wiadã tikającã sã òdmianë słowa?
 - * Jak sã òznakòwóné znaczenia słowa i jak sã òne wëwidnioné? Przë jaczich pòzwach pòdóné sã nòùkòwé terminë?
 - * Dzãka czemu nalézesz synonimë i hòmonimë słówów? Pòdôj przëkłãdë tegò òrtu.
 - * Jak òznaczone sã fòneticznë òdmianë leksemù?
 - * Pòdôj przëkłôd frazeòlogòwégò zwiãzkù i jak je òn przedstawiony.
 - * Pòdôj przëkłôd zòbrazowaniô zëwiszcza:
 - przësłòwim abò przësłòwiowim wërażenim,
 - dzecną wëliczankã,
 - fòrmùłkã zamòwianiô chòroscë,
 - medycznã abò wzãtã z lëdowi weterinarii receptã,
 - wierzenim,
 - przesãdã,
 - piesniczkã,
 - przëpòwiescã abò òpòwiescã.
 - * Pòdôj przëkłãdë zòbrazowaniô zëwiszczów cytata etnografa z jegò lëteracczich dokazów.
 - * Pòdôj przëkłãdë dlëgszégò kòmentarza na òkreslenië:
 - rozmajitëch demònicznëch jistnotów,

- òbrzãdów,
- zwëków,
- lëdowégò prawa,
- jòdë,
- ruchnów,
- sprzãtów,
- bùdowiznë itp.

- Napiszë rozprawkã rozszerzwiąjącã słowa leksykògrafa ks. B. Sëchtë: *Jeśli słownik mój zachowa trwałą wartość, to nie dla sposobu opracowania, lecz dlatego, że jest on obrazem żywej, codziennej mowy będącej wiernym odbiciem oblicza kulturowego ludu, który się nią posługuje. Siłą rzeczy każdy słownik gwarowy stoi na usługach folkloru czy etnografii w ogóle. Mój słownik będzie służył tym celom w sposób szczególniejszy, gdyż będzie przewodnikiem i po języku, i po kulturze ludowej Kaszubów.*
- Napiszë wëpòwiesc, w chtërny pòkòżesz, że pròwdzëwë sã słowa Zdzisława Stiebara: ... zaletã słownika Sychty jest ściśle powiãzanie materiału leksykalnego z kulturã ludowã.

- Napiszë swòje przemëslenia na temat kaszëbsczë leksykògrafii. Wëzwëskòj wiadã ò ji historii i ò tim, jak òna sã mò dzysô.
- Zapiszë bibliografiã kaszëbsczich słowarzów.
- Jaczich jész jinszych słowarzów brëkòwabë kaszëbizna?

Kòzdé nômnieszé słówkò, kòzdé nôdrobniészé jegò
zjinaczenié, kòzdô wërazowô związëna miałë
dlô mie swòjã snôzotã, swòjã historiã, stôwałë sã
drogòcënã, jakã jô sã nijak ni mógt naceszëc.

/Bernard Sychta/

Ks. Bernat Sëchta nierôz pòwiôdôł, że ôstôł skòpicã bôkadno ôbdarowóny przez Ôpatrzność rozmajitima talenta. Nim zajął sã benediktińską dzejnotã nôùkòwã i lëterackã, co brëkòwało wiele czasu - z wiôlgã lubòtã malowôł.

Króm wiôldzich grafików ô sakralny wëmòwie, jaczé pòwstôwałë ju w latach 20-ëch, bez dzesãcleca stwòrził stołemnã galeriã krôjmalënków, technikã nawlëkajęcëch do dëcha impresjonizmù, z zadëwiającym zestòwkã farwów i prawie niezmiennã tematikã.

Kaszëbskô chëcz (akwarela ks. B. Sëchtë 1950), [w:] Walkusz J., *Piastun Słowa* ks. Bernard Sychta, Gdańsk-Pelplin 1997

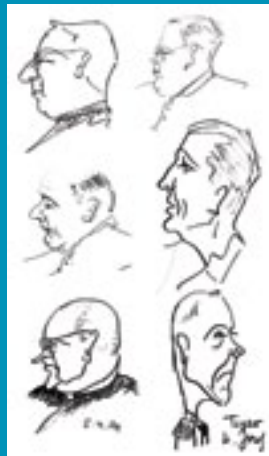
Z ôbrazów ks. Sëchtë wëzëralë ùkòchóné ùstrónë Kaszëb i Kòcewiégò, nieôbjimné szërze nadmòrszczich piòsków, ôżëwioné pòstacjami mòcnëch rëbòków zawijajęcëch sã przë jadrach i wëcyglëch na sztrąd czòłnach; pùzdrowszczé pòla z domòkama ùjãtima

przë kòpanim bùlew. Ôwité słuńcã krôjmalënczi w spikã zjimajacy hëcë lata i jesénny zòlëw lilewników, wësziwóné makama zbòza, ôczë mòdròków strzód gònów i skarlaté danë zacyglé sniegòwã zawiesënã, groznë, zjimajacé ùrzasã blónë przedwicznégò grëmòtu i pòrénkòwé gãstwë dòków przeplôtajã sã z lilewizną gòtikù pelplińszci katedrë i zestarzałã kòprowizną malbòrszczégò zómkòwiska.

Letkò wprawno lëniô pòspiéwno kreslonëch karikaturów przesztòlcywa pòczestné skarnia biskùpów i profesorów, pòdwëszënnë pelplińszci elitë, w naznaczone dobrodësznotã szpòrtowné malënkòwé wice, a strzód nich nie felò bezlëtosno skarikaturizowónëch àutopòrtretów ks. Bernata. Ne drobnotë miôł w zwëkù darowac gòscóm i tima, z chtërnyma kòrbił, a chtërnëch krëjamkò so cëchòwôł.

Àutokarikatura ks. B. Sëchtë, [w:] Walkusz J., *Piastun Słowa* ks. Bernard Sychta, Gdańsk-Pelplin 1997

Malënczi-karikaturë ks. B. Sëchtë (òd górë): ks. J. Stryczek, ks. A. Trzebiatowski, ks. R. Wiśniewski, J. Trepczyk, N N, ks. W. Młyński [w:] Walkusz J., *Piastun Słowa* ks. Bernard Sychta, Gdańsk-Pelplin 1997

Grafika ks. B. Sëchtë Kòscòtk [w:] Walkusz J., *Piastun Słowa* ks. Bernard Sychta, Gdańsk-Pelplin 1997

Ni miôł wiôldzi chãcë wëzbëwac sã swòjich malënków, ale za to nie żalowôł jich dlô drëchów. Miôł je mili przë se niżle rozeszłë pò swiece, bël serdeczno do nich przënãcony, lubił je przëstawiac z placu na plac w rëmnëch paradnicach swòji kanonii. Bez to za kòzdim razã ôżiwałë w nowim szëkù, kòm-pònowałë sã w coròz to jiny malënkòwi ôbròzk pòmòrszci tatzëznë.

Ryszard Szwoch, *Tworzył „sercem maczanym w słońcu”* [w:] Pamiątkowy druczek towarzyszący wystawie w Bibliotece Miejskiej im. ks. Bernarda Sychty w Starogardzie Gdańskim (tłum. B. Ugowska)

Ks. dra Bernarda Sëchtã móm pierszi i slédny rôz widzóné i spòtkóné na *Kònfërencji Pòmòrzoznawczy* w Szczënie, chtërna mia plac w 1960 rokù na Zómkù Ksążãt Pòmòrszczich. Chòc wiele masma ze sobã nie gòda, to ma równak bëła sobie bliskò przez pòspólné zajimnotë, pòspólnã robòtã. Ale nierównoscë midzë nama bëłë nié blòs tedë, leno wiedno bëłë baro wiôldzë, bò Ks. Doktor bël starszi òd mie w latach, a téz ò wiele bògatszi w doswiòdczeniach leksykògraficznëch. Jô wszëtkò, co jem wiedzôł ò kaszëbczi mòwie, znôł jem z ksążków, a przë tim chòba wiele z tegò, co miôł jem wëckłë, bëło le tak pò wiërzchù, a nié tak do nédzi pòznóné abò prawie z felama! Równak pamiãtajã baro rôd wszëtczë krótczë chwile abò ôkamë najëch rozmòwów. Żëczny nen bëłny, dobri człowiek na wiedno ôstónie w mòji pamiãcë.

Jesz nigle tomë cëdownégò słowarza Ks. Sëchtë pòkòzałë sã na ksążkòwym rënkù, jem ju wëpisywôł wszëtkò, co kaszëbszczë, z Jegò *opera minora* abò lepì rzëklë – słównëch lëteracczich dokazów, a wejle z Jegò dramów: *Dzëwczã i miedza*, *Hanka sã żeni*, *Spicqë wòjskò*. Z ùczalëch artikulów nadpòmknã blòs *Kaszubskie grupy regionalne i lokalne*, chtëren bël wëdrëkòwóny w czãdnikù „Rocznik Gdański”.

Nowi kwalitet abò nowã nòtërà dostałë mòje wëpisywania dopiërkù òd ùkòzaniô sã w regałach ksãgarni rôżnëch tomów Jegò *Słownika gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*. Kòzderny nowi tom jem pòwitôł z entuzjazmã w swòjich recenzjach.

Friedhelm Hinze, *Wdżãczny wspòmink ò Ks. Doktorze Bernardze Żëchce*

Bòczacë na antikòwã maksymã: *Amicus Plato, sed magis amica veritas*, całã mòc skòncëntrowôł na słowarzu, bò nôùkòwò robòta sta sã dlô niegò pòwòłanim, całi dlô ni żił. Rozmiôł sóm se ôbtaksowac, jidacë swòjima drogama. Pòdjimôł sã w żëcym òdwòznëch rozsãdzënków, tej-sej procëm pòzdratkòwi swòji wëspòlëznë, przëswiòdcziwajęcëch ò jegò wiôldzi ôsobòwòscë jakno człowieka, kapłana, ùczalégò. (...)

Gwësnégò czasu do ôfiarowóny ksążëczki wpisôł mie taczë słowa: *Żlë czedë le bądż mdzesz pisôł ò najich Kaszëbach, pisze nié piórã, le dëszq. Mòjémù Drodzëmù Swòjińcòwi ks. Władisławowi Szulistowi, z nôlepsziã żëczbama na Dzëń Primicjów. Ks. Sëchta. Pelplin 1959 r.* Nie wiém, czë mie sã ùdò w żëcym chòcë w dzëlëkù zjiscëc ne słowa.

Władysław Szulist, *Wierny* (tłum. W. Myszk)

Pamiãcë ks. Sëchtë

Mòże Cë wiater przënieše spiéwã
na òstatk przëbòczony piesni
i stegnë zakwitną wespółniem
gdze w kùrzu skrzyżowóny drodżi
strëpiali z bólu
drewniany Christus
z wiarą przëzërôł sã
wëmùjkónym słowóm

Mòże Cë na drëdżim brzegù
chts tczã przesle rozgrzeszenié
za brak suplementu
do òstatnëch dni
mòdrôczy z Czëstëch Pól
pòstawi na progù
przed wòłtôrzã nieskùńczony òfiarë
jaż swiãti Michôł
sã nauczi pò kaszëbskù
bë Ce zbùdzëc na Żniwò
zasónégò Słowa.

Jan Walkusz, *Séwôrz Słowa*

Cwicënczi:

- Ùdokaznij prôwdzëwòtã słów ks. B. Sëchtë ò se, że *Òpatrzność skòpicą bòkadno òbdarowała gò rozmajitima talentama*?
- Jakô bëła tematika jegò òbrazów?
- Jaczima malarsczima technikama sã pòsługiwôł?
- Kògò òbdarowiwôł karikaturzista swòjima dôrënkama? Jak rozmiôł sparłãczëc pòczëcë hùmòru z òddanim prôwdë ò człowiekù?
- Co parłãczëło i jinaczëło àùtora wespółinkù z kaszëbsczim leksykògrafã?
- Wëmieni jesz jinszé pòzwë dramów i nòùkòwëch artikulów ks. B. Sëchtë òkòma pòdónëch.
- Z czegò zbiérôł materiał do swòjich nòùkòwëch dowodów niemiecczi ùczali?
- Wiele je recenzentów słowarza ks. B. Sëchtë. Napiszë ò jednym z nich biografny zòpisk.
- Na spòdlim wespółinkù ks. Wł. Szulista scharakterizuj pòstacjã ks. B. Sëchtë.
- Wëkòżë, że adresatowi dedikacji ks. B. Sëchtë ùdało sã ji słowa zrealizowac. Pòdôj dowodzë ks. Wł. Szulista, chtërnyma to pòcwiëdzysz.

- Jakã nòdzejã mò lirycznô òsoba w wiërzce ks. prof. J. Walkùsza? Jak rozmiejesz słowa, z pòmòcã chtërnëch jã wërazył?
- Dlôcze ks. prof. J. Walkusz nazwôł ks. B. Sëchtã *Séwôrzã Słowa*?
- Dlôcze òstałë prëzwòlóné: *drewniany Christus, mòdrôczy z Czëstëch Pól*?
- Jak rozmiejesz ùżëcë w wiërzce słowa *suplement*?
- Z pòmòcã jaczich słówów pòeta pòdsztrichnął trud robòtë ks. Sëchtë?
- Ùložë zdania z wërażeniami: *drewniany Christus, drëdżi brzeg*.

*Chto wēmēslił drogā?
Chtos, chto chcôt jic w przódk,
żebē duńc tam, gdzie chcôt.*
/Jan Piepka/

Wizer

I.

Tam gdzie drodżi są rozstają,
Stoji stôri wizer sóm,
Wszëtcë zdrzą i są pitają:
Wskôżë mie, dze je mój dóm?

Të nie gôdôsz, le wskôżëjesz,
Dze lëdzcze domôca są,
Widzã, że mie nie rozmiejesz...
Wskôżë mie, dze je mój dóm!

Antoni Pepliński *Wizer*

Jachôł jem rôz nieznónyma drogama pòprzez barabónë i nieznóné mie wse, mùszôł jem sã czerowac wizrama: rôzne bëłë, przeważnie słupówé, z déłëkama, co jakbë paje wëcygałë w czerënkù taczich i jinëch ôsedli, a tak jem zjachôł rôz do krzizówczy, wizer wskôzywôł drogã do Brus, a tam jô chcôł prawie jachac, bëł jem wic rôd ti wskazówczy, ale wnet jem doznôł rozczarowanie, co wskôzónô droga kùńczëła sã w trzãsawiskach, mùszôł jem kółkã nazôd, nazôd do wizra i hëwò, tam jem dostrzégł ôbrócenie tegò słupa przez jaczégò luntrusa, lëdzóm nieznónym tëch strón na psotã. Wicy taczich psot jem widzôł. W jednym môlu wizer bëł zwrócony, w jinym ten czerënkòwskôz wërwóny. Chto tu miôł winã? Nié le sami luntrusë, winã mielë i ti, co taczé słabé wizrë stówialë i stówiają jesz. Ale znają téż jiny czerënkòwskôzë – to kamianné stopczy; stówialë je w dównëch wiekach naji przodkowie. Na nich są wëkùmoné znaczy stóp, co nibë gôdają tu donąd a stąd, wej skracë w prawò, czë w lewò. Tëch wizrów nicht nie zniszczi, są stabilné, ôbrechòwónë na lata lateczné, legendama są ùbògaconé, „Bòzima Stopkama” nazwóné, ôd jich nazwë nawet swòje miona dostałë, jak Stopka pòd Kòronowã. Przódë lëdze bûdowalë masywni i lepi, przece naji kòscółë starozëtné, naji zòmci i gardë ô tim swiôdczą. Hewò te téż są wizrama a wspaniałima, i tak strzelistò, wëżawnò wieża kòscelnò do nieba czerëje mëslë i nas pòriwò na nôbòżeństwo, kòzdi kòscółk mô wieżã jinã; lëdze z daleka są ôrientëją w ji stronie, do ni drodżi i stegnë cygną tak, że nicht nie zabłądzy.

Józef Cejnowa, *Wizrë drożné jesz jiné*

II.

Wëzgódka:

Sedzy ùbòdżi kòle drodżi,
Ni mô rãczy ani nodżi,
Jidã, jidã, nic nie dają,
Le jesz czijã pòpichają.

Kamieni na Kaszëbach je bòkadosc. Są òne wsządze: w pòlu, na miedzach, na drogach, na grzëpach, w krzach i lòskach. Tej téż przódë stòrodòwny lëdze robilë so z kamieni nòrzádza, pózni bùdowlë swòje chëczë, zómczy, mùrë do òbronë, kòscòlë nòprzód z pólnëch, a pózni z czosónëch kamieni. Swòjim sedlëskóm: wsóm, zómkóm i miastóm, a téż jezoróm, rzëczkóm, a nawetka drogóm – nadòwelë miono Kamién. Ùtrapienim lëdzy òd nòdòwniszych czasów, a nòbarzi dlò gbùrów, bëlë kamienisté pòla i drodżi. Lëdze zacząlë kłasc kamiannë flastrë we wsach, w miastach i w tëch mòlach, gdzie ùlewë je nòbarzi niszczyłë i gdzie drodżi szlë pòd górą.

- Më co rokù zbierómë kamienie z pòłów, a jich wcale nie ùbiwò – rzekł przë pòłnim Pòtrëkùsów Lizy.

- A të nie wiész, że kamienie rosą na pòlu? Òne są w czartowszi mòcë. Të jich nigdë nie wëzbieròsz do òstatnégo – wëklarowa mù ómama.

- A te machtnë diòbelsczé kamienie téż rosą? - bëł nisrich Lizy.

- To są stolemòwë kamienie pòd ekstra kòntrolą pùrtków. A czë òne téż rosą, tegò jò cë ni mògã pòwiedzec – òdrzekła ómama.

W mòwã midzë starką a sënã wmiészòł sã Pòtrëkùs:

- Jò pamiátóm, jak ten Diòbelsczi Kam w Strëgach chcòł rozwalëc i przerobic na kòstkã dlò flastrowaniò sztrasów w Gdini kamieniòrz Pranga. Zrobił w nim swòjim kamieniarsczim swidrà dwie dzurë, wsëpòł w nie pùlwru, założył nen – jak òn to gòdò – lont, pòdpòlił i...

- I co, synkù? - przerwa mù niecerplëwò ómama.

- I nick. To le dało òkropno wiòldzi trzòsk i tëlì. Diòbelsczi Kam òstòł dali z dwùma dzu-rama, a Pranga nick nie wskóròł.

- Jo, to je nòpròwdzëwszò pròwda – pòdchwëcył Lizy. - Jò widzòł te dwie dzurë w tim kamieniu.

Bolesław Bork, *Kamienie*

III.

Na nordze òd Żelòznégò i drodżi do Kòstkòwa stoi zaklãti kam. Je wësoczi 1,86 métra. Kam ten zwie sã „Zaklãtò brutka”. Czemù jaczës dzëwczã òstało zaklãté w kam? Bëło to tak:

Jedna białka mia trzë córczi. Dwie z nich nie dozëlë nawetka rokù. Ta, co òsta, bëła baro kòchónò przez mëmkã. Ta dogòdza ji jak le mògła. Ale bëła ò niã baro zòzdrošnò. Dzëwczã mùszało bëc wiedno przë mëmie. Córeczka wërosła wnet na piãkną brutkã, a matka bëła coròz to barzi zòzdrošnò. Pilowała ją nocama, żebë le dze nie szła.

Ò brutce dowiedzòł sã syn bògatégò rëbòka. Jedną razã zajachòł do ni dodóm. Czej sã przedstòwiòł i rzekł białce ò swòjich planach, ta prawie co nie òmgła. Zòzdrosc ù ni wzàła górã.

- Żòdnégò dzewùsa jò dlò ce ni móm! - zarëcza. - Ùchòdòj stąd póczi jem jesz dobrò.

Gòdka mëmczi ùczëła córka. Chùtkò pòdskòcza do òkna i ùdrza piãknégò kawale-
ra. Serce w ni zadërgòtało i zaskòlëło. Zwątpiali kawaler òdjachòł na kòniu. Òd ne czasu w chëczë białczy nie bëło ju spòkòju. Dzëwczã dërch płakało, a matka chòdza jak strëtò.

Pò jaczims czasu knòp przëjachòł jesz ròz, tą razã ze swòjim starszim.

- Dobrò białkò - zaczął òjc. - Jò ni móm doma bezpiekù òd ne czasu, jak mój knòp ùwi-
dzòł so waszã córkã.

- Czemù wa sprowòdzòta na nas nieszczescë - przeszkòdzała mù białka. - Ni mòta dze
jindze dzewùsów?

- Ale czemù nasze dzecë ni mòglëbë sã miec do se?

- Nie chcã ò tim czëc! - zarëczała białka.

Timczasã w dwiërzach stanãła piãknò brutka.

- Mëmkò, dójceże tim lëdzóm chòc wòdë, są pò daleczy drodze.

- Ta mùszi bëc mòją białką - gòdòł ùrzekli chłop.

Stòri rëbòk wiedzòł, że nie mdze na niego radë. Zaczął ùgadëwac òzenk, ale białka nie
chca ò tim czëc. Tej zacząła gadac ji córka:

- Mëmkò, mie nen kawaler baro sã widzy i mdze mój.

- Jak të òde mie òdëndzesz, przeklnã ce w kam! – zagrozëła matka.

Dzëwczã nie dało temù wiarë i w płaczu szło do mùłka. Ale klãtwa sã wnet spełnia i dzëw-
czã stało sã kamã i tak stoi do dzys.

Stefan Fikus, *Zaklãtò brutka*

IV.

Nalazła jò kam ò lëdzcich sztòłtach
przëcësnã do piersë
„naùcza gò miłotë
bò to je ksązã zarzekli”
Kùszkama krësza
dotkniãcym ògrzëwa

Gdzie je no serce kamianégò mùłka?

Ida Czajinò

V.

Kam jak głowa brodã zapiarti
Włosë òdrzuconé wòdze
Wëzërajã òczë pòłżëwë
Natchnioné czasã i niebã
Ùszë kamiannë slëchają graniò

Mòrze przebiérò pòlcama mùszelczy
Żdze jak pò skarniach kama
Splëną bruné krople
Kam – głowa brodã zapiartò.

Krzysztof Muza, *Kam*

Cwiczënczi:

I.

- Czim są wizrë? Dze òne stoją? Jakô je jich fùncjò?
- Ò jaczich òrtach wizrów je gòdka w teksce J. Cenówë?
- Jaczé pòdług pisarza są nòlepszé wizrë i dlôcze?
- Wëpiszë synonimë słowa *wizer*.
- Jaczé wizrë nalôżôsz w swòjim òkòlim? Zrobi òdjimk nôcekawszégò z nich i ùdoka-
znij swój wëbiérk.

II.

- Dze nalézesz kamienie? Dlôcze Kaszëbi są dbë, że òne rosą?
- Jaczé bëło i je zastosowanie kamienia?
- Jaczim sedlëskóm nadówóné bëło miono Kamién? Pòdôj znóné ce przëkładë.
- Òpówiédz historiã Diòbelsczégò Kama w Strëgach.
- W jaczich jinszych lëteracczych dokazach nalézesz: bòżą stopkã, diòbelsczy kamién, graniczny kamién, mlińszczy kamién. Spòrządzë jich bibliografiã.
- Czë w twòjim òkòlim je téż jaczis kam, chtëren mô swòjã legendã? Òpiszë ją.
- Òdmieni jistnik *syn* i zaznaczë òbòcznoscë.

III.

- Òpówiédz swòjima słowama legendã S. Fikùsa.
- Ùložë plan zdarzeniów w legendze.
- Co mòże bëc zaczarzoné w kam? Òpówiédz ò tim na spòdlim wëbronëch legendów.
- Wëpiszë z tekstu skróconé fòrmë czasników. Òkreslë jich òsobã i czas.
- Wëpiszë czasniki z przeczeniem i wëwidni pravidła pisënkù.

IV.

- Co je apartnégò w kamie nalazłim przez liryczną òsobã w wiérzcë I. Czajinë?
- Jaczé zadanié wëznaczeła so w òdniesenim do kama i jak je chcała ùdostac?
- Co òznôczô òkreslenie *mieć kamiané serce*?

V.

- Jak òstôł przedstawiony kam w wiérzce K. Mùzë? Jaczégò artisticznégò strzodka ùżeła do jegò zòbrażowaniô pòetka?
- Zastanowi sã przez sztót i pówiédz, jak mógł wëzdrzec i dze leżec kam, chtëren òpi-
sëje pòetka? Spróbùj gò téż nacéchòwac.

- Przedstawi mòtiw kama w wëbronëch dokazach kaszëbsczy lëteraturë i òkreslë jegò fùncjã.
- Spòrządzë kòrtã cekawi wanodzi *Kamianym szlachã*.
- Ùložë zdania ze słowã *kamién* w rozmaitym znaczenim.
- Ùložë scenarnik wieczórnicë dlô dzecy sparłaczony z legenãdama ò kamieniach.
- Wëpiszë znankòwniczi òd słowa *kamién* z wërazama je òkresliwajęcyma.
- Zaznaczë jistniczi, chtërne mają dlëgszą i krótszą fòrmã:
kam / kamién; płom / płomién
ce / cebie; mù / jemù
mia / miała; gò/jegò
graje / grô; znaje / znô

Droga

I.

Wëzgódka:

Wąsczé a dłudzé,
jakkbë to wstało,
do nieba bë sã dostało?

Bernard Sychta, *SGK*, t.I

Droga do Żarnówca bëła dosc długô. Nôprzód szła dobri sztek przez pòla, a tej przez pësny las, sztekama lëscasti, midzë stòrima bùkama, dábama i gròbkama, co jesz czasë pòl-szczich królów pamiãtałë, sztekama chòjnowi abò danowi, latã w szëszczy ùstrojony i pòchnia-cy żëwicã, a zëmã grëbã wiòrsztã sniegù jakbë watã przëkrëti. Przë tim droga krãcëła sã żło-bã midzë mniészima a wiãkszą gòrkama. Czasã wspina sã na sòm wiérzch, to zòs przidkò spòdała w dół. Òb lato droga bëła zarosło mitką, zelonã trówã tak, że sã szło jak pò jaczims diwanie, zëmã za to skrzëpiała pòd nogama grëbã wiòrsztã sniegù. Nôpëszniészô bëła jednak w sëchã, ceplã jesëń. Przëkriwalë jã tej grëbò sëché lëstë ò tak różny farwie, że jãz òczë pòbië-galë. W lese tej biwało tak cëchò, tak spòkójno, tëlì różnëch zòpachów, że jãz ten spòkój, ta cëszo ògòrniała serce, dësza i całëgò człowika. Józefk lubił wãdrowac tã drogã, a że bël z nòtërë trëpati i wiedno chòdzył pòmalinkù, to téz szedł tej jesz pòmali tak, że nieròz za-miast na pòlnië, to jãz nôprzód na pòdwiëczòrk zjòwiòł sã doma.

Augustyn Dominik, *Józefk*

II.

za zòkratã ùrëchlil jem namienienie
czej jachòł jem nazòd jesz sã wlokło

Łukasz Jabłoński, *droga*

III.

szlachama wëznaczonyma méstrów dzejanim
turzómë do złoti brómë zapadłëgò zómku

echò remùsowi nimòtë mùjkò nasze stopë
głãbòkò wcësniatë w rëdã niegwësnotë

nadczydniatë ùdbë dozërajã królewionczi
apòstolszczima słowama skazony mòwë

Łukasz Jabłoński, *stegna*

IV.

zlë przindzësz spëtac ò drogã
nalëzesz jã w zòrnie piòskù
pòdóm cë mòdròk wërosli na płótnie
niech kwitnie rzanym chlebã
zerwiemë z nieba soczëstë słuńce
na wdòr dnia
nafulowónégò pò brzedzi ùsmiëwã łaków
wëstarczë wëbiegnãc naprocëm ptòchóm
w jich ceplim tchnienim je nòmiana
dze mómë jic

Jaromira Labùdda

V.

Tima stegnama ju nicht nie chòdzy,
nie rosce lëpin i macerzónka,
w trówie pò pas nicht nie brodzy
i nie zaplòtò wiònków.
Dzysò tu jidze szerokò droga
i kwiatë rosã jiné.
Klákóm tu w mòlu dówny redotë
le smiòc sã ju tak nie rozmiejã.
Kamiany tu bezpiek i cëchòsc kamnò
lza spliwò na marmùr zëmny.
Czemù nen swiat tak sã òdmienił
i je ju czësto jiny?
Miastr gòdczi leno mòłczenië...
Dzecny swiece bezjistnëch dni
Tak baro do ce teskno mie dzys.

Ewa Warmowska, *Wspòmink*

VI.

Wëzgódka:

Czwiroo biegnie pò drodze. Chòc sã gòniã, równak zòdno ni mòże
drëdzëgò ùrëchlëc i równo do wsë przëbiegnã.

Leon Roppel, *Ōrzechë do ùcechë*

Człowiek na kole

Wëzgódka:

Co to je za wóz bez kółów?

Bernard Sychta, *SGK*, t. II**Wëzgódka:**

Òb lato odpòcziwają, òb zëmã jeżdżą?

Bernard Sychta, *SGK*, t. V

Sprówce, Panie, bë nen wóz,
Nas na mól bezpiecno wiózł.

Tomasz Fópka, *Mòdlëwa przed wsòdanim do àutobùsa***VII.**

Chòjnë nad Bòltã
I Bòltu wała
I wdzydzczi skansen
I gdińskò hala,
Reduni pistrzén,
Klòsztór kartësczi
Zómkówò Góra
W Gduńskù Sobiesczi,
Piòsznicë grobë,
Swiecëna bitwa,
Mòdròk ze zëta,
Hélu rëbitwa,
Diòbelsczi kamién
I mrëcznò mòłniò,
Tatkówé remiã
I mëmczi pòłnié,
Swòrzewsczé cëda,
Swiònowskò Marija,
Jezòrnò rëba
Wëjra Kalwarija
I tak wëmieniac
Jidze do rena
Bò to je naszò
Kaszëbskò Zemial!

Stanisław Janke

VIII.

Kòchóm réze
Lubiã òbzerac snòzòtã
Swiata Stwórcë
Rákã lëdzkã ùmùjkónégò
Nótã serdeczną
Strojnë miasta i wse
Pòd baldachã nieba

Kòchóm réze
Bò z kòzdi z nich
Chòcbë nòdalszi
Czej ju dësza namiknie
Nowim widã
Wiedno mògã wrócëc
W mój mileczny mòli swiat

Bożena Szymańska

Cwiczënczi:**I.**

- Jak wëdrzi droga Józefka w rozmajitëch cządach rokù?
- Wëmieni elementë rodë na ti drodze.
- Òpiszë drogã, chtërnã tã codzëń chòdzysz.

II.

- Przed czym ùcékò „jò” liriczné w wiérztce Ł. Jabłońszégò?
- Co pòwtòrzòł ò namienienim stòri Michòł w *Żëcym i przigòdach Remùsa*? Przërównòj jegò słowa z zachòwanim liryczny òsobë.

III.

- W kògò miono wëpòwiòdò sã liryczny pòdmiot w wiérzce *stegna*?
- Dze i szlachã kògò turzi wëspòlëznowi pòdmiot?
- Jak òstelë nazwóny pòprzëdcë wëspòlëznówégò pòdmiotu i ò czym to przëswiòdcziwò?
- Jak òstalë achtnioné symbòle: *zapadli zómk*, *remùsowò nimòta*, *królewionka*, *skazò-nò mòwa*?
- Jaczi cël towarzi wëspòlëznówémù pòdmiotowi na stëgnie?
- Òdczëtòj z wiérztë akronim i ùložë krzizną tågòdkã, w chtërnym òn mdze zëwiszczã.

IV.

- Co wedle lirycznégò pòdmiotu wierztë J. Labùddë mòże bëc wskôzã drodżi?
- Òpiszë, jaczé słowa i pòrównania nadôwają drodze swójszczëznë?

V.

- Co sprawiło, że wespółim lirycznégò pòdmiotu w wierzce E. Warmòwsczi je kòmùdny?
- Czégò zafelało lirycznémù pòdmiotowi?
- Jak czas zjinacził wëzdratk stegnów?

VI.

- Pòdôj czim jesz jidze jachac òkòma pòjazdù ùkrëtégò za słowã *wóz*.
- Czim tã nômilì rëzëjesz i dlôcze?
- Pòdlug mòdla zrëchtowónégò bez T. Fópki zredaguj swój sms do Pana Boga ò wëbiérk drodżi i szczestlëwą rëzã.

VII.

- Przepiszë wierztã St. Janke i kòl mòlów, jaczé tã znajesz, pòstawi „+”.
- Spòrządżë zachãbã wëbrónégò mòla szcerowónã do twòjich drëchów, chtërny tam jesz nie bëłë.

VIII.

- Dlôcze „jô” lirycznë w wierzce B. Szëmańsczi kòchò rëzë?
- *Można wyjechać, ale gdzieś trzeba zostawić klucz* – pisôł ks. J. St. Paserb. Czë jidze ne słowa òdniesc do wierztë pòetcki? Pòdzëlë sã pismienno swòją refleksją na nen temat.

- Napiszë pòwiôstkã na temat: *Kòrbionka z drëchã òb czas rëzë*.
- Pòdôj synonimë słowa *droga*.
- Zaznaczë przëkładë, w jaczych wszëtczé wërazë zachòwałë prastłowiańską grëpã TarT
darga, wróbel
broda, bardówka
darga, warna
wrona, droga

Je za co dzãkòwac...

Lëdzczim trudã skrwawioné zemie,
Wszelejaczim zbòżã òbsóné,

*Òjczë nasz, Të, chtërny jes w niebie,
Niech Jimiã Twòje mdze swiãconé.*

Òczka jezór wetkóné wszãdze,

Bòżë, królestwò Twòje przinãdze,

Do kòscoła wąskò stegna mòja.
Gdze co dzën spòtikóm Ciebie,

*Bãdzë wiedno le wòlò Twòja –
Takò na zemi, jakò w niebie.*

Sztormówé mòrza òczë ceszã.

Chleba naszégò dój nóm dzysò

Blizë swiëcącë nocnym czasã
I stòrë pòchiloné domë

*A òdpùscë nóm winë nasze,
Jak më dlëżnikóm òdpùszcziwómë.*

Skrómny krziż na pòlu przë drodze,
Dobrë słowò chłopa biédnégò.

*Na pòkùszenië nas nie wòdzë,
Le nas wëbòwiôj òde zlégò.*

Za wszëtkò, co Të mie, Bòżë, darowòł –
Że żëjã i òbzéróm swiat czarowny –
Aż pò wieków wiek Ce bádã dzãkòwòł
I tczil òbròzczi Twòje tak cëdowné

Amen

Robert Żmuda–Trzebiatowski, *Òbròzczi z Kaszëb*

*Òjczë nasz, jaczi jes w niebie,
niech sã swiãcy Twòje miono,*

niech przinãdze Twòje królestwò,

*niech mdze Twòja wòlò
jakno w niebie tak tãż na zemi.*

Chleba najégò pòwszednégò dój nóm dzysò

*i òdpùscë nóm naje winë,
jak i më òdpùszcziwómë naszym winowajcom.*

*A nie dopùscë na nas pòkùszeniò,
ale nas zbawi òde zlégò.*

Amen

Òjczë nasz, [w:] *Më trzimómë z Bògã*

Wójcenaś

Wójce naś, chteri jes v njebjesech.
 Svjęce sę jmję twóje.
 Przindze krolewstwo twóje.
 Będzie wóło twója
 jak v njebje tak e na zemj.
 Chleba neśeho pówśedneho daj nom dzisaj.
 A wódpusce nom naše vjne,
 jak me wódpuścome našim vjinowajcom.
 E njewódze nas na pokuśenje.
 Ale nas vebavj wóde złeho.
 Bó Twóje je krolestwo e moc e ćesc e chwała
 na vjekj vjekov.
 Amen

Z wędónégò w 1861 rokù w Swiecu nad Wisłą katézmùsa tlómaczonégò z niemiec-
 czégò jãzëka na kaszëbsczi przez Wòjkasëna ze Sławòszëna (Floriana Cenówã) i w jegò
 pisënkù.

Òb czas ny edycji Verba Sacra (zdrzë òdjimk) aktorka czëtała téż pierszë, tejczasną ka-
 szëbizną zapisóné słowa *Mòdlëtwë Pańszci* Floriana Cenówë z òk. 1850r.

Cwiczączi:

- Co bëło inspiracją wiérztë R. Żmùdë-Trzebiatowszczégò?
- Pòdzëlë sã refleksjama, jak wëzdrzałabë wiérzta bez wstawionëch wëjimków *Mòdlëtwë Pańszci*. Pòmòżë so òdczëtëjãcë jã z pòminiãcym dzélëków mòdlëtwë, a pózni w cało-
 scë. Jaką funkcjã spëlniwają wstawioné wëjimcziz?
- Przeanalizuj jak sã mò *Mòdlëtwë Pańszci* z wiérztë do wersji z mòdlëtwënika *Më trzi-
 mómë z Bògã* i historiczégò zòpisu F. Cenówë.

- Zwrotu *cos wëzdrzi jak pócërz bez amen* ùziwómë, czej gòdómë:
 - ò przëpòlonym jedzenim
 - ò spikù bez mòdlëtwë
 - ò nie skùńczony robòcë
 - ò nic niewòrtnym mëslenim

Ò, mòja kaszëbizna, szczescym mie mdze!

/Jón Trepczik/

Mówi, spiéwò i pisze –
 i rechùje sã w swiece.

Wiele bôczeniégò darzi mòwie. Mò swój spòsób ji rozmie-
 niò i czëcégò. Mò swój stil i taczë wëczëcë, że w jegò wëmòwie
 òna mù zwãczy – pòspół z akcentacją i szëkã słów, i spròwiò,
 że nen, co jã czëje, mùsi jã téż pòlubic, chòcëbë niejedyn bra-
 cyn chòcëbë na niã bëc glëchi.

Jón Trepczik mòwã czëje. Òn sã we wszëtczim w ni
 wëpòwiòdò, ò ni przemészliwò, i je ò niã dbali, jak matëch-
 na ò nòmilszë swòje dzeckò. Je w ni całowny swiat – snòzo-
 ta nòtërë, w chëczach sostrë i bracy, a w nich to, co zdzi-
 nãło, a przedërchało przez teli stalat, do dzys – nòrodny skar-
 bańc, zatacony donëchczòs leno w domòcëznie, a ters ju sło-
 wã drëkòwónym mò wińdzenië na swiat. Trepczik chce, żebë
 mòwa sklënia „jak słuńca wid pësny”.

Je w nim jakòs mistika, a nowé widzenië swiata w jaczim żëje, w jaczim je mù
 namienioné bëc wiérnym rodny mòwie ju na wiedno. Chòcëbëm ò jednym krótkò
 przëbòczëc.

Tatczëzna je dlò nie wszëtczim. Zamikò w ni bòdòj wszëtternòstkò. Przëzdrzec sã je
 wòrtno temù, co mò na meslë, czej pisze i spiéwò ò swòji tatczëznie. Czëje w se prawò
 miec doswiòdczenië, że mòwa to prawie to samò co òjczëzna. A tatczëzna bez mòwë
 rodny to bëcë, co stracëło swòje miono i bënowé żëcë. W rozmienim, pòjãcym Trep-
 czika mòwa – tatczëzna to zgòdné bënowé czëcë z tim, co sã wkół dzeje, widzy i je.

Trepczikòwi je za mało nazewac kròj, zemiã, wies czë miasto – òjczëznã. Zemia bez
 bratiństwa, sosterstwa – òjczëznã nie je. Bratiństwò bez mòwë rodny – to jesz nië òj-
 czëzna. Mòl, dze sã ùrodzył – to téż nie je jesz òjczëzna. Dopierze to, co sprigò wszët-
 kò razã w jedniã, bënowé czëcë z òkòlim człowieka, z jegò historią, towarzi mù òd ma-
 linkòscë – to pròwdzëwò je òjczëzna – tatczëzna, a tim, co wszëdnò przenikò je – mi-
 łota. Miłota do zemi, co gò wëda na swiat i co na ni je. Je mù bezwzglãdnym impera-
 tiwã; biwò, że i zwãptienim, cemżã, ale i nòdzejã, że doždò szczescégò dlò ti, co biwò
 i zabëtã. Tak rozmiejã jegò pisarstwò, jegò dzejanië, jegò żëcë.

Je w Trepczikù cos procëmnnégò nowim dzys czasóm. Czëje sã bëc dzelã nòtërë,
 chce żëc w harmónii z nòtërã, chce na wiòldzim swiece barnic swój mòlëk – tatczëznã;
 je procëm zabijaniémù słabszégò, żebë mógł żëc mòcniësi z piekła rodã. Nie dò sã
 zabëc, że za kaszëbiznã zdżinãł Léón Heyka. Kaszëbizna Trepczika je leno do lubieniò,
 do szónowaniò, do oblòkaniò w „strój búsny”, to znaczy do lepszégò pòznòwaniò,
 ùczeniò i bógaceniò w słownictwò sygajãcë jesz czasów pralechicczich. Tatczëzna je
 jegò szczescym – nië zgardã, jak niejedyn chce.

Jón Trepczik - karikatura
 ks. B. Sëchtë, [w:] Walkùsz J.,
Piastun Słowa ks. Bernard
 Sychta, Gdańsk-Pelplin 1997

Trepczyk òstòł sobie wiérny przez całi cyg swégò półwiekòwégò pisarstwa, pisa-
niò chòranków, a wiedno w służbie dlò tarczèznè nad rozwicym ji nówòznieségò
bècégò mòwë. Bez ni nie bëłbë Trepczikã – jaczim je i òstónie. Mòże bëc bùszny z te,
a më z nim.

Feliks Marszałkowski, *Piãcdzesqł lat pisarstwa*

Nié, nié, to wcale nie bëło tak letkò zamienic zbòlałą jaż do biòłoscë kaszëbską hi-
storiã w nabrzmałi zwãk, jak drobné kamiszczki w jantarowã kòrónkã. Nié letkò bëło
rozpisac nã dziejowã i twòjã gwòsnã teskniãczkã na sztòłtné nòtë, jaż sã zagòją wszët-
czé renë i ùcëchnie zwiarti trzòsk, chtèrnégò pòmion wcyg przëchòdòł jak nòpar-
tò òmóna. I téż nié tak letkò szło przesztòlcëc nen mëmczën szept jaż òd kòlibczy,
dzecynny pòcérz jesz bez wëkòszlawiony wiarë, zwãk swiònowsczych zwònów na
Aniòł Pańszczy, cemnicã wòjnë i jadowiznã niehcóny wòlnotë – na spiéw bez pùrta-
czenié. Mie sã jednak zdaje, że tã to wszëtckò nosył w se, jakno dzëwé łzë w złoti szòl-
ce i përzinkã strachù, żebë to sã nie zamieniło w krzyk, chtëren bëł wcyg tak bliskò, że
pò pròwdze. Ale czasã to ce jednak mùszalo bòlec to gwòsné i cëzé doswiòdczenié,
a chòc tã nie dòł tegò zmiarkòwac, melodëjò pòwiedza całã resztã i òsta strzód nas
jak chléb na pòkrzeszenié.

Jan Walkusz, *Chwilczë zarzekłë w spiéwie i słowie*

Mërgò pëszny kwiat rujana
Wëczipionym strzébrã wszëtczich zymków,
Z krążëcã mòtilów berëje Wdzydzana,
Wëtrafi tu z dółci nawetka pò cemkù.

Z kwiatégò warpù gòbelinów,
Z zaòstalëch megaronów dzysò w zgardze
I dwùch ùschòwónëch w bezdomnoscë trëmów:
Annë Croy i Bògùsława w slëpszcim gardze.

Karno grifów òdewstało ze starbnoscë,
Przënãconé blizã słówów òdsmierconëch,
Òdchùchónëch jaż do dna snòżnoscë,
Pòlëtã Remùsa, czëłotã Marcëną.

Skrë i gromë na ti lirze,
Bò ji strënë ùcwiardzone w arkónszcim ògniszczu,
Blëzi sã wòjarszcich piknòlców nòtëre
Nigle jawernotë na grobiszczu.

Do przepadni bëło czësto bliskò –
Na dłużawã łódczi Czernikòwi
Równak swòjim czòłnã Méster Jan zakreslił
Na Bòłce naje dodóm zdënkòwé.

Kòlcënk zmiëru wcyg wskòzywòł,
Namienionã słowòrodnã zemiã.
Gdzie le jinszi zdrzelë snòdkòsc dzywnã,
Òn glãbiznã widzòł i Winetë sklenié.

Zòs zbëlñioné i zmłodzoné słowa pòtlukòcze
Donëkóné jaż za grańce dosłownoscë
Skrzã sã bë chto na nie prisnął z tãczë
Kaszëbskò tej sã sta snicym w jawernoce.

Spik nen mò dzëwczãcé mòdré òczë,
Z kòzdëchnégò zwãkù wëmruziwò sã mùzyka
Nòtë sã mòcniészë òd złëch losów,
Nie zdżinie żurawiwò bùkòlëka.

Ptòchë chtërne zawierzają swã nòmianã
Dalecznoscë, ùskrzidloné sã wdarzeniem gniòzda.
Chòcbë wszëtczë widë zmiklë nad karnami,
W rozpãklënie bùchawicë zaòstónie Zrzeszë gwiòzda!

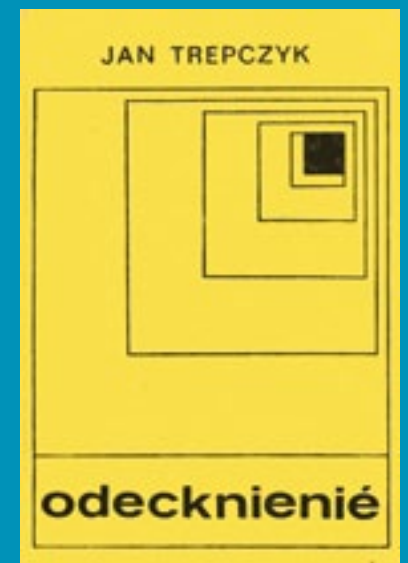
Dlò przinđnotë – brzadowanié metafòrów.
A teròznym òmùjkanim wietwiã stepów,
Czejbë chtos pòdkùlnął w żniwny gòrac
Zbònk z nòpitkã dlò przëpraglëch lëpów.

Jan Zbrzyca, *Piesniòdzej z Wejrowa*

Pësznò mòwa, dëchtowné słowa
cud, mòc, w swòjich mëslach wëpòwiedzòł
Wiòlgòsc robòtë – Zmartwëchwstòwò
Méstrze, to przez Twòje „Òdecknienié”!

Nigdë Ce nie znòł, nawetka nie widzòł
A tak a tak Ce znają, czej dëszã òstawił
Cknącã lasã, mòrzã, tobakã
Prostò domòcëzna a tak apartnò.

Gwizdò wiater, zakòlibòł lëstë brzòzczci
Westrzód witków, lecy, spiéwò
Tuńc mò z bómã. Òpòwiòdò!
Wej! Twòja smòlnica dërch sã pòli!
Brzòzczci szczestlëwé bielënechné
pòkòrnechno sã klóniają,
wiaterk letëchno je wëdżibò
To do wschòdu i na zòchód. Òpòwiòdò!
Wej! Twòja smòlnica dërch sã pòli.

Zwònią zwònë, dmą w bazunë
Zbrojnô mòc ze spikù wstówò
Przëstrojoné w Grifa są stanice
Dëch nôrodu nad bòjewiszczã stoi
Të naji prowadzë w biòtkã ò wëtrwanié.

Michał Pieper, *Diłó Méstra*

Na Parnasu czëbkù
graje na lutni
pëszną spiéwã
Méster Jón.
A w spiéwie
ny
Bòlt rëczy, grzëmi;
gòwarzą ptòszczy
i kaszëbsczy lud
prosti;
szëmią chòjnë,
szëmi bór,
spiéwã
czëc je òd jezór...
A spiéwa na
nëkò chùtkò
jak skra,
jak mòłniô,
i niese wid
òd Bòltu
jaż pòd Wkrã.

Alojzy Nagel, *Méster Jón*

Ach, złotnô lëra w Chmielnie zatopionô!
Temù kaszëbskò piesniô naj zabëtò.
I nìcht nie wiedzòł, dze òna ùkrëtò.
Gdze rôz le czëc tam – sam skòli zazëbionô.

Rôz – chaja wëwróca jez'ra kòrëto,
A nalôzł knòp jã na zberk wërzuconą:
Strënë dërgałë – slòdë zabòczoną,
To złotnô lëra nigdë nieùczëtò!

Naszińcóm niese wiòlgą wiedzã nową!
Staltné piesnie jemù z lëpów plëną,
Stolemny głos i tatków dërné słowò.

A chto ny strënë głos ùczuł rôz leno,
Temù w zmiarżłim sercu zymk òtmianë,
„Kaszëbi jesmë” bűdzy – zëw statatny.

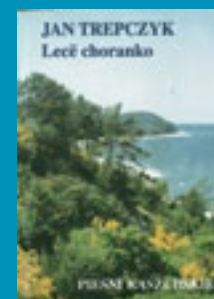
Stefan Bieszk, *Trepczyk*

Cwiczënczi:

- Jak wedle aùtora wspòminkù òdnòszòł sã J. Trepczik do rodny mòwë?
- Jak J. Trepczik rozmiòł pòjãcé òjczëzna? Co sã w ni mùszi zamëkac i co je nòwòz-niészé?
- W jaczi spòsòb J. Trepczik òdnòszòł sã do swòji Tatczëznë i co mù sã nie widzało w nowëch czasach?
- Napiszë wëpòwiédz na temat: *Jak jò rozmiëjã òjczëznã*.
- Wëpiszë z tekstu jistniczi dzechnégò òrtu ùzëté w znankòwnikòwi òdmianie.
- Dofùluj tòbelkã słowama z eseju J. Walkùsza, a dowiesz sã, dlòcze mùzykòwi *nie bëło tak letkò...*

Zwrotë òpisëjãcé robòtã mùzyka	Co brzëmi w Trepczikòwëch piesniach?	Jak brzëmi Trepczikòwò melodiò? W co òsta zjinaczonò?
zamienic na zwãk		
	dzejowò i gwòsnò teskniãczkã	
		spiëw bez pùrtaczenié

- Co pòmògło Méstrowi òblëc w zwãczy pròwdã ò Kaszëbach? Jaczych artisticznëch strzodków ùził eseista w òdniesenim do mùzyczy bòhatera i jakò je jich rolò?
- Wëwidnij pisënk przeczeniò *nie* w teksce.

- Wëwidnij włòsné pòzwë z wiërtzë J. Zbrzëcë i pòkòzë jich sparlãczenié z bòhaterã wiërtzë.
- W czym widzòł pòeta zdròdło natchnieniò swòjégò drëcha?
- Jaczé mòtiwë pòezji J. Trepczika òstalë przëwòlóné w wiërzce?
- Pòdòj z wiërtzë argùmentë pòcwierdzywajãcé mésternosc pòeticzégò słowa J. Trepczika.
- W czym widzy aùtor wiërtzë wòrtnotã Méstra Jana w cëchòwanim kaszëbskich dzejów? Wëwidnij na spòdlim trzecim czwiòrti strofczi.

- W zbiérkù *Lecë chòrankò. Pieśni kaszubskie* J. Trepczika (na òdjimkù) nalézesz pieśniã jakò òsta przëwòlónò w 7. strofce. Naùczë sã jã spiéwac.
- Wëwidnij òdniesienié liriczny òsobë w wiérzce M. Piépera do zbiérkù z òdjimka. Pòdòj title jinëch zbiérków pòezji J. Trepczika.
- Co sprawiło, że pòeta znòł Méstra Jana, chòc gò nigdë nie widzòł?
- Òkreslë rolã pòwtórzeniô: *Twòja smólnica dërch sã pòli*.
- Wëpiszë z wiérztë zdrobnienia i òkreslë jich rolã.
- Òdszëkòj w wiérzce czasnik ùżëti w dlëgszi fòrmie i òdmieni gò.
- Òddzelë w wërazu *bòjowiszczë* fòrmant i òkreslë jegò rolã.
- Òdmieni słowò zwón i ùtwòrzë rodzënë słów sparłãczonëch. Pòdòj òbòcznoscë.
- Przedstawi tematikã wiérztów J. Trepczika na spòdlim wiérztë A. Nògla.
- Òkreslë fùnkcyjã pòeticzczégò òbròzka w pierszim zdaniu wiérztë.
- Zazdrë do biografnëch zdrzòdlów i przedstawi lëterackã drogã Jana Trepczika na kaszëbsczi *Parnas*.
- Òpòwiédz, jak zòbrazowòł S. Biészëk znaczenié J. Trepczika dlô kaszëbsczi mùzyczi w pierszych dwóch strofkach sonetu.
- Przedstawi wzòjné sparłãczenié słów, tónu mùzyczi i głosu J. Trepczika. Wëzwëskòj materiał z wiérztë i wëzi pòdónëch dokazów.

- Wëpiszë z pòdónëch tekstów, jak pòecë òkresliwają J. Trepczika. Wëwidni ne òkre-slenia.
- Pòdòj jinëch kaszëbsczi ùsòdzców, co ùklòdelë mùzykã do swòjich wiérztów.
- Zazdrë do zbiérkù kaszëbsczi piosniów (na òdjimkù na str. 169) i dofùluj tòbelkã.

Aùtorzë słów wiérztów	Title jich wiérztów z mùzykã J. Trepczika
Aleksander Labùda	
Aleksander Majkòwsczi	
Jón Rómpsczi	
Alojzy Nòdzel	
Jón Piepka	
Sztefón Biészëk	
Marian Selin	

- Napiszë wëpòwiédz, w chtërny ùdokaznisz słowa J. Walkùsza, że melodiô J. Trep-czika *òsta strzód nas jak chlëb na pòkrzeszenié*.

*Wôžné, že w těch krôjnach je to,
co dló ciebie je baro wôžné.*

/Jan Piepka/

Gbùr

I.

Gbùr to mùr.

Gbùr spi, a mù rosce.

Witrzónka wëzdrza!
 Gbùrze!
 Słuíce ju w górze!
 Dzeń ce bùdzy.
 Wsowô kapela skòczno rznie
 W zespòlim niemałim:
 Ptòch reny
 W pòlu zwòni,
 Kùrón slòdë za nim gòni.
 Wróble na gwòłt trzòskùją,
 Gòłabczi tuńcëją,
 W kropczy skórc
 We wisznie, na wszëtkò gwizdze.
 Przedstówiają sá, chto le mòże:
 Żółto brzëszk z łepká, piersama
 I brzëchá żòłtim.
 Drózda w kropczy – rozspiewónò,
 Wiszónk,
 Wòlë òczkò z ògónká w górá zadzartim,
 Mùchòłówka,
 Sztigłëca ò bestrëch piórkach,
 Czubel z czëpká,
 Dudk téż w czëp przëstrojony,
 Żòłtò zofijka, co wòlò: jiglija... zofija...
 Farwny dzádzól w ògrodze drzewa bëkò,
 Dlò se pònarwë szukò.
 Z òbòrë czëc,
 Jak kùra gdòcze,
 Gąsór krzicze,
 Kaczka kwacze,
 Swinia kwiczi,
 Krowa rëczy,
 Kòza meé... meé...
 Baran be... be...
 Wszëtkò swégò chce.

Taczi to gbùrschi grôłczy wszëtczé są pòrenë.
 Ùwijôj sã, ùwijôj, gbùrze!
 Czas lecy.
 Frisztëk na stole:
 Przeżegnanié,
 Swójsczi chléb rżany czë prostowi,
 Nierôz i szlëchtowi abò żernowi,
 Masłã còrniãti,
 A szmòłtã żlë krowa stoi.
 Zbòżówka mlékã zalónô,
 Chléb swięzi, masło krowië –
 Dôwają zdrowië.
 Praznica, gãsô òbóna z jajama –
 Niedzélne to jedzenié.
 Jesz òbetrzec wąsë,
 Zazëc tobaczi,
 Lëtewkã na se,
 Bótë na nodzi,
 W nòrt kòrczi,
 Lécczi, batug w gòrsc –
 Jazda na pòle!
 Swięzim lëftã jaz pòchnie,
 Zamanówszë wiaterkã chùchnie.
 Miło sã òrze
 Ò reny pòrze.
 Wiérny skòwronk szari
 Calëchny dzén z nim bawi.
 Latã nôwigòdni –
 Na bòsòka za plëgã.
 Cziwùt na Stawach sã òglòszò
 I jinszé ptòchë zewsządka spròszò:
 Bestrégò bekasa,
 Sëwã plëszczkã z ògónkã jak òna sama,
 Czòrnégò kòsa,
 Jaskùleczczi z biòłim fartuszkã,
 Pòpielato-sëwë gapë,
 Co pò szczibach skòczã,
 A sykòrczi téż.
 Sroczi z dludżim ògónã pòdwòrzë przezérają.
 A tu hijë...! W przòdk...!
 To czuder...! to hòjt...! prrr...!
 Nazòd...!
 Takò to gòdzënama
 Kòńskò gòdka jidze midzë nama.
 Tej-sej batugã sã czidnie.
 Chto dobrze òrze,

Mô chléb w kòmòrze.
 Na stegnie kòsziczk i kanka stoją.
 Pòdpólnik.
 Sztërk bądze spòczink.
 Nie wara to długò
 I znòwù hijë...! nó...! dali...!
 Bòcón w czerwònëch skòrznich gónë mierzi,
 Pilëje łączy
 I żabë mácii.
 W tim klapra we dwòrze: diń...! diń...!
 Na ceglarni gwizdze,
 Kartëskò piła rëczy,
 Czëc zwònë chmielëszczë,
 Jak pògòda –
 To i swiònowszë i kartëszczë.
 Téż zarò bòcón ze swòji robòtë
 Wali do chałëpë.
 Na stodole klekòce swòje: kle...! kle...!
 Bò pòłnië je.
 Sztápónë bülwë zaskwarzoné
 I kwasné abò szadé mlékò do te.
 Abò je przegòtówka.
 W nym na pòdwòrzim rajbach sã stół
 Jastrzib rabùsznik jedno kùrczã szarpnął.
 Chto mô chòwã,
 Mô i szkòdã.
 Jesz kask przerwë
 I zarò dali na kòchóné pòle.
 Wnet pòdwiëczòrk...
 I dali to samò.
 Niezadługò gapë w karnie
 Wrócąjã ze szkòlë.
 Czëc wieczórny zwòn: bim...! bam...! bóm...!
 Czas jachac z pól.
 Czerwònò kùgla słuńca pòd Gòrczã
 W tóni nazéwóny: Na Kònia
 Łapalëcczégò Jezora tonie.
 Zdrzec na kąpiącë sã w jezorze słuńce,
 Co òbmëté pòrenë nad Bilowsczim Lasã wżéniknie.
 To tak je cos dlò dëcha.
 A dlò cała –
 Na stole wieczérzò stała:
 Szadé klósczi,
 Bülwòwò zòcérka abò krëpë.
 I tak wiedno wkół.
 Pònémù òprzãt żëwiznë.

W pògódny majewi wieczór
 Miesąc z pápá na dót
 Na niebò wlecół.
 Z pápá piecze – kòzdi wié.
 Pòwëzi nad wzénidzenim
 Pannë ze Lwá sá szpalkùją.
 W zenice – Wiòldzi Wóz z Kùczrà czekò.
 A nad zańdzenim Wieczòrnica
 I na pòszëkù stoją:
 Bùla, Panajezësów Pies i Trzej Strzëlcowie.
 Strózwie wieczora na wachce:
 Kòzelk, co trówá seje,
 Kasper skrzeczi,
 Lelek òpòcëszkà lecy,
 Sowa, szátopiérz,
 Chrzàszcze bzykają –
 Wszëtkò to stwòrë nocné.
 Żabë jesz pòpis dają.
 I tak dzén sá kùńci.
 Pòcérz mów!
 Bògù dzáká zlóž!
 Nocny spiéwòk – słowik
 Do spikù ce tuli.
 Pétrólká zdmùchni!
 W jimiá Òjca i Sëna...,
 Ju ce ni ma.
 Tak to lecy
 Dzén jeden... drëdži... za nim trzeci...

Ta dównò wies, snòžò,
 Z przëczëpníatima chëczama,
 Dëmiącyma kòminama,
 Pétrólkama z zacadzonyma cylindrama,
 Z kòrkama,
 Pòchnącyma ògrodowima
 I pólnyma kwiatama,
 Z rozesmiónyma ptószkama,
 Zwòniącyma kòsama,
 Drewnianyma grablama,
 Z czerzenkama kápów torfù na łákach,
 Wëbiéranim bùlew
 Jesenią hòkà, w szorcu, na kláczkù,
 Trzë rëdži naròž.
 Na jich kùńcu wëklepanié kòrków.
 W mroznà zëmà na klepiskù
 Trzë cepë, jedne bez drëdžë,

Klip...! klap...! klop...!
 Żëto tłëkà.

Starò wies.
 Co z tegò òstało?...
 Wspòmink... i bòcón na gniòzdze.
 Jak jegò nie bádze
 Wnenczas wsë též ju nie mdze.

Ks. Leon Kuchta, Na łczã gbùra

II.

Nòtrwalszim i nòtańszim nòrzádzà kaszëbszczëgò gbùra bëło i je dzesãc pòlców jegò i jegò białci. Z jinszima nòrzádzama biwało rozmajice. Tima nòpòtrzëbniészima bëłë i jesz długò òstóną widłë, szëpla i seczera. Ò nich trzeba rzec, że bëłë we wikszej dzëlu mòcné. Te fabryczné, jak widłë nie gnálë sã w paragraf, jak to terò biwò. A szpòda czë szëpla le kask zasrëwòtała, czëj zawadza ò kam. Seczerë bëłë dobré, bò robił je kòwól. Ze statkama do òbróbci pòla bëło wszelejak. Bëło jich mało: pług, bróna, płużk (redło) i wóz. Bróna bëła drewnianò z żelòznéma gòdzama. Wóz bëł drewniany, tëmròtë miòł zbité z dëlów i taczé same kùńce, w razë pòtrzebë mòcowóné żelòznéma prátama. Wóz słužil do wòzeniò zbiorów z pòla, gnojù, do przewòzci chòwë i lëdzy. Do zwòzci zbòża, zamiast tëmròtów zakłòdóné bëłë żniwné dròbczi. (...)

Pò pierszi wòjnie te pòlkòszci zaczinalë dżinac i pòkazywało sã coròž wicy briczków, ale stòrëch. Pòchòdzëlë òne z miast, dze w módã wchòdałë àuta. Mieszczóni likwidowelë gòspòdarczi i wëzbiwelë sã briczków. Likwidowóné bëłë též zaròbkówé doròzci. A na wies wszëtkò bëło przëdatné i dobré. I niejedny jesz sã w tim panoszëlë. Niejedne wòzëdła bëłë ju dosc tëli sfatigòwóné tak, że czëj sã jachało drogą, to te kòła sã kòlibalë na wszëtczé stronë i zarzinalë w piòskù, a kònie sapialë i sã pòcëlë. Wòlałëbë gwësno stanac i so òdpòczac, le kùczer jim na to nie pòzwòlił i wiedno léckama je „dojil”. Batugà pòganiac nie wëpòdało, bò lëdze tą samą drogą szlë do kòscoła piechti. A gbùr na tilnym sedzenim ze swòją białką sedzòł jak na szpilkach, ze strachù, że kònie staną. Co bë to bëł za wstid! I tak te wstëdu bëło dosc, że gbùr w briczce jachòł krokà. A w briczce przënòlëgało sã jachac drab. Në ale ju sã zajachało do probòszcza, na pòdwòrzë. Tu kùczer mòže bezpiecznie kònie ùszëkòwac, nafutrowac i napòjic. Dodóm sã pòjedze lepi. Bò to pùdze përnà z gòrczi, przënòmni w tim mòlu, dze nòwicy lëdzy jidze.

Gòdało sã tej, że na Kaszëbach sã taczé stronë, dze gbùrzë sedzą na wòzu, czëj jadą z górë, a czëj pòd górà, tej trzeba zlézc i jesz wóz pchac.

Bògatszi gbùrzë mielë bëłné briczczki i mòcné kònie. Kùpòwelë též nowé wòzë na piórach (resorach). Na taczì wóz sygło dostawic drëdžë sedzenie i to sprawiło za briczką. Ù taczich gbùrów mògl ju napòtkac jinszé maszinë rolnicze, jak: kòsarkà, żniwiarkà, a nawet kòpaczkà do bùlew. Le te bëłë nòprzód nieszëkòwné i mało przëdatné. Òstòwiałë bùlwë w zemi i baro je tłëklë tima stalany prátama.

Andrisów Gùst, Nòrzádza gòspòdarszczë

III.

Kùncził sã 1946 rok. W pòlu bël ju kùnc z robòtama, òstòł le òprzãt w chłëwach. Anielka dojiła krowë, futrowa swinie i dozërała mòłą chòwã: kùrë, gãsë. Në i miała dosc robòtë w kùchni. Jò futrowòł kònie, krowë, òwce. A Karl w kòzdi pòrénk i wieczór wërzucòł gnój. Czasã më w krowë draszowelë. Zdrowie kòzdémù z nas tedë słužëło. Le Anielka z miesãca na miesãc stòwała sã coròz barzi òkrãglò. Ale bëła białką wëtrzymalã i z bële czegò so nic nie robia.

Przësłë dludżë jesénne wieczorë. Ù nas nie bëło wnczas radia ani telewizora, tej më so përnã spiewelë – pòbòżné piesnie i wszelejaczë frantówczy. Anielka jich znała wiele. Lubiła spiewac i miała piãkny głos.

Òd naszich òwców më mielë nastrzëglë dosc tëli wełnë. Le bël kłòpòt z dostanim kółka do przãdzeniò. Òkòzało sã, że matka Karla mò doma dwa taczé kòłòwrotczy. Tej Anielka zapakòwała Karlowi dwie torbë jòdë, da mù téz përnã wełnë i grosza. A òn to z wiòlgã ùcechã zawiòzł swòji matce i przëwiòzł nama no kółkò. Tedë Anielka sã zarò wzã za przãdzenië, ale ji to z pòczãtkù nijak nie szło. Bò doma le ji mëma wiedno przãdłã, a dzëwczãta wiãzlë. Ale pò jednym dniu próbòwaniò nabrała dosc dobri wprawë i z czasã tak sã jãła ti robòtë, że trudno jã bëło òderwac òd kółka.

Ze zwiżanim òprzãdli wełnë ze szpòlczì na mòtowidłò nama kãsk pòmògòł Karl, chtëren doma téz tak nieròz mòtòł. Na òstatkù przësłò sukanië wełnë, pò dwie, trzë nitczy. Z tim Anielka so ju sama radzëła czësto dobrze.

Pierszë nitczy ùprzãdłë przez Anielkã mielë dosc wiele kùrziczków. Ale pò latach mòja białka sã stała w ti robòce pròwdzëwim méstrã i nitczy przez niã ùprzãdłë nadòwałëbë sã i do wiãzeniò maszinowégò. Nòwikszim równak hòbbi Anielczy bëło wiãzenië (tak samò jak téz héklowanië i wësziwanië). Tã żilkã do babsczych robòtów przejąłë pò Anielce pòtemù téz wszëtczé nasze córczi (a mielë jesmë jich piãc).

Bolesław Jajdzewski, *Wspomnienie kaszubskiego „gbura”*

IV.

Droga bëła mòkrò, letczy deszcz còrnãł zemiã, le blòs na tëli, że słuńce bëło w sztãdze pełni rozwidnic pòla. Blónë pònëkiwalë lëdzy, nad łãkã piszczalë cziwùtczy i skòwronczy spiewalë zbòzu slédné piesnie.

- Ò, zdrzë Czeszkù.

Réga kòsników ùdziba sã równo nad niwã.

- Czë blónë nie wiedzą, że żniwa przënòszają lëdzóm ùbëtk na zaòstałi czãd rokù? – spitòł Czeszk.

Më ju stojelë. Kòsniçë régã seklë wedle niwë, za nima białczy, a młòdszi rzeszëlë snopë i stòwielë sztëdżi.

- Pòmòżesz? – spitòł Czeszk – i zarò dodòł – Bò jò chãtno.

- Czeszkù – jò szepnął. – chcëmë le nie przeszkadzac. Tuwò

sã dzeje cos nadzwëkòwégò.

- No – przëznòł mój – mòłowiòldzi drëch. – Robią to tak szëkòwno, że nie rozapartnisz robòtë òd pieszczotë. Wiedno, Czeszkù, òdkãdka lëdze mùszą rechòwac le na swòje rãce, na swòje pòlce, na se.

Jan Piepka, *Rozmowy z Cieszkim* (tłum. W. Myszki)

Ćwiczënczi:

I.

- Chto je bòhaterã wiérztë ks. L. Kùchtë? Czim sã zajimò?
- Wëpiszë rozkòzowné zdania szërowóné do bòhatera wiérztë i òkreslë jich fùncjã.
- Jak czas parłãczy sã z żëcym gbùra? Wëpiszë òkreslenia tikajãcë czãdów dnia, tidzenia, miesãca, rokù.
- Jaczé atmòsfericzné i astronomicznë zjawiszczã towarzã robòce gbùra? Wëpiszë je.
- Wëpełnij tòbelczì:

Ptòchë, òwadë, gadë, bédłò, zwierzãta	Òkreslenie i wëzdrzãtk	Co robi?

Co?	Zwãkòszlachòwné wërãzë

- Spòrządżë pòdług wiérztë dniowã jòdnã kartã gbùra. Dofùluj jã ò pòłnië i pòdwieczòrk.
- Wëpiszë òbiektë i mòle we wsë i òkòlim.
- Wëpiszë nòrzãdza, rzeczë, ruchna, chtërnëch brëkùje gbùr.
- Wëpiszë z wiérztë przësłòwia.
- W jaczich jész lëteracczych dokazach nalézesz zwãkòszlachòwné słowa òddòwajãcë głosë ptòchów, zwierzãtów, ùrządzeniów, maszinów, nòrzãdzów...? Spòrządżë bibliografiã.
- Na pòdóné niżi mòdłò napiszë parafrãzã wëjimkù wiérztë, w chtërny pòmòżesz pòcce òdpòwiedzec na zapëtanië: *Stòrò wies. Co z tegò òstało?*

Ta dzysdniowò wies,

.....

.....

Z

.....

I

Z

.....

Z

.....

W.....

.....

II.

- Wëmieni nôrzádza, statczy, wòzédła i rolnicze maszinë ùziwóné na gbùrstwie. Jaczé są nòpòtrzebniészé? Chto je robił? Jak wëzdrzałë i jaczé bëło jich przeznaczenié? Òpiszë jeden ze sprzátów.
- Pòdòj swòje argùmentë, że *nòtrwalszim i nòtańszim nôrzádzã kaszëbsczégò gbùra bëło i je dzesãc pòlców jegò i jegò bialczy*.
- Wëpiszë znankòwniczi w wëzszym i nówëzszym stápieniu. Wëwidnij pisënk przedrostka w nówëzszym stápieniu. Pòstápnij znankòwniczi: dobri, wësoczi.

III.

- Jaczi bëł pòdzél robòtów na gbùrstwie? Czim zajimelë sã domòcë?
- Òpòwiédz ò robòtach białków i dzëwczátów.
- Jak zmijałë jima wieczorë?
- Napiszë wëpòwiédz na temat: *Mòje hòbbi*.
- Wëpiszë z tekstu jistniczi nazëwajácë białgłowszcë zajäca i dopiszë do nich czasniczi, òd jaczych òstałë ùtwòrzoné. Òdmieni jeden z jistników wedle jistnikòwi i znankòwnikòwi òdmianë.
- Zazdrzë do zdrzódła *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, òdszukòj zëwiszcszë *Kólkò* i nalézë na òdjimkù elementë: skrzidëłka, wiòldzé kòło, òs, słupiczi abò rączczy, nodzi, pòdòwaczk abò paróbk, wiązadło.
- Ò czym przëswiòdcziwają frazeòlogizmë: *gadac jak kótkò, pësk kòmùs lôtò jak kótkò*. Ùłożë z nima zdania.
- Ùtwòrzë òd nieòznaczników *przãsc, wiãzc* òdnosowioną fòrmã. Òdmieni ne czasniczi w ternym czasu.
-

IV.

- Jak nazëwò swòjégò drëcha narrator?
- Òpòwiédz swòjima słowama ùkòzóny w teksce òpisënk robòtë na pòlu. Jak òn sã dzysò zjinacził?
- Zapiszë kòrbiónkã, jakã të bë przëprowadzył z Czeszkã na temat pòstawionégò przez niego zapëtaniò: *Czë blónë nie wiedzą, że żniwa przënoszają lëdzóm ùbëtk na zaòstałi czãd rokù?*
- Napiszë rozprówkã, w chtërny wëkòżesz, że *nie rozapartnisz robòtë òd pieszczotë, òdkądka lëdze mùszą rechòwac le na swòje ręce, na swòje pòlce, na se*.
- Kògò ksążka mògła bëc inspiracją dlò Jana Piepczi, jeżlë dól ji pòdtitel *Pomorski mały książë*? Ùdokaznij swòj òbsąd.
- Wëpiszë wëraz z sufiksã *-ota* i òkreslë jegò funkcjã?
- Wëpiszë z tekstu wërazë, w chtërnëch zaszła afrikatizacjò tilnojãzëkòwëch spółzwáków.

- Biéj na gòscënë do jaczégò gbùra i przërównòj jegò dzysdniową robòtã z tim, co bëło przódë.
- Na spòdlim wëbrónëch dokazów przedstawi mòtiw gbùra w kaszëbsczi lëteraturze.
- Jaczé znajesz lëteracczé dokazë ò rolë bialczy na Kaszëbach. Spòrządë jich bibliografiã.

Rëbôk

I.

Sedzy rëbôk nad wòdą i sã lëdzóm dzëwùje,
Że nômańdrëszzi z nich nie wié, dze sã ribka znajdëje,
Bò szukają ji wszãdze, tam gdzie nigdë nie biwò,
A plëwôczk na wałach wcyg pliwò i pliwò.

Jeden brodzy pò wòdze, nibë bòcón òd rena,
Ten przëcupnął i brodã jaż sparł ò kòłana.
Jeden szpining wërzucò sãsadowi nad ùchã,
Czwiòrti łowi „na żiwca”, piãti łowi „na mùchã”.

Narôz chtos chwëtò wãdkã, wznôszo jã përzineczkã,
Cygnie, zdò miec òlbrzima – szczëkã a mò mòrëneczkã.
Tej przëzërò sã krzëwò na swëgò sãsada
I ò swòjich mù zacnie przigòdach pòwiadać.

Jaczé miëwòł pòłowë, jak mù rëba wcyg brała,
Jak wëcygòł ùklejczy: kòzdò trzë còle bez mała...

Sedzy rëbôk nad wòdą, wzrok nie spùszczò z plëwòka
I tak mijò niedzielã swiãtecznégò rëbòka.
Czej òdińdze òd wòdë, żëbë białczy nie gòrzëc,
Niese dodóm... w spòłdzielni kùpioné wãgòrze.

Leon Roppel, *Swiãteczny rëbôk*

Siedzi ptaszek na drzewie,
I ludziom się dziwuje,
Że najmędrzy z nich nie wie,
Gdzie się szczęście znajduje.

Bo szukają dokoła,
Tam gdzie nigdy nie bywa,
Pot się leje im z czoła,
Cierń im stopy rozrywa.

Trwonią życia dzień jasny
Na zabiegi i żale,
Tylko w piersi swej własnej
Nie szukają go wcale.

W nienawiści i kłótni
Wydzierają coś sobie,
Aż zmęczeni i smutni
Idą przespać się w grobie.

A więc, siedząc na drzewie,
Ptaszek dziwi się bardzo
Chciałby przestrzec ich w śpiewie...
Lecz przestrogą pogardzą.

Adam Asnyk

Rôz rëbôcë szlë w niedzielã ò pòrënôszk na Tëchlińszë Jezoro rëbë łowic i ùłowilë wiele rib. Òni sã ùhcëwilë i na drëgã niedzielã szlë znów. Tej òni le ùłowilë jednégò wiòldzégò wãgòrza. Òn bëł tak wiòldzi, że gò bëłno do brzegù docygnãłë. Na brzegù rëbôcë zacząłë sã spierac, chto gò miòł wzac. Nen gò chcòł i ten gò chcòł. Tej ten wãgòrz sã rozrzechòtòł, skòkł w wòdã i tak jich òblòł, że òni bëłë do jedny nity mòkri. Ters ny chłopi widzelë, że to bëł pùrtk. Zaczãłë spiewac gòdzynczi i szlë dodóm i w niedzielã wiãcy na rëbë nie szlë.

Niedzielne łowienie [w:] B. Sychta, SGK

II

Rëbôk biezòł z Pùcka do Każë przez swiëżã zatokã. Na westrzódkù nasta briza, a cãzczi grzëmòt gò napòdl. Ùlewa sã la, jak z wãbòrka. Jak òn w hòwindze lãdowòł, bëł zëpełnie sëchi. Wszechstronnë dzëwòwanië.

- Nie lãło to na zatoce?

- Ale jo, jò jednak nie bëł głupi, jò bë tak a tak do skòrë przemikł, tej jò rëpiece zeblòkł, na nie sòdl, a jachòł slëzczi (tj. w kòszëli). Jak tãcza piła, jò je òblòkł, a terò sedzã w sëchëch.

Alojzy Budzisz, *Mądri rëbôk*

III.

na kùtrze
widza jem piesniodzeją
rozbijòł jadrã zawątaniégò
piestrzeń widnika
a pònémù parmiëniã słuńca
runił na niebie
wëłowioné wiérztë

Jaromira Labudda, *Runita wòdë*

Cwiczënczi:

I.

- Chto je bòhaterã w wiérzce L. Roppla i A. Asnëka? Kòmù i dlòcze sã dzëwują bòhaterowie? Czegò *szukają wszãdze, tam gdzie nigdë nie biwò*?
- Jak sã zachòwiwają lëdze, jaczima przëzërajã sã bòhaterowie?
- W jaczim czasie dzeją sã zdarzenia w wiérztach?
- Òkreslë nastrój w wiérztach.
- Jaczé je przesłanië pòwiòstczy ze słowarza B. Sëchtë i jak òno sã mò do wiérztë L. Roppla?
- Jak pòwsta wiérzta L. Roppla?
- Napiszë pòrównawczã analizã wiérztów A. Asnëka i L. Roppla.
- Jaczé znajesz jész jiné zwëczy i wierzenia rëbòków? Òpòwiëdz ò nich.

II.

- Na czym zanòlégò przemëslnosc rëbòka z pòwiòstczy A. Bùdzysza?
- Wëpiszë òkreslenia tikającë atmòsficznégò zjawiszczã.
- Wëz so jakno mòdło tekst A. Bùdzysza i na jegò pòdobã napiszë òpòwiòstkã, òd-dòwającã kaszëbskã żëcowã mądrosć.

III.

- Co stało sã zdrzòdlã inspiracji dlò pòetczy?
- Do kògò i jak òstòł przërównóny runita?
- Òpiszë swòjima słowama przedstawiony pòeticzni òbròzk.

- Co charakterizëje òpòwiescë rëbòków i jachtarzów? Dlòcze czãsto zdòwają sã bëc niejawné – bòjkòwé? Òpòwiëdz znónã cë (abò wëmëslë) historijkã.
- Na spòdlim wëbrónëch lëteracczych dokazów przedstawì gãbno mòtiw rëbòka w kaszëbsczij lëteraturze.

W kaszëbsczich przësłowiach...

I.

Przësłowia ò gbùrze:

1. Gbùr to mùr, dzys mù gapa òczë wëdzobie, a witro òn dali zdrzi.
2. Kòzdi gbùr mùsi swòje wròble i mészë chòwac.
3. Ù dobrégò gbùra jòchima ni ma.
4. Jak ù gbùra ni ma, to nigdzie ni ma.
5. Chto nie seje i nie brónëje, lëchò sã czëje.
6. Co je zaòroné, mùsi bëc zabronowóné.
7. Chto mò zëtkò, ten mò wszëtkò.
8. Chto mò chòwã, mò i szkòdã, chto mò szkòdã mò i grzëch.

Justyna Pomierska, *Przësłowie samò sã rodzy w głowie*

9. Czej kùra ni ma na pòdwòrzm, to jakbë gòspòdòrza nie bëło doma.
 - Darmò sã gòspòdòr w pòlu wadzy, jak sã doma nie ùradzy. (SGK I 345)
10. Òd pòłtora drewna 'cepów', drzewianégò grzebienia 'grabi'; krzëwégò żelaza 'kosy' wëbawi nas, Panie.
11. Zgnilémù barzi ò krok chòdzy, jak gbùrowi ò szcibã. (SGK II 255)
 - W jòchimie gbùr na jednym stółkù sedzy, a pò jòchimie, czej je zëto w stodole, tej òn mùsi miec dwa stółczy, bò na jednym ni mò placu. (SGK II 72)
 - Przed żniwami sëtme gbùrów z Rëdë mòże sedzec na jednym stółkù, a pò żniwach jeden na dwóch. (SGK IV 309)
12. Dobri gbùr zriwò sã z prëczy, jak le ùczëje, że krowa rëczy. (SGK IV 166)
 - Lëchi gbùr, co plewié w gnój rzucò. (SGK IV 77)
13. Jaczi gbùr, taczi dwór. (SGK I 314)
 - Dze gbùr je zgniłi, tam zemia je zgniłò. (SGK I 314, VI 221)
14. Gbùr bez kaládòrza, to jak ksądz bez brewiòrza. (SGK I 68)
15. Gbùr w sztádze na miescu ùbádze 'zamożny gospodarz utrzyma się na gospodarstwie'. (Derd.)
16. Czej gòspòdòr sóm nie zazdrzi kònióm w kùm, to kònie bádã głòdné. (SGK II 296)
17. Bëlly gbùr nie kùpi czorchinca 'konia trącego nogã o nogę' ani czamińca 'konia wolno jedzącego'. (SGK I 176)
 - Bëlnégò gbùra pòznajesz pò wëtëczonëch kòniach. (SGK VII 349)
 - Lëchi gbùr, co kònia ùnëkò 'zdroży'. (SGK III 204)

Pòwiedzenia:

- Dobri gbùr dbò wicy ò kònie, niglë ò swòjã bialkã (SGK II 196)
 - Jak gbùr ni mò kòni, to òn babã w brónã załòzi (SGK III 226)
18. Dobri gbùr miéwò w czeszeni gòzdz i sznur (SGK I 314)
 - Dobri gbùr to chòc seczkã mò w czeszeni (SGK V 25)
 19. Dobri gbùr wiedno òstawi na misce kask dlò kòta, zëbë gò mészë nie òbjadlë, a kask dlò psa, zëbë gò złodzeje nie òkredlë (SGK II 230)
 20. Dobri gòspòdòr nie dò sobie zanëkac bròzdë 'rozpoczęcie orki leży w jego gestii'. (SGK III 204)
 21. Òd nãdzòrza do cesòrza wszëtkò zëje z gòspòdòrza. (SGK III 201)
 22. Kòzdi gbùr mùsi swòje wròble i mészë chòwac. (SGK I 314)
 23. To je lëchi gòspòdòr, chtërnémù to zacékò przez daczì. (Lor I 81)
 - To je lëchi gòspòdòr, co zaczinò nowã robòtã w sobòtã pò pòłnim. (Lor I 114)
 - To je lëchi gòspòdòr, chtërnégò parobk ùczy gbùrowac. (SGK I 315)
 - To je lëchi pón, co swòjich parobków za wiele ùczãżò robòtama. (Lor I 80)

Przësłowia ò rëbòkù:

- Z rëbòka, jachtòrza i mlënòrza nie bádze dobrégò gòspòdòrza.
- Mëslëwégò i rëbòka jãż dzewiãtégò dnia Pón Bóg wëplòcò. Rëbòkowi prãdzy rãce pò łokce ùginò, a mëslëwémù pò kòlana nodzi, nim òni cos dostonã. (SGK IV 262)
- Chto chce rëbë zjesc, mùsi sã zmòczëc. (Bedeke kaszubski)

II.

Przysłowia, czyli lapidarne zdania utrwalone w tradycji ustnej, zawierają sądy uogólniające, są mądrością ludu, który je stworzył, utrwalił i przekazał z pokolenia na pokolenie. Będąc szczególną sumą wiedzy, wiary i doświadczenia wielu generacji, przekazują wzorce myślenia i wnioskowania właściwe określonej społeczności w danym czasie historycznym i konkretnej sytuacji mówienia.

Justyna Pomierska, *O dobrym gospodarzu w przysłowiach kaszubskich*

Cwiczenzi:

I.

- Napiszë znanczi gbùra, jacé pòdsztrichnioné są w nòbarzi zakòrzenionym w pòmòrsczi tradycji przësłowim: Gbùr to mùr. Jak òno je zbùdowóné?
- Pòkòrbita ò wòżnym zdaniu, jacé ùmiescył S. Ramułt w swòjim Słòwarzu przëzëwiszczu gbùr: *W języku kaszubskim wyraz ten nie ma wcale pogardliwego znaczenia, jak w języku polskim.*
- Dopasuj przësłowia pòd numrama 1 – 8 do jich pòlsczich òdpòwiedników:
 - Pracowity rolnik i na przednówku ma zboże, próżniakowi brak go w jesieni.
 - Kto orze i sieje, nieprędko siewieje (temu dobrze się dzieje).
 - Czyja szkoda, tego i grzech.

- W gospodarstwie zawsze czego nie dostaje.
- Kto ma żytko, ten ma wszystko.
- Każdy pan nie sobie żyje.
- Co się zaczęło, musi być kontynuowane.
- Pan panem i basta.
- Wëkònòj cwicżenczi. Wëkòrzistòj do te słowizną z pòdóny nizi ramczy, dopasowùją-cë já do kòżdégò z nich.
 - Jaką pòzycją gòspòdòrza w dodomie pòdkresliwają przësłòwia pòd numrá 9?
 - Dlòcze „mòdlètwa” Gbùrów Zatoczi Pùcczi przëswiòdcziwò, że bëlë òni leno topònimiczno gbùrama? Skònfrentuj przësłòwié pòd numrá 10 z przësłòwiama pòd numrá 11 i pòwiédz, czegò tim gbùróm zafelało? Wëwidnij słowò jòchim.
 - Co pòdsztrëchiwają przësłòwia pòd numrá 12?
 - Na spòdlim przësłòwia pòd numrá 13 dofuluj zdanié:
Dobri gbùr je i swòjégò gbùrstwa.
 - Do czegò mùsi gbùr dostosowac ritm swòji robòtë? Òdpòwiédz na spòdlim przësłòwia pòd numrá 14.
 - Jaczé zwierzá je nòwiákszym przëjòcelá gbùra? Czegò bëło òznaką? Òdpòwiédz na spòdlim przësłòwiów tikającëch hipòlogii pòd numrá 17. Jaką wëmòwá mają te pòwiedzenia?
 - Nazwij znanczi gòspòdòrza, chtëren pòstápùje tak, jak przedstòwiają przësłòwia pòd numrama 18 i 19.
 - Wëòbrazë so, jak wëzdrzòlbë swiat i z czegò lédze bë żëlë, czejbë nie bëło gbùrów. Jaczé je jich znaczenié w wespòlëznie? Òdpòwiédz na spòdlim przësłòwiów pòd numrama 20 i 21.
 - Wëmieni nòwòznieszą pòwinnosc wzorowégò gòspòdòrza, jaką jidze wëczëtac z przësłòwiów pòd numrama 22 i 23. Òkreslë składniową kòstrukcjã zdaniów w nëch przësłòwiach.

zorgòwny, òbmëslny
pòdpiéra, òbstojenié, dozéròcz, dbający, òpasëjący
zjinaczenié wiodra
stara ò dodóm, òbéndã
spòdleczny szłatus pana dodomù
starownota, dbałosc, dozérnota
dostònk, bògactwò; gòspòdarszczë ùwòżanié dlò zwierzáca; ironiczné, sarkasticzné
gbùrskò bòczlëwòsc, stara ò chòwã
apartné prawò w wespòlëznie, òbrzészczì wedle wespòlëznë
robòcosc, gòspòdarnosc

- Wëbierzë zòpis zgòdny z kaszëbsczim pisënkã.
 - ni ma gòdczi
 - nié ma gòdczi
 - nie ma gòdczi
 - nie mò gòdczi.
- Na spòdlim titlowi kartë i *Uwag do karty tytułowej Nòrcëka kaszëbszczégò* (na òdjimkù s.11) òdpòwiédz na zapëtania:
 - Co òznòczò na Kaszëbach słowò *nòrcëk* (w pisënkù *Derdowszczégò nòrcyk*)?
 - Co to je kòrëszk?
 - Dlòcze àutor dól swòjémù dokazowi pòdtitel „Kòrëszk i jedna jedinò maca”?
 - Co, wedle H. Derdowszczégò bëło kòlibką Kaszëbów i skąd pòwstała jich pòzwa?
 - Dze òstòł wëdrëkòwóny dokòz? Jaczé bëło sparłãczenié z nym mòlá H. Derdowszczégò?

II.

- Na spòdlim tekstu J. Pòmiersczì wskòżë i zapiszë główné znanczi przësłòwiów.
- Skaszëbi tekst J. Pòmiersczì.

- Jaczich znajesz zbiéròczów przësłòwiów?
- Wëwidni pòjácë *paremiografiò*. Dowiész sã ò nim wiácy, czej zazdrzisz do ksążczì J. Pòmiersczì *Przësłòwie samò sã rodzy w głowie. Kaszubskie przysłòwia z polskimi òdpowiednikami*, Gdańsk 2002 (na òdjimkù) i *O dobrym gospodarzu w przysłòwiach kaszubskich* [w:] *Lew. Stolem. Budziciel*, Gdańsk-Wejherowo 2007, s. 95-99.

W kaszëbsczich wëzgódkach...

I.

Wëzgódczi ò gbùrach:

W lese scãté, w domù zjãté, w stodole sã nalégało, pò klepiskù nabiegało.

Izýdor Gulgowski

Czasã bije miãso, a czasã wisy jak warkòcz?

Durawé płòchtë lôtają, zemi sã chwitàją?

Co to za bestija, co mô półtora czija?

Jeden mùsi miec dwùch, a dwùch mùsi miec jeden?

Co to są za wësoczi starszi, co mają wiele dzeci, ale wszëtczé są malëczczë i równo wiòldzé?

Co to je za panna, co miała na se zelonã sëkniã w kwiatë? Przësłã żnija z dładzim nosã, z drewnianym ògónã. Jak sã rzucëła na pannã i zacząła pischec i sapac, tak wszëtczé kwiatë pòzerwała?

Czemù młotk òd klepaniò kòsë nazëwò sã dzòd?

Dzura przë dzurze, a równak sã nie rwie?

Malutczì, krzëwùtczì i całë pòle òblecy, i do domù pòwrócy?

Co to je za białka, co mô dwòje żelòznëch dzeci?

Më mómë taczégò bùlã, czim wiãcy mù dają zgrzëc, tim barżi òn rëczy?

Bernard Sychta, SGK

Co to za zwiërz? Czim mù wicy żrëc daje, tim barżi rëczy?

Jan Rompski, Roztrãbarch. Kòmediò w dwóch òdsłonach

Rzeszoto
Batug
Brona
Cepë
a dwa kònie jednã
miec dwie disze,
Jeden kòh mùsz
Drobka
Łàka i kòsa
mładzë nich wleze.
Temù, bò òn baba
klepie, czëj kòsa
Linuch
Pług
Widë do snopów
Zarna
Zoga

Wëzgódczi ò rëbòkach:

Chto mô wiòldzi majątk, czëj mô pòrã bôtów?

Jaczë głëpstwò robi rëbòk westrzód nòwiksi wòdë?

Czemù są w jadrach dzurë?

Leon Roppel, Òrzechë do ùcechë

Jedze nié wòzã, smagò nié biczã, krący bez diszlë.

Izýdor Gulgowski

Jedze nié drogã, bije nié batugã, przindze dodóm, jé miãso, a nie rzucò gnòtów?

Piërwi rosło, lëstë miało, terò nosy dësã i całò?
Jachòł, ale nié wòzã, pògóniòł nié batugã?
Chòc ni mô nóg, chòdzy, chòc je bez krzebtu, mòze na nim jachac?

Bernard Sychta, SGK

II.

Czilenòsce lat temù nazòd ju zminãło òd te czasu, czëj w kòrbiònce ò technicznym pòkrokù i ò mòcë lëdzcégò mògù jeden z mòjich rozpòwiòdajków szmërgnął mie pitanié pò kaszëbskù: „Co mòze bëc chùtczészë jak mësła? (...) Przëznòwóm, że jò tej nie rozmiòł òdpòwiëdzec na to pitanié. Nie rozmielë téz i jinszi, no i tej naczało sã zgòdiwanié.

Jò wiedzòł, że òdpòwiëdz na no pitanié – wëzgódkã „Co je chùtszi jak mësła” mùsi bëc prostò, dopasowòno do spòsobù rozmieniégò lëdzy prostëch, że nót je mëslec ò niżòdnëch abstraktach i nònowszich fòrmùlach matematiczno-filozoficznëch, że tak czësto prosto mëslec òbrazama, bë chùtkò sparłãczëc nã mësłã z pròwdzëwã rzeczą. Jò nie rozmiòł równak cëlñac w sòm westrzòdk. Zabawa dërowała dosc długò. Mie-lë starã „naprostowac” mòje mëszenié, le nié za baro to jima szło. Zadòwajacë mie nã wëzgódkã dobrze wiedzëlë, że na rzecz je dobrze znónò, że co dzén ji brëkùjã, że to leno na skùtk swiãdnégò niedòpòwiëzeniò, abò wierã na skùtk „farwniëszégò” (wnetka pòeticznégò) òbgòdaniò, rzecz ta wëzdrza za baro zagòdkowã.

Dòł jem tej bòczenié na kaszëbsczë „wëzgódczi”, „zgadiwònczi”, „zgòdniszczì”, „zabaw-né pëtania do wëzgòdniãcò”, „łamilebczi” z rozmajitima òrtama „ùzupëlnianków” itd. i téz do-

mò 2 czòłma
Rëbòk – czëj
sobie w rãce
Płwie spluwa
bëtòbë téz jadrów
Czëj bë nie
Rëbòk w czòłnie
Rëbòk w bòce
Czòłn

mëslëwającyma a rechùnkòwima zadaniama, jô je zaczął zbierac, twòrzec karna, jaż pòwstòł ten hewò zbiérk, jeden tacz na swój òrt w Pòlsce, a swòją wiòlgòscą przewëższający zbiérki cëzë. (...)

Wszëtcë pitóny przez mie w sprawie pòchòdzënkù wëzgòdków cwièdzëlë, że pamiàtają je z dòwnëch czasów, colemało zëmòwëch wieczorów, czej pòzeszłé wkół ceplégò pieca, kòrbilë ò nym a nym, pòzwòlającë so tej-sej na czësto jinszi pòzdratk niglë przëjãti tej òrt mësleniégò. Tej szlë wëzgòdci na z pòzdratkù prosté pëtania. Zdòwało sã, naprowòdzającë, a tak pò pròwdze „òdcygającë” mëslë òd dóny rzeczë, rozwidniającë, a nawetka przefarwniwającë te abò jinszé drobnotë, ò jaczich sã nie mëslało, jaczich sã nie widzało, czë ò jaczich sã nawetka nie wdòrzało. Tak to w plùzny a równoczasno tak baro prosti òrt ùczoné bëło drãdzégò kùnsztu mësleniò, ùwòznégò zdrzeniò na swiat, tak to doswiòdzenië przechòdzëło z pòkòleniò w pòkòlenië, wiédza razã z òkòlnym wipkã. (...)

Jezlë chtos dostòł do rozrzeszeniò barzi drãdzé zadanië, to gòdò, że mò do „rozgrëzeniò cwiardi òrzeszk”; i jô dówóm Wama do rozgrëzaniò wiacy jak pól tësãca cwiardëch òrzeszków i dlòte żeczã Wama wiele ùcechë, a sobie wiele lëstów z dofulowanim abò i nowima bédënkama.

Piãtów Tóna, *Òrzechë do ùcechë abò pól tësãca kaszëbszczich zagòdk* (tłum. W. Myszki)

III.

Czejbë nie bëło na pòdniebim gwiondz, to cernò bëło w nocë.

Czejbë nie bëło bòcanich gniòzd – skąd bë sã wzalë rëbòcë?...

Czejbë tak gwiondzë wcag nie mërgalë, spòłbë jem smaczno so w kòji, czejbë dzëwczãta na mie nie zdrzalë – nie znòłbë jem Hanczi mòji.

Czejbë na wãłkach wiatru nie gròł wiëw, mòrze bë cygło sã gładné, czejbë sã Hanczi nie rozlégòł spiëw – swiat bë sã nie zdòł mie ładny.

Czejbë mie Hanka nie wiãzała sęc, nie bëłbë jem na łowiskù – chcòłbë jem terò rib nòwicy miec bëm mògł miec wnet wieseliskò.

Leon Roppel, *Rëbackò dumka*

Na co sã bòcanië gniòzda na masztach?
A skąd bë sã wzalë rëbòcë na swiece?

Piãtów Tóna, *Òrzechë do ùcechë...*

IV.

Szczërgów Tónk z Sopieszëna szedł so w niedzielã pò pòłnim do lasa na grzëbë. Ale pò drodze ùwidzało mù sã òstac pòd leszczënama, bò ùdrzòł na krotnëch kòscërzach grónka dozdrzeniałëch òrzechów. Jął je rwac i wëgrëzac, le w nym naparlãcił mù sã Smàtk.

- Cëż të, Tónkù, hewò w tim lese pòròbiòsz?

- Kò rwiã so ten smaczny brzòd i jãderka wëgrizają, bò pò tim rozëm rosce.

- Alazë! Kò rozëmkù nìcht ni mò za wiele. To bë mie sã mëst téż przëdało. Nëze mie dòj czile òrzechów!

- Të Smàtkù, jes ju tak dosc prëchitrzali, cë nie trzeba taczich zemscich smaczków. Ale czej ju dëcht ce na nie chãtka bierze, tej so ùrwi i wëgrizòj!

Smàtk sã nastawił slòdã do leszczëni i jął mòtac tępã, le òrzechu nìzòdnégò ni mògł dostac, bò czidòł le same lëstë.

- Tónkù, jak widzã, z te nick nie mdze! Nëze mie të jich czile ùrwi!

- Co? Jô cë mòm òrzechë rwac. Mëslisz të, że mòsz mie tu tak dalek ùdostóné? Ale dëcht tak do òszmakaniò, ju le ju, na hewò czile òrzechów! – i dòł mù gòrsc cwiardëch kamiszków.

Smàtk próbòwòł ne kamiszczi przëgrëzc, ale ni mògł so z nìzòdnym pòrajic. Tej jął ùbòlewac na swòje stòré zãbiszczã.

- A ni mòta wa tam w piekle dentistów?

- Pròwdac mòmë, ale òni le są do rwaniò, a nié do wsòdzaniò. A mòze të bë mie dze dwa, trzë òrzechë przëgriz!

- Jes të z lasa! Të je miòł w pëskù, a jô je mòm w gãbã wzac? Të le so biëj, Smàtkù, skądka të przëszedł, a më tu na tim swiece mòmë bez ce dosc cwiardëch òrzechów do zgrëzeniò.

Nie bierzë do swégò zwëskù

Co Smàtk miòł czedë w pëskù.

Chcemë le so zãżec!

Gùczów Mack, *Òrzechë*

Cwiczenië

I.

- Ò co ùbògacył jes swòją wiadã ò gbùrze rozrësziwającë wëzgòdci?

II.

- Namëslë sã i pòwiëdz, co të bë òdpòwiëdzòł na pòstawioné w pierszim zdanim zapi-tanië, nim bës prëczëtòł całosc.
- Ò czim wiëdzòł àutor, głowiãcë sã nad òdpòwiëdzã, chòc nimò te nie trafił w sedno?
- Co sprawiło, że àutor zaczął zajimac sã kaszëbszczima wëzgòdkama?
- Wëpiszë z tekstów i słowarzów synonimë słowa *wëzgòdka*.
- Zapiszë w pùntkach znanczi wëzgòdci.
- Wëpòłnij żëczbë àutora, jaczé przedstòwiò w òstatnym akapice tekstu. Dlòcze mòzesz je wëpòłnic leno w dzëlëkù?
- W *Dòdòwkù* do dokazu Piãtów Tónë nalëzesz m. jin. tekst pt. *Mądry owczarek*, w chtërnym titlowi bòhater zadòł ksãżniczce takã wëzgòdka:

Z rozëmù nabël ògnia,

Z ùcechë sã ùgrzòł.

Strzelił w to, co wiëdzòł,

Zabił to, co nie widział,
To upiekl i zjódł.
Tej szedł i zza se bról i przed sã klódł
I przėszedł do ksążęca na òbiòd.

Jak bë të taką wëzgódkã rozwidnił? Òpòwiédz ò tim, a pònémù przërównòj, jak przedstòwiò ji rozwiązanié òwczòrk.

- Dlòcze Piátów Tóna dól swòjémù dokazowi titel *Òrzechë do ùcechë*...?
- Wëpiszë wërazë, w chtërnëch zachòdò labializacjò i wëwidnij pravidła pisënkù.

III.

- Na czym zanòlégò kòmpòzycjò *Rëbacczi dumczy* L. Roppla?
- Zazdrzë do *Òrzechów do ùcechë*... i wëpiszë jiné pasowné do rézków wiérztë wëzgódczi, a do tëch, co nie nalézesz, wëmëslë sóm.
- Chto skriwò sã pòd pseùdonimã Piátów Tóna?

IV.

- Napiszë pòwiòstkã, z chtërný czëtińc dowié sã ò òrtach „òrzechów”. Ùżij òkreslëniów: laskòwi, włosci, gwíòzdkòwi òrzech, cwiardi òrzech do zgrëzeniò ‘cążkò sprawa do zdzegwieniò’, jic na òrzechë ‘gnilëc sã’, òrzesznë klészczë.
- Wëwidnij, co sprawiło, że wëzgódkã to „cwiardi òrzech do zgrëzeniò”. Jak pòwstała ta nazwa?
- Napiszë charakteristikã Smátka na spòdlim felietonu Gùczów Macka.

Nad rzékama, jezorama...

Wëzgódkã:
Jaczi napitk je nòmòcniészì?

Wòda, bò nekò mienë
i nosy òkrãtë

Leon Roppel, *Òrzechë do ùcechë*

I.

Tam nad Rédë zberká
Roscą niezabòtczi.
Wespòł z renym słunkã,
Pijã wòdã kwiòtczi.

Gdzie skòwrónk so spiéwie,
Bòszczë tu dzejanié,
A gdzie wòdë szëmar,
Brëslò ju dzejanié.

Chizë cygnie wãła
Z mësłã mą na miónczi.
Żebë słowò dała,
Czej mdą plotłë wiónczi.

Spiéwòj piesniã serca
Młòdim do kòchaniò,
A zòs stòrim plëdzë
Na przék jich brząkaniò.

Snòzi winòszk plece
Pażąc tu zelonò,
Co ji kùszkò stopë
Reda ùlubionò.

Jan Rompski, *Nad Rëdë zberká*

Strona z włòsnorãcznégò spiéwniczka ks. Antoniegò Peplińszëgò

II.

Tatczężna mōja to Wōjkasēna mōskniācé
Na émalēji grobiszcza
Pòd kòcewsczim drzewiācā
Kaszëbskò strona tèskniczò

Kòl Zbrzēcē cénie mōjich starków
Nēnka jigli pierszą bñłówkā na danie
Tatk scelācy gniōzdo jastrowégò zajka
Wieczórk rozwidnióny gagùszkama

Dzákównā niēcā pòriwnotā
Bòcóni gòsce z cepłëch krajów
Swòjim drewnianym klekòtā
Wieszczo do nas wòlają

Wòzniēszi nigle miona królów
Nòzwēska czejbē sākāté parmiénie
Werów Szultków Jòzdów i Cērzonów
Łónkò wdórow z lèstkòwi òpòdlēnē

Tatczężna mōja w krzesnoce mòwē
Ti wēnēkañcczi z òbsādā na lēcū
Cēdā ùretóny z cerpiska szidowny
Jes rzekłbē Pòlābia zògrobne dobēcē

To téż pòetē Bieszka òlėwsczi Graal
Równy swiātoscē tēmplariuszów
I Czòrny Grif naj avis rara
Z ksyżácëch wēstrzigli kartësżów

Z wēżawów bñszny dównotē
Na pòmòrską zdrzi mòcēznā
Szczecēna gard – pòstojeniē snòzotē
Trzëzābicā gòdzācy w skrzélē mòrzëznē

Gduńskò zdówizno Swiātopòłkòwégò sygnetu
Z kòtwią i lwim òbcéchā dwiznika
Jes nawā rësznégò pòlétu
I blizā dlò płomnëch zuchterników

Mòsagòwim galopā Neptunowé kònie
Na zémi zwielonëch eksodusów
Pòmòrsczich Bùdzòrzów cucā pòmiónē
Mòja tatczężna mò wiele dëszów

Rzeka Zbrzyca stała się, jak wiadomo, podstawą pseudonimu literackiego i publicystycznego red. S. Pestki – Jan Zbrzyca. Nazwa Zbrzyca jest nazwą zdrobniałą od nazwy rzeki Brda. W obu nazwach mamy rdzeń staropolskiego wyrazu debra ‘zarosły parów, zarośla, wąwóz, dolina’, w obu też nazwach zaszła przestawka spółgłosek D – b na B – d. Pierwotna postać obu nazw, to Dbra i Dbrzyca, jak na to wskazują zapisy Dbrizana Zbrzycę i Dbra na Brdę z roku 1292. Ludność miejscowa mówiła przejściowo na Zbrzycę Szpryca, gdyż nie rozumiejąc nazwy, przybliżyła ją do wyrazu sobie bliskiego szpryca ‘strzykawka’ i ‘sikawka’.

Edward Breza,
Ciekawostki etymologiczne z Chojnickiego,
Pomerania 5/1977

III.

Jaglia sã złómie nié dësza karnowò
Bò nēnka – zemia w mòc jā òblokła
I ùsztòlcēła na swój praòbròz
Wcyg nie òdczarzonò tatczężnā domòka

Jan Zbrzyca, *Tatczężna mōja*

- Ziusiu, ziusiu, moje dziecko
W kolebkowym łozu,
Snij so, maluchno coreczko
O amniele strózu.

- Może cy amniół o tatce
Co obzajmni we snie,

Cze on pamnięto o matce,
Cze powrocy wczesnie.

- Ciej be tatka zdrodzi wroceł,
Przewioz be pupeczkę
I piosneczkę dziecku nocel
I zuziół coreczkę.

- Ale on sedzy w niewoli
Dalek za gorami,
Wierę i w ty cęzi doli
Dzys teskni za nami.

- Może on ju nie przejedze
Do dziecka i żone,
Może ostanieme w biedze
Obie opuszczone.

- Będzem płakac nieustannie
Całe dnie i noce,
Bo los cęzi pozostanie
Wdowie i seroce. –

(Jesz nie je reszta, ale na dzys muszę skuń-
czec, bo mnie drzemka bierze. Żegnām
waju do drugiego czwartku).

Zachòwóny òstòt òryginalny pisėnk z czqdnika
Przyjaciół (zdrzē òdjimk na str. 196)

Żuzu, żuzu, córuleńkò
Zabilē cē òjca w rēnkù,
Zabilē gò ze drudżimi
Topòrama żelaznymi.

A w Reduni krwawò wòda.
Szkòda òjca, żęcò szkòda!

(...)
Matka płacze, tē spij sobie,
Òj, nié tobie płacz, nié tobie!
Tobie amniół cacka strugò,
W gaju żòłti ptòszek frugò.

A w Reduni krwawò wòda.
Szkòda òjca, żęcò szkòda!

(...)
Matka płacze bez ùstankù,
Tē spij sobie na pòslankù.
Tobie pluszcze ribka w stawie,
Gąska gágò na mùrawie.
A w Reduni krwawò wòda.
Szkòda òjca, żęcò szkòda!

(...)
Ciebie matka wēpiastuje,
A stróz amniół ce piluje;
Wēprowòdzò ce na łączkā,
Wiónek daje dzieckù w rączkā.
A w Reduni krwawò wòda.
Szkòda òjca, żęcò szkòda!

(...)
Wiónek bierzesz dodóm sobie,
Kładzesz gò na taczci grobie,
Klācząc mòdlisz sã za òjca,
Co gò zabił Krzizòk zbójca.
A w Reduni krwawò wòda.
Szkòda òjca, żęcò szkòda!

Hieronim Derdowski,
Ò panu Czòrlińszcim, co do Pùcka pò sēcē jachòt

Wójcórze we wieloscé szesnósce szték, pòd chtèrnèch dozér òddòł sã bël gard, czej przecer-
lë òczë ze strasnégò zadzëwòwaniò nêkelë do òbronë (...) Ten a tamten biòtkòwòł sòm je-
den z ùrmą, zastòwiąjącë piersama białci a dzecë (...). Żòłnierze Zòkònu wpedłë do dwóch
kòscołów i przelëwelë lëdzką krew wkół filarów, spòwiedniców i pòd stápieniami wòłtòrzów.
Krzëżackò seczera nie przepùszczała nikòmù na tòrgòwicë. Lòtała w òbsamátaním mòrdar-
stwa, w dzëwim ùpicym w pòmstwie dlò pòmstwë i w czëstim mòrdarsczim kùńszce. Jeden
òdcynòł òd mòchù głowë òd srábów, jinszi òddzëlòł òd remionów rãce dwigniátë proszàco
(...) Pòplënáłë strużczy czerwònë w kòrëto Redëni. Zacerwienilë sã wòdë Mòtlawë.

Stefan Żeromski, *Wiatr od morza* (tłum. W. Myszk)

IV.

Jak pëszną régã perlów mò na szëji
Na żòrotnò, wéj, na ùbògò wiosna!
Tak sąa Bòżò rãka niezòzdrośnò
Nen blòsk jezór – w piòszi taczëznë mòji.

Niewinnë òka jich le w niebò blòśną. –
Blòniczi biòłë zstąpią swiátim wrëjã
Znądk w òbjácë jejich – i òdkòzëją:
Tuwò nieba klòr – tam Kaszëbskò zòsnò!

Ò! Wòdë domòcé, jezora strzébrzné,
Kròlewsczi strój naji zemi niechlëbny,
Szëmiącë glãbòk midzë chòjnã cemną.

Z miłotą serca zdrzá na tonie waju. –
W wanożnym żëcu mòjim wstec je ze mnã
Na tãga skarni jednégò mòj – kraju.

Stefan Bieszk, *Jezora*

V.

Ùzdrzòł jem we Wdzydzach
Krziż
Splotli z jezòrnèch wód
A nad nim grób
Jeden i drëdżi
W nim Gùlgòwsczi spi
A białce jegò szëmiã strëdżi.

Alojzy Nagel, *Wdzydze*

VI.

Dzejałë sã nad Wdzydzczim Jezorã rzecze nie do wiarë. Tak tej, czej w czasach szòlejácégò
hakatizmù, czej szkòłowi szpektór nawetka ksążczy do nòbòżeństwa rodzënë spròwdzòł, czë
abë nie sã pòlsczé, we Wdzydzach w szkòle gòdało sã jawno pò pòlskù. (...)

W tim samym czasie pòwstòwało we Wdzydzach kaszëbsczë mùzeùm, w prosti chëczë
z wëstòwkã. Bëło to zrëchtowónë bez mòdła, jedurné taczë na swój òrt mùzeùm. Dlòte téz
tak wiòldzë robiło wrażënië. Przede wszëtczim na kaszëbsczim młòdzëznë.

Bëło i tak, że czej ùrzek ny prosti chëczë swój cësk zaòstawił na karnie młòdzëznë, ze-
bra sã òna tuwò, na piòszczëtim ùbrzegù jezora i zdrzàcë na nieòbeszlë wòdë jezora damila
ò dwigniãcym zapadłégò kaszëbsczégò zòmkù, chtëren z nèch wòdów miòł wińc. Stòri rëbòk
nadszedłszë, òpòwiòdòł, co gò nòbarzi zajmàło: ò kròlu jezora, chtëren nimò prëscich szan-
darów mieszkòł dludżë lata w jómie na jednym z òstrowów. (...)

Bëło i tak, że całë karno do pòznégò wieczora namikało doznaniama, zdrzàcë na jinaczã-
cã sã skarniã wiòldzégò jezora, (...) bë witac zorze krëwawima prágama farwiącë wòdë. I ro-
dzëlë sã ùdbë zbùdzeniò kaszëbiznë do żëcò, chtërna jak w lëdowi bójce ùsnała hejne, w ny
kròjnie czarzeniò. Młodi dzëń bël snòzi i żëcé òtemklë. Jakùz tej ni miòł tam zabrzëmieć
pòdskòcënk do dzejaniò. A, kò, bël to czãd nòkòmùdniëszim dlò Kaszëb. Cenòwa miòł zło-
żoné zrobiałã głowã do grobù, piesniodzej pò nim – Derdowsczi – ùszedł do Americzi – dlò
chleba – a wszelejającë dëchòwë pòrëszenië ùmarło. Jesz le pò nòrtach grëbé, dzecné szpòsë
i wiërtcziz wëglòszoné na rozwieselenie – przëbòcziwałë stòrã kaszëbiznã.

Ale tam nad Wdzydzczim Jezorã kaszëbsczim dëch sã òdrodzył, tam pòwsta dejò ò etnograf-
nym kaszëbsczim karnie w Kartuzach, zrzeszenim młòdokaszëbów, czãdnikù „Grif”. Wszë-
czë zamëszenia nimò òbsamátónégò hakatizmù òstałë zjisconé i ùszlòcëlë Kaszëbóm do
czasu wiòldzi wòjnë jich terczasną skarniã. Do kùlminacjowégò pùnkta na rësznòta, pòzwò-
nò młòdokaszëbską – doprzëszła òb czas gduńszëgò zëndzeniò, czej pò dludżich stalatach
nimòcë kaszëbskò inteligencjò zasza do Òliwë òddac tczã prochóm kaszëbsczich ksążátów.

Tak we Wdzydzach załiszczalë zorze dwigniãcò kaszëbiznë.

Aleksander Majkowski, *Zorze kaszubskie, Zrzesz Kaszëbskò Nr 6-7/1939*, (tłum. W. Myszk)

VII.

Przëdzdrzë le sã twòji karze! Pò pól kòła i pò kùnc pòdpór òna ju zagładzonò. A ma sami pò kòstczi stojima w mùle. Tò naju skùsëło na zybiacé błota! Górã je narwa trówë, pòd nią skóra torfù a pòd torfã mùł. W nim ma sã zapadniema jak kamiénie, żelë Pón Bóg nòm nie zesle retënkù.

Aleksander Majkowski, *Żécé i przigòdë Remùsa*

Ćwiczeni:

I.

- Wëmieni elementë rodë nad Rédã, na jaczé dół bôczënk pòeta. Jaczima artisticznyma strzodkama sã pòsłuził do jich zòbrazowaniò?
- Co nadówò ritmicznosc wierzce?
- Nacéchùj òbrôzci do kòzdi strofczi wierztë J. Rómpszégò abò nadòj jima title.
- Co parłaczëło Antoniégò Peplińszégò z Kłaczińszim Jezorã?

II.

- Dlò kògò rzëka Zbrzëca stała sã spòdlim lëteracczégò pseùdonimù? Co wiész ò nym ùsòdzcë?
- Wëpiszë z wierztë argùmentë pòcwierdzywającé tezã pòetë: *Mòja taczëzna mò wiele dëszów*.
- Òpòwiédz, czegò jes sã dowiedzòł ò kòzdi z „dëszów” skłòdajacëch sã na taczëznã „jó” liricznégò.
- Napiszë wëpòwiesc, w chtërny pòwòłòsz sã na swòje argùmentë pòcwierdzywającé tezã àutora: *Mòja taczëzna mò wiele dëszów*.

III.

- Wëbierzë pasownã òdpòwiédz do kòzdegò pòlëtu.
Zrobisz to, czëj ùwòzno przeczëtòsz pòdóné wëzi tekstë: S. Żeromszégò i ksążkòwi wersji wëjimkù z pòematu H. Derdowszégò.
Na niechtërne zapitania nalézesz òdpòwiédz, czëj przeczëtòsz całi rozdzél w lëteraczim zdrzòdle, s. 243 – 245 i wëjimk wstãpù *Oblicza pisarstwa poety z Wiela* J. Sampa, s. 22 – 23. (zdrzë: òdjimk niżi)

1. Tekst je:

- trenã
- himnã
- kòlibiònkã

2. Tekst spiéwò:

- białka Czòrlińszégò
- szlachcëc Czòrlińszci
- szkólny

3. Białka Czòrlińszégò mò na miono:

- Damroka
- Sławina
- Barbara

4. Còreczka Czòrlińszich mò na miono:

- Aneczka
- Marëszka
- Werónka

5. Òrãdzą spiéwaniò je:

- tesznota i żòł za chłopã
- smierc chłopa
- chòroba chłopa

6. Zamkłosc dokazu nawlékò do:

- biòtchi pòd Swiecëną
- rzezë Gduńska dokónony przez Krzëżòków w 1308 rokù
- biòtchi pòd Krojantama

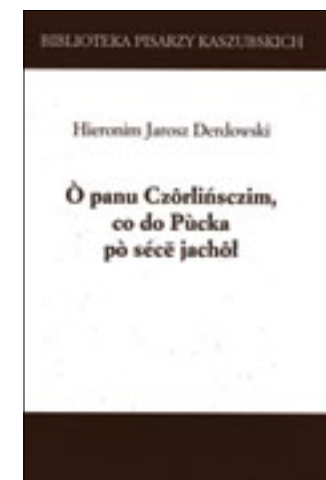
7. Redëniò plënie przez Gduńsk:

- òd wiedna
- òd 1308 r.
- òd òk. 1356 r.

8. Jaczé zdanié z pòwiescë S. Żeromszégò mòże bëc aluzjã do refrenu dokazu H. Derdowszégò i wskòzëwac, że àutor znòł tekst kaszëbsczégò pisarza?

- Zaczerwieniłë sã wòdë Mòtlawë.
- Pòplënalë strużci czerwóné w kòrëto Redëni.
- Krzëżackò seczera nie przepùszczała nikòmù na tòrgòwicë.

- Dokònòj kònfrontacji tekstu w pierwòtny wersji – drëkòwóny w dzélëkach w *Przyjacielu* z ksążkòwą wersjã. Czegò felëje w pierszi wersji?
- Zazdrzë do eseju J. Sampa *Masakra Gdańska i krwawa woda* [w:] tegoż, *Z woli morza. Bałtyckie mitopeje*, s. 74 – 80 i òdpòwiédz na zapëtania:
 - Przedstawi stanowiszca badérów (Józefa Łągòwsczégò, Friedricha Lorentza, Léóna Roppla) na temat genezë kòlibiònczi z dokazu H. Derdowszégò.
 - W jaczych jesz jinszych kaszëbskich dokazach nalòzł sã mòtiw gduńszci rzezë?
- Przedstawi historiã Dominikańszégò Jòrmarkù. Jak sã rozròstòł, jaczé Tardzi òbji-mòł?

IV.

- Òpiszë malënk, jaczi zamikò sã w pierszych dwùch strofkach wiérztë S. Bieszka.
- Jak sã mò „jò” liriczné do nógò malënkù? Na jaczi òrt òstało to wërażoné w dwùch slédnëch strofkach?
- Ùdokaznij, że wiérzta je sonetã.

V.

- Na co we Wdzydzach dôwò bôczënk „jò” liryczné?
- Jak pòeta òddôł sztòlt Wdzydzcégò Jezora?

VI.

- Jaczi cësk miałë Wdzydze na młodã kaszëbską inteligencjã? Cëż tam wôżnégo sã zrodzëło?
- W jaczim czasie dzejałë sã ne zdarzenia?
- Nalézë w *Żëcym i przigòdach Remùsa* wëjimczy, do chtërnëch òdnòszò sã àutor w artiku *Zorze kaszubskie*. Ùdokaznij pisemno na spòdlim tëch wëjimków, że Majkówsczi bël kaszëbsczim patriotã.
- Dlôcze mùzea pòd gòlim niebã przëjało sã nazewac skansenama? Skądka wzała sã ta nazwa?
- Przërchtuj wanogã do wdzydzcégò mùzeùm, a pò ni napiszë repòrtaz ò wëbrónym òbiekce, chtëren nôbarzi cë sã tam ùwidzòł.
- Jaczé znaczenié miała robòta Jizydora i Téodorë Gùlgòwsczych dlô kùlturë Kaszëb?
- *Zorze kaszubskie* - dlôcze prawie taczì titel nadòł A. Majkówsczi swòjémù artikulowi?
- Przedstawi swòjã wiadã ò Wdzydzczim Jezorze, wëzwëskùjącë do te lëteracczé a geògrafné dokazë?

VII.

- Wëpiszë z geògrafny kartë Błota na Kaszëbach.
- Na jaczych Błotach nalòzł sã Remùs z Trãbã?
- Co wëmëslëlë mieszkãncë niejednëch Błotów dlô swòjich kòni, cobë òne sã w nym mùle nie zapòdałë? Wspòmòżkã wiadë mdze dlô ce *Bedeker kaszubski*.

- Jaczé znaczenié miała dlô Kaszëbów wòda?
- Jakò rzëka plënie sã w twòjim nôblëższym òkòlim? Napiszë ò ni zòpisk, w chtërnym pòdòsz ji zdrzòdło i ùscé, długòsc. Wëwidnij ji nazwã.
- Jaczé jezoro je w twòjim òkòlim? Napiszë ò nim zòpisk, w chtërnym pòdòsz jegò wi-òlgòsc, głãbiã, pòchòdzenié. Wëwidnij jegò nazwã.
- Kòrzëstającë z pòeticczich zbiérków, wëpòlnij tòbelkã:

Nazwa rzëczy/jezora

Àutor, titel wiérztë

- Spòrzãdzë kòrtã rozmajitëch wòdów, chtërne wëstãpùją w twòjim òkòlim. Òpòwiédz legendã sparłãczonã z jednym z taczich mòłów. Wëzwëskòj do te lëteracczé zdrzòdło abò przeprowadzë kòrbiònkã na nen temat ze swòjima starszima, chtërnã spiszesz abò nagròsz.
- Napiszë zòchãcbã, jakã zabédëjesz wòdã na Kaszëbach jakno element snòzòtë ti zemi.
- Ùcwierdzë tczã dlô wòdë wëmëszlonyma przez ce zakòzama pòstãpòwaniò wedle ni.
- Przërchtuj kònkùrs wëzgòdków ò rzëkach, jezorach... na Kaszëbach.

Z pieszniã do Ciebie jidzemë Materkò...

/Leon Roppel/

Na „zbiérackò pasjò” sta sã spòdlim do póznieszi editorsczi rësnotë. I je to chòba nôwiãkszą zaslëgą àutora *Na jantarowim brzegu*. Dżaka jegò zadbóm na ksągarnëch pòlëcach pòkòzałë sã: Frãcëszka Sãdzëcczégò *Z kaszubskiej niwy* (Wejherowo 1949), *Jestem Kaszubą* (Warszawa 1956), Aleksandra Majkòwsczégò *Wiersze i Frantówczy* (Gdynia 1957) jak téż Jana Kòrnòwsczégò *Nowòtné spiéwë i wiersze* (Gdynia 1959). W drëkù je prawie kaszëbskò epòpejò Hieronima Derdòwsczégò *Ō Panu Czòrlińszim co do Pùcka po séce jachòł*, a w òpracowaniu wiérztë Léòna Heyczy i téż piãc binowëch pòkòzków Jana Kòrnòwsczégò.

Starã ò wëcygniënië òd zabòczeniégò dokazów kaszëbskich ùsòdzców, ò rozpòmionowanië jich wëstrzód nòszerszégò karna czëtińców, przëswiëcała Ropplowi w mùdzącym przërëchtowiwanim do drëkòwaniò nëch ùsòdzców. Wiãkszość dokazów, nalòżającëch sã w rãkòpisach mùsza bëc jãzëkòwò znòrmalizowònò, òsoblëwie z lëżnotë czãstégò zjinacziwaniò pisënkù.

Wnetka wszëtczë wëdóné dokazë majã kaszëbskò-pòlszczë słowòrzczë, bë lżi szło òsobóm mało abò do czësta nie znającym kaszëbsczë mòwë, zrozmiëc czëtóné dokazë i przëdesłowë.

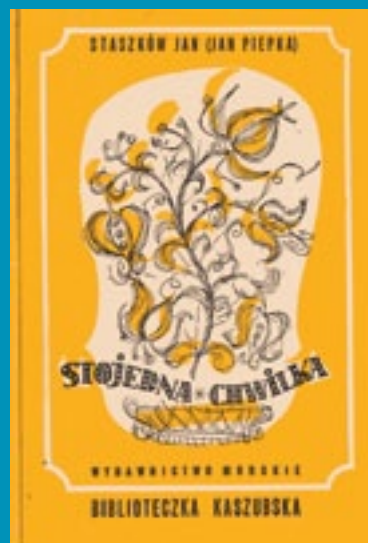
Ne robòtë nie przëskòdzałë Ropplowi w dalszim swòjim ùtwòrstwie.

Irena Piotrowska, 25 lat pracy twórczej L. Roppla, Kaszëbë 21/1959 (tłum. W. Myszki)

Piãtówémù Tónie

Stojedna chwilka
to baro je mało,
czej wezdrzec do serca
bë głãbòk sã chcało;
czej w drogã wżac z sobã,
bë przëszło cërpienië
i w smiëch je serdeczny
strzód stëgnów zamienic.

I jesz ròz sto chwilków
tëch cërpieñ nie zniese,
jak chtos bãdze mùszòł
ùmierac sòm w lese;

chòjnów spiéw wiedno
bðze smùtczi rozsëwòł,
czej bãdzesz te chwilczë
sòm sobie w dżëñ spiéwòł.
Stojedna chwilka
téż farbów nie zbierze,
bò mòdrosc jezoróm
sle niebò i mòrze;
i nawet na łàkach
rozsóné sã chwilczë,
a w lese stówk zblãdzył
téż mòdri, malinczi.

Stojedna chwilka
to wiãcy niż lata,
czej chcesz òkrãg lëdzy
kòchanië rozplatac;
bò wiele na zemi
bðze dniów ju rozwiònëch,
a chwilka, co ceszi
ù lëdzy òstónie...

Staszków Jan, *Stojedna chwilka*

Jawernota wiérztów w *Stojedny chwilce* nie je ju tak przëzërnò jak w *Serdecznëch strofkach*. Pòeta dali je wiérny nôblëższémù òbròzkowi zemi, le człowiek nie je ju le blòs bùtnowim òbzéròczã zjawiszczów, chtërnëch jistnota mò zaòstac dlò niego swiata krëjamnotów zataconëch. Całowné misterium swiata i misterium człowieka parłaczã sã w pòspòlnoce, z chtërný rodzy sã nowò wrãzlëwòta. To, co w *Serdecznëch strofkach* zdòwało sã bëc cëchùnkã nowi liryczny jeleżnoscë; jaczims òbznamnienim głosu nowégò a òdkriwczégò stówò sã w *Stojedny chwilce* pòetną pròwdã.

Edmund Puzdrowski, „Malinczi swiat” Staszków Jana (tłum. W. Myszki)

Tczëwòrtnò Redakcjo!

26 XII łòńsczégò rokù amatorszczë karno w Stòrëch Pòlaszkach pòkòzało 4-aktowã kaszëbskã kòmediã Staszków Jana pt. *Chòróbskò*. Widzewnò zala w nowò pòbudowónym Dòdomie Kùlturë bëła do czësta napëlnionò. Pòkòzk je letczy, pełny szpòsu, tematiczno sparłaczony z terczasnym żëcym kaszëbsczë wsë; biòtkùje z gùslama i copizną. Nen pòkòzk do stòł sã w naje rãce w rãkòpisu, dzãka ùslëżnoce wastnë redaktor Jizabelë Trojanowsczi.

Przez pòstrzëdnictwò Redakcji *Kaszëbë* chcëmë òddac pòczestnosc àutorowi za jegò dokòz i żëczimë, abë sztëka ta jak nòrëchli pòkòzała sã drëkã, cobë sã sta ògłowò znónò na całëch Kaszëbach.

Równòczasno zwròcómë sã z gòrãcã prosbã do Redakcji ò pòdòwanië w pismionie krótczich hùmòresków, gòdków, dialogów abò téż mònologów, chtërne bë szło wëzwëskac w robòce w paradnicach.

Najémù pismionowi žëczimë jak nôwiacy zwënëgów w robòce nad dwigniäcym kùlturowi i gòspòdarczy rówiznë kaszëbsczégò regionu, žëczimë též i tegò, bë *Kaszëbë* bëłë nôcekawszą lekturą w kòždi kaszëbsczi chëczë.

LEYKÒWIE, *Stòrë Pòlaszczi*

„Chòróbskò” – to dobra komedia!, *Kaszëbë* 4/1959.

Widzã jesz nã redosc,
czej wëpakòwiwómë
„Krzyk ptaków”.
Czëjã no pitanié:
„Czë mòże bëc dedikacjò:
Witóm w gromicznikù 2001”?

A ju 8 strëmiannika ...!

Zamikóm òczë
cobë nie òslepnać
òd gromadë
ptòchów
zastëglëch niemożnotą
krzëkù.
Leno letëchną ùlgã przënòszò
na Twòja
„skiereczka głodu –
łza”.

A czëtòł jes nóm tedë
„Łzã”,
bò ùwidzała sã
jaczimùs czëtińcowi ...

Witòł jes w gromicznikù,
a szkòlnò mdze Ce witała
na ùczbach
òd séwnika do czerwńca
kòždégò rokù

8 strëmiannik 2001r.

Felicja Baska – Borzyszkowska, *Pamiãcë Jana Piepczi*

Cwicżënczi:

- Chto skriwò sã pòd pseùdonimama àutorów dokazu *Nasze stronë* (dokòz na òdjimkù na s. 200) Jaczich jesz jinëch pseùdonimów ùżiwelë?
- Co bëło pasją L. Roppla i czëmù òna pòsłużëła?

- Wëkòžë, że robòta nad przërëchtowanim ùsòdzkù do drëkù bëła drãgò.
- Przedstawi brzòd editorsczi robòtë L. Roppla.
- Zazdrë do zdrzòdła: *Leon Roppel i wejherowska „Klëka”* [w:] *Klëka*, Wejherowo 2008 (na òdjimkù), cobë sã wiäcy dowiedzec ò Léonie Ropplu.
- Co stało sã przedmiotã rozwòżaniów w wiërzce *Stojedna chwilkã*?
- Jaczé znaczenië mò chwilkã?
- Do czegò czas, nazwóny stojedną chwilkã, je za krótczi, a do czegò je za dłudzi? Dlòcze tak je?

- Jak E. Pùzdrowsczi widzy sparłãczenië swiata i człowieka w wiërztach *Stojedny chwilkã*?
- Wëbierzë jednã wiërzta ze zbiërkù *Stojedna chwilkã* i przeprowadzë ji analizã i interpretacjã.

- Do jaczi gazëtë òstało napisóné sprawòzdanië Leyków? Co ò ni wiész?
- Jak òcenilë nã kòmediã àutorzë?
- Nalëzë infòrmacje, czë zjiscëła sã rojitwa widzów ò ji wëdanim?
- Pòdòj title binowëch sztëków J. Piepczi.
- Napiszë sprawòzdanië do kaszëbsczi gazëtë abò czãdnika z òbezdrzónégò przez ce spektaklu kaszëbsczi binowi sztëczy.

- Òbezdrzë film *Kaszëbë* i pòwiëdz, jakã rolã gròł w nim J. Piepka.
- Napiszë recenzjã filmù.

- Jaczi dokazë J. Piepczi òstałë przëwòlóné w wiërzce *Pamiãcë Jana Piepczi*?
- Dzäka jaczim stilisticznym zabiegóm, wiërzta mò òsobisti charakter?
- Midzë kògùm rozgriwò sã pòetickò relacjò?
- Ùdokaznij, że wiërzta mò jawerné òdniesenië.
- Nalezë w wiërzce argùmentë pòcwierdzujacë, że zbiërk J. Piepczi òstòł napisóny w pòlsczim jãzëkù.

Spòtkanië pò premierze filmù *Kaszëbë*. Jan Piepka i Hanna Giza, [w:] C. Obracht – Prondzyński, *Zjednoczeni w idei. Piëćdziesiät lat działalności ZKP (1956 – 2006)*, Gdańsk 2006

Chto mō klucz do sezamù kaszēbsczi
bōjczy, stōwō òczarzony.
/Aleksander Majkowski/

W dłudżé wieczorë, przë robòce...

I.

Jeżeli pójdziesz kiedy
ku morzu z biegiem Redy
w nocy – weź wody święconej
no i święconej kredy.
W dzień jest w tej pradolinie
- „Piekielnice” ją zowią –
gdzie Reda czarna płynie,
sielsko, gęsio i krowio...

Wysokie szumią trawy.
Mgła. Ostro pachnie bagno.

W noc niekoszone ławy
traw z złym wiatrem się nagną,
owiany traw muzyką
w księżycu mgie widmowej
czarną pogna tu bryką
z latarnią...

pùrtk bez głowë.

Franciszek Fenikowski, *Piekielnice*

Jeżlë wëbierzesz sã czedë
do mòrza zdłuż ùbrzegù Rëdë
w nocë - wez swiãcony wòdë
a do te jesz swiãcony krédë.
Òb dzëń ta pradolëzna brzëmi
- „Pieczelnice” tak ją zwią -
gdze so czòrnò Rëda plënie
we wsowi, gãsy i krowi tón...

Wësocżë szemará trówë.
Dòka. Ostro wònieje bagno.

W noc niezesekłë ławë
trówów ze złim sã wiatrą nagną,
òbwióny trówów mùzyką
w miesąca dõce òmanowi
pònëknie tu czòrną briką
z latarnią...

pùrtk bez głowë.

Franciszek Fenikowski, *Pieczelnice*
(tłum. B. Ugowska)

II.

Ne dłudżé zëmòwé wieczorë ù Hińców abò ù strëja jò pamiátóm òsoblëwie do dzys. Ti stòri lëdze rozmiełë òpòwiadac ò dównëch dziejach Kaszëbów czë ò swòjich przeżëcach. A nie dój Bòże, jak wleżlë na témat stròszków. Kùli òni miełë widzóné nëch diòblów, pòstacjów bez głów, dëchów zamienionëch w psa abò kòta. Czej sã na to słëchało, tej jaż nieròz na człowiekù skóra cerzpła. Stòri Baùszka sã baro dzëwówòł, że jò ni móm strachù jic do mòjégò strëja przez nã górã, gdzie przë miedzë, w grëpie krzów bòdòj straszëło. Miòł tam sã ùkazowac ò dwanòsti, czë pierszi gòdzënie wiòldzi czòrny pies, jaczémù z pëska szedł òdżin. Nen pies nie chcòł przepùścëc człowieka, co bë tamtãdka chcòł przechòdzëc ò północë. Baùszka pòwiòdòł, że wiele Niemców te psa widzało i tegò mòla wëstrzëgelë sã jak piekła. Czej Baùszka widzòł stegnã, jaką jò miòł kòl tegò krziża wëdeptóné, tej le krącył głowã i mówił, że to nie je do ùwierzeniò.

Bolesław Jądzewski, *Wspomnienia kaszubskiego „gbura”*

III.

Nòlepi je terò w jizbie lëdzóm:
Kòle piécka redzy stòri sedzą,
Młodi kòle stoła skùbiã pióra,

Swiatło mają òd smólnégò wióra...
(To je prôwda, nie je nic do smiéchù,
Bò tu piérwi nie znelë pétrochù...)

Nôprzód lëdzë zaspiewelë piesnie,
A tej zmészlac bôjczy gwësnie:
Ò stolemach, ò głupawim biësu,
Co na kòscół nie chcół dac kòncesu,
Dużi kam òn w grabã swòjã bierze,
Bë gò szmërgnac na kòscelné wieże...
Ò zakłãti pannie, szklany górze,
Ò kròsniókach, co to sedzą w dzurze,
Pòd kòminã dzecë kòlibają,
Ale nôpartim sã przedrzëzniają,
Czasã przed òczama sprzãta skrëją
Kònióm grzëwë we warkòcze wiją,
Ò tëch mòrach, co to lëdzy dësza,
Ò tëch wieszczich, co to krew pic mùszą...

Jan Karnowski, *Kòl Gód*

Cwiczączi:

I.

- Na co czerëje ùwôgã òdbiércë lirycznò òsoba w wiérzce F. Fenikòwsczégò? Co mù bédëje i dlòcze?
- Òkreslë nastrój w wiérzce.
- Òpòwiëdz ò mòlach w twòjim òkòlim, gdzie wedle òpòwiëstków dzejã sã pòdobné zjawiszca.

II.

- Jak spãdzywelë Kaszëbi wieczorë?
- Dowiëdz sã òd starków, *jak to czedës biwało* ù nich doma i w òkòlim?
- Chto i czedë òpòwiëdół ò stròszkach?
- Wëmieni stròszczy, ò jaczich je gòdka w teksce.
- Òpòwiëdz ò znónym cë mòlu z twòjégò òkòlégò, ò chtërnym pòwiëdajã nadzwëkòwé historie.

III.

- Òkreslë nastrój wiérztë *Kòl Gód*.
- Co robiłë i ò czim so pòwiëdelë w zëmòwé wieczorë?
- Czégò jes sã dowiëdzół ò dzywnëch pòstacjach z tëch òpòwiëstków?

Mieszkańcë kaszëbsczi bôjczy

I.

Bëlë sobie dwa kròsniãta
Wiòldzé jak mój pòlc.
Jeden përzna bël òblokli,
Ale drëdzi gòlc.
Mòsz tu szmatkã, tã czerwòną,
Ûszij sobie wãps.
A z ti resztë bùksë wëdò,
Le miec mùszisz chãc.
Na to kròsniã gòlë całë:
Na co mie barch twój?
Czòpkã z pùmplã ròd bëm chcało
To bë bël mój strój!
Szij, co chcesz – rzekł chłop do kròsniãt
Le òbleczta sã.
Gòlëch nie chcã tu kròsniërzi
Szczescë pùdze w kąt.

Bëlë sobie (piesniczka z Zelewa)

II.

Pòd jałowcã krząslòczy sedzą, nie biëj tam. Czejbë tã jim brodã stapił, tej bë sã tãż w krząslòka zamienił. Nieròz krowa zjé krząslòka. Takò krowa mòże we gwiozdkã gadac lëdzcim głosã, bò krząslòk bez niã gòdò.

Wedle nòstarszich lëdzy pòmion robiã kròsniãta, chtërne pòdkòrbiają lëdzóm, to je wërãpiają jich mòwã.

Bernard Sychta *SGK*, t. IV

III.

Wlazło kròsniã na pòdwòrzé
Sadło midzë cëchi lud.
Tak ùdówò, że sã gòrzi,
Zdrzacë so na wiòldzich trud.

„Mierzy mie jich gòdka, brace –
Tëc to czëstò psota je!
Kò sã wzãło wespół, w chwace,
Dzejac prawie procëm mie...”

Szarpie zwisli wąż pòd nosã
Grzmòtnął nogã bëłny kam,
Szátoli sã, dzërzczim głosã
Wrzeszczi jak wëpadłi z ram...

Cëż tak, kròsniã, brzëdkò wrzeszczisz?
Że le jes kaszëbsczi zwòn...
Rzeczã, prosto a ni hëszczisz
Jò so radã wiedno dóm!

Òstawië swój patos szklowi
I twój całi pseùdo – króm...
Niech cë szmakò chléb prostowi –
Przińdze czas, że zgùbisz szłom...

Ian Rompski, Mòtë kròsniã

IV.

A téj cos zaczą zwònic. Pùstkòwi slëchają – jo, richtich, zwòni. Në, cëż ù brzëdòła to mòże bëc? Tã pò pròwdze, éwòle, pòd dankã sedza mòlé kròsniã a zwònilo. Në, widzyta wa, a cëż to? Òno zwònilo w tim drëdzim swiece na frisztëk, że terò ju wnet slunuszkò wzënëdze z ti chòjinczi. Taczé mòlé kròsniã, òno wié lepi jak ti lëdze, czë swiat so przemieni ten ze slunuszkã. Téj òno, niebòròk, zwòni, kò taczé mòlé kròsniã jinaczi nie pòtrafi sã ceszëc. Trzimò w gróscy malinczi strzëbrzny zwònuszk, a òn klepie do wszëtczich serc, a tam sã rozkòscérzò, a błãdzy, a biegò, a spiéwò. Bò terò më to mómë, w chòjince zaswiécëło slunuszkò. Wszëtccë òd raza so zacząlë smiòc, a ceszëc, a tak sã trzimalë jedno drëdzégò a trówë, a danów, a nen mòli knòpik zdżinął. Wele òn to bël tim pierszim parminiã slunuszkã. Òn so sedzòł a gròł, a ti lëdze na niégò zdrzelë, tak jak so zdrzi na knòpiczka. A to bël mòli klãbk slunuszkã, jegò samò serce. Temù òn tak pëszno gròł na ti swòji mündharmònice. Në, widzyta wa, pùstkòwi lëdze, jaką wa mòta chòjinkã. Kò wszëtckò so tu w ni òdgriwò òd samégò piekla jãz do nógò nòmiodniészégò ùsmieniò tegò knòpiczka. Prawie ti, co tã wòjnã tu prowadzëlë, tegò nie widzą.

Ian Drzezdon, Twarz Smętko

V.

(Młodi Agùst Szłòga leżi pòd lasã i wzérò na swòje domòstwò. Dżén je cëdny i ptòszczy miło szwirgòł. Agùst òbùti je pò kaszëbskù. Spik gò mòrzi i òn zacząinò cëchò do se gadac)

Skùnczëło sã pòłnié, a jednak jesz kwiczą
Prosãta mòfé. Tak je, są głòdné.
Mój tatc niebòszczik mie rzekł to słowò:
Kòchóny mój sënne, na żëwiznã zdrzë,
Żebë na niczim ji nie zbiwało,

Bò i òna bòszczim stwòrzenim je,
Co ból i głòd, i miłosc òdczuwò.
(zdzëwiony)
Co to? Jakòs panienka wchòdò.

(Lesnò wila, w pòwiéwnëch ruchnach, tanecznym chòdã na scenã wlatiwò i miło przed nim tuńcëje. Spiéwny ji głos wërazno do niégò dolòtò)

WILÀ

Czej slunuszkò grzeje
W pògòdny dżén,
Tej człowiek ùmikò
W òżëwnã cén.
(chichòce i tuńcëje)

W ceni gò òmòtò
Cëdowny sen,
Bò serce wëlëczy
Z bòlącëch ren.
(chichòcze i tuńcëje)

Mùleczkù kòchany,
Të słòdkò spisiz
A jednak krëjamkò
Na wilã zdrzisz.
(chichòce i tuńcëje)

(Agùst sã zriwò i gòni wilã, co gò w rozmajiti spòsòb wòbi i tunecznym skòkã wcyg przed nim ùmikò. Zapatrzony Agùst ùpòdò i wila nògle z przerażonym krzikã znikò. Agùst pòwstòwò i gòdò)

AGÙST

Ala, jò ùpòdł, romòtné wstëdë!
Tak snòzi jò nijak jesz nie widzòł dzëwcziz.
Ta ze wsë nie bëła, to rzecz je pewnò.
Tak miło, tak letkò i tak wesoło,
Jãz w kòło sã serca mie cepło stało.
Tacz mi trzeba! Jakbë jã dostac?
(pò chwili)
Jak tej w Kartuzach na wiòldzim targù.
Mój tatc sã pitòł: „Co chcòłbës tã synkù?”
Jò zdrzòł na zòbòwcziz, wtim z jedny bùdë
Dwa òczë mignã. Jò bël jesz młodi
I z pùstk daleczich, jò rzekł do òjca:
„Co to je, tatcù?” – „To je pòkùsa!”
Òdrzékò tatc, a jò gò prosył:

„Kùpice mie, tatku, tá piákną pòkùsà!”
 A tatk le rzekł: „Dòj pòkù, synkù!
 Të jes jesz za mòli, to pózni bádze”.
 A jò sà wzbróniòł i zdrzec le mùszòł
 Na tá pòkùsà, a ta sà smiała.
 I wcyg jò ò ni te lata mësłòł –
 Jò mùszà jesz rôz na tòrg do Kartuz!
(zdzëwiony)
 Co to? Jaczis kròsnià kraczò.

*(Na scenã schòdò kròsnià czerwòno òbùté, z długą brodą, z twarzą pòmòrloną, i pòkracz-
 nym chòdã zbliżò sà do Szlòdżi i pitò)*

KRÒSNIÀ

Czë jes të Agùst, nazwóny Szlòga,
 Co je gòspòdòrz ze krwie i serca?
 Do niegò mie sle wësoczi nòczelnik,
 Bë wiérnie mù służëc w pòtrzebie jegò.

AGÙST

Tak je. Të trafił, bò jò jem Szlòga,
 Co pòrà le swiń w pòdwórkù chòwie!
 Pòslëchòj, jak òne ju znòwù kwiczą!
 Czej te pòdrosną, jò mdà bògati
 I wierà mòżny jak wiòldzi pón.

KRÒSNIÀ

Wëstrzégòj sà lasu, tu złé sà krący
 I ce w nieszczescé bë mògło wplątac.
 Òmijòj Smátka, jò radzà dobrze,
 Jinaczi cebie do bùdë zamkną.
(òdchòdò)

AGÙST

Do bùdë zamkną, jak psa do bùdë!
 Ten mòli człowiek rzekł wiòldzé słowò.
 Wej kròsnià ju wlaszò przez próg do swini!
(zemësłony)
 Gdze drobné sà włożą, tam złé nie przinдзе,
 Tam dobrze jidze z dobëtką, chòwą.
 Òb dzén gòspòdòrz, a òb noc kròsniàta
 Czuwają wiérnie nad całim domòstwã.
 Witòjta ù mie, miłé kròsniàta!

Leon Heyke, Agùst Szlòga. Szòtòbùtka w trzech aktach

VI.

Latny wieczór, noc zapòdò,
 Tonia wiòldzi cësżë;
 Szepcą głosë, czòł, chtos gòdò,
 Plazgò chtos i disze.

Wòdné wiłë sà na łące,
 Kąpią sà i smieją,
 Czej të blëzi nich doprzińdziesz,
 W dòce sà rozwieją.

Leon Heyke Wite

Ju zaszło słuńce za lasã
 Ju spòdò szari mrok,
 A mie chtos sznurã òwijò
 Wkòł pòwstajacëch dòk.

Wtim zaszłë mie drogã rësòłczy
 Jak jò chcòł skòczëc przez rów,
 A miałë mie wkòł òwitë...
 Jò mùszòł slëchac jich słów.

A bëłë tak pëszny pòstacë
 Jak piáknò Kaszëbka ù nas.
 A jasno mòdro ùbróné,
 A wpół je trzimòł pas.

A òne na głowã wsadzëlë
 Mie wiòldzi złoti wińc
 A wżalë sà wkòł za rãce
 A rozpòczãti je tuńc.

A òne mie tak zmamilë,
 Że jednã jò chwòcył dlò se,
 A òna krziknã... A w ti chwilë
 Ju bëło pò mòjim snie.

Leon Heyke, Rësòłczy

VII.

Chcemë le dac bòczenie, że prawie przedstòwczì czësto nierozëmne (wiara w jawernosc kròsniatów) i z pòdżrztakù nòukòwégò w całoscë gapòwaté (parłaczenie z jich pòdzemnym żëcym pòwstòwanie ceramicznëch statków) tak pò pròwdze miałë pòzytywny skùtk. Doprowadzëlë do ùretaniò przed znikwienim wëkòpalëznów, na spòdlim chtërnëch bëło mòżlëwé òdtwòrzenie pòchòdzënkù naji rózdzi. Tak tej zachòwania i mitomagicznë pòstawë nen rôz prawie wespół mòglë nòukã.

Jerzy Samp, Zamki w morskim piasku (tłum. W. Myszk)

VIII.

Akcyjô dzeje sã na smùgù przed lasã i w lese krótkò przed sobótkã. Młodzëzna rëchtëje ògniszczë. Je czëc spiëw (nòlepi ò lese). Z bòkù Bòrowô Cotka gòdò zaklãca.

BÒROWÔ COTKA

Zaklinóm waju na òdżin, zaklinóm waju na wòdã, na słońce, miesiąc i gwiondzë, na wia-
ter, na wòdã i szarugã. Pùrtcë, ptòchë, stolemë, pilujta ten las, chto tu wstąpi, temù biada.
Zmieniów sã jakbë w kam.

JÓN

Frãcu, zawòlòj le Stacha, nòwëższy czas jic pò chróst na ògniszczë.

FRÁC

Stachù! Staaachù! Aaa... Stach cos dzys jamrëje jak baba. Në, dze të jes?

STACH

Co tak trzeszczisz? Pòli sã, czë co?

FRÁC

Rëchòj sã, a flot jidzemë do lasa pò drzewò na òdżin.

STACH

A wiele tegò drzewa mómë zebrac?

JÓN

Doch dzys je Sobótkã. Na całą noc. Bãdã spiëwë, bãdã tuńce do wschòdu słońca.
Jidã pò binie, wchòdzą do lasa.

STACH

Bël jes të czedë w taczim dzywnym lese? Doch tu ni ma ani chróstu, ani drzewa na
ògniszczë. Co terò?

JÓN

Jo, pò pròwdze, tak tu cemno... Móm czëtë, że tu żëją w zgòdze czarzińcowie z pùrt-
kama.
(...)

FRÁC

E tam, taczë gòdanië. Wiész të co... Móm takã ùdbã. Weńdã tobie na pùczel i weznã
tã wietew. Zdrzë, ta bãdze bëlnò na òdżin.
Wchòdò na drëcha, zriwò wietew i spòdò na zemiã.

STACH

Mòsz të mòcny łep. To le tak zemia zbãbnowa.
Smiëch. Wtim czëc głos Bòrowi Cotczi.

BÒROWÔ COTKA

Ach të luntrusu ùprzikrzony! Smiòł jes niszczëc mòje stronë!

Òdwròcò sã do publiczi i zaczinò czarzëc.

Niech sã słowa zadzëwùją czarama! Niech sã mësłë zamësłã gwionzdama! Niech no
mëgów całë karna żgrzą tegò niegòdzywca. Niech sã zdarzi, niech sã czarzi.

Wëwijò wietewkã.

FRÁC

Cos mie ùżarło. Wejle drëgò, skądka tëli mëgów?

STACH

Alazë, të jes wierã òbarchniałi? Jò tu nie widzã zòdnëch mëgów, czarë czë co?

JÓN

Tobie na głowã padło!

Smieje sã z Frãcka.

BÒROWÔ COTKA

cëskò zelama w stronã knòpów.

Niech sã zdarzi, niech sã zaczarzi! Wa lapsë, szkòdnicë. Jesta w mòjim lesnym króle-
stwie! Nie wiéta ò tim, że to je chëcz dlò ptòchów i zwierzãtów! Tu ni mòże niczegò
łómac.

FRÁC

Widysz to co jò? Nen kam cos do nas gòdò.

STACH

Mò...mò... mòsz zwidë.

Kąsk ze strachã.

JÓN

To je wierã Bòrowô Cotka, dobri dëch lasów. Òna mòże ce zaczarzëc nawetka w ja-
łówc abò wësle na ce żnije.

FRÁC

Në, to mómë jiwer. Jò tegò nie strzimiã.

BÒROWÔ COTKA

Cos czëjã bez mòjã lesną skórã, że bãdze z wama robòtë fóra.

FRÁC

Alana, biada nóm, biada.

JÓN

Jeżlë jes òpiekùnkã tëch lasów, to wëbaczë nama i pùscë nas wòlno. Më ju nick złëgò
nie bãdzemë robic.

FRÁC

Jo! Òn gòdò pròwdà.

BÒROWÔ COTKA

Në, mëszlã, że môtã nôùczkã. Kò tej le niech tak bądze, mòzeta nëkac bez parkòwé stegně. – A të mój Pùrtkù, biegòj za nim, cobë mù do tegò łepa nie przëszło drzew łòmanië.

Teresa Wejer, *Ů Bòrowi Cotczì* (pòdług Słowarza B. Sëchtë)

IX.

Ale òn nëkòł, jakbë za nim gòniłë, le rzechòtanië sã rozległo, jak mijòł nas. Za nim téz gòniło nicpòtemù. Różny zwiërz dzëczy: jelén niebiwãli wiòłgòscë, rodzi na plecë a nozdrza kù gwiondzóm, nëkòł jak szòlony górã straszny zybi. Za nim nëkałë dzëczy, liszczãcë biòłimi kłami, z pienizną biòłã z pësków cekãcã. Za dzëczim zwiërzã gnałë łagòdnë sarnë, lësë, zajczy, wilczy. Za nimi zgraja psów. Zybòtòł sã pòd nami grunít, ale tam, chdze nen zwiërz nëkòł, tam ani wòda pòd nim nie priskała. Za zwiërzã natirzëła na wiòldzim kòniu pòstacëjò niewiastë. Włosë ji czesòł wiater, a we widze gwiondz szklëła na ji głowie mòłò kòruna złotò. Nad nią wësokò w chmùrach plënał skrzydlati smòk: skrzydła rozpiãtë szerokò, jakbë nimi przëkrëc chcòł tã całã pùstã. Slòdë cygnãł ògón rëbi, dludzi, a pòd jegò skrzydlami i ògónã nëkało wòjskò zbrojnëch lëdzy wiëchrzã i piechti z trzòskã, gwizdã i szorã. Tak chiżë ta zjawa kanãła i zdzinãła na wschòdze, chdze pòrenë miało wiñc słuñce, żem ledwie sã przëzdrzòł a ju ji nie bëło. Alem to widzòł dobrze, że ani wòda pòd tã zgrajã nie priskała, ani tròwa sã nie zdzãła pòd kòpëtami kòni. Le na gwòłt trzãsawiskò sã zazybòtało. Strzãst sã grunít pòd nami, a wiòlgò fala wòdë przelãła sã przez nasze legòwiskò. Przelãła sã i ùplënała nazòd.

Aleksander Majkowski, *Żëcë i przigòdë Remùsa*

„Dzëkò jachta” – to sã nieròz zdòrzało. Jò sama móm to spòtkónë na pùstkach. Wieczorã w lese i na pòlach mògl czëc jak psë szczekałë, dzëczë swinie chròchlãłë, drzewa sã òbòlałë, płotë trzeszczałë, wiòldzi trzòsk. A nic nie bëło widzec.

Ian Perszon, *Na brzegu życia i śmierci*

X.

A co sã tikò Kaszëbów, to sã òni jak na zemia: zamkli w se, ùpiarti i nieòbliczalny; rôz z nima pòd górkã, rôz z górczi, rôz piòseczk, rôz lôseczk, a tuwò naròz zdrzë – jezora szeroczë i głãbòczë bez dna, a z niégò strzëka cenëchnò, złotò i zòrotnò czëjbë dëszka serotczy. Ale czëj sã nã zemiã pòkòchò, to nawetka na sëchim piòskù mòli pãpk tobie cwiardi wëlëzë, a w cemnëch bòrach pòtrus zòs rozkwitnie, snòzi jak w bójce. Jò tobie gòdóm: zjész z nim becckã solë i dopiërkù jak sã pic mdze chało, pòstawi napitk i naczinòj pròwdzëwã gòdkã. A tej ùdzrzijsz, jaczim kwiatã zakwitną.

Czejbë na pòcwierdzenië nëch słowów, òd nordowi stronë bùgrëjã machtnë wòzë zaladowónë bez kaszëbsczëgò Stolema. I òn sóm stoi za rozłòzëstã stodołą i wëcygò czòrnë pisce na ùrzasłã wies.

Zbigniew Zakiewicz, *Ciotulëńka* (tłum. W. Myszki)

Ćwiczënczi:

I.

- Zaprojektuj strój kròsniãca.

II.

- Zazdrzë do słowarza ks. B. Sëchtë t. IV, s. 236 i wëpiszë jiné lëdowé wierzenia ò kròsniãtach.

III.

- Dze sã nalazło i jak sã zachòwiwało kròsniã z wiërtzë J. Rómpszëgò?
- Za kògò samò siebie mò, a czegò tak pò pròwdze je ùsobienim?
- Przeczëtòj radë dlò kròsniãca, dzãka chtërnym ùdostałòbë mądrosć i nalazło swój plac w wespòlëznë.

IV.

- Dze i w jaczim swiece dzejã sã sprawë epickò òpisónë przez J. Drzëdzona?
- Jak òstało przedstawiłò kròsniã i czëmù nen òbròzk służy?
- Pòmëslë, jakò je symbòlika kròsniãcëgò zwònuszkã.
- Pòdòj przëkładë pòeticzci aluzji w teksce.
- Jaczi bël skùtk zwònieniò kròsniãca z *Twarzë Smãtka*? Co w nen spòsòb òbznajmowało?
- Jaczi sztërk dnia ùchwëcył ùsòdzca? Jaczë nadòwò mù znaczenië?
- Czegò symbòlã je mòli knòpiczk?
- Co razã z knòpiczkã òdeszło przëcz?

V.

- Kògum je Agùst Szlòga i jakò je jegò łączba z kròsniãtama?
- Z jaczi leżnosćë i gdzie Agùst Szlòga spòtkòł wiłã? Jakã òna òdgriwò rolã?
- Jakã pòwiòstkã przëwòłòł àutor i dlòczë? Jaczë znajesz jész jiné lëteracczë wersje ny pòwiòstczy?
- Òdczëtòj z pòdónégò nizi zëwiszcza w słowarzu ks. B. Sëchtë znaczenië słowa szołobùłka.

šlabájka (Gochy), **šlabujka** (jw.), -ki, f, 1. 'piosenka'. *Z'aspévóm tože šlabujkã.* 2. 'bajka, opowieść'. *Počem ce šlabájka* (jw.).
† **šlabálka**, -ki, f, 1. 'piosenka'. *Špëvac šlabálki* (Piaszno). Zob. *bálka*.
šalabájka (pd), **šalabujka** (pd), -ki, f, 1. 'bajka, opowieść'. *Špóvadac šalabájki*. 2. 'piosenka'. *Špëvac šalabujki*. Odm.: *š'alëbájka*.

- Do jaczëgò lëteracczëgò zortu zbrëkòwòł pòzwã szołobùłczy ks. L. Heyke?
- Jakã jész jinszą, króm *Agùsta Szlòdži*, szołobùłkã napisòł ks. L. Heyke?

VI.

- Òkreslë nastrój wiérztów ks. L. Heyczy.
- Jak òstałë przedstawiłë przedzywné pannë? Scharakterizuj je.
- Przedstawi sparlączenië bòhaterków z liryczną òsobą w kòżdym z lirików.
- Jaczé znajesz jész jinszé nadzwëkòwé pòstacje, chtërne szlachùją za wiłama, rësòłkama?

VII.

- Napiszë wëpòwiesc, w jaczi ùdokaznisz, że zachòwanié i pòstawë mitomagicznë w òdnieseniù do kròsniatów wspòmògałë nòùkã.
- Spòrządżë bibliografiã kaszëbskich pòdaniów z mòtiwã kròsniatów.

VIII.

- Jaczé rekwizytë sã brëkòwóné na Sobòtkã?
- Na spòdlim tekstu napiszë charakteristikã Bòrowi Cotczy.
- Wëpiszë nadzwëkòwé pòstacje z tekstu. Co mòżesz ò nich pòwiedzec?
- Przërëchtujta wëstòwk dokazu T. Weyer. Zredagùjta rôczbã i plakat infòrmùjący ò waji premierze.

IX.

- Na spòdlim tekstu A. Majkòwsczégò òpòwiédz ò dzëczy jachce.
- Czedë i jak zbiéròł materiòł do swòjégò dokazu ks. prof. J. Perszón? Co àùtor przez to pòkòzòł?

X.

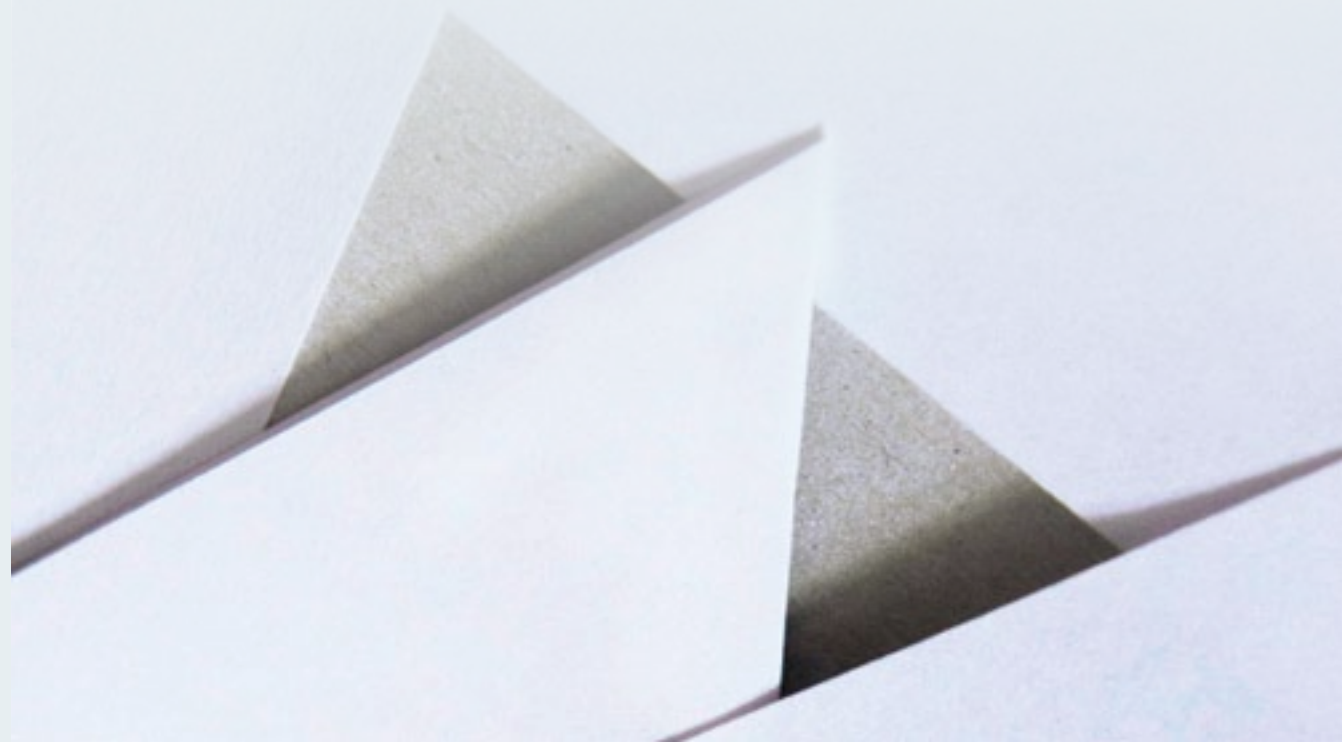
- Dlòcze przërównanié do Stolema je òddanim pòczestnoscë. Kògò i dlòcze achtnął Z. Żakewicz mitologicznym wspòminkã?
- Jaczé znajesz jinszé przërównania sparlączone ze stolemã?
- Co to je *Medal Stolema*? Chto gò nadòwò i za co?
- Przewòlòj òpòwiescë ò stolemach. Wëkażë kaszëbską apartnosc jich wãtków i mòtiwów.
- Zapòznòj sã z biogramã Zbigniewa Żakewicza. Dlòcze i na jaczi òrt òdbijò sã w jegò ùsòdztwie sparlączenié kùlturów?
- Wëpiszë z tekstu Z. Żakewicza znankòwniczi charakterizëjącé Kaszëbów i mòł jich zamieszkaniò.
- É mùszałòbë sã nalëzc jakno kùnòszk wszëtczich znankòwników z karna:

- A. cemn... bór, mòdr... blewiączci, niebiescz... mòścëk
- B. złot... dusziczka, mòł... zòrno, snòż... pòtrus
- C. sertn... kòrbiónczi, szerocz... jezoro, machtn... wòżë
- D. wiòlg... stodoła, piàkn... bòjczy, kaszëbscz... Stolem
- Òdmieni czasniczi *jesc* i *bëc* w ternym czasu.

- Przewòlòj bòjczy, chtërnëch bòhaterama sã kròsniàta.
- Cobë pòwsta charakteristika nëch mòłëch stwòrzeniów, pòdzielëta sã w klase na karna i wëpiszta na planszach:
 - pòzwë kròsniatów,
 - wëzdrzatk,
 - mòle jich bëtnoscë,
 - robòtë, jaczych sã jimają,
 - kò mù i jak pòmògają,
 - kò mù i jak psocą. Pòdòjta przëkładë jich zemstë,
 - kròsniàta a dzecë,
 - przëkładë jich żëcò na pòdobã lëdzcégò,
 - wespòldzejanié ze zwierzátama;

W kaszëbsczim bôjkòwim swiece...

I.

Bôjka pragnienie nieczyszczalne jawi i chòc przez wëobraznicã prôwdë trochã prawi. Tro-skã ùsmiércy, krzepi i zabawi.

Franciszek Sędzicki

II.

Leżã na ùbiedze,
W drzémce ò przëpòłnié -
Grzëmòt jidze kòle gaju,
Czasã łisnie mòłniò.

Hej, tã biòłò mòłniò!
Mòdrawò tã wëżò!
Cëda, co – wej, dòwni bëłë,
Niech sã do mnie zblëżã.

Niech tam w kùńcu nieba
Trzasną hòrizonta,
Z dówien dówna pòzabëté
Òtwòrzã sã wrota.

Niech jak mòłniò biòłò
Łisnie bôjka w gòrze,
Nim mie cëchò na pùstkòwiu
Szarò drzémka zmòże.

Pëszniòk żòłti kwitnie -
Czó! cos szemrze pò sytowi -
„Bôjkò, mòja złotò bôjkò,
Òstań na pùstkòwiu!”

Jan Karnowski, *Na Pùstkòwiu*

III.

Bëłë dówni dzywné czasë.
Bôjka, gòdka ò tim wié:
że szëmialë słownie lasë –
spiéwny ptòch przëspëwòł je.

Bëłë grifë i stolemë,
dëchë złé i dobré téz
czarodzeje różny minë,
z lëdzka gòdòł ptòch i zwiërz.

Dzëwòzonë w lasach snułë,
abò téz na brzegach wód,
Dolã lëdzkã, abò knułë
czarë, zradë, planë szkòd.

Mògłë bëc bógaczã cëdã
dobre czarowac i zło,
i rozlicznym władac ludã. –
Ales mùszòł wierzec w to!

Dzys nicht bôjce nie chce wierzec –
bò ni mòże tegò duńc:
tegò sprawdzëc, ani zmierzëc.
Totëz bôjczy je ju – KÙŃC!...

Franciszek Sędzicki

IV.

Król pòdziemnegò swiata, Lëcëper, titularny a prôwdzëwi włòdca diòchlów, ùkòzków, stròszków a czarowniców, wësłòł kòzłã do swòjich pòddónëch zëjącëch w kraju Kaszëbów, bë ti natëchkòtkach do piekła wstąpiłë na òglowé zëndzenië pieczelnëch stwòrzeniów.

- Demònë mòje przebrzëdlë – Lëcëper zaczął spòkójno òd kòmplëmentã, a tej jak nie zaczął sã pieklëc a grzëmiec: - Przódë lat, naju – czòrtów, bëło na Kaszëbach baro wiele. Teròz-ka, z rokù na rok, wedle łòńszëgò òglowégò spisënkù, felëje mie cziledzesãt sztek naszich bracyków i sostrów. Cëż wa, diòblãta przegrzeszoné, mòżeta mie rzec, cëż sã z nima stało? Gadac mie tu zarò!

Pierszi òdezwoł sã mòfi, czòrny Pùrtk:

- Kògùz braknie? Familiò Pùrtków wcyg sã mnozi a smrodzy – rzekł òn bùszno, le pò sztòce cos mù sã przëbòczëło: - Aaaa, dożdzece Wasto... Czuł jem, że tragiczno òdeszła z naszëgò karna Żëtnò Baba. Já, a negò biédnegò Żëtnégò Macka, kòmbajn razã z żëtã skòsł.

- Jo, jo – pòcwierdził Nen Czòrny. – Jò to widzòł. Jak Mack z Babã wrëjowalë, tedë nie wiedzącë skąd nen żelòzny juńc nadjachòł, a bëło pò wszëtczim...

Lëcëper blòs machnął na ne słowa rãkã a kùknął na karno mòkrëch mòrzkùlców, sztel stojącëch dalek òd pieczelnégò ògnia.

- A wa? Cëż wa sã tak krëjeta, co? – riknął włòdca, że jaż grzmòtnãło.

- Më? Naju je dosc wiele, a nawetka co rok to wicy. Pòdlodnik, chtëren tuwò nie je, bò mù w piekle za cepłò, téz ni mòże narzekac. Òb zëmã òn wiedno jakã dëszã na szrëcach jezdzącã chwòcy. Za to dówno më ni mielë widzóné Nëczka i Mùmòcza. Gòdajã, że jima kaszëbsczë błotka, jezora a rzëczy bëłë zbrzëdlë, temù w gòrë, w Mòrsczë Òkò przëcygnãłë. Zòs pësznò Mòrzëca rôz sã pòmilëła, w Wisłã wplënała i... sã biédòczka nã smrodlëwã wòdã na

smierc zatręła. Jesz tam-sam ne zginił Redunice w jezorach może pòtkac, ale nìzòden człowiek ju niehc jejich spiéwaniò słéhcac. Òni tã mają jaczis RAP czë techno...

Za piéckã sedzałë stròszczy. Ne nokce nerwés grëzlë, a strachlëwie na Lëcëpera pòdzerałë.

- Cëż wa, stròszczy, tak ùrzasłë sedzyta? – nen dobrotlëwie jak pieczelny òjc zawrzeszczòł.

- Bò, bò... bò naju ju nìzòdnë dzeckò sã nie bòji. Prawie òpak, më mómë tëch lorbasów strach!

- A Nikòlòj dze? – ksyżëc cemnosć wezdrzòł na Zabòrowégò.

- Nikòlòj ni mò co robic, bò lëdze mają GPS-ë i pò lasach nie błądzã – skarził sã Zabòrowi. – Jò zresztã téż za wiele robòtë ni móm, nawetka sã skrëc ni móm dze, bò drzewiátów coròz mni. Pròwdã gòdóm, Bòrowcu, czë nie?

Bòrowc cziwnãł smãtno głowã, ju chcòł co rzec, le wtim jinszi diòbeł wcësnãł w gòdkã swòje trzë dëtczi:

- Że wa sã ni mòżeta do dzysdniowégò swiata przënacëc – wëszczërzòł sã ze swòjich drëchów Skarbòwec. – Jò òbez tësac lat na błotach żił, ale czë jò zmërkòł, że lëdze ju za błãdnym ògniã nie jidã, wżãł jem, a w miesce zamieszkòł. Tam w bankù so spòkòjno żëjã i co dzëń dwie, trzë dëszë na bòrg liknã.

- Na Bòga! – riknãł Lëcëper. – Mòrnica zaszczëpionò, Mòra ùgardlonò, Bùszk z bùchë pãkli, Wieszczi w zarkù leżacy głowã stracy! Cëż sã dzeje? Rzeczëta mie, cëż je lóz?

Na to òdezwoł sã diòbeł-filozòfa, Smãtk:

- Wierã Kaszëbi mają so gwòsnë piekło zbùdowónë, temù jaż tak wiele naju nie brëkùjã. Cëż wiele gadac...

- A biòjta wa wszëtë do diòbła! – skùncził pòtkanië Lëcëper.

Słowò całã sã stało. Demònë flot wëlecałë na kaszëbską zemiã, bë zatacëc sã w swòjich krëjamnëch mólach. A nówicy skrëło sã w ksążkach. Niech chòc tam żëjã.

Roman Drzëdzon, *Pieczelne zërdzenië*

Cwiczeni:

I.

- Wëkazë pròwdzëwòtã scwierzeniò F. Sãdzëcczégò swòjima argùmentama.

II.

- Jakã funkcjã pełni mòtiw bòjczy w liriku J. Kòrnowszczégò? Òpiszë stan dëcha liryczny òsobë.
- Co je ùtaconë pòd pòstacjã metaforë: *Cëda, co – wej, dówni bëlë, /Niech sã do mie zblëżã.*
- Przedstawi mòtiw bòjczy i òkreslë jégò funkcjã w lirikach ze zbiérkù J. Kòrnowszczégò *Nowòtnë spiëwë*.

III.

- Na spòdlim wiërtzë F. Sãdzëcczégò przedstawi tematikã kaszëbsczich bòjków.
- Do czëgò bòjka mòże bëc kluczã? Jakò je ji wòrtnota? Co mùsi zjiscëc czëtińc, żebë wëzwëskac pròwdã zamklã w bòjce?

IV.

- Czë zgòdzòsz sã ze słowama àùtora nalòżajacy sã w òstatny strofëc wiërtzë? Przedstawi swòje stanowiszczë.

- Jaczi lëteracczi òrt prezentëje tekst R. Drzëdzona? Pòdòj cëchë negò òrtu.
- Jaczë ùmëslënczi naszlë cë pò jégò przëczëtanim? Pòdzëlë sã nima z drëchama.
- Wëpiszë z tekstu pòzwë pòstacjów z kaszëbsczim demònologii i dofuluj wiadã ò nich w òpiarcym ò dokòz A. Labùdë *Bògowie i dëchë naj przòdków* (na òdjimkù).

- Z titlów w spisënkù zamklòscë wëbrònëch zbiérków kaszëbsczich bòjków wëpiszë jich àùtorów. Wëpòlnij tòbelkã, cobë chòc kãsk pòznac swiat przedstawiony w nym kaszëbsczim lëteracczim òrce. Wpiszë pò 2 – 3 przëkładë.

Przedzywnë pòstacje z kaszëbszczégò bòjkówégò swiata	
Bòhaterowie ò kònkretnëch mionach, nazwëskach	
Warczi	
Miejscowòscë	
Place i bùdacje	
Òsadzonë w kaszëbsczim jawernoce wëdarzenia	
Rzeczë z kaszëbszczégò òbròzka zemi	
Zwierzãta i elementë kaszëbsczim rodë	
Wòda: jezora, rzëczi...	
Jòda	
Ruchna	
Wëjimczë kaszëbsczich piesniczków	

- W *Bajarzu kaszubskim* nalézesz infòmacje ò mòlu, pòchòdzenim bòjków. Spòrządzë zestòwk bòjków, chtërne pòchòdajã z mòla nòkrodzy ce pòłożonégò.
- Na spòdlim wëbròny bòjczy napiszë scenarnik ji binowégò pòkòzkù.
- Przërechtiuj z drëchama wieczòrnicã pòswiãconã kaszëbsczim bòjkóm.
- Wëzwëskùjãcë swòje talentë i zainteresowania stwòrzë włòsnë dokazë (lëteracczë, mùzycznë, plasticznë...) tikajãcë negò tãmatu.
- Na òbkłòdkach platków *Najpiëkniejsze bajki i baśnie kaszubskie* nalézesz téż tittle bòjków i nòzwëska jich wëkònowców. Spòrządzë ò jednym z nich biografnã notkã i zalëcë w klasë wësłëchanië bòjczy w jégò interpretacji.

Mòje žécé z kaszëbską zrosło stroną.

/Alojzy Nagel/

Dosc mòckò w procëmstawnoscë do tradycyjny kaszëbsczi pòezji òsadowé je ùsòdztwò Alojzégò Nagla. W wiérztach z tomików *Cassubia fidelis* jak téż *Astrë* mòcno zaznaczony je cësk tika-jący sã pòczëcò dëchòwi łączbë w òbrëmim słowianiznë (biòłoruszczé, łuzëcczé a ruszczé mòtiwë, m. jin. w titlach i dedikacjach). Tak jak w pòeticzim tak i prozatorsczim ùsòdztwie wnòszò wiele nowégò do kaszëbsczi lëteraturë. Òdnòszò sã to i do tematiczi, i nowòczesnych techników bùdowaniégò dokazu. Kò prawie nen pòeta, tak samò jak Jón Piepka, szerok wëzwëskùje biòłą wiérztã. Pòkòzywò sedzące wcyg w słowiznie negò regionu emòcjowé wòrtnotë. Je to pòezjò, w chtërny kaszëbizna stanowi apartną fòmã interpretacji swiata, òrt jegò artisticznégò przeżiwaniégò.

Jerzy Samp, *Literatura kaszubska* [w:] *Pomorze – mała ojczyzna Kaszubów (Historia i współczesność)*, red. J. Borzyszkowski i D. Albrecht (tłum. W. Myszak)

Zbiérk wiérztów *Procem nocë* je àutorsczim debiutã Alojzégò Nagla. Nen tomik z 1970 rokù bël lëchò wëdóny, dzysò na nim mòżna pòkazac jak sã nie wëdówò ksążków. *Procem nocë* zwiastowalë równak narodzenie pòetë, pòetë codniowòscë Kaszëb i pòetë cëchi heroiznë ny kròjnë.

(...)

I jesz jedno. *Procem nocë* razã z tomikã *Moja stegna* Jana Trepczika dalë pòczątk (1970!) systematnégò wëdówaniégò ze swiätópòłkòwym merkã – ÒBRÓCONĄ KÒTWIĄ. Na wëdówizna zdążëła sã bëłno dlò Kaszëbów zapisac, zanim w przemëslnò krëjamny òrt òstała skòzónò na niejistnienie. *Procem nocë* òstałë równak jakbë prekùrsorã dzysdniowëch, rozmajitëch, bòkadnych témama, kaszëbsczi wëdówiznów, chtërne nieròz czëją głos àutora, że kaszëbiznie nie je czas spiëwac pùsti nocë.

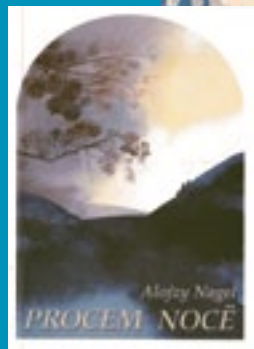
Alojzy Nagel przed rokã òdszedł do wiecznégò miru, gdzie chcòł czëc ptòszków spiëw i wietwów grã. I na gwës naszë pamiãcë pòmiòł.

Procem nocë, Recenzja Wëdówcë na tilny òbkłòdce (tłum. W. Myszak)

Alojzy Nòdzel je méstrã pòezji ò sërowi i prosti stilistice, òbszczãdnoscë w słowach. Prostota pòetë je mòcno zrosło z kaszëbską mentalnoscą, òrtã mészleniò nasińców.

Gdańsk 1970

Gdańsk 1999

Piesniodzejòrz żëje baro òbëczajno, nie dbò ò ùwòżanié, je ùtwòrcą, jaczi pisze, jak ù nas sã gòdiwò, krótkò i wãzłowato. Ta zawiãzałosc w pòezji Alojzégò Nògla je, na gwësny òrt, òdzdradlenim jegò žécégò cëchégò, równak nie wëzbëtégò dramatów. (...)

Wiérztë, pò pòlskù, pisywòł jesz jakno ùczeń liceum ksãzi werbistów. Do pisanì pòezji pò kaszëbskù namówił gò gduńsczi pisòrz Lech Bądkòwsczi. Òn téż sprawił, że Alojzy Nòdzel zadebiutowòł w 1953 rokù w *Rejsach*, kùlturnym dodòwkù *Dzënnika Bòłtëcczégò*. Òd te czasu lëteracczé dokazë pisze leno pò kaszëbskù. W swòjim ùtwòrstwie, w wiòldzim dzëlu, prowadzi dejã Zrzeszińców – wcyg mò starã ò òdrodã kaszëbiznë – i tak jak Zrzeszińcë jidze szlachã bùdzëcela, dzejòrza Floriòna Cenówë. Mò ùwòżanié dlò ùsòdzkòwi robòtë Aleksandra Majkòwsczégò, a òsoblëwie jegò méster-szczégò dokazu *Žécé i przigòdë Remùsa*.

Pòeta je głąbòk doswiadczony przez namienienié, równak w całoscë dowiérzò Bògù, nie bòji sã gòrszich i cãzczich sztërków žëcò. Je w swòjim ùtwòrstwie ùdzëwòwóny pòwszednotą i cëchą heroizną. Je ùsòdzcą, chtërnégò „žécé z kaszëbską zrosło stroną”, gdzie Bòłt gò „ròcił chlebã, a chòjnë dowa sól”.

Stanisław Janke, *Pòstów* [w:] A. Nagel, *Nie spiëwòj pùsti nocë*

To nie je zòden przëtròfk, że wiérztë A. Nògla żëją w jinszych jãzëkach: serbòluzëcczim, niemiecczim, biòłoruszczim, ruszczim, a nawetka japòńsczim i jesz drëdzich.

Jegò pòezjò je prostò – bëłnò i bògatò w redosc i smùtk, jak žécé kòždégò człowiekã. Je w ni cëpienie, miłota, wiara i nòdzeja na wicy redotë, na lepsze czasë, nie le dlò kaszëbiznë, zwëczajno dlò lëdztwa. Za nòdzejã jidze codniowò robòta ùtwòrcë, jegò mòc i wespółòżka dlò jinszych, wòlnosc òd strachù. Tak wòłò òn do Kaszëbów: „nie spiëwòj pùsti nocë” – dlò jãzëka, dlò mòwë starków, dlò kùlturë i naji mòli tatczëznë, le stój cwiardo na zemi, a rób swòje, pòmnożòj dobro, biòtkuj z procëmnoscamã, òd-pòcziwòj pòd wieczór, spòkòjno żdòj na përzinkã słunuszka witra.

We wiérztach i bòjkach *Procem nocë*, dlò dzëcy i starszich, je piãknòta kaszëbszczégò jãzëka i melodiò bëlnégò i dobrégò, jak swòjsczi, żòrnowi chléb; je swiat dzëcynnych przeżëców w Czelnie w gminie Szemùd, mòc pieczelników, z jaczima biòtkuje Kaszëba òd mòlëch lat; je spiëw ptòszków i Bòłtu – mòc Stolemów, a òsoblëwie Pana Bòga i Jegò swiätëch. Nie dzyw téż tej, że do wiérztów A. Nògla jinszi czãsto kòmpònëją mùzykã, a Kaszëbi ròd spiëwają:

„Matinkò Bòżò / przeżegnòj mòrze / przeżegnòj całi / kaszëbsczi lud”, jak téż „Nie spiëwòj pùsti nocë, / Z daleka mërgò wid – Kaszëbskò mòwa snòżò / jesz lepszych dożdò dni!”

Józef Borzyszkowski, *Słowo òd Institutu kaszëbszczégò* [w:] A. Nagel, *Nie spiëwòj pùsti nocë*

Alosza Nògla, kaszëbszczégò pòetã i pisòrza jem blëzi pòznòł na pòczątkù 1986 rokù, czëj jem gò pòprosył ò rozmòwã dlò „Pomeranii”. Òna sã ùkòzała w lëkwiatnym (4) numrze naj czãdnika pòd nòdpisã „Bëc pòetã”. Òd te czasu jem do se pisywelë, czile razy jem gò òdwiëdzył w dodomach òpieczy w Wejrowie, a pòzni w Gdini Wito-minie „Za Falochronem”, gdzie mieszkòł do kùńca žëcò. Òstatny lëst òd Nògla jò dostòł 12 zëlnika 1998 rokù. Pòeta ùmarł w niedzielã pòzni, 19 zëlnika. Òstòł pòchòwóny na parafialnym smãtòrzu w rodnym Czelnie.

Lëstë Nògla, niejednë baro krótcëchné i lakònicznë, colemàło gòdają ò sprawach codniowëch, drobnëch pòtrzebach i zgrówach ùtwòrcë, jegò zdrëszënach

z „Pomeranią”. W całoscë równak òdkrywają cekawi pòrtret naj piesniodzejòrza, wraźlëwégò i żëczlëwégò lëdzóm, mòcno zrzeszonégò z kaszëbską deją.

W drëkòwónëch lëstach jô w niejednëch placach pòminął pòzdrzatczì Nògla na żëjących lëdzy z kaszëbszczégò karna.

Witomino 13 II 93 Lubòtny Drëchù!

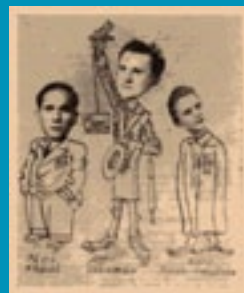
Jô chcã napisac wspòmink ò mòji cotce Wandze Hallmann, a Wòjk [Czedrowsczi] chce to w sto egzemplarzach wëdac. Wczora Wòjk mie napisòł, że sã zgòdzòce to przepisac na maszinie. Jô tegò jesz nie napisòł. Mëszlã, że tegò mdze jaczis 60 stron zsziwkù (zeszitu). Czej to mdze fardich, tej jô to Wami przeslã do Wejrowa abò zaniesã do pi-sarëji Zrzeszeniô we Gduńskù. Mëszlã, że to mdze jaczis miesąc czë pòłtora dérowac.

A. Nòdzel

Stanisław Janke, *Lëstë Alosza Nògla*

Cëż to za galeriô zawòlónëch gòscy?

(...) Z lewi stronë najich zawòlónëch ùsòdzców baszczi z rëdżi nëch dobrze zapòwiòdajacëch sã agitatorów. Kazy, chòc òdznaczony, jak je widzec na òbròzkù, ze snòżi lëteraturë, znaje leno rocznik Kaszëb, a wanożnik Kamińsczi niszczi trampczì atmòsfèrnëch òpòdënków w òdniesenim do szpòsu nòleżników K. A. N. (Kaszëbsczi Akademi Pòùczënë) Przë Klubie Młodi Kaszëbsczi Inteligencji w Kartuzach.

Kaszëbe 18/1958 (tłum. W. Myszki)

Cwiczënczi:

- Co nowégò wniosła pòezjô A. Nagla do tradycyjny kaszëbsczi pòezji?
- Na czim zanòlégò pòczëcë dëchòwi łączbë w òbrëmienim słowianiznë ù A. Nagla?
- Òpòwiédz ò zòczątkach kaszëbsczi wëdòwiznów.
- Pòdòj title zbiérków wiérztów A. Nagla.
- Pòdòj znanczi pòezji A. Nagla, na jaczé bòczënk delë recenzencë.
- Na jaczé jãzëczì sã tłómaczoné wiérztë A. Nògla? Pòdòj przikłòd wiérztë.
- Jaczi swiat je zamkli w bòjkach A. Nògla?
- Pòdòj àutorów mùzyczì do wiérztów A. Nògla.
- Napiszë lëst abò maila do swòjégò drëcha ò zadanim, jaczé ùdało sã cë wëkònac.
- Napiszë infòmaccjã ò cządnikù *Kaszëbë*.

*Pòkąd stoją nasze chëcze,
pòtąd żëją kaszëbsczé zwëczy.*
/Augustyn Klemens Hirsz/

Na zymkù

I.

Z leżnotë 12 strumiannika pòwiôdają: „Na swiátégò Grzegòrza jidą rzéchi do mòrza”, „Pò swiátim Grzegòrzu ju ni ma taczégò gòrzu”.

Tedë młodżëzna i dzecë w niechtërnëch najich stronach, wedle stòrégò zwëkù, niesą przez wies z wiôldżim trzôsã kùklã ze słomë, ze spłotima jakno warkòczama szpërama. Nã kùklã zwiã Paniã Zëmã, a nêkają z nią do rzéchi czë jezora.

W jinëch stronach pòdobny zwëk je zwóny marzannã. W nen czas zaczinô sã łowienie łososa, temù jastarniczi rëbôcë pleszczã: „Na swiátégò Grzegòrza biezi rëbòkù do mòrza”. Tedë reno przë pierszim słunuszkù na sztrãdze bëło swiãcenié laskòrnów, to je niewòdu na łososa. Bëło wiedzëc, że przë tim ni mògła żòdnò bialka bëc. Pòtemù pierszi nã séc cësnie w mòrze szëper, a jinszi le pòmògają.

Szrëdrów Ben, Jidze zymk, Pomerania 3/2001

Na Kaszëbach zymk tak pò pròwdze przëchòdò w maju, bò na nordze pòla zazeleniwią sã wiedno pózni. Z przëwitanim zymkù parłãcił sã ju dównò wëmarli zwëk, jaczi zwelë mòjik. Colemało lëdze òbchòdzëlë gò w pierszą majewã niedzielã. Sóm mòjik to bëła dan-ka, jaglijò, przëstrojonò farwnyma blewiazkama, papiorowima pasykama i swiátima òbròzkama. W niejednëch stronach na czëpie drzewka stòwielë płótnianã pùpkã abò òblepionã pazłotkã kòrunã. Z nym mòjikã, symbòlã òdrodë żëcò, chòdzył pò wsë paròbk razã z knòpama i dzëwczãtama. Całë to karno spiewało piesniã żegnającë żëmòwã pòrã, a witającë zymk i lato.

W niejednëch stronach robilë brzozowi mòjik. Bëła to brzòzeczka z òbcãtima wietewkama, a zeloné lëstczi miòł leno ji szpëc. Nen brzozowi pòlëk bëńlowie stòwielë przed chëczã swòjich òblubionëch dzëwczãtów. Taczi zwëk mògł bëc pòmionã prastòrégò mòjika, jakno wëòbrazeniò brzadnosćë, zòpòwiedzë błogòsławienstwa w dzecach.

Dzysò dnia, w nym nòpiãkniëszim ksãżëcu w rokù, Kaszëbi chòdzą na majewé, a pò pòl-skù wëchwòlają Matkã Bòską, łączy ùmajoné a gòrczi i dolëznë zeloné.

Władi Òbzéròcz, Mòjik, Pomerania 4-5/2003

II.

Pò zmanienim kògò w dniu prima aprilis wòlają:

„Aprël, aprël, aprëla w mech!

lub Aprël, aprël, sëchi dél!

Bernard Sychta SGK, t. I

Jak ju wëgròł całą kòlādā, tej doszłë mie pò chwilë cësżë tónë skòczny piesónczi, chtërna òn so òb drogā za czasu naszégò wanożeniô wëspiewiwòł i pewnie sóm ùłóził. Jô so przëbòczòł ji słowa:

*Kôza pòłkła jeża – we wtórk na wieczerszã.
Czãżczy do strawieniô – lëgł ji na sëmienim.
Pòszła do aptëczy – kùpic sobie lëczy,
a òb drogā wżalë – wilcë ją zarznālë.
Nalëzłë – kamrôcë! – wilcë jeża w zóce,
Puscëlë na wòlã: - jegò pchòcze kòlã!*

(...)

Z ùwòdżi na ksādza Trąba nie gròł swòji zwëczajny frantówczy ò kòzle i jezu, le nen marsz ò Matce Bòsczi, co òn gròł w kòmpaniji do Wejherowa, jak na mie szandarowie pilowelë.

Aleksander Majkowski, *Żecé i przigòdë Remùsa*

Cwicżenczi:

I.

- Jaczé bëlë czedës òbrzādë sparłączoné z òddzákòwanim zëmë – przëwitanim zymkù? Jak to wëdzdzi dzysò?
- Czedë na Kaszëbach zaczinò sã zymk? Dlòcze prawie tedë?
- Wëpiszë z tekstów Szrédrów Bena i Władégò Òbzéròcza przësłòwia sparłączoné z zymkòwima kùczkama?
- Chto zatacył sã pòd przezwëskama Szrédrów Ben i Władi Òbzéròcz?

II.

- Ùłóżë zdania z òkresleniama, chtërne sã pasowné do pierszégò lëżkwiata: *swiat je òbarchniałi, bùten szëkù, swiat na rãbë, zymkòwé kùczczy?*
- Piesniczka *Kôza pòłkła jeża* nalazła sã w *Kaszuby. Polska pieśń i muzyka ludowa* (bibliografiò pòd piesnią) w dzélù pt. *Świat na opak*. Ùdokaznij, na spòdlim zamkłòscë piesni, że tam prawie je ji plac.
- Chto i pò co zaadaptowòł nã piesniczkã w swòjim lëteracczim dokazu? Co to nama pòwiòdò ò jegò àutorze?
- Na spòdlim tegò i jinëch przëkłádów ùdokaznij, że mòtiwë w lëteraturze wanożã.
- Òpòwiédz ò sytuacjach, w jaczich Trąba pòmògòł Remùsowi swòjim mùzycznym kùńsztã?
- Òpòwiédz ò dzysdniowëch prima aprilisowëch szpòsach.

504 Koza pòłkła jeża A I. Wejherowo 1950

Kôza pòłkła jeża | wë wtórk na wieczerszã,
cëczy to strëwjenì | lig je' na sëmieni.

Zaszła do aptëczy | kypic sobje lëczy,
a òb drogā wżalë, | wilc-i ją zarznālë.

Nalëzłë kamryce | wilcë jòza w zóce,
puscelë na wòlã, | jegò pchycze kòlã.

Bielawski L., Mioduchowska A., *Kaszuby. Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały. Część III. Pieśni powszechne i zawodowe*.
Warszawa 1998.

Jastrë

I.

Wszedł pòzymk i piesnią wiodra
zòròł zmiarzlą zemi skarniã,
wòda strëgã, cemnomòdrã,
òżëwiła spiącą dzarniã.

Letny wiaterk zawiòł z pòlnia
i pòsmùkòł pól lësënã,
chùchnął, że jaż blësła mòłniò
i sã słuńca krąg wësënãł.

Wësok w górze jaczis smòk
czòrné blónë nazòd zwłòkł,
kamiëniã bürcowòł, grzmiòł,
pasékrami kònie kùł
i pùscył stolemna wialniã,
że sã stòł, drëchù, zle...
Strach sã pitòł: Co jesz mdze,
czë Parón w latarniã walnął?
Òdzer kùti w kòtë sztërë
gnòł przed sobą psotné mòrë,
stòlã pòdków walił w bruk,
że jaż w blónach czëc bël hùk.
Wój to jachòł òkazali
z kùszë słòł ògnisté strzałë.
Czej rznął w krze Karwieńszciz Błot
Cepama trząsł grómczi grzmòt,
w szladze spòdòł deszczu chlust,
a Smátk z Mòrã w mòrze szust...

Chto tak lecòł? Chto tak gnòł?
Chto na służbie grzmòtë miòł?
Jegò szłóm z krutką zelonã,
stanica biòło-czerwionò
swiécëlë nad Pùcką Kãpã
i straszëlë Pùrtka zãpã.
Wic nie pëtòj, drëchù mój,
chto to bël, le kòrnie stój,
bò to pewno Jaster – bóg,
co nad mòrzã Smátkã zmògl.

Jesz dzysò w Jastarni pò dunach sã smùlã
dëmë z òfiar w Jastarni sklòdònëch
Jastrowi, bòzkòwi tëch przëmòrsczich
strón.

Słunuszkòwëch zymków bël mësra.
Kòscòł miòł wësoczi
bùrsztinowò zżëwicowóny,
Òn wszëtkò widzòł,
Òn wszëtkò czuł;
nijak nie ùszła mù lëdzkò troska
a wiedno gò wzrësòł lëdzci ból.

Òn arkònë ùsòdzòł,
òn z Gòskã sã bròł,
bë ten dunów nie rëmcowòł,
bë rëbòków nie topił,
maszopów karznił na mòrzu wësoczim,
strëchlałim nòdżëjã wszczëpiòł krzëpiącą
na przetrwanie krzëkwiów,
na dobëcë cëzëch
co wpòdalë do kraju...

Czas wszëtkòżérny tamżë pòłknął deje,
pòlòstrów ters jinyma stojì.
Jastarniò wëpësznionò,
rozjiskrzonò słuńcã,
Jastra miono je zmienioné,
tam w kòsce, tam ù lëdzy,
ale dëmë jesz sã smùlã,
dëmë òfiar z nëch pràsłowiańszciz lat.

Józef Cejnowa, *Jaster, jaśtarniczci*

Ŭcékają wszëtczé biésë,
le chto jemù dôr przëniese?...
Wej, ju wëskòkł przebisniég
smiało tarczã sniegù tnie,
za nim jasczer żółti wbiégł,
złotą głowã kórnice gnie.
Tu przëzemnô trówka môłô
swój zelony tóflók tkô,
kwiatë stroją łakã całã,
kórmia ôczë barwnã grã.

Tam kaczelce pólã widë,
żôgawice robiã mùr.
Grif wëgóniô zewszãd biédã,
co ôbwiészczô pianië kùr.

Hùra! – strzélô, pãkô bór.
Nowim żëcym czipi droga,
w górze różnëch ptôszków chùr
tëż tcy Jastrã, Jastrzëbôga.

Józef Ceynowa, *Jastrzëbôg wëgóniô zëmã*

Niewielny, żëjący jesz starëszce pòdôwelë mie rzeklënë i kaszëbsczë zwrotë, w chtërnëch gãbnô tradicjô nã pòstacjã ùmòcniła. Hewò czile przekładów: „Niech jima swięcy jastrzib a bronii Jaster”, „W rocznicërowim krzu mô diòbël młodé, a w barabónach Jastrzëbôg – biôj-ta jich szëkak”, „Lëdze, dobrze zdrzëta, mòże w tëch zápach mòrë ùdrzita, chtërne dësi Jastrzëbôg, òn tam pewno je...”

(...)

Midzë wioskama Miłoszewò a Lëniô sã tak pòzwóné pùstczy – ôrt piòszczësti grzãpë, chtërnã, jak dalek jidze so przëbòczëc, wiedno pòzëwało sã „Jastrzëbôg”. To prawie z taczima môłama, na ôgle, parłãczëło sã plachc, na jaczim zabòczoné bóstwò ùdostôwało ôsoblëwã tczã. Më nie znajemë ju ôbrzãdkù jegò wëznôwców.

Swójnã próbã jegò ôdtwòrzeniô wzał na se w dwadzestëch latach Józef Staszko. Ôpisëje òn jak no lëdze z ładu rëgnãłë na drewnianëch czôłnach na jeden ôstrówk przinđny Hëlsczi Kòsë. Bëła tam gromada celowò zwiozlëch kamieni, a westrzód nich wółtôrz. Pògańszë swiãtnicë, ôb czas misterium ôgnia sklòdelë żëwã ôfiarã z jagniatów, miodu i zbòżowégò zôrna. Skórno pò religijnëch ceremoniach szedł pòmion glosnëch błaganiów do bôga Jastrã, naczi-nała sã biesada.

- Żebë jesce nama na najich wòdach błogòsławic chcelë, ô jedurny naj dobrodzeju, wiòł-dzi a mòcny Jastro!

- Żebë jesce nama wiele rib wiedno wnëkiwelë do najich séców a żaków, ô jedurny do-brodzeju naji rôzdzi!

- Żebë jesce wszëtczë grzëmòtë i górz swój strzimelë, a zeslelë nama wid, wiodro i słuńce ô mòcny, mòżnowładczy Jastro! (...)

I tak ne jastrë ôdbiwalë sã na nym placu co rok jãz nadeszlë chrzescëjańszë czasë i tuwò na wiedno zamieszkelë lëdze, i pòzwelë na sedlënë Jastarniã”.

Ierzy Samp, *Bogini Jastrã na miëdzymorzu* (tłum. W. Myszk)

II.

W zëmie Kùba ni miòł leżnoscë do paseniô ani do zbiëraniô zela. Za to wëplôtòł kòsze. Wiòldzë abò czësto malinczé, taczé do sëpaniô kwiòtków w ôktawie: czipë do seczci i czipczii do skroba-niô bùlew czë do futrowaniô kòni. Pòtrafil tëż ùplesc czësto ma-linczé kòsziczczi do ôzdobë. Czasã tëż wiãzòł chròszczanë miotlë. Kòrzònczi, szcëble i brzozowi chròst zbiërół na zymkù i ôb lato. Szëkòwòł to sobie i ùklòdòł na szopce, a w zëmie bëłò, jakbë na-lòzł. Swój ùróbk rozdòwòł abò za grosze sprzedòwòł, a za dëtczi mògl sobie cos kùpic do ôbleczeniô.

Alina Pipka, *Ôwczôrz*

III.

PROLOG

Wiele w nas ôgni sã pòli
I jak przë piéckù
Grzëją przë nich swòje ráce zòle.
Ôbòcz, tam sedzy twòje ôstatné słowò
Ôbgrzëlë jak gnòt przez jidãcëch drogã.
Ôbòcz, tam przë stole czekò syn na chłopskã gòdkã.
Judòsz za dëtczi sprzedòwò nòdzejã,
A strzëbro grzëchù sëpie do miecha pòstu,
Jesz ôstało përnã czasu,
Kòzden mòże pònëkak,
Mòże dolecec i swòjã gwiozdzã ùdrzec,
Kò, noc jak kòt jesz chòdzy pò dakù nieba.
Wiele w nas rzéków zaczinò drogã,
Zédzer jidze i liczi przëstònczi gòdzënow.
Witrzniô aniolóm skrzidła mëje w jezorze,
Kò, je czas, żebë zazdrzec do zdrzòdła,
A swiãtim nałòżëc nowë ôbleczenië mòdlëtwë,
Krãcy sã kòło niedzielë,
Łãczy i lëdze zaczãlë czëtac biblëjã zymkù,
Rzëka widu przënòszò pòd chëcz redosc zwònów
I chòc midzë nama rozlëwò sã cemno gòdków wòda,
Jò bùdëjã w nen dzëń mòst – na zgòdã.

(...)

Û PIŁATA

PRÔWCA STRAŻÔK

Czedë Pón Bóg Jezës stanął przed Piłatã,
 Wiôlgô chmùra gréchù stojała nad żédowszim swiatã.
 Piłat spitôł Jezësa, co robił taczégò,
 Że Żëdzë chcą śmiercë Jegò.
 Jezës tedë tak rzekł Piłatowi:
 Królestwò mòje nie je z tegò swiata,
 Jem na to przëszedł na swiat, bëm swiòdectwò dól pròwdze.
 Ò Jezë - rzecze Piłat – co Të chcesz, co Të chcesz...
 Z pròwdã donikãdka nie duńdziesz.
 Ten człowiek, co reno mô wstac,
 Wié, że w dzén drëdzégò mùsi ősëkac.
 Kòzdò nowò władza mô swòjã miarã
 I barni ji minyster, i szandara.
 Ach Jezë, to je wstid!
 Ni ma w Ciebie gréchù jaczi widzy Żid!
 I zrobił Piłat jak bëło w zwëkù,
 Że w swiãto jednégò ze sòdzë wëpòszczò sã pò lëchim człowiekù.

STRAŻACË I CHÛR

Pùscë Barabasa!
 Pùscë Barabasa!

PRÔWCA STRAŻÔK

Tej pòwié Piłat:
 To je człowiek.

STRAŻACË I CHÛR

Ûkrzëuj gò!
 Ûkrzëuj gò!

PÛRTK

Z czòrnã taszã, pò Pròwcë Strażakù
 Ûkrzëuj gò!
Wëjimô z taszë rãcznik.

PRÔWCA STRAŻÔK

Tej pòwié Piłat:
 Wa jesta Farizeùsze, òd dzys nie znóm waji wiący.
Trãbka solo

BÒŻÉ RENË

Wchòdò grëpa dzëwczãt, Knòp, Chłop, Gòspòdëni.
 Jidzëmë, jidzëmë z różgama...
Dëgùją jałowcã pòzebrónëch.

KNÔP

Jidzëmë, jidzëmë z różgama,
 Z pékama z głowë Jezësa Pana.
 Bazunë wkół we wsë grają,
 Ò Bòżich renach przëbòcziwają.

GÒSPÒDËNI

W Wiòldzi Piątk
 Dlò nikògò nie mdze wëjątk.
 Dlò wszëtczich bądze takò sama miara,
 Jałowcã kòzden dostónie zarò.
 Pòmòzemë cerpiec Jezësowi,
 Niech tedë jałowc waje plecë zdoobi.

DZÉWCZÁ I

W Wiòldzi Piątk wedle receptë,
 Bùlwë, sledze z misków wëstòwiają łepë.

DZÉWCZÁ II

A jò móm takã gòdkã,
 Jò wëmalëjã chëcz i drzewò kòl błotka.

DZÉWCZÁ III

Słëchòjta dzëwczãta, jò jidã terò misczi męc,
 A pò pòłnim całą chëcz.

DZÉWCZÁ IV

Òd cze serce bòli
 I wszëtczé smiećë dzysò Judaszowi òdżin spòli.

CHŁOP

Zdrzìjta, wieczór ju nadchòdzy,
 Pòjma rãce ùmęc, pòjma ùmęc nodzi.

DZÉWCZÁ V

W Wiòldzi Piątk,
 Dlò nikògò nie mdze wëjątk,
 Młodi i stòri chłop
 Bądze czësti jakbë w rzékã wpòdł.

Wszëtcë smiejã sã, wëchòdają
 Jedzemë, jedzemë z różgama.
Solo na trãbce

Jô so rojił ò zrëchtowaniòm spektaklu synteticznégò, w chtërnym mùzyka, lëteratura, zdradziowò akcjò i malarszi plan bë sã parłaczëłë, tak samò brzëmiałë, bëłë jedniã. Pier-szim taczim dokazã, w chtërnym jô so zdzyrził sparłaczëc ne wszëtczé elementë, je *Darżëca ùmëszlëniò*, *Przedkòwò* i *Jastrë* zôs dalszim cygã ny ùdbë.

(...)

Jô jem czësto prosto jednym z nich [aktorów amatorów *Jastrów*], òni mie znają òd nòmłodszych lat, a dzecë sã òtrokama mòjich drëchów zabawów. Òni wiedzą, że twòrzã òd dlëgszégò czasu, tam-sam ò mie czëtają, dzez czëją, jô mësłã, że mie wierzą. Jô móm no teatralné doswiòdczenië i jô roz-miejã „zrëszyć” człowieka, bë zajistniół òd nòlepszì stronë. Niglë naczinóm pisac dokòz z lëdzama, chtërny ni mają do czënieniò z artistną robòtã, przede wszëtczim wnikóm w jich psychòfizycznòtã, pòznòwóm, jak sã wëpòwiòdają, czë rozmiëją cos zaspiewac i w jaczi skalë, jaczi mają temperament. To tikò tak samò dzecy, jakno i dozdrzeniałëch. Mój dokòz wpisywóm do jich nòtërnì ekspresji. Do te je nót wiedno wiele miesąców przërëchtowaniów. Nad *Jastrama* jô sedzòł wnetka òsmë miesąców.

(...)

To, co jô robiã, służy w kùncu na jaczis òrt całi gminie. Jô mësłã, że mògã tak rzeknac, że pòw-stòł tam pòspólny téater. Do karna wëkòndòwców w *Przedkòwie* jô miół ròczonë strażaków z Pòmie-czëna razã z szefã, mòjim drëchã z dziecnëch zabawów Frankã Baranowsczim. Òn to pò wësłëcha-nim *Przedkòwa*, miół rzekłë, że dobrze bëłòbë pòkazac cos w Pòmieczënie i pòdskòcył mie na taczì òrt do napisaniégò dokazu *Jastrë*. Dzãka Frankòwi jô sã pierszi ròz „òderwół” òd zemi, to mòże terò sã to dò zrobic razã z wszëtczima jegò mieszkãncama. Pòkòzk *Jastrë* zniëcył w lëdzach tëlì entuzja-zmù i wiarë w se, że pò pròwdze jësmë sã czëlë jakbë jësmë sã dwigelë w lëfcë.

(...)

Wszëtczé mòje robòtë pòmògają mie òdkrëwac siebie. *Jastrë* mie to do czësta pòkòzałë, że wiòł-dzi swiat dzeje sã i tész w *Przedkòwie*, Pòmieczënie. Je tam wiòłdzi swiat i téater, le nót je gò jakòs òbcãc, dodac kãsk mùzyczni, malarstwò, no i sprawic bë prawie ny lëdze, chtërny grają siebie, wlezlë w to. Tegò téatru sã nie dò pòkazac dze jindze. Tak tej jezlë chtò chce gò ùdzrec, mùszi przëjachac do naju. Jô bë ni mògl negò teatru òstawic – pò pròwdze jô jem so ùdbòł napisac dlò niegò kaszëb-skã òperã. Ji pòkòzk mdze w Pòmieczënie. Na gwës mdã mielë w ni swój part mòji donëchczaso-wi wëkòndòwcë, le pragnã tész rozsërzwic nen krąg ò profesjonalëstów. Tã òperã chcã pisac òb lato, w lëpińcu, zëlnikù. I jak dobrze pùdze to mòże przed zëmã, mrozama, dò sã jã pòkòzac.

Oderwać się od ziemi. Skra Ormuzdowa. Z Jerzym Stachurskim, poetã i kompozytorem rozmawia red. Stanisław Janke, Pomerania 6/1992 (tłum. W. Myszki)

IV.

W trzeci dzëń renëchno, niglë słuńce wëszoł,
Sta sã jasność i wej z nieba zeszoł
Dwùch aniołów, bë òd grobù kam òdwalëc
I niebiesczim spiëwã Pana Bòga chwalëc.

Tej zôs zadërzała zemia na Gòlgòce
I wstòł Jezës z mòrtwëch, w swòji wstòł jistnoce.
Skarniò Jegò gòrała jak parmë słuńca,
Ruchna bielszë sniegù – chwała Mù bez kùńca.

Aleksander Labuda, Jezës zmòrtwëchwstałi

V.

Jak nasz Zbawicel z mòrtwëch wstòny bëł, ceszëlë sã wszëtczé ptòszãta, a pòzdrówialë ten czyn wiesolim, gòsny spiëwã, bò w czasu cerpieniò a śmiercë smùtno nad miarã milczałë. Terò wòlałë wiedno przë nim òstac. Czedë Zmòrtwëchwstòny jima rzekł, że do nieba wrócy, chcałë òne z nim lecec.

Lecałë a lecałë, jaz na òstatkù znimòglë, bò Zbòwca pòdnòszòł sã w swòji glorië coròz to wëzi pòd niebòsklep.

Jedno ptòszã pò drëdzim rënałò na zemiã, blòs skòwronk wëtrzimòł w nówëszã cemnomòdrã dólã, chòc òrzel w lecenim zaniechòł, a do swëgò gniòzda w tëch przitczich górach nazòd lecòł.

Żëlò taczë gòracë zamiłowanië do Zbawicela w piersë tegò drobnégò, skrómnégò ptòcha, że nad òkrëtnym òrzlã dobël. Jak òn w chwòtnym ùtrëdzeniëm jaz do słuńca dolecòł, spòlëła ta ògromnò hëc jegò skrzydëlka, że òn doch do zemie nazòd skracëc mùszòł. Òn spòdl na gròb Pańszci, skąd òn jész dali swòje pienię pòd niebò sle, że jegò strzëbrzny zwãk mòdrë sklepienië niebiesczë przedërchò a przecynò.

Alojzy Budzisz, Miłosc skòwronka do Zbawicela

VI.

Pierszé kwiatë w ògardze
Mómë swiãta.
Sã Jastrë,
W rãkach knòpów
Wietewczì òd brzózczi
To jastrowé sã ròzdzi
Krzëczą dzëwczãta
W jastrowé swiãta
Bò te dëgùsë
Łajają psë.
Jidã drëdzë
Je jich mni jak przòdë
Wëchòdzą z módë
Kaszëbszczë zwëczy.

Alojzy Nagel, Jastrë

VII.

Pòjle tu chùtuszkò
Kòchóny Kùruszkù!
Chòc të taczì zdrajca
To ma doch sã wiéma
Razã jész bãdzema
Wielkanocné jajca

Hieronim Derdowski, Bajù-bajù przë wielkanocnym jajù

Òbròzk do wiërtzë Bajù-bajù przë wielkanocnym jajù [w:] St. Janke, Derdowski, Gdańsk 2002

Cwiczënczi:

I.

- Przedstawi òbrôzk i rolã rodë w czãdze pòzymkù na spòdlim wiérztë *Jastrzëbóg wëgòniô zëmã*.
- Wëpiszë czasniczi òddôwającë zachòwanié bôga Jastrë w ny wiérzce.
- Co wiész ò pòstacjach, chtërne skriwałë sã przed Jastrzëbògã?
- Jak roda òddôwò tczã Jastrowi?
- W jaczi rolë òstòł ùkòzóny bóg w wiérzce *Jaster, jastarniczi*?
- Jak pòeta parłãczy teròczasnosc z prasłowiańszima latama?
- Jakã rolã przëpisëje pòeta czasowi?
- Na spòdlim tekstu J. Sampa òpòwiédz, jak tradicjò przechòwa pamiãc ò bògu Jastrze?
- Wëpiszë z tekstów òkreslenia wskòzëjącë na czas i mòl, z jaczima parłãczą Jastrzëbòga ùsòdzcë.
- Napiszë charakteristikã bôga Jastrë na spòdlim wiérztów J. Cenówë i tekstu J. Sampa.
- Wëwidnij sparłãczenié pòzwów: Jaster, Jastarniò, Jastrë. Pòmòcã mòże cë bëc *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* pod red. J. Trédra.

II.

- Scharakterizuj Kùbã – bòhatera tekstu A. Pipczì.
- Na spòdlim kaszëbsczi lëteraturë pòdòj jesz jiné przëkładë żëcowi zaradnoscë dzecy. Jaczë ùmiejãtnoscë i kùńszta sã Cë blisczé, jaczë talentë pòsòdòsz?

III.

- Na spòdlim prologù *Jastrów* J. Stachùrszczégò wëwidnij czegò symbòlã je òdzin.
- Kòmù i dlòcze kòze sã przëzdrzec lirycznò òsoba?
- Jak òstòł w prologù zòbrazowóny czas bënowëch rozwòżaniów liryczny òsobë? Wëpiszë z tekstu zwrotë przënòleżné nemù czasowi.
- Do jaczégò zdrzòdła pòeta zachãcywò, bë zazdrzëc i czemù to mò służëc? Co bédëje zrobic?
- Midzë jaczima sferama żëcò człowëka lirycznò òsoba bédëje *mòst – na zgòdã*?
- Na czim zasòdzò sã kòmputercyjò binowégò pòematu J. Stachùrszczégò?
- Nalezë w rozmajitëch zdrzòdłach wiadã ò *Bòżich renach* i òpòwiédz ò nich.
- Wëwidnij sparłãczenié zwëkù Bòżich renów ze zdarzeniem òpisónym w Nowim Testamencie.
- Na spòdlim pòdónégò wëjimkù òdpòwiédz, na czim zanòlégò synkretizm negò binowégò pòematu.
- Òpòwiédz ò dziejaniach àutora teatralnégo dokazu, cobë „zrëszyć” człowëka, bë *zajstniòł òd nòlëpszì stronë*.
- Ùdokaznij słowa àutora, że *pòwstòł tam pòspòlny teater*.
- Co pòmògò àutorowi òdkrëwac se?
- Co ùswiãdniò àutorowi napisanié *Jastrów*?

- Przeczëtòj z *Bedekera kaszubskiego* zéwiszce *Teatr kaszubski* i òpòwiédz ò jegò historii i rozwiju.

IV.

- Òpiszë pòeticzni òbrôzk Zmartwëchwstaniò Pańszégò A. Labùdë.

V.

- Jak Kaszëbi wëwidniwelë so wëzdratk skòwronka i jegò spiëw?

VI.

- Do jaczégò scwierdzeniò dochòdò pòeta w wiérzce *Jastrë*? Jaczi je na to twój pòzdratk?

VII.

- Wiérztkã *Baju-Baju* przë wielkanocnym jaju pòswiãcył H. Derdowsczi historikòwi i pùblicysce Michałowi Kruszcze. Òsmiesził gò za òpùblikòwóny ò redaktorze winon-szczégò *Wiarusa* articzël w pismie *Krytyka*. Jak pòeta przezwòł swòjégò adwersarza?
- Na jaczi zloslëwi przëganie òsta òpiartò wiérztkã?
- Spróbuj zredagòwac na nen òrt satiricznã, szpòsownã wiérztkã ò dowolny temacie.

Z czasu swiãtégò do...

I.

Przysłowie:

Do Swiãtégò Dëcha nie zjimôj kòzëcha, a pò Swiãtim Dëchù, chòdzë czasã w kòzëchù.

Zeloné Swiãtci sã latos dosc pòzdze w rokù. W òstatnëch ceplëch dniach rozwinienié roslën z dopròwdë szturmistim rozwijanim nastąpiło. Chto terò ò zepsëti nòdzeji gderò a brdëkò, je sknëra a mrëk, kòmu nie je do radzeniò ani do pòmòzeniò. Cezimë sã ti zelony nòtërze, a temù ùgrzëwającémù blòskù słuńca, a ucékòjma w swiat òdnowieniò, òbiecianiò a ùfaniò, bò nasza kròjna w nòwëszym ùpiákniem swiãtkòwim, w bògactwie pełnégò kwitnieniò. W naszych miészónëch lasach lëszczy zelén zymkòwò we wszëtczich òdceniach farwë, te cyrowné wònnë flërëjącë wietwie brzózczi, a ten swiëzi zòpòch rozwinionëch jasnozelonëch lëstów lëpë przë szasëjn, chłoszczã nieprzedobëtò, łączã a wëdë stojã w soczëstim roscenim, przë rowach a mùrawach kwitną kwiatë jak jeden. Na wëdach w błoce wëdëje dobëtk, cziwùtkã we flërëjącym loce swòje „czwit – czwit!” wëpichò, skòwronka pienię rozzwãci w lazurze, a żabë sekùndëjã swòjima zarzëpialima basama kòncert spiëwòków òpierzonëch. Kaszëbsczë mòdrë lasë z tima szpëglëjącyma wòdama bargają tëlì pòwabù a wëdòwają kòzëdémù glãbòczë wrazenië, sygajacë całi rok doòkòła.

Zeloné Swiãtci sã czasã wãdrowaniò. Mëmczëno słuńce mò ten nòwiãksi ùdzël przë cëdach swiãtkòwëch w nòtërze, w nas òno jednak chce ten nòwiãksi cud wënkac, nasze zdroczy wròcającë do słuńca niebiesczëgò, żebë wëpraglë dësze lëdzcë to swiatło pilë, chãsebnie a pòzërnim w dniu Swiãtk w lëszczacëch płomieniach, abë w nas wëkònlò cud łasczi według słowa Zbòwcë naszëgò:

- Jò jem swiatło swiata. Chto za mnã jidze, nie jidze w cemnoscë.

Alojz Budzisz, *Zeloné Swiãtci*

II.

Z dnia Zelonëch Swiãtków parłãczy sã jesz jinszi, do slëdnëch lat òglowi zwëk. W pierszë abò drëdzë swiãto dzecë pasacë dobëtk, przed znëkanim karwinë na òbòrà, plecã dlò kòzëdëchny sztëczy wińc z brzózków i pólnëch kwiatów. Nòlepszi z całëgò karna krowie robilë tej-sej wiòlgã kòrunã. (...) Dzecë pasacë gãsë zaklòdałë mòłë winòszczy z mòdròków abò kãkòlu gãsorowi i bëkóm wëchòwiwającym mòłodë, a w nòdgrodã ùdostawalë szmaczci.

Jan Perszon, *Na Jastrã* (tłum. W. Myszk)

III.

W sobòtã przed Zelonym Swiãtkama, naczinãlë sã przërechctowania do majeniégò chëczów. Jò bël jidzony z mëmkã do stogù słomë, z chtërnégò mëma wëcyga „warkòcze”. Nót bëło

chwëcëc w gròsc słomã i cygnãc jã do se krãcãcë wkòł òsë, tak wëcygało sã dludzi warkòcz. Mëma òkrãcała gò spiralno w plaskatë kòłò, przëtikajacë knëpelkama i... bëła paròt słomiònka do bòtów. (...)

Na wieczòr më szlë (më dzecë) z wùjã Benkã do starkòwégò lasu pò brzózczi. Ùja wëcygnãł czilelatné drzewa brzozë, chtërna òbròsta ùbrzëg i òbkrãzë jezora. Ne samò tu naroslë, a kòł dwùch mètrów wësocżë, më halelë do dóm. Tam wùja przëbijòł pò dwie brzózczi do futrinów òd bùtnowëch dwiërzów. (...) Mëma za to ùtika gałãzczi w jizbie za òbrazama, a całi pãk wstòwia we wazón. Jizba naszla pësna pòchã òd brzózkòwëch lëstów. (...)

Pòczy co, to jem baro ròd, że do dzysò pamiãtóm nã pòchã Zelonëch Swiãtków z daleczy przeszłoscë, że jò jem so ùwdarzil zwëczy sparłãczonë z nym swiãtã i dzãka temù jò mògl napisac nen felietón.

Edmund Zieliński, *Na ścieżkach wspomnień* (tłum. W. Myszk)

Cwiczeni:

I.

- Na spòdlim tekstu òpòwiëdz ò swiãtkòwëch cëdach w nòtërze. Jaczë je jich òdniesenië do wseczëców człowieka?
- Wëpiszë zwrotë i wërażeniã òddónë z pòmòcã zmëslu zdrokù, wãchù, dotëkù, slëchù

II.

- Zazdrzë do zdròdłã ks. prof. J. Perszona *Na Jastrã* (òdjimk na s. 242) i napiszë wëpòwiëdz, w chtërný ùdokaznisz, że chrzescëjãnszë wòrtoscë i òbrzãdë parłãczëlë sã z lëdowã kùlturã.
- Òbezdrzë graficzi Andrzeja Arendta w dokazu ks. prof. J. Perszona i òpiszë jednã z nich.

III.

- Jak wëzdrzało majenië wedle wspòminków E. Zelińszëgò?
- Wëkòzë, jaczë znaczenië miòł dlò àutora jegò ùdzël w zwëkach przodków.
- W wspòminkòwëch dokazach E. Zelińszëgò nalëzësz bòkadosc wiadë ò lëdowëch òbrzãdach, kùnsztach i jich ùsòdzcach. Wëbierzë so jaczis òbrzãd abò òrt lëdowégò kùnsztu i przedstawi gò pisemno.
- Spòrzãdzë mùltimedialną prezentacjã, w chtërný ùkòzësz sylwetkã wëbrónégò przez ce kaszëbsczëgò lëdowégò artistë.

- Zredagùj zëczbë na Jastrë i przeslë je do swòjich krewnëch i drëchów.

Òd adweńtu do wilëji

I.

Przësłowia:

- Jak na Andrzeja mróz, szëkùj so wóz.
- Sniég w Andrzeja, dlô séwów lëchò nòdzeja.

Na adweńtowu cząd przëpòdò na òglë dzén sw. Andrzeja (30 smùtana). Chòcle dówni nie bëł òn leżnoscą do pòspólny zabawë i zénidzeniów młodzëznë, ùchòwa sã pamiãc ò wróżbòwëch zwëkach. Czile starszych infòmatorów przëbòcziwò zwëk wklòdaniò przez pannë pòd pòdëszkã – w noc przed dniã swiãtégò – kòrtków z chłopszczima mionama. Wëcygniãtò reno kòrtka òznòczò miono przinédnégò chłopa.

Jan Perszon, *Na brzegu życia i śmierci* (tłum. W. Myszak)

Swiãtowóné 29 lëstopadnika miono Andrzej mò w kaszëbiznie czile przejinaczeniów: Andris, Jãdris, Jãdroch, Jãdrosz. W pòlszi kùlturze dosc pòwszechné sã tegò dnia zabawë z rozmajitima wróżbama, colemãło z przëpòwiòdanim przinédnosć ze sztòłtu lóny na wòdã pszczelëznë.

Kaszëbsczé wróżbë andrzejkòwé òstałë leno w òpòwiedniach. Gòdało sã, że dzëwczãta w nen dzén szlë do lasu i zbiérãłë òsoblëwi òrt parpacë, a przë tim trzë razë wëpòwiòdałë hewò le taczì krëjamny wiërszk:

„Na szerzele, rwiã ce smiele,
Piãc pòlcy, szóstã dłoniã.
Niech le knòpi za mnã gòniã;
Karczëmòrze, szòłtësë, a pòtemù z całi wsë”.

Wróżba le tej wëchòdała, czëj dzëwczãta z parpacama nie òbzérãłë sã za se.

Do jinégò andrzejkòwégò zwëkù nòležãło nadgrëzywanie przez dzëwczãta jabka i kładzenie gò pòd zòglówk przed spanim. Pò tak czims mùłk mógł przinć i tész pòszmakac, a co-nòmni sã przësnic. Niejedne dzëwczãta rzucałë na wòdã zòrna ówsa. Kòzdé zòrno miało swòje miono – òczëszczoné zrzeszoné bëłë z dzëwczãtama, a z wàsëkama z knòpama. Żelë jedno z drëdzim sã sparłãczëło, to òznòczało, że to dzëwczã z tim knòpã sã zënda.

Władzi Òbzéròcz *Jãdrzny Jãdroch*, Pomerania 10-11/2003

II.

Przësłowia:

- Tlësti jak adweńtowu lës.
- W adweńce zemia spi i je chòrò, czëj sã jã òrze.
- Chto sã zarãczy w adweńce, ten òstónie na kwince.

III.

- W adweńce skrzëpczi sã zamklë.
- Chto w adweńce zemiã pruje, ten to sédem lat òdczëje.
- Chto sã zalécò w adwańta, bądze miòł białkã na swiãta.

W ti dòce Bùczi sã czësto jiné, a to wszëtkò przëniosłë w swòji spiëwie ny lëdze z ròrotów. Jakùż to mòże bëc, ti sami lëdze, co mają taczé cwiardé rãce, mògã przëniesc z ròrotów czësto jiné wezdrzenie na Bùczi, a tej zaniesc to na westrzód wòdë, dze stoi czësto sztël szarò dòka? Pewno temù òni tak reno wstòjają a jidą przez nen las, prawie ò cemnicã. Przëswiòdczającë dërch dali, jak to lëdze. Jidą spiewac swòje ròrotë lëdze z Bùków.

Niechtërny lëdze wierzëlë, że jak dòka tak sã ùstoji na wòdze, tej to ne dësze sã przëszëszają. A jak dzëwczãta so tam sadną a spiëwają, tej òne sztót sã przëscygna a slëchają. To mòże sã wëdac baro dzywné, że dësze czëją, ale lëdze w Bùkach w to wierzą. Òni wierzą, w rozma-jité rzeczë. Nicht z nich bë na ten przëklòd kãtora nie kòpnął, abò pajka nie zabil. Nieròz je widzec: jaczì pajk biegò wkòł ny widë a sã za lëdzama nie czerëje, a òni le za nim zdrzą, to jesz tak jima òczë pòbiegùją. Czedës, przòdë lat, tu mia bëc wòjna z pajkama. Ale to nie je dobrze wiedzec, czë to sã tak pòtemù wszëtkò przëwròcëło.

Terò lëdze sedzą dzes kòł drodżi abò kòł wòdë, a pajk so przëndze mie nic, tobie nic, jak sã nòlezi. W lese tëch pajków tész bëło dosc tëlì, ale òne bëłë taczé wiòldzë, a tej òne tak nie-spòdzajno fijełë midzë nyma lëstama, to jaż tak za nima szëmia.

Czedës Dóra Semerlingòwa dosta rózá, tak sã ùrzasła pajka. To zòs ji pòtemù ùprawilo, ale co białka wëzëła strachù, tegò nicht nie òdjimnał.

Dóra bëła w caloscë takò strachòblëwò. W cemnicã òna bë sã bùten nie da, chòc bë jesz tak, a ò stròszkach òna wcale ni mògła slëchac. Czedës na Jastrë ny lapsowie szlë dëgòwac, a tej jeden z nich, Michòł Kónków, miòł za pazëchã zëwã mész. Jak òni Dòrze pòrà mielë wcygnioné na gòlë nodzi, tej Michòł wsadził ji pòd pierznã nã mész. Tej wa le mia widzec, co sã tu nie dza! Pòd pierznã to le tak szëmia! Dóra sã mùszala z nã mészã tam gònic. A na òstatkù òna pierznã rozchlasta, mész ze strachù wlażła Dòrzenémù tatkwò w żakët, a òna stoja, pòl nagò a rëcza. Ny lapsowie bë mielë dostóné jaczim òbòràcznikã, ale ten lecòł fer-bi, le nënka wadzëła, że do Dòrë tëlì lorbasów przëszło. Wszëtcë wiedzëlë, że Dóra mia taczì strach, temù òni przëniesłë nã mész. Ale to mùsi wszëtkò wzyc za dobré, lapsowie sã lapsowie, ti wiedno wëstwòrzają cëda.

Jan Drzeżdżon, *Na ròrotë*

IV.

Nad renã w nocë jidą naprocëm
Kòscółka we wsë.
Przë sniegù skrzëpie, w rodzynny grëpie
Trzimia sã kòł se.

Z tëch górów przitczich zòlã sã widczy
W lãpùszkach dzecy

Zrobionëch w szëkù dëcht pòdług zwëkù
W domôcy chëczy.

Knôpi i natczy jidą kòl matczy
Na rôrotë wczas
Mòdlë zanaszac, szczescé wëpraszac,
Na Mesjôsza żdac.

Bò pòmion jidze, że w wiôldzi biédze
Mô sã ùrodzëc
Nôwiksi Pón. Dlô Niegò trón
Wôrt je w sercu miec.

Eugeniusz Prückowski, *Na rôrote*

V.

Nadeszedł czas adwëntu. W nym kòmùdnym czasu më z ùtesknieniem jesmë żdelë na ksążkowi kaládôrz, jaczi miôł przinć razã z gazëtã „Pielgrzym” jesz przed Nowim Rokã. Ô szarôkù mëma zapôliwala lãpã, bë wëspiewac ze spiëwnika wszëtczé adwëntowé piesnie. Spiëw prowadzëla mëma, a ôjc ji wtórzil, sedzacë na ławie przë piëckù, pòczy nie ùsnał. Za scanã téż czëc bëło spiëw, ù sąsadow Rekòwsczych. A czedë szla jem z cotkã dojic, bë ji pòswiëcëc pëtrólkã, z ôknów jinëch dodomów téż roznôszoł sã spiëw.

Anna Łajming, *Młodość* (tłum. F. Baska-Borzyszkowska)

VI.

- Jaczëgò to dzysò je, Òskarze?
- Co to je za pitanië! Nie widzysz mòjégò kaládôrza? Dzysò je dzewiãtnòstégò gòdnika.

- W mòjim kraju, Òskarze, je takò legenda, chtërna gòdò, że z ôstatnëch dwanòsce dniów rokù jidze przewidzec wiodro, jaczé mdze panowãło bez dwanòsce miesãcy przëkródzającëgò sã rokù. Dzewiãtnòsti gòdnika odpòwiôdò stëcznikowi, dwadziësti gòdnika to gromicznik, i tak dali, jaż do trzëdzesztégò pierszëgò, chtëren zapòwiôdò gòdnika pòstãpnëgò rokù.

- I je to pròwda?
- To je legenda. Legenda ò dwanòsce przëpòwiôdnëch dniach. Jô bëm chca, żebë më sã w tak cos pòbawilë. A òsobliwie të.

Wilijnò noc nadówò sã do rozmajitëch wrózbów. 12 pòcãtëch w nã noc skórow òd cebulë pòkòzëje na drëdзи dzëń reno przez swòjã mòkrosc, czë apartné miesãce przinđnëgò rokù mdã deszczowé czë sëché.
(...)

Czãd òd Gòdów do Trzech Królów to swiãti czãd, w nym czasie nie je wòlno prac, przãsc i tkac, bò płóczëwò bë sã pòdzarło, a przãdza i sztof bë nie bëłë mòcnë.

Friedrich Lorentz, Adam Fischer, Tadeusz Lehr-Spławiński,
Kaszubi. Kultura ludowa i język (tłum. W. Myszcz)

Charakter òbchòdónëch przez Kaszëbów, a sparłãczonëch ze swiãtowanim Gòdów dwanòsce dniów midzë 24 gòdnika

Òd dzysò mdiesz ùwòzno wzeròł na kòzdëchny dzëń, gòdającë so, że nen dzëń to jakbë dzesãc lat.

- Jo. Jeden dzëń to dzesãc lat.

- Tak tej za dzesãc dni mdã miôł sto trzënosce lat.

Eric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża*
(tłum. W. Myszcz)

a 6 stëcznika, w rzeszny mierze òkresliwają sparłãczonë z lëturgią Kòscoła katolëczë mòtiwë. To prawie nijak nie pòmniészò pròwdë ò nakłòdającëch sã na nen czãd wierzeniowò-òbrzędowëch nalecałosców, nawlëkającëch do przedchrzescëjańskich kulturow. Ne dwa mòtiwë nawzòs sã przechòdającë i dopëlniwającë, jesz nie tak dównò temù, zastrzegłë mòdus przeziwaniëgò „dwanòstczi”.
(...)

Bezpozòstrëdnã zadëszkòwã kònotacją na òglowé na całownëch Kaszëbach wierzenie, że jezlë midzë Gòdama a swiãtã Trzech Królów chtos ùmrze, pòcygnie za sobã szereg mieszkańców wsë*.

*Na dba je pòwszëdnò westrzòd starszëgò pòkòleniëgò. Ni ma równak zgòdë, co do skùtków smiercë w nym lëchim czasie. Jedny są dbë, że ùmarli „zabiérò” swòjińców ny sami płcë; jinszi, że we wsë w nadchòdającym rokù ùmrze 12 lëdzy.

Jan Perszon, *Na brzegu życia i śmierci*
(tłum. W. Myszcz)

Zwëkã bëło, że niechtërny gbùrzë bez gòdë spisëją so do kaládôrza jaczé je wiodro (pògòda). Kò gòdają, że dwanòsce dni òd pierszëgò swiãta do Trzech Króli dówò pòzdratk, jak mdze w kòdзи miesãc bez całi rok.

Szrëdrów Ben, *Dokazywanie i kòlãdowanie*

VII.

Ten zdãził ju wëdlëbac w lëpòwym klockù zgrabną figùrkã Pana Jezëska. Przë szopce mésterwòł Hëweltów Władi. Kùncził słomiany dak. Nad ùstrzechã felowa jesz betlejenskò gwiazda. Do ni wzał sã ùsapóny biegã Fräck. Julis z përdëgonów przëniósł w starkowi torbie wszëtczych trzech królów, a Wiktor z Kawłów pòstawił w szopce òsła prawie jak żëwëgò, ale przë tim zadzërół nosa jak wniebòwzãti.

- Zdrzëta le, jak ta Wika je sztolc – ze smiëchá pòwiedzòł Zyga. – Ale wòznë je to, że nasza szopka je prawie na wëkùnczenim, a nasz Wika niech zadzëró swòj sznobel jak nówëzi. To nama doch nie przeszkòdzò – dodòł.

- Ale òn z tim nic zlëgò nie mësli, to le mù tak z gãbë wëleca – próbòwòł wzac gò w òbrónã Fräck.

- Terô robimë naradã, jak to naje kòlãdowanie mô wëzdrzec i jakã turã më w tim rokù wezniemë – zapòwiedzôł Władi, nôstarszi z tegò grónka zbichòwsczych kòlãdników.

Narada déra wicy jak trzë wiertle gòdzënë. Bëło przë tim përzna spiéraniò sã, sztridowaniò, a nawetka taczë mòlë welowanié. W kùncu nasza czwiórka ùstalëła – jak to szkòlny gòdò – demòkraticzno – że witro pò pierszi wszëtcë maszerëją na rôrotë do kòscoła w Rédze, żebë pòwiedzec Nòswiãtszi Panience, że òd przinédnégò wtórkù przez szterë niedzele më, kòlãdnicë, bãdzemë chòdzëlë ze szopką, żebë lëdzóm przëpòminac, że jidze gòdowi czas, a pò drëdzi Frãc, Władi i Julis wëstarają sã ò dludżë, biòlë kòszëlë, baranié muce i zrobiã sobie larwë, ale nie jaczes szkaradné, le lëdzczë, żebë nie straszëc mòlëch dzecësków. Zyga skòmbinëje kòzëch, bëlnã krëczew i taszlãpã, bë w cemnëch dómach nie bùcac pò scanach, nie przewalac kòrków, nie szturac grónków i nie błãdzëc w cemnoscach. A krëkwiã to òn bãdze òdgòniòł zlé tósze.

We wtórk ò piãti pò pòlnim wszëtcë stawiłë sã dokladno ze swòjima strojama w chëczach ù Zydzì. Jegò mëmka pòmògła kòlãdnikóm sã bëlno òblëc, sprawdzëła szopkã i òstrzëga jich, żebë przë zapòlanim swiëcë w szopce nie zrobic ògnia, bò ò to nie je cãzkò.

- A jak wlëzeta do jizbë, to nôprzód Bòga pòchwòlita. Tak sã doch na Kaszëbach nôlëzi. Rozmia wa? – dopòwiedza.

Kòlãdnicë përzna ze strachã rëknãlë we wies. Nôprzód zaszlë do pana szkòlnégò, bò bëlë czekawi, co jich pòn téz pòwié, jak òszacëje szopkã, stroje i kòlãdë.

Bolesław Bork, *Adwërtowi szopkarze*

Józef Chetmòwsczi, Gòdowò szopka [w:] Józef Chetmowski. Człowiek renesansu, red. Pracownicy Urzędu Miejskiego w Brusach

VIII.

Naròz zazwòniło na pòdwòrkù...
Ze strachù sã knòpë krëją w mùrkù;
A to jidã gwizdzczi w dużi kùpie:
Dżòd sã kraczò z miechã, baba w jupie,
Żołniérz z szablã i téz panna ładnò,
Kòzeł beczy, pòdskakiwò chiże,
Zapùscy sã, prosto bòdnie w dwiérze;
Miedwiédz, co mô z grochòwinów klatë,
Temù òkroją sã leno batë,
Tej jãz z bólu pò dëlach sã zòlò,
Pò krëjómkù dzecóm jabka kùlò...
Bòcón z dlugã dzëbã przemkł sã cëchò
Do kòminka i narobił smiëchù
Dzëwczi chwitò i je dzëbã skùbie...
Wrzòsk je dużi, bò mô jiglë w dzëbie...

Jan Karnowski, *Kòl Gód*

Alumni Wëższégò Dëchòwnégò Seminarium w Peplinie jakno Gwiżdżë, [w:] Księga jubileuszowa. 350 lat Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie, red. ks. Anasztazy Nadolny, Pelplin 2001

IX.

W wigiliã do pòlnia białczy pieklë chleba, a pò chlebie jò piec pòdskacył słomã i mëma ùpieklã młòdzowi kùch. Pò kùchù bëlë pieklë „kaszëbsczë òrzechë”, jacé mòja mëma sã na-ùczëła piec òd swòji matczy. Robioné òne bëlë tak, że sã òdbiërało kãsk òd chlebòwégò casta (tak, na kùklã). Pòdriwòwało sã marchwi (jesz rôz tëlì co tegò casta). Marchew wëżimało sã ze sokù, cëkrzëło i przëgniotło razã z castã chlebòwim. Z tegò nowégò casta robiło sã kùgelczy, kładło je do kòpónków i zaniòsło do pieca. Dno pieca mùszało bëc wëcarté do czësta, żebë nie bëło nic pòpiołu i tej ne „òrzechë” sã całã noc pieklë. Reno kùgelczy wëgarniãtë grulkã do kòpónk bëlë zaniòsłë do dóm, òblóné jesz syropã z cëkru. A czëj òne wpilë wszëden syrop, bëlë mitczë i dobré do jedzeniò. „Òrzechów” sã nie grëzłò, le susãło jak bómczy.

Bolesław Jazdzewski, *Wspomnienie kaszubskiego „gbura”*

X.

Jidze, stòwò,
Dali jidze
Miech na pùklu
Darënczi dlò dzòtk
Sniég piszczzi
Pòd kùrpiszczama
Chùtkò i ùceszony
Cãzkò wzdichò
W chëczach ju wieczera
Cos felëje
Do pasterczi czas
Wid widzec blëzi
Zwónk je czëc
Gwiżdż, witòjta
Redosc doma
Bò ùcecha je.

Stanisław Starosta, *Panëszka*

XI.

Zbłakónã wiljã
sniegù
zaczął sã wieczór –
gwiżdż
torbë rozdòwò
dzecóm...
A w torbach gwës zamklò
je szklanò góra
i łabãdz
co spiëwò

królewionka,
 pawie pióro,
 kònik
 ze snów...
 A mòże kròsniók,
 czë ribka
 złotò
 wëlazłò z mórż?
 i miesąc chcòłbë
 téż w torbie
 bëc,
 bò bicé
 serc dzecy
 je głosno czëc...
 A sniegù gwiòzdë
 Ùsadlë
 na szkle
 z żałoscë sã kùlają
 równo,
 pò dwie...

Jan Piepka, Gwizdż

XII.

W tim mòlu chcòłbëm përná òpisac zwëczy, jaczé przódë lat (w jaczims dzëlu téż dzysò) sã praktikòwónë na Kaszëbach òb czas gòdowi, to je przed i pò Gwiòzdce, a pò pòlskù swiãtach Bòżégò Narodzeniò.

W wieczór przed swiãtim Mikòłaja (6 gòdnika-grudnia) dzecë pùcowałë bótë, bë wëstawic je przed dwiërzë z nòdzeją, że swiãti Mikòłòj wsadzy tam përná bómków abò kùszków. Niebëlne dzecë mòglë spòdzewac sã zamiast tegò sztëk wrëka, torfù abò bùlwë. Jednak te nòlepsze darënczi, a przede wszëtczim zòbòwczì, przënoszòł gwiòzdór w Wilëjã przed Bòzim Narodzenim.

Gòdë na Kaszëbach to czas przebiërańców. Gwiòzdór, zwóny na nordowëch Kaszëbach téż panëszką, przëchòdòł w Wilejã z darënkama. Te richtich szpòsë, z przebiërańcama, zaczinałë sã przed Sylwestrã i waralë jãz do Trzech Królów. W niechtërnëch wsach beńlowie zbiërelë sã w karna nawetka do 10 sztëk i przezeblòkelë sã za panëszką, diòblã, kòminiòrza, bòcòna, kòzła czë niedzwiedza. Midzë nima bëła téż brutka z kawalerã. I tak chòdzëlë pò wsë i wstãpòwelë do bógatszych gbùrów, bò ti mielë wiòldzi dóm i dówelë nòwiacy dëtków. Chtos gròł na harmòszce, drëdzi na bùrczibasù czë diòblëch skrzëpkach. Spiéwelë kòlãdë, tuńcowelë, robilë szpòsë i straszëlë dzecë. Kòminiòrz czë diòbël mùszelë przë tim wiedno kògòs na gãbie, a dzëwczãta pòd czitlãma, wësmarowac.

Òstatny dzën stòrëgò rokù na Kaszëbach miòł téż swòje apartné zwëczy. Przede wszëtczim trzeba bëło jic do kòscoła, bë Bògù pòdzakòwac za stòri rok i prosëc ò łasczi na nowi. Pòd wieczór dzecë miałë òbòwiãzk jic na ògród, tam gdzie rostë brzadowé bómë, i kòżdã bómã òbùdzëc do nowégò żëcégò. Trzeba bëło je trzë razë wkòł òbënc zwòniãc przë tim zwònkã a knëplã klepiãc w piëń drzewa i wòłac: „Jãdrné jabka, (krëszczy, slëwë, wisznie itd.) na ten nowi rok!”.

Nòwiãksze szpòsë wëpròwelë tegò dnia beńlowie nocã. Cëchò chòdzëlë pò wsë, a tam, gdzie gbùr spòł i nie wachtowòł, wëcygelë brómë, pòrtë, wòzë z pòdwórka i chòwelë abò mie-nielë z jinyma. Drëdzëgò dnia gbùrzë klãlë i szukelë swòjégò dobëtkù. Bróma leża na drodze abò na pòlu, pòrta na bómie, a wóz w rowie do górë kòłama. Biwało, że wóz abò sanie w dzëlach lorbasë pòtrafilë na dak stodołë wcygnãc.

Zarò pò Nowim Rokù zaczãlë chòdzëc trzej królowie. Òblokli w biòłë kòszle czë klédë, z kòrunama na głowie, a gãbë wësmarowónë szadzã abò mëmczine strëfle nacygniãtë na głowã. Zaspiéwelë kòlãdã, pòkòzelë Jezëska w kùmie, wãlë dëtczi i tak szlë òd chëczë do chëczë.

Niechtërne z tëch zwëków sã do dzys praktikòwónë na Kaszëbach, jinë ju zadzinałë. Ale wòrt doch tradicjã i dobré zwëczy achtnãc i dali praktikòwac.

Józef Lanc, Gòdowë zwëczy na Kaszëbach, Rëmskò Klëka 12/2006.

XIII.

Witòj Jezulu, witòj kòchóny,
 Òpòżadóny òd wieków Panie.
 Z Kaszëb w szopie stojima, pòklón Tobie
 dajema.
 Przed Tobã czòłëm bijema spòłëm.

Gdëbës w Kaszëbach bëł narodzony,
 nié na saneczkù bëlbës złożony.
 Dòłbëm Cë senniczek i spòd se pierzineczek,
 pòrã pòduszek, piernòt jak pùszek.

Òdzëzã miòłbës nié lada jakã,
 sëwim barankã czòpkã bógatã,
 sëczenkã z mòdrëgò sëkna kaszëbsczëgò,
 a pòsk òd sejbë dòłbëm dlò Cëbie.

Bùksëska miòłbës fùtrã pòdszëtë,
 strëfle, rãkawic z wełnë wëmëti,
 czerwioné bòcëczczy, pòd nima gwòzdzyczy,
 tupnãłbës sobie, nié tak jak w żłobie.

Żebës sã w najich Kaszëbach rodzył,
 nié tak bës tam bëł, Jezulu, głodzył.
 Wszëtkò bë delë Cë, bësmë le mielë Ce,
 z Józwią, z Panienką, Nòswiãszą Nënką.

A tu nick ni mòsz, Jezu, co szmakò.
 Kaszëbi dadzã niebëlejakò
 do picò, jedzeniò i czym se bawieniò,
 z wójtã pòspòlu bës sòdl do stołu.

Tak Të jes zmiarzli w żëdowsczim kraju,
 a miòłbës cepłò w chëczë ù naju.
 Bòkadosc je drzewa w lasu kòl Wëjrowa,
 na rozgrzëwëczkã wòdczi szklòneczkã.

Czemù, ò dzeckò, të nie chcało ù nas sã rodzëc,
 W naszi kaszëbsczi kròjinnie swiãteczny a miłi?
 Nie pòcziwało bës w barlogù cwiardim,
 charsztowim,
 Spało bës w gãstëch a miãtcich pierzënkach.

Nigdë nie przëszło bës w zëmnã staniã pòlnã bëdłã,
 Dëcht kòle piécka na chòdach kòlibka bë stoja,
 Probòszcz pòbòżny z probòstwa w kòmeżce
 bë przëszedł,
 Cã a Twã Mëmkã bez felë pòczãtã érowac.

Czelòdz, tak Broniò jak Brunon, cã ròd kòlibalë,
 Wasser a misa zabëlë bë gòrzcze swë sztridczy,
 Ptòchë przë òknie bë chwałã Twã
 szwiërgòtiwalë,
 Żebës të ùsnało cwiardo a òdeckło rzëskò.

Bëło bës zycher przed Herodã królã òkrutnym,
 Chtëren swëch mòrdarzów wëslòł, pòzbawic
 cã bëtu.
 Nicht bë nie zdròdzòł cã – miłi bë łòził swë żëcë –
 Kùsã zdradzecczim, bò Judòsza ni ma

w Kaszëbach. Méster nizòden nie skùstrzył bë
 balczy krzizowi,
 Sztama nizòdnò téż nie da bë w krziz sã
 òczorchlëc,
 Rëchli niewòrtnym sã pòpiołã sta abò pichã,
 Niz bë znizëła sã nòrząd bëc dzecëca mãczy.

Më bë cë klédowiwalë, strojilë przepësznie,
 Miòłbës wełnianã hùweczkã fëjn z cziplã
 mòdrastim,
 Mantelk téż swòjszczi zwòrpóny z bielónëgò plòtna,

Na friszték miôlbës tineczkã mléka,
zôcérczi, rogól, praznicã z szpiekã,
kùchë i prëcle są, taszi ôd Nécla są,
a stół nakrëti, haftama szëti.

Na môltëch miôlbës kaszã jãczmiennã,
rosôlczem zôłtim tlësto pòdlónã.
A bënë z gãsëną i përnã jarzënë,
z imbiérã flaczzi, niezłë przësmaczzi.

I zajãczëna z tlëstã czelbasã,
miôlbës, Mólëchny, nielëchã paszã,
piwa tuchòlsczëgò abò kòscércszëgò
miôlbës pò ùszë, lubilbës z dëszë.

A na wieczërã z nalesnikami
jagòdë z Bòrów, klósczi z szpërkami.
Zez nowi bùlewczì plinçe i stòrnewczì,
òd Kartuz grzëbë a ze Wdzydz rëbë.

A tu w Betlejem zëdë Barëchë
wszëtkò bachòróm wtikają w brzëchë.
Tobie bë përzënë nië delë zwiërë,
Chòcbës òd głodu ùmiéròł z młodu.

Nie płaczë, Jezu, bò zëdë w kòło,
Przińdzë do Kaszëb, bądze wesoło,
Frantówczì spiëwómë, szëpra zatuńcimë,
Z tej mdzesz zycher płakòł òd smiëchù.

*Witôj Jezulu [w:] Kaszëbsczë kolëdë ë godowë
spiëwë, zebrał i wstëpnie opracował
Władysław Kirstein.*

Z knëpkama pstrima sëczenkã wëszëtã
kùńsztownie.

Miôł bës cyrowny rzemiszczë téż skòrzany ze
spióńkã
Zôłtim, na nózkach i bôcëczì czësto czerzwionë
Grzacë a sòłë parcanë, przë gùrcëkù knëpkã,
Sztrëfle sztrëpatë, nad kòstkama pòdwiãzczì
z trodlã.

Tak më bë, wej le, to dzeckò tu pielãgnowalë:
Pòrnë na frësztek prostowi chléb z masłã
majowim
Miãso kùrzanë na pòłnië a z nudlama rosól,
Wieczór zôs pùlczì ze sledzã, grónk kwasnëgò
mléka.

Gmizã, salôtã a praznicã z lëczkã na zymkù,
Jagòdë z rizã cëkrzonym pòd tlëklim kanëlã
W lece, w jeseni tã òbòną gãsã sekónã,
W zëmie sëszoney brzòd, grzëbë a klósczi.

Bùtã codzënnie téż kraftnëgò, pùcczëgò piwa.
Łosose, wãgòrze, wãdlënë z chrzanã a pieprzã,
Czelbasë głódczë a szinczi dëcht według Twi wòlë,
Ùrosło tej bës jak bùlczókwatì kłafownik.

Ùch, dzeckò Bòsczë, jak më bë cã ùmiłowalë;
Wszëtcë pòbòżnie më klëklë bë przed Twã
kòlibkã.
Wszëtczich kòłana zdżibalë bë sã kòrnie przed
Tobã,
Nodzi czamilë bë w zemsczich mòzołach do
Ciebie.

Nigdë zniewòzómë, Dzeckò, dzëni tobie swiãcony,
Wiedno doch w kòscołach chwòlã Twë miono
Kaszëbi,
Wszãdze jich serca wzdichają do Ciebie, nasz
Panie.
Czemù, ò Jezu, Të nie chcòł sã ù nas ùrodzëc?

*Alojzy Budzisz Kaszëbskò piesń gòdowò
[w:] Bùdzysz A., Dokòzë.*

XIV.

Do Betlejem z Kaszëb pòszlë delegatë,
mielë pełen kazub i wòrek czubati,
a w nich bëłë darë Panu na òfiarã.
Hej, kòlãda, kòlãda!

Bëlë tam gazëtczi i wszëtczë dodatczì,
w miészku mnodzë dëtczi na wszelczë wëdatczì,
i na przësmak wszelczì chleba bez òsełczì.
Hej, kòlãda, kòlãda!

Do Betlejem przëszlë srodze zmòrdowóny,
bò złómelë diszle, pòstradelë sanie,
przëstapilë proga, pòchwòlëlë Bòga.
Hej, kòlãda, kòlãda!

Hej, Jezëskù mòfi, co tak biédnie leżisz,
chòcy wiãcy całi Galileji wierzisz,
a tam w Galileje zëmny wiater wieje...
Hej, kòlãda, kòlãda!

A ù nas to lëdze nie znają nick zradë,
miôlbës co dzëni sledze i klóseczczì z brzadã,
spòlbës na pierzënie a nië rogòzënie.
Hej, kòlãda, kòlãda!

Pò tim przemówieniu rozłòzëlë darë,
„Dzënnik” do czëtaniò i piëniãzków miarã,
a bòchenek w nasëpie złòzëlë przë krëpie.
Hej, kòlãda, kòlãda!

Tej Jezësek mòłi mòcno głowã krãcyl,
a że bëł ju smiał, darë jich òdtrãcyl –
„Nie są dlò Jezëska – wezta dlò biéduska!”
Hej, kòlãda, kòlãda!

Më doch w Kaszubëji strzëżem Pòlszci granic,
chòcy w Galileji mają naju za nic –
a tã najã stróżã mnożim chwałã Bòżã...
Hej, kòlãda, kòlãda!

„Gazëtë nie czëtóm – Jezësek òdpòwië –
i sã waju pitóm, czë tam pròwda stoi?
Ta òmóna swiata wënalòzkã czarta!”
Hej, kòlãda, kòlãda!

„Za pieniążczy waju czëstò loterijò
Dzysò jakbës w raju, wito z gòłą szëją.
Za taką walutą nie dostóniesz bóta!”
Hej, kòląda, kòląda!

Hej, Kaszëbi miłi, jeden dór jò proszã,
bò jò kòzdi chwilë do waju sã noszã:
na dzysészë Gòdë chòc kropelkã zgòdë!”
Hej, kòląda, kòląda!

Na to mù kaszëbsczi òdrzëklë mądrale:
„Interes to czepsczi, zgòdë ni ma wcale...
Òd pòwstaniò Pòlszczi zgòda pòszła w ólszczi...”
Hej, kòląda, kòląda!

Jan Karnowski, *Hej, kòląda* (melodia *Hej w dzień Narodzenia*)

XV.

Mrozy wiat cygnął przez wszëtczé ruchna. Zmiarłò jak knëpel, z pùstą taszą przëszła jem do chëczë. I tak mijòł dzëń za dniã. Tidzëń przed Gòdama, mój chłop zabił swiniã. Mëma zrobia pasztet, krwawionkã. To nama dało kask wiesołoscë. Pieprznëch kùszków më napieklë wiòlgą miskã. Dziecë kòzdi dzëń gòdałë ò darënkach gwiondzkòwëch. Còtka Gòsza z Gdini zradzëła kask bómków. Kùreszce nasta Wilëjò Gòdów. Chëczë bëłë wëczëszczonë jãz sã sklëniò. Dankã pëszno wëstrojonò, swòją wòniã dała nama zabòczenie w naszym jiscënkù. Ò piãti pò pòłnim całò nasza rodzëzna sadła do kask òbszcządnieszë wëczëczë. Wedle zwëkù na biòłim tòflòkù bëł pòstawiony talërzëk z taskã dlò przëbëcznika.

Dzelenie òplatkã tegò roku bëło wiòldzim skrëszënim. Pòstrzegła jem, jak łzë wiòldzë jak groch kùlałë sã pò mëmczëny gãbie. Ten, co spròwiò rzãdë w kraju, zrobił nama bëłny darënk na gwiondzkã. Tegò më ni mùszimë pòd dankã szëkak, kòzdi Pòlòch mò gò w chëczë.

Jedną razã chtos zaklepòł na dwierze. Do chëczy wlezlë dwajë żòłniërze. Më jich przëròczëlë do jedzeniò. Niebòròcë nie òdmówilë, jedlë jãz sã uszë trzãslë. Pòzni wszëtcë zaspiëwelë gòdowã pësnia.

Nã pasterkã nicht ni mògl jic, bò òd dzëszëti wëczòr bëła gòdzëna milicyjnò. Jachac na gòscënã téz nicht ni mògl, bò autobùsë nie jezdzelë. Takò niespòsobnò atmòsfera towarzësza nama òb Nowi Rok, Trzech Królów, jãz całi stëcznik. Na pòczãtkù gromicznika wòjskò wëjachało ze wsë. Żëcë pòmału wlòżało na dówny tur. Lëdze bëłë zmachcony tą przëgrzeszonã zëmã, w chtërny zamiast deszczu padałë lëdzczë łzë. Teskniãczka za wczasnym zymkã bëła baro wiòlgò, bò to òn je zwiastnikã nowégò żëcò przërodë. Czej më ùzdrimë na pògòdnym pòdniebim bòcòne i dzëwùlczë, tej słunuszkò chùchnie we wszëtczych skłòpòtònëch lëdzy nòdzejã na lepszë wito. Chmùrë krajowi pòliticali długò nad nama wisałë. Pòlszczë niebò bëło, je i òstónie nòwòrtnieszë i nòlubòtnieszë.

Halina Wreza, *Gòdnik 81 rokù*

XVI.

Cobë tak z bòkù przëzdrzec sã na to
ò czim traktëją dzysdniowë òbchòdë Gòdów
mòzna bë sã zadzëwòwac...
W nen wëjãtkòwi, piãkny czas
zdòwac bë sã mògło, że
to wszëtkò jakòs nie je richtich...

Bò tak zwëczajno pòd mionã miłotë,
redotë a wszëchòglowi dobrocë
wdzërò sã prostë: „Ni mòm terò czasu...”

Wiedno ùmãczony nawetka nie wiëmë
czedë òddòwómë sã òbarchniãli
gònitwie za niewiadomò czim...
Zabëtë mòmë ò co tak pò pròwdzë jidzë

Miast kòlejny ròz wzerac
w szarzalë rutë krómów
zatrzim sã na chwilã, ùsadni w nen bëłny czas
a pòmëszlë, czë abë w tim mòtłochù
nie felëjesz placu dlò tegò
co òb ten czas je równak nòwòznieszë?

Maciej Dorau, *Jinszë farwë Gòdów*

Zastawionë bòkadno stolë
Fùlnë słowa bùchë i spragłoscë.
Lëdze gòniã sã w òbzarstwie,
Wëmiszlają nowi swiat i zwëczy.
Stolë ùdzibają sã pòd cãzòrã
Wëmëslnëgò jestkù.
A tam w Betlejem Jezës bëł nadzi i głodny.
Przëszedł na ten swiat zgòrszony,
Żëbë Gò òdrodzëc ze zła i ùpòdleniò.
Òdepchlë Gò òd stolów,
Mùszòł nalëc mòl w chlëwie i żłobie.
Jezës przëszedł nié dlò bògatëch farëzeùszów,
Jaczi Gò ùznelë za zdròdcã.
W swòji misji przëszedł na swiat
Bë pòdniesc gòdnosc ùpadłëgò człowieka.
Ale Jegò pòwòłanië mijò sã dali z czasama.
Pò tëlì latach nick sã nie zmienilo.
Bògati są górã i mają wiedno pròwdã.
Biédny i nãdzòrce chcą leno chleba i robòtë.
A w Pismie je napisónë:
„Cãzkò je bògatim wlezc
Do Królestwa Niebiesczégò”.

Stefan Fikus, *Bòzë Narodzenië na XXI wiek*

XVII.

„Jesz wcyg mòm w òczach òbròz z dównëch lat: pòchã danczi, pòd nią skrëtëch skarbów sta – zazdrzec chãc...” – spiëwało karno „Chëcz” czile Swiãtów temù.

Jaczë òne mdã? Czë wszëtcë sã pòtikają przë wigilijnym stole? Pòłomiã òplòtkã? Zaspiëwają kòlãdã? Wierã nié. Nié wszãdze na swiece tak cos sã ùdò. Tam–sam zle sã dzejë. Wòjnë – midzë nòrodama, karnama lëdzy czë w kùncu w familiach – nie spròwiają ùbëtkù... A tegò zdrowiò i zgòdë gwëсно nòbarzi sobie mdzemë żëczëc...

Jaczë są te nasze Gòdë? Czë jesmë pògòdzony ze wszëtczima? Mòmë wëbòczonë? A mòzë wëbòczonë, ale nié zabòczonë? Czë wëcygnãlë jesmë pierszi rãkã na zgòdã, niglë przëszło sã dzelëc òplòtkã?

Przërëchtowanië na przëndzenië Mòlëgò Bòga to nie je leno „zaliczenië” pasterczy czë òbswiëcenië chëczy tak, żëbë sąsadamã òczëska wëlazlë... Mùszë zmienic téz cos w se. Stac sã drësznieszim, barzi òtemklim na jinëch – prosto, wiãcy człowiekã. Tegò nas ne Swiãta ùczã.

Òkróm ti, czëstò dëchòwi twarzë Bòzégò Narodzeniò coròz czãscy górã bierze stro-na rënkòwò, kòmercyjnò. Colemało na pòczãtkù gòdnika w krómach je ju widzec gòdowë przëstrojenië. Danczi òbwiëszonë są czim le sã dò... Mërgającë widzëska, widë i widczë... Mikòłaje w swi czerwionoscë bùszny... Krómòwi dbadzą ò to, żëbë tim przëchłoscëc,

zòchlëc i zmikczëc klientów. Czedë ju człowieka òmanią ne wszëtczé fizmatentë, „przëprawioné” jesz kòłádama – lži sygò pò dëtczi i wicy jich na tómbakù òstówiò...

Jesz mòli swiätowi szpòrt, cobë to nie bëło... kòzanié...

Jedno białcëskò ùsnàło w kòscele òb czas kòzaniò prawie. Na kùńc hòmilie ksądz głośno rzekł „Amen” – i tej białka sã zbùdza.

- Co ksądz pòwiedzòł? – zapitała bëńla, co sedzòł kòl ni.

Knòp kùnda òdpòwiedzòł:

- Że Marija mò Sëna ùrodzoné.

- Znówù? Kò to le nie tak dówno bëło jich jedno chrzconé...?!

Jo. Chòc je zëma – gwës te dnie sã nôceplészë w całim rokù. Gloria in excelsis Deo!

Roman Drzeżdżon, Tomasz Fopke, *Gòdë do zqòdë*

XVIII.

Razã ze sniegã spadła twòja rãka z chòjinczi,

Razã ze sniegã

Skleniané ji pòlce sã swiécëłë z dółka

Tak jakbë to bëłë òczë

Swiat je sklëniany

Le òczë żëwë twòje sã jak żëwë gwiòzdë

Jò nie widzòł taczich òczu nigdë

Wiész të co òne znaczą

Przińdzenie – rozéńdzenie

Skąd?

Dokądka?

Tegò më jesz nie wiémë.

Jan Drzeżdżon

Cwiczenië:

I.

- Wëwidnij pòzwã zwëkù Jãdrny Jãdroch.
- Nagròj kòrbióńkã ze starszima ò jãdrochòwëch zwëkach i òdtwòrzë ją w klasë.
- Òpòwiédz ò wrózbach i wierzeniach, jaczé towarzëłë dównémù Jãdrznémù Jãdrochòwi. Przërównòj Jãdrznégò Jãdrocha z dzysdniowima zwëkama tzw. andrzejkama.

II.

- Wëwidnij adwentowé przëśłowia.

III.

- Co stało sã przedmiotã òbserwacji narratora?
- Òdniesë sã do słów: *Jidą spiewac swòje rôrotë lëdze z Bùków*.
- Wëkazë, że w teksce J. Drzëzdżóna epizodë nie òstałë sparłãczoné cygã przëczënowò-skùtkòwim. Jakã kòmpòzycyjną technikã àutor zastosowòł w teksce? Czemù òna służy?
- Co spròwiò, że tekst J. Drzëzdżóna zdówò sã bëc niejawerny?

IV.

- Wëwidnij pòzwã rôrotë.
- Òpòwiédz ò lëteracczich òbròzkach w wiérzce E. Przëczkòwsczëgò.
- Czedë, pò co i z czym chòdzą dzòtczi na rôrotë?
- Na czym zanòlégò ritmika wiérztczi?

V.

- Jak spãdzywelë domòcë adwentowé wieczorë?
- Pòdòj titel pìesni, chtërnã bës zabédowòł do spiewaniò w adwentowim czasie.

VI.

- Przedstawi wierzenia Kaszëbów sparłãczoné z dwanòsce dniama w gòdowim czasie.
- Jak jinaczã sã wierzenia Kaszëbów a swòjińców wastnë Ròżë?
- Na spòdlim tekstów i jinszych zdrzódlów napiszë wëpòwiédz na témã: *Òrtë przëpòwiòdaniò wiodra dówni a dzysò*.
- Czej nadéńdze gòdowi czas, zabawi sã w lëdowégò meteòrologa i zaprognozuj wiodro na przinny rok, wëzweskùjącë òpisónã w teksce Szrédrow Bena metodã.

VII.

- Òdczëtòj z tekstu B. Bòrka, jak młòdzëzna wëzwëskiwała czedës adwentowi czas?
- Ò co knòpi mielë starã, przërechtowùjącë kòłádné rekwizytë? Co jidze pòwiedzec ò nich, zdrzącë na jich robòtã?
- Pòdòj czasowé grańce wanożeniò szopkarzów.
- Òpiszë, jak dzysò wëdrzi chòdzenie ze szopką.

VIII.

- Wëmieni pòstacje z pòeticzci pòwiòstczci J. Kòrnòwsczëgò. Przedstawi jich wëdrzatk i zachòwanié.
- Przedstawi sparłãczenie J. Kòrnòwsczëgò z Wëższim Dëchòwnym Seminarium w Peplinie.

IX.

- Spòrządź receptã na „kaszëbsczé òrzechë”.
- Pòdòj receptã ùlédóny w twòjim dodomie wiliyny pòtrawë.
- Òbmëslë i zapiszë pòwiòstkã, z chtërny czëtińc dowié sã, że òrzechë mògã bëc rozmajité: laskòwé, włosczé, gwiòzdkòwé, „òrzechë do ùcechë” ‘wëzgòdzczi’. Ùzij téż w ni frazów: *cwiardi òrzech do zgrëzeniò* ‘cãzkò sprawa do zdëgwiëniò’, *jic na òrzechë* ‘mùdzëc czas’ i nazwë nòrzãdza *òrzesznë klëszcze*.

X.

- Wëwidnij słowò *panëszka* i pòdòj, czedë wanozi.
- Jaczé je òdniesienië gòspòdòrzów do panëszczy?

XI.

- Jaczé zdarzenië stało sã zdrzòdlã inspiracji napisaniò wiérztë J. Piepchi?
- Jaczi òbròzk pòdsztrëchiwò pròwdzëwòtã dziecnëch wsczëców?

XII.

- Jaczé maszkarë wanożã w gòdowi czas? Przedstawij je.
- Czim sã jinaczi *panëszka* òd *gwiòzdczi*?
- Pòdòj synonimë słowa Gòdë.

XIII.

- Jakã funkcjã pełniã słowa spinającé kòlãdã A. Bùdzysza?
- Do jaczych biblijnëch zdarzeniów òdnioł sã àutor? Nazwij je i wëpiszë z wiérztë słowa òdnòszającé sã do nich.
- Òpiszë, jak przëstrojilëbë Kaszëbi Jezëska?
- Na spòdlim wiérztë spòrządź dlò Narodzonégò swiãteczné menu na pòkrzësnik, pòłnië, wieczërzã.
- Co jidze pòwiedzëc ò Kaszëbach, zdrzącë na jich wëstawnosc jedzeniò i bòkadosc òbleczënkù?
- Jaczé menu we Wilëjã nalòzł bë Jezësk w twòji chëczë?
- Jaczé òbròzci szlòbë namalowac na spòdlim kòlãdë? Pòdòj jich title.
- * *Witòj Jezulu* i *Kaszëbskò piësn gòdowò* to dwie wersje ny sami stòri kaszëbsczë kòlãdë. Mò òna baro cëkawã historiã. Mòżesz wiãcy sã ò ni wëdowiedzec, zazërającë do zdrzòdlã Borzyszkowski J., *O historii literatury kaszubskiej i jej twórcach*, Gdańsk 2011.
- Do pòdónëch nizi àutorów dopiszë chòc pò jedny napisóny przez nich kòlãdze abò pastorałce:

Aùtor	Kòlãda/pastorałka
Stefan Bieszk	

Józef Ceynowa	
Klemens Derc	
Stefan Fikus	
ks. Franciszek Grucza	
Jan Karnowski	
Jerzy Łysk	
Eugeniusz Pryczkowski	
Jerzy Stachurski	
ks. Bernard Sychta	
Jan Trepczyk	
Jan Rompski	
ks. Antoni Pepliński	

- Zapiszë titel dokazu pòdónégò na òdjimkù na s. 246 w znormalizowónym piënkù.

XIV.

- Chto przëszedł do Jezëska i czedë?
- Jaczé darënczi òstałë przëniosłë Jezëskòwi i dlòcze nie òstałë òne przëjãtë?
- Ò zachòwanië jaczi wòrtoscë prosył Jezësk i dlòcze z ti doradë nie skòrzistelë nawiedzajãcy Gò?

XV.

- Pòdòj historicznë spòdlë wëdarzeniów òpòwiescë H. Wrezë.
- Dlòcze tak drãdzë bëło przërëchtowanië Wilëji negò rokù i jak so z tim pòradzëlë bòhaterowie tekstu?
- Ùkazë wòrtnotã wiliowëch zwëków. Jak ònë sã mają do procëmnców kawla?
- Z czegò szła nòdzeja lëdzy na lepszą przëidnotã?

XVI.

- Z wiérztë M. Doraùã wëpiszë charakteristicznë dlò atmòsferë Gòdów òkreslenia. Pòdòj te, jaczé ji przëkùją.
- Co bédëje liricznò òsoba?
- Na czim zanòlëgò kòntërast midzë wiérztama S. Fikusa i M. Doraùã?
- Co je wòrtnotã dlò kòzédégò z ùsòdzców? Na co adresata mò dac bòczënk?
- Ùdokaznij, że nimò różnicë wiekù àutorów, ùtwòrcë mają pòspólny pòzdratk na Gòdë.

XVII.

- Co je dominantą Gódów? Kògò i za co skritikòwelë ùsòdzcë? Jak to zrobilë, co wëzwëskelë?
- Òdpòwiédz sobie na zapitania pòstawioné przez àutorów felietónikù. Na chtërno z nich drágò bë cë bëło òdpòwiédzec. Jaczé są tegò przëczënë?
- Jaczé jesz znajesz (króm przëwòlónégò w teksce) nielëdowé kaszëbsczé mùzycznë karna? Wëbierzë so jedno karno i pòdòj argùmentë, chtërnyma zachãczysz do slëchaniò jich mùzyczi. Zrëchtuj plakat ò kòncercie twójégò ùlëdónégò karna.
- Òddzelë fòrmant w wërazu *biatcëskò* i òkreslë jegò funkcjã.

XVIII.

- Jaczi òbròzk òstòł nacéchòwóny w wiérzce J. Drzédzona?
- Jaczé je òdniesienië liryczny òsobë do materialnégò swiata?
- Czim i jak wëpełnionò je przestrzeń pòeticczégò òbròzka?
- Pò jaczé metaforë sygnał pòeta, cobë nazwac miłosné wseczëca? Òkreslë jich funkcjã.

- Zazdrë do spisënkù òdjimków w *Ewanieliach na kaszëbsczim tołmaczonëch* i wëpiszë title òdjimków tikajacëch Gódów. Wëbierzë so jeden z nich i òpiszë gò.

Narodzenie Jezësa (Mt 1, 18-25; Łk 2, 1-17). Szëmòłd, kòscòł p.w. sw. Mikòłaja, [w:] *Ewanielie na kaszëbsczim tołmaczonëch*, o. A. R. Sëkòra, Gduńsk 2010.

- Cobë dowiedzec sã wiãcy ò rozmajitëch kaszëbsczich zwëkach, zazdrë do *Pomeranii* òd numra 7-8/2000 do 12/2003, gdze bëła stałò rubrika pt. *Zwëczy* àutorstwa Szrédrów Bena/Władégò Òbzéròcza. Ùłòżë je tematiczno i przedstawi jeden z nich.
- Wëmieni redaktorów cządnika *Pomerania*. Przedstawi pisemno historiã tegò cządnika i jegò redaktorów?

Rôj nalôzł swój plac

/Ida Czajna/

Kiedy słuchałem recytacji Idy Czajiny (był rok 1990), zawsze zadawałem sobie pytanie – czy będzie pisać wiersze? A jeżeli tak, to jakie one będą? A oto próbka jej twórczości:

Nalazła jem kam ò lëdzcich sztòłtach
przëczëna do piersë:
naùcza gò miłotë
bò to je ksążã zarzekli

Podmiot liryczny prowadzi dialog z Bogiem i kamieniem. Bóg wysłuchuje wszystkich zamyśleń i zwątpień, jest świadkiem jej pierwszych uczuć. Kamień jest „ogniem i wodą”, do których się zbliża. Z każdym wierszem robi to odważniej. Aż wreszcie cała poddaje się porządności natury.

Jan Wiśniewski, *Odślonięcie twarzy... Pierwszy zbiór wierszy kaszubskich Idy Czajiny*
Głos Kaszub, 1-2 X 1994 r.

Kaszëbsczë je jãzëka, dzãka chtërnémù jidze wëpòwiédzec nòbarzi zamklë wseczëca. Zrobiła to Ida w swòjim nowim zbiérkù. Ù pòetczy je òsoblëwò wrzlëwòta i téż mò nadzwëkòwą przedstòwnotã i to jã chróni – pòwiédza Barbara Pisark, chtërna napisa do zbiérkù Idë Czajinë pòsłowié.

Poetycka kaszubszczyzna, Dziennik Bałtycki 4 V 1999 r. (tłum. W. Mysz)

Pòetny swiat w wiérztach Idë Czajinë je na pògrãnczim zemi i nieba. Wicznosc przëczidò do swiata zemsczégò, dlòte kòl niegò fùl òbłaszczonëch aniołów. Ti przëchòdajã do lëdzy dorazu z pòmòcã, majã starã, bë rozmiòc naje, lëdzy, nimòce i cëpienië. Rôj, czejbë plac z brządã dobrégò i lëchégò, a téż stalatną pòkùsã, mòżë sã òdnalezë w sztërzëch scanach. Czedë rodzy sã dzeckò, nen Rôj stòwò sã na sztërk Niebã. Równak nie je no ùbëtny òbròz raju. W wiérztach pòdajã òdwiëcznë pitania ò problemë żëcò codniowégò, szëk żëcégò, mòc miłotë i niezgarë, kò òdpòwiédzë szëkac nòlëzi w Swiãtëch Pismionach – Knédze Mądrosccë. Temù téż pòetka zamànowszë òdwòliwò sã do biblijnëch mòtiwów, np. żëcò Jezësa, cëpieniò Joba.

Àutorka òdnòszò sã téż do kaszëbsczim mitologii, przëwòliwò rozmajitë pòstacje, mòle, zdarzenia. Wmakliwò sã w jich krëjamnotã nadajacë jima nowã wiòlgòsc, zalëdzò czarownicama, diòblama i jinszima stròszkama.

W wiérztach nëch dzysdniowòsc je spëzglónô z dôwnotą. Òpòwiescë, dôwné wierzania, stówają zôs jak żëwé.

Apartné sparłaczenié z dzeckã, z jegò swiatã. Cepłé, jasnozdrzacé, redosné òbrazë, spòkójno-jagòdlëwé brzëmienié słów, stilistika krótkò dzecka.

Wiòlgą wògą je òbjimnota celesny zmòżnotë, czëcowòsc w ùprocëmniénim do Bòga, swiata, kòżdégò człowieka. Pòjówiô sã erotika, le ni ma wùlgarny òbrazozwòlënë lubiznë.

Wòrto przëzdrzec sã bëlnym dolmaczënkóm baladów Bòlesława Lesmióna. Në, nié blós ùdałi przełożënk blisczi méstrowi, le chòc bùdowa nie tracy szëchtë brzëmieniowi.

Mirella Komkowska, *Wstëp [w:] Ida Czajinô, Kropla krëwi. Dërqniénie*.

Jak baro apartniã sã midzë sobã wiérztë z ti pierszi ksążczy òd nëch, jaczé nalazłë sã w drëdżim tomikù *Przëchlastłô idila* abò w òstatno wëdónym *Kropla krëwi*?

Te pierszé dokazë to bëł pòzdrzatk młodégò dzewùsa – zakòchónégò, a pózni jak jidze żëcé, jak dzeć sã rodzą, jak przinądą problemë, tej i te wiérztë wëzdrzą jinaczi. Jednym barzi sã widzą te pierszé, te swiézé, a jinyrna znowù te barzi dozdrzeniałé. Jãzëk téż stówò sã jinszi. Jô wcyg sã ùczã kaszëbsczégò, pòznówóm, sztuderëjã gramatikã. Chùdzy, jak jô mëslała, że nie bãdã wëdôwa tëch wiérztów, tej jô nad tim wiele nie mësla. To bëło zapisóné tak, jak sã gòdało doma. A terò jak móm swiãdã, że mòże lëdze bãdą to czëtëlë, tej barzi móm starã ò to, żebë ten jãzëk bëł lëteracczi, jak nòpiãknieszi.

(...)

Niejedny gòdają, że ten tomiczek [*Kropla krëwi*] je jak Kaszëbë, dze miészają sã ze sobã rozmajité dzéle żëcégò, dze magia pòtikò sã z wiarą, a pòezjò z cwiardą prozą żëcégò...

Jô jem Kaszëbką, móm w se kaszëbską dëszã, tej w tëch wiérztach mùszi bëc to widzec i jem baro rôd, jeżlë czëtińcowie prawie tak to òdbiérają.

Dariusz Majkowski, *Kòrbiònka z Idą Czajiną*, Stëgna 3/2007

Wasta Wòjcech [Czedrowsczi] scwierdził, że artistkã je nót zarechòwac do karna nòbarzi zawòlónëch kaszëbsczich pòetów, ùsòdzców taczì miërë co Majkówsczi i Pùzdrowsczi.

Poetycki wieczór z Idą Czają, Głos Kaszub 4. 05. 99 r. (tłum. W. Myszki)

Cwicżënczi:

- Jaczich sprawów tikò pòezjò I. Czajinë?
- Na spòdlim wëbróny wiérztë I. Czajinë wëkòżë pròwdzëwòtã słówów B. Pisark, że kaszëbsczim jãzëkã jidze wëpòwiedzec *nòbarzi zamklë wseczëca*.
- Jaczi òbròz Raju nalòżómë wedle recenzentczi w wiérztach Idë Czajinë?
- Do jaczych mòtiwów sã òdnòszò pòetka i jakò je jich fùncja?
- Jak zòbrazowónò je w wiérztach lubizna?
- I. Czajinô dała sã pòznac jakno przełożca. Jaczé dokazë wëdała w tlómaczenim na kaszëbsczi i jaczi bëł jich òdbiér?
- Jaczé wskòżesz jeleznoscë tegò, że wiérztë w zbiérkach sã apartniã?
- Òpòwiédz, na czim zanòlégò stara pòetczi ò snòzotã jãzëka w ùtwòrstwie.
- Zapiszë pitania, jaczé bë sã nalazłë w twòjim wëwiadze z pòetką.

... głąbòk zazéróm w zôrno słowa w òczë mòji mòwë...

/Jaromira Labudda/

Jaromira Labudda je córką kaszëbszczégò dzejôrza i pòetë, Aleksandra Labùdë. (...)

Ji ùsòdztwò je mòckò skòncetrowóné wkół tématu kaszëbsczi mòwë. Jãzëk je dlô ni nym, co twòrzi juwernotã człowieka. Nen czerënk ùsòdztwa pòdsztrëchiwają title zbiérków pòezji abò i téz dobiér słowiznë.

Westrzód wiérztów Labùddë jô móm nalazé dwa dokazë, jaczé wërazno òdwòlują sã do Biblii. W pierszim z nich, pòd titlã *Stwórzbã* àùtor-ka, wëchòdającë òd słów „Na pòczątkù”, wżàtëch z òpisënkù stwòrzeniégò swiata (Rdz 1, 1nn) abò i téz z *Prologù z Ewanielii pòdług sw. Jana* (J 1, 1nn), twòrzi swòjã kòncepcjã pòchòdzeniò człowieka. W wiérzce Labùddë „na zòczątkù bëło mòrze, chtërno stwòrzëło swiat na swój òbròz i pòdobã”. Mòrze, „słóné i wieczné”, je zdrzòdlã zëcégò. Jaromira Labudda w ny wiérzce parłãczy w całosc biblijny mit ò stwòrzenim swiata i elementë chrzescëjańsczi wiarë (wiara w zmartwëchwstanié, mòdlëtwã, zachòwanié przëkòzaniów) z nym, co je charakteristicznë dlô kaszëbsczi kùlturë (łączba z mòrzã i ziemiã). Wskòzanié na mòrze jakno zasadã swiata, pòdsztrëchiwò zrzesz Kaszëb z Bòltã.

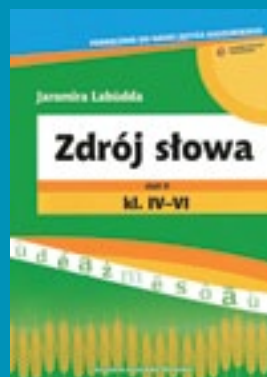
Ludmiła Gołąbek, *Wątki biblijne w poezji kaszubskiej* [w:] www.skarbnicakaszubska.pl (tłum. W. Myszcz)

Szkólnò i kaszëbskò pòetka Jaromira Labudda z mòli wsë Tłuczewò napisa religijné wiérztczi przed i pò nòuce i téz mòdlëtwã na wieczór i pòrénk. Ju dzesãc lat ne pierszé mòdlëtwë òdmòwióne są w Spòdlechny Szkòle na Głodnicë, a i téz czile lat w SSz w Rãbie. Czej òstałë òne wszëtczé razã wëdóné w mòdlëtwënkù *Më trzimómë z Bògã*, jô bëł swiòdkã jakno w rodzënie Radtków pòd Wiòlgã Wsã, dzecë przed spikã i pò zbùdzenim òdmòwiałë pasowné fragmentë pò kaszëbskù.

Henryk Musa [w:] www.sajpko.fora.pl (tłum. W. Myszcz)

- A to je gazétnik z *Pòmëranii* – mówi dyrektor, gdy wchodzimy do klasy na lekcję prowadzoną przez Jaromirę Labuddę.

- Co wa terò robita? – pytam.
- Terò prawie nic – odzywa się śmiały głos.
- Nié, më malëjemë òbròzcczi – mówią inni.

- Proszã pana – wykrzykuje dziewczynka – a jô mògã pòwiedzec wiersz!
- Tej pòjze do tòblëcë i gòdòj – decyduje Bobrowski.
- Uczennica podbiega i mówi bez tremy:
- Kòpiã bùmce balã dërno...

Jan Lipuski, *Koniec Głodnicy*, Pòmërania 5/2000

Cwiczączi:

- Czim dlô J. Labùddë je jãzëk?
- Przeczëtòj wiérztã *Stwórzbã* i dopełnij swòjima refleksjama wëpòwiédz L. Gòłąbk.
- Zazdrzë do mòdlëtwënika *Më trzimómë z Bògã* (òdjimk na s. 17) i przëbòczë sobie ne mòdlëtwë napisóné przez J. Labùddã.
- Co wiész ò szkòle na Głodnicë, dze ùczëła J. Labudda?
- Kògò wiérztã recytowało dzëwczã?

Je czas...

/Krzysztof Muza/

Pòezjô Kristinë Mùzë przëkródzywô sã w swòjim pòzdratkù na swiat do miticznégò mësleniégò z jedny, a do spòntanicznëch magicznëch i ritualnëch rësztotów z drëdżi stronë. Dlôte, że przëwòliwô prastòrë wierzenia i symbòle Mòrzanów, ale i téż dlôte, nen mit i jegò merk i ùwdòrzenié mitu w magiczny rësztot są ji brëkòwné w pòezji do negò samégò, co mëslenié mitotwòrczé – mają przënieśc pòznanié i przërozmienié swiata, zrobic go mni cëzym i bòlącym, mają strzëmac przemijanié człowieka, zezwòlëc na jegò sparłãczënié z nieòbeszlima zjawiszczama przëstwòrów, na wënëkanié jegò samòtnoscë i apartnoscë. To pòezjô – mùszëbnosc, tak jak mùszëbnoscą w żëcim człowieka stòwają sã wszëtczé kòmpensëjącé fòrmë wëròżaniégò. (...)

Pòezjô Mùzë, bierząc z bòkadnégò swiata miticzny ùmëslënë, magiczny, dzecny stòwô sã równoczasno pòezją rozdzercò, swiòdczënë negò zamachtónégò, jawernégò i maklawnégò splotu, jaczi twòrzi człowiek ze swòjégò żëcégò, abë dolezc do pròwdë. Czedës bëło rzekłé, że nen nòród, chtëren w swòjim rozwicym rozmiéje twòrzcëc mitë, rozmiéje wërzeknąc ùniwersalné pròwdë. Pòezjô Mùzë, písónò artisticzno dopracówónym jãzëkã dzëctwa, nadòwò nemù cwierdzeniémù pełną pròwdzëwòtã

Barbara Pisarek, *Magia i rytuały Krzysztofa Muzy* (tłum. W. Myszcz)

K. Mùza je pełnò żëcznotë dlò młodzëznë pòchòdzący na ògle z òkòlnëch miejscòwòsców, nieròz pòwié zdanié pò kaszëbskù, le cëż jeden szkòlny mòże tuwò zrobic, skòrno ni mò szerszëgò zainteresowaniégò – gòdò. Na młodzëzna – dòdòwò – nie je straconò dlò kaszëbsczë sprawë a kùlturë, sygł bë jaczi pòdskòcënk pròwdzëwégò zainteresowaniégò.

Jan Drzeżdżon, *O etniczności* [w:] *Twarze Drzeżdżona*, red. R. Mistrz (tłum. W. Myszcz)

Mòntaż wiérztów Kristinë Mùzë ùdbóny na binã pòjòwiò sã w latach 80., czedë zdòwa sã, że rozwicé kaszëbsczë dramë je niemòżëbné. Àutorka jedurnégò dzélëkù pòkòza sã jakno bëlnò i apartnò pòetka. Dzãka ni òbjawia sã w kaszëbsczë lëteraturze kreacjò niemirny i krëjamny białczëznë. Je wòrtno nadczidnã, że chùdzy dramaticzny òbròzk białczë, ji cëkawi pòrtret psychòlogòwi òstawił nama blòs Aleksander Majkòwsczi w swòji pòwiescë *Żëcé i przigòdë Rémuśa*. Terò më dostelë pòrtret białczë, chtërna żëje dërch w swiece lédowëch wëòbrażënków i bez ùstónkù spròwiò mentalną magiã – w juwernoce i w snie, cobë zaklnãc, zaczarzëc juwernotã w brzãtwã. W ji rozeznòw-

kù òdezdrzeniają sã pòmiòné wierzeniów i òbrzãdków, chòcbë znónégò topieniò czarownic, a téż dzecnëch pòzdratków i òczarzeniów wdarzonëch z łoni. Nen zawiti pòrtret pòpròbòwelë przënieśc na binã. Trzë krótczé wiérztë, òprawioné przërodnyma dlò przëmòrsczi kùlturë rekwiizytama i krëjamnyma òbrzãdowima pòrëchama, òczno przëstawilë apartny pòrtret magiczny białczëznë. Mòntaż zrzeszył sã mòcno z jedurną spròwnicã i jedurną òczną, niepòwszëdnã w pamiãcë òdbiérców aktorskã kreacjã, równak mòże pòmòc jakno pòdskòcënk dlò jinszich szlachòwnëch pòszukiwaniów.

Barbara Pisarek, *Kaszëbskò drama –czëjesz przed òdrodã?*
[w:] *Domôcô bina. Dzëwiãc dramów do jëgrë*, red. B. Pisarek.

Cwiczeni:

- Na jaczé zdròdła pòeticczë K. Mùzë dówò bòczenk B. Pisark i jakã dostrzëgò jich fùncjã?
- Czëmù, wedle àutòrczi, służą przëwòłania mitu i symbòlów Mòrzan ù pòetczë?
- Nalezë wiérztë, z jaczych pòchòdają mòtta. Dokònj analizë i interpretacjì jednégò z nich. Nauczë sã gò na pamiãc.
- Zapiszë kòrbiónkã ze swòjim szkòlnym ò zainteresowaniem młodzëznë kaszëbizną w twòji szkòle.
- Zazdrzë do zdròdła na òdjimkù i przëczëtòj K. Mùzë *Mamòtã (aktorskã etiudã na spòdlim trzech wiérztów K. Mùzë)*. Napiszë wëpòwiédz pòd titlã: Na czim zainòlégò adaptacjò wiérztów K. Mùzë.

Chcałabëm cë dac...

/Bożena Szymańska Ugowska/

Wiôlgą pòmòcą są tuwò wëkładë z jãzëka kaszëbsczégò, na jaczich ùczimë sã nié leno gadac, ale téż czëtac i pisac. Prowadzy je wastnò mgr Bòżena Ùgòwskò.

Dariusz Majkowski, *Dzejanié Klubù Sztudérów Kaszëbów w Wezszë Seminarëji Dechòwny w Pelplinie*
[w:] *Zwónk Kaszëbsczë* nr 7/2008

Bożena Ugowska zajmuje się tłumaczeniami, m. in. w 1997 r. przetłumaczyła z jęz. angielskiego na kaszubski *Winnie The Pooh (Kubuś Puchatek)*, któremu nadała tytuł *Miedzwîdk Pùfòtk*. Książka się do tej pory nie ukazała (...), natomiast była emitowana w odcinkach w radiowym programie *Na bôtach i w bôrach* oraz drukiem, również w odcinkach, w tygodniku *Kurier Bytowski*.

Poezja mowy, wybór poezji w językach mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce, Związek Mniejszości Narodowej w Gdańsku, Gdańsk 2002.

Pòwszechno je wiedzec, że jesce znóną na Pòmòrżim pòetką. Co Was przëncëło do te, żebë tã wrażliwą „mùzykã dlô serca” ùpamiãtnic we wierztach?

A jak to sã zrodzëło?

Mòżna rzec nawet za Panã Jezësã, że „z bógactwa serca gòdają lëpë” i to, co człowiek przeżiwò, nad czym sã zastanòwiò, w ten spòsòb to wszëtkò przechòdò na dalszi jegò dzejanié, a téż mëslenié. I tak jak gòdają didacticë, że do pòwstaniò czë nauczëniò sã czegòs trzeba zadzëwieniò, jò bëm rzekła jesz dali, że trzeba zamëszeniò i prawie to zamëszenié sprawiło, że pòstanowiłam zapisëwac to, co tam sobie miałam ùmëszone i na pòczatkù nawet nie nazëwałam jich wierztama. To bëłë mòje mësłë, chtërne bëłë dlô mnie w tim mòmen-ce wòżné i chcałam je dlô se ùwiecznic, żebë móc pózni do tégò sygnac czë chòcë copnac sã wstecz, żebë òbaczcë, w jaczi spòsòb sama sã rozwijóm, jak jidã stegna-ma mòjégò żëcégò.

Łukasz Benkòwsczi kòrbi z wastnë Bòżenë Ùgòwskë: *wiara i kaszëbizna*, *Zwónk kaszëbsczë* nr 1/2004

Jò mierzùjã, że Bòżena nie czekò le na natchnienié. Òna sztuderëje, robi, redëje sã, cerpi – òna pò pròwdze jakno młodi dzeùs, dzys białka, żëje. Stądka mòja (jem gwës, że jinëch wiele téż) baro wiôlgò redota, że je strzód nas Bòżena, że sã jinszi, chtërnëch mòże jesz nie znómë. Stądka téż bùcha, że strzód nas sã dzeùse, białczy, nié le na jeden òrt Martë abò Marii, ale téż tacze jak Bòżena, co w jednym ùsòbiają wszëtkò, co nòbël-niészë, co lëdzóm, nié le na Kaszëbach, nié le młodim – pòtrzébné do wicy szczescégò. A wiele to szczescë kòszteje, to Bòżena wié nòlepi. Jò, më, czëtińcë jejich snòzich wierztów, chtërne mdą gwës jesz piäkniészë, mòzemë le mierzùwac. Mòzemë ne wierztë czëtac i rozmiòc Bòżenã, równak kòzdi na swój òrt, na sztòlt swòjégò dëcha i żëcégò.

PS. Tak jak przed laty, tak i dziś Bożena Szymańska Ugowska nie śpieszy się z oddaniem swoich wierszy do druku. (...)

Bożena Szymańska Ugowska kolejny tom swoich wierszy zatytułowała *Òkrëszenié żëcégò*. W przyszłym roku winien się on ukazać w oficynie wydawniczej Instytutu Kaszubskiego.

Czytając jej wiersze, widzę ją wśród w pełni dojrzałych, najwybitniejszych poetów kaszubskich; dziś blisko méstra Jana Zbrzëcë – Stanisława Pestki, który podobnie oszczędnie obdarza nas dojrzałymi owocami swojej muzy.

Józef Borzyszkowski, *Ò młodëch Kaszëbach i kaszëbiznie Bożenë Szymańskiej*
[w:] *tenże, O historii literatury kaszubskiej i jej twórcach*,

Weźmy inny przykład poezji. Tym bardziej będzie to poezja kaszubska Bożeny Szymańskiej. (Przepraszam, jeśli moje odczytanie wiersza nie będzie doskonałe; jestem początkującym adeptem mowy kaszubskiej.)

Niżòdné słowa nie wërzeką
Niżòdné nie wëspiéwò gardło
I wszëtczé nòpiäkniészë kwiatë
Twòji chwałë nie wërażą
Le dzez na serca dnie sã szamòce
I drgò tajemnò jakòs nòta
Chtërny sã zagrac nijak nie dò
Bò dlô Ce, Pani, ta mùzyka
Te wszëtczé zemsczé ùniesienia
Zachwëtu òniemienié
Zbòzów szemarzenié
Zelonoscë cëdné sztòltë
I stegna prostò i droga wielnò
To dlô Ce
Matkò Bòskò Zélnò

Wiersz mówi o muzyce w duszy – muzyce niewysłowionej – muzyce granej dla Matki Boskiej Zielnej. Muzyka zboża... Muzyka łąk... Muzyka ziół i kwiatów... To wszystko – to modlitwa ziemi. Poetka mówi: „dla Matki Boskiej”. Słowo „dla” zawiera istotną wskazówkę: piękno tego świata jest „dla kogoś”. Nie tylko mówi „do kogoś”, lecz jest „dla kogoś”. Jak dar modlitwy.

Józef Tischner, *Ziarno w duszę wrzucone...* Pomerania 10/1995

Cwiczënczi:

- Kògò ùczy kaszëbsczégò jãzëka B. Ùgòwskò?
- Dowiedz sã wiãcy ò *Festiwalu Mniejszości Narodowych i Grup Etnicznych*, dze na jednym z nich reprezentowała Kaszëbë B. Ùgòwskò.
- Jak rodzëlë sã wiérztë B. Ùgòwsczi?
- Jak J. Bòrzëszkòwsczi widzy sparłãczenié żëcégò pòetczy z ji ùtwórstwã?
- Przeczëtòj wiérztã *Zélnô* i przërównòj swòje releksje z doznaniama ks. prof. J. Tischnera.

- Wëmieni jesz jiné białczy - pòetczy na Kaszëbach. Jaczé znajesz jich dokazë?
- Zanalizuj i zinterpretuj wëbróną wiérztã jedny z nich.
- Zazdrzë do antologiów kaszëbsczi pòezji *Skrë ùsòdzkòwi mòcë* i *Dzëczé gãsë* (òdjimk na str. 37) i jinëch zdródlów i wëpełni tòbelkã:

	Ida Czoja	Jaromira Labudda	Krystyna Muza	Bożena Szymańska Ugowska
Czqđnik i rok pòetieczégò debiutu				
Czqđniczi, w jaczich drekówóné bëłë ji wiérztë.				
Ksqżczci, w jaczich sã nalazłë ji wiérztë				
Title pòetieczich zbiérków i rok jich wëdaniô				
Jãzëczci na jaczé òstałë przetłómaczoné ji wiérztë?				
Jiny ôrt ùtwórstwa i title tëch dokazów				
Pòzwë kònkùrsów w jaczich brała ùdzél i dobëté nòdgròdë.				

W tym cało redosc żęcô, że wiedno, wiedno twòrzi!

/F. Sędzicki/

Młodim

I.

Hej, młodi! Z Kaszëbów zemi,
Wezta sã na drawi biég
I zdrucëta cëzé ruchna
Jak òmón zmùrszali zbiég!

Wezta na skrzydlach, lecëta
Wësok nad kaszëbsczi plón
I niech znanką przebùdzeniò
Rozzwòni domòcy zwón.

Prëzdrzëta sã swòji zemi
Òd Hëlë pò Stopny Kam
I zabëté nasze dzeje
Do nowëch wszadzëta ram.

Ze zarzekli zbùdzta trëmë
Nasze deje, naji czas
Òne òkòżą znów swiatu
Co je wiòldzé westrzód nas.

Wezta sã do ùczbë dziejów
Trójnëch, kaszëbsczi plemiòn,
I do ùczbë naji mòwë
Niech pòcësnie waji gón.

Wkół kòl waji czami w spikù
Òmaną zarzekli lud.
Wa do nie w grëmòtu fìskach
Pòniesëta naji wid!

Jak no stanice naj wòjów
Prowadzëlë w bitwë złosc,
Tak wa stanicã kaszëbską,
Chwëcta dzyrzkò w swòją gròsc!

Zaniesëta jã dobëtno
Na nowi, kaszëbsczi szuńc,
Żebë rozzòliwa dëchë,
Ùmòcniwa bratów wińc!

Bùdzą sã Kaszëbi wdałi,
Bùdzy sã jich dëch bòdri.
W tim bùdzenim, wa na przòdku
Biéjta! Przòdë, wcyg dali!

Wa w tëch biòtkach napòtkòta
Procëmne dzejanië wkół,
Chëba, trud i strach mdą chcałë
Scygnąc waji zgrówë w dół.

Zewsządka niezëczné wiodra
Wëdrzëc bądą chcałë barí
I jak dotądka w niewiadze
Trzëmac waj kaszëbską skarní.

Zbiòtkòwac te procëmnoścë,
Wiedno w przòdk w robòce jic,
To za znanką waji żëcò
Mùszita so w ùdbie wzye!...

Ian Trepczyk, Do młòdëch

II.

Jo, z młòdëmë to nieròz je rozmajice. Òni mësłzą, że òni Bóg wié co wiedzą, a té so znòszają a są kùrich, a jak co do czegò przindze, té òni dëcht nie wiedzą, w jaką stronã to mò jic. Në, kò, ni ma dzëwù, to doch i so ti starszi miłà, a taczì młodi, co ni mò tak wiele widzóné, në, to doch nie wié. Ale je wiòldzi, że téz co mòże, a przë tim kùrich, że martizë dój noga.

Czedës, het, het przed lati, té ti młodi ni miëlë dëcht nick do gòdczi, nieròz taczì so zaczon robic sëwi, a miòł strach przed tatkã, jak przed ògniã. Té téz ti młodi barzi slëchalë, a bëlë lepszi tim starszim, a terò to nieròz z drodzi nie wëlëze. A jakbë to mògło, té to bë chòc òczë wëpchło. Në, ale to je terò taczì swiat, to tak wëdrzi, jakbë Smàtk dobiwòł. Chòc to

barzi wëzdrzi na Pùrtka, ten je i rebelich i cygnie tëch mlodëch lëdzy do rozmajitégò zlégò. Smátk zôs nié, ten źdze, òn mò czas. Ale òn nie źdze, jaż ti mlodi so zestarzeją, nié nié, òn je dabej, a so midzë nima krący, le tegò trzeba, a le kògò, pòsmùknie pò szëji tą swòją szarą pają. Òn zaczinò òd malga an z tim człowiekã wërabiac.

Në, wzye taczégò srócza, co to wëlëze ze swégò gniôzda, a bë chcòl miec to, co òn le blós widzy. Òn wié, że to mòże miec, ale nòprzód mùszi so zarobic. Nié, ten bleczy, a chce zarò. Në, te Smátk je tu, a mù do serca klepie a pòwiôdò: - Widzysz të, jak të so lëchò ùrodzyl. Ti twòji starszi nie są dëcht nick wòrt, òni cë ni mògą dac tegò, co të chcesz, òni nic nie pòtrafią, a të jes taczì sòm, a tëż nic nie mdzesz mógl. I to òstónie w nim jak na szòdz i z czasã ten człowiek nie mdze wierzil w to, że òn tak w caloscë pòtrafi czegòs dokònac.

Jón Drzeżdżón, Twarz Smátka

III.

Braca!
Wezta w garsc
Naji kaszëbsczë sprawë.
Nie òbzéròjta sã na starëch,
Chòc òni nama
Òstawiłë wiele,
Më
Mómë do zrobieniò
Jesz wicy
Jak òni.

Alojzy Nagel, Do młodëch Kaszëbów

IV.

Nie próbùj pòdważac swiat,
Zgrówòj gò zjinaczëc!
W lëtaniji robòcëch lat,
Dokòzcë tur znaczcë.

Gdze nikwa nòkazã je,
Charłãznik żgò mòstã,
Tam stegna smierc sã ju pnie –
Żëcé kwitnie òstã...

Nie próbùj pòdważac swiat,
Mòli twój kaszëbsczì.
W rózańca czëstëchny kwiat
Zrób gò, lëdu dzyrzci!

Jan Rompski, Prawò jinaczëc...

V.

Sedzący
z głową pòdpiartą
rozmësliwòsz
Przëmkłima
òczama jak bez dòkã
wiedzysz Przëiðnosc
Jes dopiérze tuwò
sztel sedzący,
òna tam hewò
czekò...
Na Cá tëż
Nalez swój mòl
i ùbëtk,
nalez cwëk dzejaniò.
Za dòką wiedzysz Wid,
Òn swięcy dlò Ce.

Stanisław Bartelik, Twój wid

VI.

Stark rôz reno,
czej wstòł z lóžka,
wëzdrzòł òknã
në, i rzekł:
„Nie je widzec
w pòlu dróžka,
dòka legła
znów na czerz...”
Pò nim wësłã
mòłò Rózka:
„Nié, to mlékò
czipi gdzes!”
Jò wnet tidzén
sòm tak mësłã:
„Gdze je pròwda,
Ù starëszka,
Lëdze, gdzie?
czë ù Rózczi
czë sã zlazlë
pròwdë dwie?...”

Staszów Jan, Sztridka

VII.

Wprawdzie młodość wydaje się bez kresu, ale to właśnie starość jest najmilszym okresem życia. Na nieszczęście trwa zbyt krótko...

Myśli przypadkowe, Kaszëbë 18/1961

Ćwiczënczi:

I.

- Chto je adresatã i nadôwcã w wiérzce J. Trepczika?
- Jaczé zadania stôwiô nadôwca młodim i przed jaczima procëmstawnotama ôstrzégô? Ûdokażnij pònadczasowòsc nëch zadaniów.
- Nalézë w wiérzcë słowa, w jaczich zachôwało sã karno TarT.

II.

- Òkreslë adresata w teksce J. Drzéżdżona.
- W jaczi sprawie òn sã wëpòwiôdô i jaczé je jegò stanowiszczë?
- Ûdokażnij, że w wëjimkù *Twarz Smãtka* mentalnosc młodégò człowieka òstała ùkôzónô w aspekce psychòlogicznym i socjòlogicznym.
- Jaczich spòsobów jimô sã Smãtk, cobë ùdostac młodëch do złégò?
- Na spòdlim tekstu wëkôzë zjnczenie midzë Smãtkã a Pùrtkã?
- Pòkôrbita ò tim, dlôczë prawie młodi człowiek mùsi sã barnic przed Smãtkã.

III.

- Òkreslë liricznã òsobã w wiérzce. Jaczé je ji òdniesienië do adresata? Jak òna ùprocëmniwô sã do starszich?
- Na czym wedle liricznégò pòdmiotu zanôlégô pokòleniowô bezùstónkòwòsc?

IV.

- Przed czym ôstrzégô lirycznô òsoba w wiérzce J. Rómpszcégò?
- Jakã pòstawã wedle *môlégò kaszëbszczégò swiata* bédëje przëjac lirycznô òsoba i jaczi mòże bëc skùtk ji nie przëjacò?
- Jak rozmiejesz słowa, cobë przemienic kaszëbsczë swiat *w rózańca czëstëchny kwiat*?
- Pòdôj dzysdniowé przëkładë zjinacziwaniô kaszëbszczégò swiata bez jegò pòdwôżaniô.
- Pòdôj równoleżno funkcjonëjącã formã fleksyjną do czasnika *żgô*.

V.

- Przedstawi lirycznã sytuacjã w wiérzce.
- Nad czym rozmiszlô liryczny bòhater?
- Jak òsta ùkôzónô przëdnota?
- Co dô mòzlëwòtã ùdrzeniô *Widu*?
- Pòkôrbi z drëchama, jaczim dzejanim chcôlbë jes zajmãc sã w przëdnoce.

VI.

- Dopòmòzë liryczny òsobie w wiérzce *Sztridka* òdpòwiedzec na zapitania.

VII.

- Skaszëbi mëslã òdnotowónã w czãdnikù *Kaszëbë*.

Młodi

I.

Serce młode sã szātoli
 Głodné swiata i człowieka
 Ni mô czasu na mészlenié
 Na rojitwã, na mòdlenié
 Niespòkójné je w swim nĕkù
 Niecerplĕwé, bò chòc tĕli czasu bëło
 Jesz le dĕrch je na pòczątkù
 Droga coròz wĕzi le cygnie
 Ale chłoscy krĕjamnotą
 Kòzdim zòkrátą pòcygò
 Chòcbĕ czeka tam le przepadniò
 Przestón dĕszo ùdrączonò
 Przĕzdrzĕ sã na to co mijòsz
 Mòze wrócĕc cĕ tąd przinǳe
 Jakùż tej drogã rozpòznòsz
 Co òpòwiĕsz ò swòjim żĕcym
 Czej wĕzéròsz tegò co mdze
 Ùtczĕ czasã cĕchò chwilã
 Co cĕ dzĕń niese w dórĕnkù
 Mòze nigdĕ sã nie zdarzĕc
 takò żałosc i płacz teskny
 takò redosc, smiĕch i szczescĕ
 takò wòlnosc ùpragnionò
 takò miłosc ta jedinò

Bożena Szymańska, *Rozpòl w sobie głód jistnieniò*

II.

niglĕ czas strawi pòsobné dnie
 mùszimĕ sã nauczĕc chwilĕ
 jak nowi wiérztĕ
 zebĕ zatrzĕmac nen pòrĕnk
 chtĕren jidze niepewnym krokã slĕpca
 z wĕcygniátima rákama
 przeprowadzmĕ gò na drĕgã starnã
 zataconĕch zagròzków
 swòje żĕcé jak dzeckò
 trzeba prowadzĕc za rákã

Jaromira Labudda

III.

A jak ju wszĕtczĕgò mòsz dosc
 I całi swiat cĕ sã rozpòdò
 Pòmĕslĕ
 Nié blós tĕ mòsz kłòpòtĕ, wicy wiarĕ.
 Biòj dali!
 Nicht nóm nie òbiecywòł,
 że bądze prosto, letkò i bez jiwrów,
 że pùdzemĕ sztrasã bez zòkrátów.
 Nicht nóm nie dówòł taczi przĕsĕdzi.
 Biòj dali!
 To co przed tobã mòze bëc piáknĕ.
 Chòc jesz nieròz ùpadniesz na kòlana,
 Jesz nieròz staniesz na nodzi.
 Biòj dali!
 To jesz nie je kùnc twòji drodzi.
 Pòdleccnczi i ùpòdczi
 przeżĕjesz.
 Smùtczi i redoscĕ téż
 I tak plecemĕ wiónk żĕcégò
 Òd kòlibczi jaż pò kùnc.

Ewa Warmowska, *Biòj dali*

IV.

W kãce sedza miłota
 Z czasów prawie òglĕpiałĕch
 Ta, chtĕrna òstawia jem na pózni.

Czas bĕł barzi òd mie ùparti, niecerplĕwi
 I pòkòzòł swòjã mòc prawie òd razu
 (jak gwiazda z Betlejemù).
 Òtemkło sã le witro i nic wiácy,
 Zatrzymało sã niedokùnczoné wczora.
 Dlò jedny miłotĕ
 Wszĕtkò jiné òstawia jem w drodze.
 Wĕszła z kątã miłota – prostò i dobrota
 Ta na witro – wiedno...

A wczora?

Dorota Wilczewska, *Miłota z kątã*

V.

Dosc pitaniów cążcich
 Dosc òdpòwiesców zapłàtònëch
 Czas napisac ò tim
 Co w dësze sã skriwô
 I corôz głosni wrzeszczec zaczinô

Òpiszã Cë mój swiat
 Mój zemi skrówk
 Pò chtërnym Ce mòdrosc nieba pò deszczu
 Pòchniãczka trówë zymkowi
 I niwã zbôza złotã

Pòj ze mnã dargã pòezji
 Tkniãti dëchã zwëkù Remùsa
 Zatrzëmôj sã nad filozofią Paserba

A ùdrzisz malinkã tãczëznã
 Dze czas plënie pòmali
 Spik je ùbëtny
 A lëdze...
 Lëdze pò pròwdze sã lëdzama

Hanna Makurat, *Mój swiat*

VI.

Gdze jô nalëzã nã pròwdã,
 Zgòdnã z mòjima mëslama?
 Jak òszukóm swòje zmëslë
 ò piãknoce negò swiata?
 Kògò sã spitóm ò sens żëcégò?
 Czë bádã mógl wëzbëc sã
 jadamòwégò grzéchu?
 Kògò mdã mógl pòkòchac,
 kòmu zaùfac, a jesz kòmu ùwierëc?
 Ò czim pòmëslã na chwilã przed smiercã?
 Kògò sã zapitóm ò Bòga,
 sëmienië, drëdzëgò człowieka?

Maciej Dorau, *Ódwiëczné pitania*

VII.

„A na Golgocie mojej pusto”
 K. Illakowiczówna

Pòdzélóm Twój los Ikarze
 le sã z nim nie zgòdzóm
 Òd nowa toczã kamiëń Syzyfie
 mëslącë, że to ten slédny rôz
 Jidã pò zerwóny nitce Ariadnë
 z nòdzeją, że duńdã do cëlu
 Pòmógóm Cë niesc krziż Christe
 mëslącë, że Ce ùretëjã

Anna Bartkowska – Rózek

VIII.

Całczy – to je trud
 Pòchòdnò – nòdgroda
 Rédzi – przëjacelstwò
 Żëcé je czej matematika

Géòmetriò analiticznò –
 Nòwiãksze codniowé problemë
 Kòmbinatorika – Robòta i jinsze fuchë
 Rechùnk różniczkòwi – Miesãczné rechùnczi
 Żëcé je czej matematika

Przëndzenië zmiennoscë fùkcji – Białka
 Pròwdë juwernota zastrzëznò – Nalezć miłotã
 Pitagòrasowò pòuczka – Przësëga slëbnò
 Żëcé je czej matematika

Alicjò Szcziba, *Matematika żëcégò*

Ćwiczënczi:

I.

- Co wié ò młòdim człowiekù liryczny pòdmiot w wiërzce B. Szëmańszi?
- Jaczé wskòzë dôwò pòetka młòdémù człowiekòwi? Dlòcze wòrt je dac bòczënk na znaczenië chwilë w lëdzczim żëcym?
- Pòdzëlë sã wspòminkã ò òsobie, chtërna jakno pòetka w wiërzce, wskòza tobie drogã.

II.

- Na spòdlim wiérztë wëwidnij zwrot *naùczëc sã chwilë*?
- Dlôcze *naùczenie sã chwilë* je wôżné?
- Jaką fùncją pełni pòstac dziecka w wiérzce?
- Pòdôj z wiérztë słowò:
 - w chtënym felò e rësznégò,
 - w chtënym zachòwało sã karno TarT.

III.

- W jaczi żëcowi sytuacji nalôżò sã adresat, do chtërnégò czerëje słowa liricznò òsoba?
- Jaką żëcową prôwdã zamkła w swòjich rozwôżaniach lirycznò òsoba?
- W jaczi rolë wëstãpùje lirycznò òsoba? Co bédëje na procëmnoścë kawla?
- Jaką fùncją pełni pòwtórzenia w wiérzce?
- Jaczégò pòeticczégò strzodka ùżëła pòetka, cobë ùkazac *żëcowi wiónek*?
- Zapiszë twòje propòzycje na pòkònywanie cãzczich żëcowëch jeleznośców. Pòdôj je w fòrmie rozkazowników.
- Wëpiszë z wiérztë jistniczi, w chtërnëch felò „e” rësznégò. Òdmieni jeden z nich i zaznaczë òbòcznoścë.

IV.

- Jak òsta przedstawionò miłota?
- Òkreslë òdniesienië liryczny òsobë do wseczëcégò z *czasów òglëpiatëch* i dërëjącëch terò.
- Wëwidnij sparłãczenië miłotë z czasã.
- Zapiszë czasniczi z wiérztë w przinidnym czasu.

V.

- Jaką decyzją pòdjãła lirycznò òsoba? Do czegò ta decyzjò sã òdnòszò?
- Jaczë zachãcbë dôwò lirycznò òsoba adresatowi?
- Spòrzãdzë zòpisci ò pòstacjach przëwòlónëch w wiérzce.

VI.

- Pòmëslë, jakò bë mògła bëc lirycznò sytuacjò w wiérzce M. Doraùà?
- Pòdôj grãdzącë ciebie *òdwiëczné pytania* i zapiszë je.

VII.

- Òpòwiëdz ò bòhaterach przëwòlónëch przez pòetkã.
- Na jaczi òrt sã ùtozsamiwò lirycznò òsoba z nyma bòhaterama? Co bez to jidze ò ni pòwiëdzec?

- Jaką fùncją pełni w wiérzce przërzutnie?
- Jak sã mò mòtto do zamkòscë wiérztë?
- Òkreslë òrt mionoczników w wiérzce.

VIII.

- Do cze przërównała pòetka żëcé i jak tegò dokòzała?
- Wëpiszë z wiérztë matematiczné terminë i przërównòj je z pòdónyma w Biuletynie RJK.
- Zabawi sã w pòetã i przërobi wiérztã z „matematiczny” na „geògrafną”, „chemicznã” abò jész jinszą.

- Zredagùj pò kaszëbskù swòjã *przëtròfkòwą mësłã* ò młòdoscë.
- Zazdrzë do czãdniczków na òdjimkù. Wëbierzë so z nich jeden lëteracczi dokòz i napiszë jegò recenzjã.

Dlô se i...swiata

I.

Żebë rozgrzôc żęcô dzénk
Z ùtesknienim zdrisz w pòrénk
Żdającë ju nocë kùńca,
Wprzic sã wespół w szczescé słuńca.

Òno lubno zdrzi na ce,
Chùchá swòjim ce rozgrzewô.
Twòja skarniô w lubnoce,
Do nie szczescym sã ùsmiëwô.

Mie, mój kwiôtkù, nie je cëdno,
Teskniącë za szczescym wiedno,

Bò jô òstôł dëcht le sóm...
Grádë bòlenië w se móm...

Kwiôtk, do jaczégò jô lnał,
Z jinym szczescym kawel spiał...

Jan Rompski, Kwiôtk

II.

Biôli kwiôtk sã rozesmiôł glosno
W lese dábòwim dalek, dalek,
Òd nas
Më przëszlë ce ùrwac
Biôli, biôli kwiôtkù malinczi
nie smiej sã z nas
Kwiôtk so zarëczôł glosno
I rzekl
Biôjtażë do dóm
Jô móm tu wieczór z dôką różewą
I jezoro na miã zdrzi żëczlëwie
Czasã sã przëzdrzã na biôłą drogã
I tak sã ceszã, że nicht niã nie jidze
Czemù wa mie chceta ùrwac?
Zrobił jô wama co?
Widysz kwiôtkù – rzeklë lëdze

Të sã bez nas òbéndzesz
Ale më bez ce nie
I tak ùrwalë kwiôtk ten z łączi
Lëdze co ni mòglë bez niego
Żëc

Jan Drzeżdżon, Lëdze a kwiôtk

III.

Malinczi kwiôtk na łące
So ùczibiony stôł;
A czëmù tã tak płakôł
I co za smùtk tã miôł?

Tu przëlecała pszczółka
I wszeden miód mie wżã,
A na pòdzákòwanië
Jesz mòcno mie szturnã.

Ju nie płaczë, kwiôtuszkù,
I zorza cëchò szła,
I łëczy migòtlëwé
Mù z òczk pòòbcëra.

Leon Heyke, Kwiôtk

IV.

Kòle stëdzenczi,
Strużczy lasowi,
Rosce snôzi kwiôtk,
Zymkù wczasny swiôdk.
Jak leno zdżinãlë pòd ùrmã sniedzi
Òn przëzdrzôł sã na swiat.

Przëszedł w nym knôpik
Ùrwac kwiôtk jak snieg.
Kòl nie przëczëpnął
Rákã wëcygnął
Kwiôtk rzecze: knôpikù, mie nie ùrëwôj,
Jô w słunuszkù chcã żëc!
Chcã tak jak w rosë, w parmiëniach zymkù
So biôlé lëstczy mëc.

Knôpik ùslëchôł,
Dobre serce miôł.
Długò na nien zdrzi
I sã ceszi mù.
Jidze tej welech dali spiëwającë
W ùsmiönym słunuszkù.
A wej kwiôtk nasz na ôddzákòwanie
Swą główką cziwnął mù.

Jan Trepczyk, *Kwiôtk i knôpik*

V.

- Jesmë zôs sami, Ceszku – jô jem rzekł skòrno le jesmë zaszłë za chòjinkã – Terò mòżesz gadac.

Ùdzibnął sã, pòdniósł z ùdeptóny zemi skrówk chłãdu i wiszący na ni òstatk kwiata.

- Wiedno westrzód lëdzy sã taczì nalëzë, co ôdbiërò mie wszëtkò – rzekł pòmälë jakbë sã namëslòł nad kòzdim słowã.

- Kwiatóm przënòlëgò takò redota, Ceszku...

- Jô wiém, le kòzdi sztërk mùsi bëc tegò wòrt – cygnął w nym samim zamëslenim.

- Në le! Nie sygłòbë kwiatów!

Dlòte, że nick nie gòdòł, jô jem zapitòł:

- Dlòcze jes mie nie chcòł wiący gadac? Westrzód lëdzy depczącëch tam i nazòd?

Wezdrzòł na mie, pòtemù na żalosno wezdrzący òstatk kwiata i rzekł:

- Jô bëł ti dbë, że jô zdążã – ùrwòł na gwës nie kùnćzącë cali mëslë, bò rozłòził rãce, jakbë przëpròszòł.

Në jo. Nie zdąził. A jô z nim. Bò skąd jô mógł wiedzec, że na stegnie za chòjinkã, chtërna pòdchòda do samégò miasta, jakò noga nie pòtrãpie chłãdu z kwiata.

Czej jesmë so sedlë na grzãpie Ceszku naczał gòdkã:

- Nie zdòwò sã tobie, że za czãsto przëchòdóm?

- Kò i tak jesmë nie zdążëlë.

- Pròwda – pòcwiërdzył – le mòże të chcòłbë bëc czasã sòm na swiece?

- Ceszku! - jô zawòłòł, bò ùczuł jem sã tak, jakbëm pò pròwdze bëł leno sòm na swiece.

Jan Piepka *Rozmowy z Cieszkim. Cieszek – Pomorski mały księży (tłum. W. Mysz)*

VI.

Dilan Thomas bëł Waliiczikã
co nie stało na procëm abë òstòł pòetã anielszczim
pòd lëpã sedzòł Kòchónowsczi
mòłò zemia téż mò serce
co bije ni téj-sëj jak pròwdzëwi zwòn
nie jidze ò wiòlgòsc le ò mòc ùderzeniò
bò mòli zwònuszk mòże rozkòlibac wiòldzë zwònë
niech nicht nie zatikò ùszu jak ùczëje pòmiónk

niech slëchò czë to czësti ton
i przinãdze dzén jak wszëtczë malinczë zwònuszczi swiata
zagrajã i te zabëté i te òdecknioné i te żëwé
i mdze mùzyka swiata swiatów.

Krystyna Muza, *Kaszëba, Nié – Kaszëba*

VII.

- Nie wiész czasã ò zatacony szkòle, do jaczi ni mùsi chòdzëc?

- Dze nie je nót sã ùczëc?

- W jaczi ùczniowie dówajã òcenë?

- Szkólnym?

- Nié, sobie.

Jan Piepka, *Rozmowy z Cieszkim. Cieszek – Pomorski mały księży (tłum. W. Mysz)*

VIII.

Na òstatkù jednak nalòzł chtos kòl Czòrnégò Rowù ten znak. Bël to biòli jak sniëg kam, a lëdze gòdelë, że to je spadłò gwiondza. A nalòzł gò knòp czësto czëzy, jaczis wãdrowczik. Ten tam spòł. A jak sã reno zjawił na Pùstkach, a trzimòł to w rãce, tej wszëtcë widzelë, że to je znak z Czòrnégò Rowù. Nicht nie wiedzòł, skądkaż òn bëł abò jak sã zwòł. Òni gò òtrzimelë òb noc, a tej chcelë, żebë òstawił ten znak na Pùstkach. Ale òn gòdòł, że nigdzie nie mieszkò, a chce żebë wszëtcë lëdze to mielë, nié blòs na Pùstkach. A tej téż òn, wãdrowczik, nòlëzi do tegò swiata, a że tu prawie nalòzł ten znak krótkò Pùstk, tej to mdze pamiátóné. Òn mdze chòdzył pò swiece a glosył lëdzóm Dobrã Nowinã, a to, co miòł w gróscë, to mdze jima pòkazowòł.

Në, cëz ti lëdze mielë gadac, tak mùszało bëc. Mdze dobrze, że mdã wiedzëlë, że ten znak sã nalòzł krótkò nich, mòże temù, że òni òd wieków sã ùmògalë z tim swòjim Smátkã. Chto wié, chto to mógł bëc ten wãdrowczik? Miòł taczë dobré òczë jak Agnes. Mòże sztamòwòł òd nich? Tëli lëdzy stąd je wëcygnioné. Czemu prawie szedł przez Pùstcziznã? Tëli je dróg na swiece.

Në a tej, za jaczis czas sã da czëc, że ten jistny knòp – wãdrowczik wpùscył znak do swiãti wòdë, i wëszlë z ni dwa wiòldzë dëchë, chtërne chcalë gò ùtopic w ti wòdze. Tej Mònika wżã w swòje rãce dwa dëchë, a zaprowadzëła na Biélawã, a tam òne zdżinãłë w Ògniszczu.

Jo, Ògniszczë mùsi pòdskacac czë òb zëmã, czë òb lato, ni mòże dopùscëc, żebë wëgasło. Jakbë to sã sta, tej Smátk dobãdze.

I tej knòp wãdrowczik – wëniósł znak z ny wòdë, dze gò wrzucił, a so sòdl kòl Biélawë, a slòdë wszëtcë lëdze. Midzë nimi bëłë Jasz z Mònikã, i Gùst z Agnesã, i Jãdris, Téfil, starò Bialczëno, Ruta z Rucëną, Gafkòwi, Bialkòwi, a tej czëzy zewszãd ze swiata, a zaczałë spiewac.

Biélawa sã robiła czerwionò a złotò, a zelonò. To bëła piesniò na witrzniã. A téż sã słunuszkò wëkùlnã. Pò pròwdze, jak ti lëdze wierzëlë w tã swòjã piesniã, jak glosno spiëwalë, a knòp – wãdrowczik rôz bëł sztëk na Biélawie, a tej zôs sedzòł razã z nimi.

Mùszòł òd nich sztamòwac. Ale téż miòł niebò w òczach, dëcht jak Agnes, a tej rzucił nen biòli jak sniëg kam w Ògniszczë. I stòł sã cud – zdżinã z lëdzy całò szarosc, a jich piesniò òbeszła całëchny swiat wkòł.

Jan Drzezdzon, *Twarz Smętk*

A pò drëdzé, jaczé tak pò prôwdze mòce sedzą w etniczności. Z mòji kšączy wëchôdô, że Smátk je w pierszi rëdze grozny òd westrzódka, tak tej je bënë nëch lëdzy. Dotądka bëło gòdoné, że Smátk je kòmùdnym dëchã Kaszëb, jakno zagrôzbã z bùtna. Jaczé tej mòcë sedzą w etniczności. Mùsi dac bôczenié, że w ny sami kšączy je pësnô pòstacjô knôpa, chtëren razã ze Stolemã biôtukùje ze Smátkã i na kùncu szmërgô w Ògniszczë biôli kam, zdrzódło mòcë. Stądka wëchôdałobë taczé pòmëszlënié, że ta nôstrasznieszô mòc, chtërnã je Smátk òstôwô w taczë spòsob ùsydlonô, dlôte w pòstãpnym rozwiju Kaszëbi sã zarãczënë bezpiekù òd zlégò.

Jan Drzeżdżon, *O etniczności* [w:] *Tworze Drzeżdżona*, red. R. Mistarz (tłum. W. Myszki)

Cwiczenia:

I.

- Przedstawi liryczną sytuację w wiersze.
- Analizując budowę wiersza, określ jego temat.

II.

- Jak został ukonstytuowany kwiatek?
- Określ liryczny podmiot w wiersze.
- Przedstawi sytuację, jak rozegra się między bohaterem a lirycznym podmiotem.
- Jaką funkcję pełnią dialodzie?
- Opowiedz, na czym polegała poeticka wrażliwość w wiersze.

III.

- Opowiedz, co przetrzało się lirycznemu bohaterowi w wiersze ks. L. Heyczy.
- Określ funkcję liryczny osobie w wiersze.

IV.

- Opisz ukonstytuowany w wiersze mały budzący się zimek.
- Napisz kilka zdań o kwiacie – lirycznym bohaterze wiersza.

V.

- Po co spotkał się bohaterowie?
- Dlaczego Cezka się zamęślił i zamôlczół?
- Jak rozmawiają kwiat z wseczającym redosć?
- Odniesie się do słów Cezka o chwilę redosć.
- Jak sytuacja wewnętrzała u bohaterów choć być samemu na świecie?

VI.

- Podziel się wiadomością o postaciach przewrotnych w wiersze.
- Wewnętrzny metafora *môłô zemla téż mô serce*.
- Jaczy znaczenie *mô* w wiersze jistnik *zwón* użyty w rozmaitych formach?
- W jaczy sprawie zajmij głos autorka? Do przejęcia jaczych podstawów zachęcyw?
- Na spódlim rozmaitych źródeł zbierz wiadomości o zagrożonych językach. Napisz o tym artykuł.
- Wpisz z wiersza drobienia. Utwórz od nich jistników rodzina wierszów.

VII.

- Ułóż podobne dialodzie tęczę są: dręszb, miłot, udbów, zęćgò, dobroć...
- Napisz odpowiedź o szkole twoich rojów.

VIII.

- Czego jest się dowiedział o mieszkańcach Pustków? Na spódlim źródła *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* pod red. Jerzego Trędra wewnętrzny słowo *Pustki*.
- Scharakteryzuj knopa, co należał kam.
- Opisz znak znalazł bez knopa? Udowodnij na spódlim tekstu, że jest on znana moc.
- Jak się zła stała dzaka niemu dobęto i w jaczy sposób to się dokonało?
- Czego symbola jest Ògniszczë?
- Jak się *mô* do Pustków słowo *swiat* w widze całości tekstu?
- Jak moc należała się w etniczności?
- Wzobraz się, że siedzisz też koło tego ogniszczu i choć jest podskac, szmęgosz w nie kórtka za kórtką, na chętnych wpisać są twoje dzieła dla kaszubizny. Co na nich napiszesz? Prześledź swoją drogę kaszubską i zredaguj kórtki. Czyli ich jest? Wstaw sobie za nie stąpień.

SPISËNK ZAMKŁOSCË

Dzél I

Nazéwanié to Bòskò – lëdzci dokôz, a dochôdanié zdrzódła nazwë i ji pierwòtnégò znaczeniô to ôdkriwanié prôwdë i jistnotë samégò człowieka. 3

Merczi 5

- R. Ostrowska, I. Trojanowska *Bedeker kaszubski*
- A. Majkowski *Žëcé i przigòdë Remùsa*
- *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* pod red. J. Tredera
- A. Mickiewicz *Pón Tadeùsz*

Słowò 11

- A. Labuda *Słowò*
- St. Janke *Przedestów do Ewanielszi spiéwë A. Labudy*
- *Knéga Rodzaju*
- W. Myszk *Pòwiòstka*
- I. Czaja *Ewa*
- A. Pepliński *Bëtowsczé stròszczy*

Ò mionach 15

- L. Bądkowski *Pieśń o miłosnym wieńcu*
- F. Sędzicki *Księżyc w studni*
- F. Sędzicki *Jak Neptun zniknął z Gdańska*
- A. Budzisz *Jak Kùlòmbùszów Krësztòf tã Amerikã wëkrił*
- St. Janke *Jak Kùlòmbùszów Krësztòf Amerikã wëkrił na podstawie tekstu A. Budzysza*
- E. Pryczkowski *W Kaczińcu*
- L. Bądkowski *Gdze naj miona*
- S. Formella *Gòdka ò jimieniach*
- A. Łajming *Szczescé*
- J. Perszon *Pùstò noc*
- B. Sychta *Śpiącë wòjskò*
- R. Drzeżdżon *Barbara*
- R. Ostrowska, I. Trojanowska *Bedeker kaszubski*
- B. Sychta *SGK*
- L. Heyke *Aneczka*
- J. Treder *Kaszubi, Wierzenia i twórczość. Ze słownika Sychty*
- F. Cenòwa *Szàtopòrczi*
- B. Sychta *Kaszubskie grupy regionalne i lokalne. Ich nazwy i wzajemny stosunek do siebie*

- B. Sychta *SGK*
- Z. Żakiewicz *Ciotulénka*

Ò nôzwëskach, przezwëskach 26

- A. Budzisz *Želôzòk przed sądã*
- L. Heyke *Agùst Szlôga*
- E. Breza *Pendant do życiorysu*
- J. Karnowski *Wòrzatowé žëcé*
- J. Drzeżdżon *Zwònnik*
- A. Majkowski *Žëcé i przigòdë Remùsa*
- A. Majkòwsczi *Mùzykañt Didana*
- J. Piepka *Ò Franckù Wzdichale*
- J. Piepka *Gniota*
- A. Labuda *Gniota z Wàsór*
- *Lipusz – Dziemiany. Monografia* pod red. J. Borzyszkowskiego
- *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* pod red. J. Tredera

Pseùdonimë i kryptonimë 36

- E. Kamiński *Guczów Mack czyli Aleksander Labuda*
- L. Roppel *Drugi pisarz nie przyszedł*

Séwòrzów szlachã...

(Izabella Trojanowska, Róza Ostrowska, Tadeusz Bolduan) 38

- I. Trojanowska *Róży strona wdzydzka*
- T. Bolduan *Nowy bedeker kaszubski*
- J. Walkusz *Z wiatrá wpëzglanym we włosë*
- I. Czaja *Na smierc Wastnë Izabellë Trojanowsczi*

Dzél II

Czasã człowiek so nie zdôwò sprôwë z tegò, że cos sã wëklëje w spartãczeniach z òkòlim, z mólã zamieszkaniô. 41

Na domôcym progu 43

- J. Tischner *Filozofia dramatu*
- J. Rompski *Do naji proga*
- L. Bądkowski *Pieśń o miłosnym wieńcu*
- R. Ostrowska *Wyspa*

Chëcz 46

- F. Ceynowa *Mieszkanié*
- J. Karnowski *Strój i chatë*
- J. Rompski *Pòdle drodżi*
- I. Czaja *Spiéwa ò chëczë*
- J. Walkusz *Chëcz Pòmòrańców*

W rodzënie 50

- J. Labudda *Mëmie*
- St. Janke *** (Terô czë dôwôsz mie...)
- J. Walkusz *** (Mój tata bël pòetą...)
- *Bajarz kaszubski. Bajki z „Gryfa”* (1908 – 1912)
- M. Dorau *Pòzdrzatk*
- J. Drzeżdżon *Naszi doma*
- B. Sychta *SGK*

Dodóm na pùstkòwiu 56

- A. Majkowski *Žëcé i przigòdë Remùsa*
- I Czaja *Remùs*
- I. Czaja *** (Królewionkò...)
- I Czaja *Marta*
- I Czaja *** (Stòri zédżer zaczął bic gòdzënë...)

Ò rodzynnëch mòlach 60

- B. Sychta *SGK*
- B. Szymańska *** (Jò wiedno...)
- J. Labuda *Rodzynnò wies*

W naszych miastach i wsach 62

- A. Pepliński *Bëtowsczé strôszczy*
- E. Szczesiak *Mała Odyseja. Śladami Remusa*
- J. Karnowski *Wôrzałowé žëcé*
- S. Bieszk *Wdzydze*
- A. Osiecka *Szwajcaria Kaszubska*
- H. Derdowski *Ō panu Czôrlinšczim, co do Pùcka pò sęcë jachôt*
- A. Nagel *Wejrowò*
- A. Nagel *Gdiniò*
- A. Nagel *Gduńsk*

Gduńsk 73

- J. St. Pasierb *Obrót rzeczy*
- J. Samp *Nie igrajcie z Sowizdrzałem*
- L. Roppel *Zabawa w Dworze Artusa*
- J. Karnowski *Sowizdrzôt ù Krëbanów*
- F. Sędzicki *Jak Neptun zniknął ze Gduńska*
- J. Karnowski *Wôrzałowé žëcé*
- *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* pod red. J. Tredera
- *Bówka i Kaszëbka*
- H. Derdowski *Ō panu Czôrlinšczim, co do Pùcka pò sęcë jachôt*
- M. Jeliński *Kaszëbi we Gduńsku*
- F. Ceynowa *Zëgar w kòscele Sw. Mariji we Gduńsku*
- B. Sychta *Jak w Gduńsku bûdowelë kòscót Nôswiãtszi Pannë*

Katëzmùs pò naszémù 82

- F. Ceynowa *Rozmòwa Pòlôcha z Kaszëbą*

Séwôrzów szlachä...

(Florian Ceynowa) 85

- J. Karnowski *Rozmiszlanié Cenówë*
- J. Karnowski *Cenôwa*
- H. Derdowski *Wòjkasyn ze Stawòszëna*
- A. Nagel *Na grobie Wòjkasëna*
- A. Nagel *Ceynowa*
- J. Trepczyk *Pòjmë w przòdk*
- L. Roppel *Książeczki kaszubskie*
- A. Majkowski *Žëcé i przigòdë Remùsa*
- J. Karnowski *Krëbanë w labece*
- *Florianowi Cenówie w roczëznã smiercë*
- J. Rompski *Pòrénk*

Dzél III

Tacz malinczi swiat, a tëlë różów kòl nas. 91

Zjinaczenié Kaszëbów 93

- I. Mach *Tu mòja rola*
- J. Labuda *Jò jem Bëlòk*
- J. Piepka *Pòcérz*
- J. Rompski *W biédnym krómie*
- J. Karnowski *Moja droga kaszubska*
- J. Borzyszkowski, J. Mordawski, J. Treder *Historiò, geògrafia, jãzëk i pismienizna Kaszëbów*

Ō Kaszëbach i jich zemi 99

- F. Ceynowa *Czile słów ò Kaszëbach i jich zemi*
- L. Heyke *Dobrogòst i Miłostawa*
- W. Szuca *Swiãtopòtk*
- Z fòldera wëdónégò z leżnoscë wëstawieniégò Sztãpla Swiãtopòłka Wiòldžégò w Gduńsku
- N. Gołębska *Damroka i Gryf... za panowania Świãtopetka Wielkiego*
- A. Majkowski *Kaszëbsczy mit*
- F. Ceynowa *Rozmòwa Pòlôcha z Kaszëbą*
- B. Sychta *Kaszubskie grupy regionalne i lokalne. Ich nazwy i wzajemny stosunek do siebie*

Grif 108

- A. Labuda *Ōckł sã Grif*
- J. Karnowski *Ōtrok Swãtewita*
- J. Zbrzyca *W stolëcë chmùrników*

Stanica 111

- J. Łysk *Dobëtny kam*

W malinczim swiece... 114

- S. Bieszk *Tatczëzna*
- St. Janke *Swòjszczëzna*
- St. Janke *Tatkòwizna*
- J. Labudda *Sq taczé place*
- R. Drzeżdżon *** (*Nen malinczi swiat...*)
- R. Żmuda – Trzebiatowski *Òd pòprzédców*

Rôj 119

- F. Ceynowa *Rozmòwa Pòlôcha z Kaszëbą*
- K. Piesiewicz *Magiczne miejsce – magiczny czas*

Séwôrzów szlachã...

(Jan Drzeżdżon) 120

- J. Walkusz *Stłëklë pòcórë na jantarowi stegnie*
- A. Jabłoński *Lëdze*
- K. Lewna *Ò tim, jak Jan Drzeżdżón ùmarł i szedł do nieba*
- R. Drzeżdżon *Ò jidzenim chłopa*
- J. Kęcińska *Drzeżdżón dlô dzòtków (i nie leno)*
- R. Skwiercz *Wspòmin k ò Janie Drzeżdżonie*
- J. Drzeżdżon *Zwònnik*
- T. K. Rolski *Zmachcënk*
- J. Samp *Kaszëbizna w prozë Jana Drzeżdżona*
- M. Boszke *Pamiãcë Jana Drzeżdżona*

Dzél IV

Gadôj tak, jak cë ùróst jãzëk 127

Ò mòwie 129

- B. Bork *Mòwa*
- F. Marszałkowski *Kara bòskò*

Na starzë rodny mòwë 131

- F. Ceynowa *Skòrb Kaszëbskò–Słowińszci mòwë*
- B. Sychta *Hanka sã żeni*
- A. Nagel *Piszta*

W naszi mòwie... 133

- J. Stachurski *Słowò*
- J. Walkusz *Słowa mòje*
- W. Pomorski *Słowò*
- K. Muza *Torfkaszëbskò gòdka*
- St. Janke *Niezëlganò mòwa*
- J. Ceynowa *Czëjã cë mòja rodnò mòwò*

- M. Mońko *Opowieść o trwaniu Kaszub*
- R. Drzeżdżon *Mòdlëtna za...*

Żëcé słowa 138

- H. Derdowski *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò séce jachòł*
- R. Drzeżdżon *Kaszëbsczë gwarë*
- K. Ostrowski *Pòdskòcòł skrë kaszëbiznë*
- B. Sychta *Ò knòpie co zabòczył rodny mòwë*
- A. Labuda *Żukòwò – wies pańskò*

Na szlachù... 140

- R. Żmuda – Trzebiatowski *Mòji mòwie pòswiãcywóm*
- St. Janke *Aniòł plakòł*

Zbiéròcze słówów 143

- J. Karnowski *Moja droga kaszubska*
- J. Karnowski *Wòrzałowë żëcé*
- B. Sychta *SGK*

Séwôrzów szlachã...

(Bernard Sychta) 146

- R. Szwoch *Tworzył „sercem maczanym w słońcu”*
- F. Hinze *Wdzãczny wspòmin k Ks. Doktorze Bernardze Zëchce*
- W. Szulist *Wierny*
- J. Walkusz *Séwôrz Słowa*

Dzél V

Chto wëmëslit droga?

Chtos, chto chcòł jic w przòdk, zëbë duńc tam, gđze chcòł. 151

Wizer 153

- A. Pepliński *Wizer*
- J. Ceynowa *Wizrë drożné jesz jiné*
- B. Bork *Kamienie*
- S. Fikus *Zaklãtò brutka*
- I. Czaja *** (*Nalazła jò kam...*)
- K. Muza *Kam*

Droga 158

- A. Dominik *Józefk*
- Ł. Jabłoński *droga*
- Ł. Jabłoński *stegna*
- J. Labudda *** (*źle przinđesz...*)
- E. Warmowska *Wspòmin k*
- T. Fopke *Mòdlëtna przed wsòdanim do àutobùsa*
- St. Janke *** (*Chòjnë nad Bòltã...*)

- B. Szymańska *** (Kòchóm réze...)

Je za co dzăkòwac... 163

- R. Żmuda – Trzebiatowski *Òbrózczi z Kaszëb*
- *Ôjczé nasz*
- F. Cenôwa *Wôjcénaś*

Séwôrzów szlachã

(Jan Trepczyk) 165

- F. Marszałkowski *Piãcdzesąt lat pisarstwa*
- J. Walkusz *Chwilczé zarzekłé w spiéwie i słowie*
- J. Zbrzyca *Piesniódzej z Wejrowa*
- M. Pieper *Dłó Méstra*
- A. Nagel *Méster Jón*
- S. Bieszk *Trepczyk*

Dzél VI

Wôžné, że w tēch krôjnach je to, co dlô ciebie je baro wôžné. 171

Gbùr 173

- L. Kuchta *Na tczã gbùra*
- Andrisów Gùst *Nòrzãdza gòspòdarszczé*
- B. Jażdżewski *Wspomnienie kaszubskiego „gbura”*
- J. Piepka *Rozmowy z Cieszkim*

Rëbòk 182

- L. Roppel *Swięteczny rëbòk*
- A. Asnyk *** (Siedzi ptaszek na drzewie...)
- B. Sychta *Niedzelné łowienie*
- A. Budzisz *Mądri rëbòk*
- J. Labudda *Runita wòdë*

W kaszëbszczich przësłowiach... 184

- J. Pomierska *Przysłowie samò sã rodzy w głowie*

W kaszëbszczich wëzgòdkach... 188

- Piátów Tóna *Ôrzechë do ùcechë abò pòł tësąca kaszëbszczich zagòdk*
- L. Roppel *Rëbackò dumka*
- Gùczów Mack *Ôrzechë*

Nad rzékama, jezorama... 193

- J. Rompski *Nad Redë zberkã*
- J. Zbrzyca *Tãtczëzna mòja*
- E. Breza *Ciekawostki etymologiczne z Chojnickiego*
- H. Derdowski *Ô panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò séce jachòł*
- S. Żeromski *Wiatr od morza*
- S. Bieszk *Jezora*

- A. Nagel *Wdzydze*
- A. Majkowski *Zorze kaszubskie*
- A. Majkowski *Žëcé i przigòdë Remùsa*

Séwôrzów szlachã

(Leon Roppel, Jan Piepka) 202

- I. Piotrowska *25 lat pracy twórczej L. Roppla*
- Staszów Jan *Stojedna chwilkã*
- E. Puzdrowski *„Malinczi swiat” Staszów Jana*
- *„Chòróbskò” – to dobra komedia!*
- F. Baska – Borzyszkowska *Pamiãcë Jana Piepczi*

Dzél VII

Chto mô klucz do sezamù kaszëbsczé bôjczé, stówò òczarzoné. 207

W dłudżé wieczorë, przë robòce... 209

- F. Fenikowski *Piekielnice*
- B. Jażdżewski *Wspomnienia kaszubskiego „gbura”*
- J. Karnowski *Kòł Gód*

Mieszkańcë kaszëbsczé bôjczé 211

- *Bëlë sobie (piesniczka z Zelewa)*
- B. Sychta *SGK*
- J. Rompski *Mòłé kròsniã*
- J. Drzeżdżon *Twarz Smętka*
- L. Heyke *Agùst Szłôga. Szòłòbùtka w trzech aktach*
- L. Heyke *Wilë*
- L. Heyke *Rësòłtzi*
- J. Samp *Zamki w morskim piasku*
- T. Wejer *Ů Bòrowi Cotczy*
- A. Majkowski *Žëcé i przigòdë Remùsa*
- J. Perszon *Na brzegu życia i śmierci*
- Z. Żakiewicz *Ciotuleńka*

W kaszëbszczim bôjkòwym swiece 222

- J. Karnowski *Na Pùstkòwiu*
- F. Sędzicki *** (Bëlë dówni dzywné czasë...)
- R. Drzeżdżon *Pieczelné zéńdzenie*

Séwôrzów szlachã...

(Alojzy Nagel) 226

- J. Samp *Literatura kaszubska*
- *Procëm nocë (z òbklòdczi)*
- St. Janke *Pòstów [w:] Nagel A., Nie spiéwòj pùsti nocë*

- J. Borzyszkowski *Słowo òd Institutu kaszëbsczégò* [w:] Nagel A., *Nie spiéwój pùsti nocë*
- St. Janke *Lëstë Alosza Nògla*

Dzél VIII

Pòkąd sòją nasze chëcze, pòtąd zëją kaszëbsczë zwëczy. 229

Na zymkù... 231

- Szrédrów Ben *Jidze zymk*
- Władi Òbzéròcz *Mójik*
- B. Sychta *SGK*
- A. Majkowski *Žëcé i przigòdë Remùsa*

Jastrë 233

- J. Ceynowa *Jastrzëbóg wëgóniò zëmã*
- J. Ceynowa *Jaster, jastarniczi*
- J. Samp *Bogini Jastrã na miëdzymorzu*
- A. Pipka *Òwczòrz*
- J. Stachurski *Jastrë. Binowi pòkòzk na lëdzy i mùzykantów*
- *Oderwać się od ziemi. Skra Ormuzdowa. Z Jerzym Stachurskim, poetą i kompozytorem rozmawia red. Stanisław Janke*
- A. Labuda *Jezës zmòrtwëchwstałi*
- A. Budzisz *Miłosć skòwronka do Zbawicela*
- A. Nagel *Jastrë*
- H. Derdowski *Baju – baju przë wielkanocnym jaju*

Z czasu swiätégò do... 242

- A. Budzisz *Zeloné Swiätczë*
- J. Perszon *Na Jastrã*
- E. Zieliński *Na ścieżkach wspomnień...*

Òd Adwëntu do Wilëji 244

- J. Perszon *Na brzegu życia i śmierci*
- Władi Òbzéròcz *Jádrzny Jádroch*
- J. Drzeżdżon *Na rôrotë*
- E. Pryczkowski *Na rôrotë*
- A. Łajming *Młodość*
- Eric-Emmanuel Schmitt *Oskar i pani Róża*
- F. Lorentz, A. Fischer, T. Lehr-Spławiński *Kaszubi. Kultura ludowa i język*
- J. Perszon *Na brzegu życia i śmierci*
- Szrédrów Ben *Dokazywanie i kòlądowanie*
- B. Bork *Adwëntowi szopkarze*
- J. Karnowski *Kòl Gód*
- B. Jażdżewski *Wspomnienia kaszubskiego „gbura”*
- Stanisław Starosta *Panëszka*

- J. Piepka *Gwiżdż*
- J. Lanc *Gòdowé zwëczy na Kaszëbach*
- *Witój Jezulu*
- A. Budzisz *Kaszëbskò piesń gòdowò*
- J. Karnowski *Hej, kòlãda*
- H. Wreza *Gòdnik 81 rokù*
- M. Dorau *Jinszé farwë Gòdów*
- S. Fikus *Bòzé Narodzenie na XXI wiek*
- R. Drzeżdżon, T. Fopke *Gòdë do zgòdë*
- J. Drzeżdżon **** (Razã ze sniegã...)*

Séwòrzów szlachã

(Ida Czaja, Jaromira Labudda, Krystyna Muza, Bożena Szymańska Ugowska) 261

- J. Wiśniewski *Odsłonięcie twarzy... Pierwszy zbiór wierszy kaszubskich Idy Czajiny*
- *Poetycka kaszubszczyzna*
- M. Komkowska *Wstęp* [w:] *Kropla krëwi. Dërgnienié*
- D. Majkowski *Kòrbionka z Idą Czajiną*
- *Poetycki wieczór z Idą Czają* [w:] *Głos Kaszub*
- L. Gołabek *Wątki biblijne w poezji kaszubskiej*
- H. Musa *Literatura małych ojczyzn. Działalność wydawnicza towarzystw regionalnych i ich wpływ na tożsamość narodową*
- J. Lipuski *Koniec Głodnicy*
- B. Pisarek *Magia i rytuały Krystyny Muzy*
- J. Drzeżdżon *O etniczności*
- B. Pisarek *Kaszëbskò drama – częjesz przed òdrodą?*
- D. Majkowski *Dzejanié Klubù Sztudérów Kaszëbów w Wëzsi Seminareji Dëchòwny w Pelplinie*
- *Poezja mowy, wybór poezji w językach mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce, Związek Mniejszości Narodowej w Gdańsku*
- Łukasz Benkòwsczi *kòrbi z wastną Bòżeną Ùgòwską: wiara i kaszëbizna*
- J. Borzyszkowski *Ò młodëch Kaszëbach i kaszëbiznie Bożeny Szymańskiej*
- J. Tischner *Ziarno w duszę wrzucone...*

Dzél IX

W tim całò redosc žëcò, że wiedno, wiedno twòrzi! 271

Młodim 273

- J. Trepczyk *Do młodëch*
- J. Drzeżdżon *Twarz Smátka*
- A. Nagel *Do młodëch Kaszëbów*
- J. Rompski *Prawò jinaczëc...*
- St. Bartelik *Twój wid*
- Staszów Jan *Sztridka*
- *Mysli przypadkowe*

Młodi 278

- B. Szymańska *Rozpół w sobie głód jistnieniô*
- J. Labudda *** (niglë czas...)
- E. Warmowska *Biôj dali*
- D. Wilczewska *Milota z kąta*
- H. Makurat *Mój swiat*
- M. Dorau *Ôdwieczne pitania*
- A. Bartkowska – Rózek *** (Pòdzélóm Twój los Ikarze...)
- A. Skiba *Matematika żęcégò*

Dlô se i ... swiata 284

- J. Rompski *Kwiôtk*
- J. Drzeżdżon *Lëdze a kwiôtk*
- L. Heyke *Kwiôtk*
- J. Trepczyk *Kwiôtk i knôpik*
- J. Piepka *Rozmowy z Cieszkim. Cieszek – Pomorski maty książę*
- K. Muza *Kaszëba, Nié – Kaszëba*
- J. Piepka *Rozmowy z Cieszkim. Cieszek – Pomorski maty książę*
- J. Drzeżdżon *Twarz Smętka*
- J. Drzeżdżon *O etniczności*

BIBLIOGRAFIA

Przedmiotowa:

- *Bajarz kaszubski. Bajki z „Gryfa” (1908 – 1912)*, przygotował do druku i wstępem opatrzył J. Borzyszkowski, Wejherowo – Gdańsk 2005.
- Bielawski L., Mioduchowska A., Kaszuby. *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*. Część I-III, Warszawa 1998.
- Bolduan T., *Nowy bedeker kaszubski*, Gdańsk 1998.
- Borzyszkowski J., Mordawski J., Treder J., *Historia, geografia, język i piśmiennictwo Kaszubów*, Gdańsk 1999.
- Borzyszkowski J., *O historii literatury kaszubskiej i jej twórcach*, Gdańsk 2011.
- Breza E., *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*. Gdańsk 2000.
- *Dërchòj królewionkò. Antologia dzysdniowi prozë kaszëbsczë*, Gdynia 1996.
- *Ewanielie na kaszëbsczë tołmaczoné*, z grecki przełożył na kaszëbsczë jãzëk ò. A. R. Sikora OFM, Gduńsk 2010.
- *Dzëczë gãsë. Antologiô kaszëbsczë pòezji* (do 1990 r.), przërzëchtowòł R. Drzëzdzon, G. J. Schramke, Gdiniò 2004.
- *Jana Drzëzdżona nie dokończony tryptyk spòleczny a edukacja regionalna*, red. K. Kossak-Głowczewski, Gdańsk 1995.
- Janke St., *Derdowski*, Gdańsk 2002.
- Januszajtis A., Jujka Z., *Z ùsmiechem przez Gdańsk*, Gdynia 1968.
- *Jëzyk kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. J. Treder, Gdańsk 2002.
- Kamiński E., *Guczów Mack czyli Aleksander Labuda (1902-1981). Monografia bio-bibliograficzna*, Gdańsk-Wejherowo 1995.
- Karnowski J., *Dr Florian Ceymowa*, Gdańsk 1997.
- *Kaszëbsczë dzeje ë dzysészë zëcé. Dokôzë kaszëbsczë prozë*, Wejherowò 2004.
- *Kaszëbsczë kolëdë ë godowé spiëwë*, zebrał i wstëpnie opracowòł Władysław Kirstein, Gdańsk 1982.
- *Kaszëbskò nôtëra. Antologiô pòwiòstków nòdgródonëch w Òglwòpòlszczim Kònkùrsu Proza-torsczim miona J. Drzëzdżona w latach 1996 – 2000*, Wejrowò-Gduńsk 2001.
- Kirstein W., Roppel L., *Pieśni z Kaszub*, Gdańsk 1958.
- Labuda A., *Bògowie i dëchë naj przodków. Przëłożënk do kaszëbsczë mitologii*, Bolszewo 2011.
- *Lew, Stolem, Budziciel. Wojciechowi Kiedrowskiemu na 70. urodziny*, opr. zespół: St. Janke, K. Ostrowski, St. Pestka, E. Szczesiak, K. i E. Puzdrowscy, G. i J. Trederowie, Gdańsk – Wejherowo 2007.
- *Lipusz - Dziemiany. Monografia*, red. Józef Borzyszkowski, Gdańsk 1994.
- Lorentz F., Fischer A., Lehr-Splawiński T., *Kaszubi. Kultura ludowa i język*, Toruń 1934.
- *Më trzimómë z Bògã*, przełożyłë i przërzëchtowëlë E. Gołąbk, E. Pryczkowski, Gduńsk 1998.

- *Modra struna. Antologia poezji kaszubskiej*, Gdańsk 1975
- Niedzielska W., *Kłaniam Ci się Kościerzyno*, Gdańsk 1998.
- Ostrowska R., Trojanowska I., *Bedeke kaszubski*, Gdańsk 1962, wyd. II Gdańsk 1974, wyd. III Gdańsk 1979.
- Perszon J., *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach*, Pelplin 1999.
- Perszon J., *Na Jastru. Wielki Post i okres wielkanocny w wejherowskim*, Luzino 1992.
- *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, opr. zespół biblistów polskich, wyd. piąte na nowo opracowano i poprawione, Poznań 2002.
- *Polsko-kaszubski słownik nazw miejscowych i fizjograficznych. Pòlskò-kaszëbsczi słówòrz miestnëch ë fizjograficznëch miòn*, red. A. Chludziński, Gdańsk 2006.
- *Pomorskie drogi Ks. Janusza Pasierba*, praca zbiorowa, red. B. Wiśniewski, Pelplin 1998.
- *Pomorze – mała ojczyzna Kaszubów (Historia i współczesność)*, red. J. Borzyszkowski, D. Albrecht, Gdańsk-Lubeka 2000.
- *Pro memoria Józef Ceynowa (1905-1991)*, zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk 2005.
- *Pro memoria Ks. Bernard Sychta (1907-1982) a Kociewie... Jego poprzednicy i następcy*, zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk-Starogard Gdański 2007.
- *Pro memoria Feliks Marszałkowski (1911-1987)*, zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk 2007.
- *Pro memoria Ks. Józef Tischner (1931-2000). Filozof szczęśliwych darów*, zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk 2007.
- *Pro memoria Lech Bądkowski (1910 – 1984)*, zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk 2004.
- *Pro memoria Róża Ostrowska (1926-1975)*, zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk – Wejherowo 2003.
- Samp J., *Bedeke Gdański*, Gdańsk 1997.
- Samp J., *Z woli morza. Bałtyckie mitopeje*, Gdańsk 1987.
- *Skrë ùsòdzkòwi mòcë. Antologijò kaszëbsczi pòezji (1991-2008)*, przërëchtowòł G. J. Schram-ke, Gdiniò 2010.
- *Spòłeczność kaszubska w procesie przemian. Kultura. Tożsamość. Język*, red. K. Kleina, C. Obracht-Prondzyński, Warszawa 2012.
- *Stаницe Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego*, Gdańsk 2006
- Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I-IV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1970, t. V-VII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972-1976.
- Sychta B., *Kaszubskie grupy regionalne i lokalne. Ich nazwy i wzajemny stosunek do siebie*. „Rocznik Gdański” 1960, t. XVII – XVIII.
- Szczesiak E., *Mała Odyseja. Śladami Remusa*, Gdańsk 1996.
- Szeffka P., *Narzędzia i instrumenty muzyczne z Kaszub i Kociewia*, Wejherowo 1982.
- Szroeder J., *Żecë pieszni pisoné, spiéwòrz biograficzny ksáda A. Peplinszczégò*, Bytów 2010.
- Treder J., *Kaszubi. Wierzenia i twórczość. Ze Słownika Sychty*, Gdańsk 2000.
- *Twarze Drzeżdżona*, red. R. Mistarz, Gdańsk 2007.
- Walkusz J., *Piastun słowa. Ks. Bernard Sychta 1907-1982*, Gdańsk-Pelplin 1997.
- *Wielcy Kaszubi Synowie Ziemi Puckiej*, red. J. Kirkowska, Wierzchucino – Bydgoszcz 2010.

Regionalné cządniczi:

- *Biuletyn Zrzeszenia Kaszubskiego*.
- *Biuletyn Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego*.
- *Głos Kaszub*
- *Kaszëbë: dwutygodnik regionalny w latach 1957 – 1961 r.*
- *Norda*
- *Pomerania. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny*
- *Przyjaciel*
- *Rëmškò Klëka*
- *Stegna. Kaszëbsczi lëteracczé pismiono*
- *Zrzesz Kaszëbskò*
- *Zsziwk*
- *Zwònk Kaszëbsczi. Pismiono Klubù Sztudérów Kaszëbów „Jutrznio” WSD w Pelplinie*
- *Zymk. Zëndzenié Młòdëch Ùtwòrców Kaszëbszczëch*

Podmiotowa:

- Antologijò kaszëbsczi dramë. Spòd strzechë na biná, red. i wybór B. Ugowska, Gdańsk 2011.
- Asnyk A., *Poezje wybrane*, Warszawa 1978.
- Bartelik S., *Chòc mie szëmią jiné drzewa*, Gduńsk 2000.
- Bądkowski L., *Pieśń o miłosnym wieńcu*, Gdańsk 1997
- Bądkowski L., *Odwrócona kotwica*, Gdańsk 1988.
- Bieszk S., *Sonety kaszubskie*, Gdańsk 1975; wëdówk 2 pòszërzony i pòprawiony, Gduńsk 1986.
- Bork B., *Lesòcczé pòwiòstczi ë jiné dokòzë*, Wejherowo 2002.
- Boszke M., *Pieśń ludzi morza*, Banino-Jastarnia-Pelplin 2003.
- Bùdzysz A., *Dokòzë*, zebrał i zrëchtowòł R. Drzeżdżón, Gdiniò 2007.
- Ceynowa F., *Skòrb kaszëbskò-słowińsczi mòwë*, Wejherowo 1985.
- Ceynowa F., *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą. Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchą*, Gdańsk 2007.
- Ceynowa J., *Z mòjëch stròn. Niechtërné wiersze*, Czersk 2005.
- Czajinò I., *Kropla krëwi. Dërgnienié*, Kartuzy-Banino-Pelplin 2007.
- Czajinò I., *Mojim mulkë je kam*, Kartuzy 1994.
- Czajinò I., *Przechlastłò idila*, Gdańsk 1999.
- Derdowski H. J., *Ò panu Czòrlńsczim, co do Pùcka pò sęcë jachòł*, Gdańsk 2007.
- Dominik A., *Tóna z pustk*, Puck 1983.
- *Domòcò bina. Dzëwiąc dramów do jigrë. Wëbiór z nònowszi kaszëbsczi lëteraturë*, red. B. Pisarek, Wejrowò-Gduńsk 2006
- Drzeżdżón J., *Kòl Biélawë*, Gdynia 1997.
- Drzeżdżón J., *Zwònnik*, Gdańsk 1979.
- Drzeżdżón J., *Przëszlë do mie*, Gduńsk 1995.
- Drzeżdżón J., *Twarz Smętka*, Gdańsk 1993.
- Drzeżdżón R., *Czile słów... òd mie dlò Ce*, Gdynia 2004.

- Fenikowski F., *Na początku było Oksywie*, Gdańsk 1978.
- Fikus S., *Moje miasto*, Wejherowo 1985.
- Fikus S., *Tak też biwało*, Banino 2003.
- Fopke T., *Esesesë do Pana Boga*, Gdiniò 2007.
- Gołębska N., *Fantazje kaszubskie*, Gdańsk 2003.
- Heyke L., *Szólòbùtki*, Gdańsk 2002.
- Heyke L., *Kaszëbsczé spiéwë*, Gdańsk 1999.
- Heyke L., *Dobrogòst i Miłoslawa*, Gdańsk 1999.
- Janke St., *Ju nie jem motélnikiem*, Gdańsk 1983.
- Jażdżewski B., *Wspomnienia kaszubskiego „gbura”, cz. III Okres powojenny*, Gdańsk 1999.
- Karnowski J., *Moja droga kaszubska*, Gdańsk 1981.
- Karnowski J., *Nowotné spiéwë i wiersze*, Gdynia 1958.
- Karnowski J., *Sowizdrzòł u Krëbanów*, Gdańsk 1983.
- Labuda A., *Gùczów Mack gòdò*, Gdańsk 1992.
- Labuda A., *Ewanielskò spiéwa*, Wejherowo–Banino 2002.
- Labuda A., *Kaszëbsczim jesmë lëdã*, Gdynia 1996.
- Labudda J., *Kòrba cëchòtë*, Gdańsk 1986.
- Labudda J., *Słowa òbsëwają zemiã*, Gdańsk 1994.
- Łajming A., *Młodość. Wspomnienia*, Gdańsk 1997.
- Łajming A., *Szczescé. Spotkanie na Pòłmackù. Gdzie je Balbina*, Gdańsk 2005.
- Łysk J., *Malëjã kòlibiónkã*, Rëmiò 1996.
- Majkowski A., *Wiersze i frantówczy*, Banino-Kartuzy-Kościerzyna 2009.
- Majkowski A., *Žëcé i przigodë Remusa*, t. 1-3, Gdańsk 1974-1976, II wyd. Gdańsk 1995.
- *Mësła dziecka. Antologijò kaszëbszczich wiérztów dlò dzòtków i młodzëznë*, zebrelë i przërëchtowelë E. i E. Präczkòwscë, Banino 2001.
- Mickiewicz A., *Pón Tadeùsz*, Wejrowò-Gduńsk 2010.
- *Opowieść o trwaniu Kaszub*, wybór, układ i posłowie E. Szczesiak, Gdańsk 1985.
- Muza K., *Mamota*, Gdańsk 1981.
- Nagel A., *Astrë*, Gdańsk 1975.
- Nagel A., *Casubia fidelis: poezje*, Gdańsk-Wejherowo 1971.
- Nagel A., *Nie spiéwôj pùsti nocë. Wiérztë wëbrónë*, Gduńsk 1997.
- Nagel A., *Procem nocë*, Gdańsk 1970.
- Ostrowska R., *Wyspa*, Gdańsk 2005.
- Pepliński A., *Bëtowsczé stròszczë. Òbrazë na binã*, Gdiniò 2006.
- Perszon J., *Pustò noc. Śpiewnik*, Lublin-Luzino 1993.
- Piéper M., *Wanoga pò mësłach*, Banino–Rëmiò 2002.
- Piepka J., *Rozmowy z Cieszkim. Cieszek – Pomorski maty ksiązë*, Gdynia 2006.
- Piepka J. (Staszków Jan), *Spiewa i lza*, Gdańsk 2002.
- Piepka J. (Staszków Jan), *Stojedna chwilkã*, Gdynia 1961.
- Piętów Tona (Leon Roppel), *Orzechë do ucechë abo pòł tësãca kaszëbskich zagòdk*, Gdańsk 1956.
- Pomierska J., *Przësłowie samò sã rodzy w głowie. Kaszubskie przysłówia z polskimi odpowiednikami*, Kartuzy 2010.
- Rompski J., *Dramaty kaszubskie*, Wejherowo-Gdańsk 2009.
- Rolski T. K., *Krëjamczì drzón*, Banino-Pelplin 2007.
- Rompski J., *Wiérzte*, Gdańsk 1980.

- Roppel L., *Dykteryjki i historyjki z Kaszub*, Gdańsk 1974.
- Roppel L., *Z pieszniã do ciebie jidzema matëńko*, Gdańsk 1988.
- Samp J., *Gdańskie legendy nieznane*, Gdańsk 2010.
- Sędzicki F., *Baśnie kaszubskie*, Warszawa 1957.
- Sędzicki F., *Dumki z kaszubskich pól*, Poznań 1911.
- Schmitt E.-E., *Oskar i pani Róża*, Kraków 2004.
- Stachurski J., *Naczynia połączone mowy. Sparłãczonë statczì mòwë*, Banino-Pelplin 2005.
- Stachurski J., *Të pokazëjã na mnie*, Gdańsk 1980.
- Sychta B., *Hanka sã żeni*, Wejherowo 1937.
- Sychta B., *Śpiãce wojsko*, Wejherowo 1937.
- Szymańska B., *Zdebłò na swiat cësniãtë*, Gdynia–Wejherowo 1996.
- Trepczyk J., *Lecë chòrankò. Pieśni kaszubskie*, Wejherowo 1997.
- Trepczyk J., *Odecknienie*, Gdańsk 1977.
- Walkusz J., *Kańta nòdzejë*, Gdańsk 1981.
- Walkusz J., *Jantarowy pacierz. Jantarowi pòcerz*, Gdynia 1991.
- Walkusz J., *Sztrądã słowa*, Lublin 1996.
- Warmowska E., *A serce bije jedno...*, Bącka Huta 2009.
- Wilczewska D., *Pòd pierznã Dobrëgò*, Banino 2010.
- Zbrzëca J. (Stanisław Pestka), *W stolëcë chmùrników*, Gduńsk 2011.
- Zbrzëca J., *Wieczórny widnik*, Gdańsk 2002.
- Zieliński E., *Na ścieżkach wspomnień cz. I i II*, Gdańsk 2010.
- *Zymk: Żëndzenie Młodëch Ùtwòrców Kaszëbszczich*, Nr 1/2001, Gdynia 2001.
- Żakiewicz Z., *Ciotuleńka. Opowieści żartobliwe*, Gdańsk 1988.
- Żeromski S., *Wiatr od morza*, Warszawa 1957.
- Żmuda-Trzebiatowski R., *Òdlómczì*, Gdynia 1997.